

Mazākumtautību tiesiskais un faktiskais stāvoklis Latvijā.

Pēc viņu aizstāvju datiem

*Demogrāfija, valoda, izglītība,
vēsturiskā atmiņa, pilsonība,
sociālā nevienlīdzība*

Rakstu krājums
Vladimira Buzajeva
redakcijā

Latvijas Cilvēktiesību komiteja

Rīga, 2015

Redaktora priekšvārds	4
I. Demogrāfija	6
Vladimirs Buzajevs. Kāpēc agrāk krievu skaits Latvijā bija liels. Taču tagad ir sarucis. 2014. gada 8. maijs.	6
II. Valoda	12
Aleksandrs Gurins, Aleksandrs Kuzmins, Vladimirs Buzajevs. Politika valodu lietošanas jomā Latvijā: 19. — 20. gadsimts. 2015. gada janvāris.	12
Vladimirs Buzajevs. Vienvaldība divvalodu valstī. 2014. gada 19. maijs.	24
Viktors Guščins. Iekšējā lieta. Latvijas valsts pārvaldes institūcijas ignorē Eiropas Savienības rekomendācijas. 2013. gada 17. septembris.	30
III. Izglītība	38
Vladimirs Buzajevs. Lielā mocekļi. Daži vārdi par krievu skolu. 2014. gada 28. janvāris.	38
Aleksandrs Kuzmins. Tiesības mācīties krievu valodā Latvijā. No juridiskā viedokļa. 2014. gada 27. maijs.	45
Vladimirs Buzajevs. Krievu skolu aizstāvības štāba prasības. 2014. gada 9. aprīlis.	50
Vladimirs Buzajevs, Jakovs Pliners. Trīs raundi cīņā par krievu skolām. 2014. gada 25. augusts.	52
IV. Vēsturiskā atmiņa	56
Vladimirs Buzajevs. Saikne starp demogrāfiju un vēsturisko atmiņu. 2014. gada 2. jūnijs.	56
Viktors Guščins. Trīs Vasilija Kononova kari. Un pēdējais vēl arvien nav beidzies... 2014. gada 22. jūnijs.	62
Vladimirs Buzajevs. Krievijas-Vācijas līgums par neuzbrukšanu — izcils Krievijas diplomātijas panākums. 2014. gada 18. augusts.	68
V. Vispārējās tiesības un brīvības	72
Vladimirs Buzajevs. Aiz septiņiem zieģeļiem. Kāpēc es jūtos vainīgs par Baibas Brokas likteni. 2014. gada 1. septembris.	72
Vladimirs Buzajevs. Par Drošības policijas neadekvātu rīcību attiecībā pret biedrību "RODINA". 2014. gada 8. septembris.	80
VI. Masveida bezpilsonība	82
Vladimirs Buzajevs. Kaudze melu un mazliet statistikas. Par ko kļusē Latvijas Ārlietu ministrija. 2013. gada 9. decembris.	82
Vladimirs Buzajevs. XXI gadsimta verdzības paveids. 2014. gada 12. jūnijs.	88

Vladimirs Buzajevs. Iliāda un Odiseja vienā sējumā. Lieta “Andrejeva pret Latviju”. 2014. gada 7. augusts.	95
Viktors Guščins. Visvaldis Lācis: “Jūs neesat nekas!”. Atcerēsimies, kā tas viss notika. 2014. gada 3. novembris.	101
Vladimirs Buzajevs. VIŅI par MUMS. Par BISS pētījumu nepilsoņu jautājumā. 2014. gada 17. novembris.	108
Vladimirs Buzajevs. Muižnieks pret Dolgovu — 0:4. Kā Eiropas tiesību aizsardzības kalns dzemdēja pelēnu. 2014. gada 1. decembris.	116
VII. Sociālās problēmas	120
Vladimirs Buzajevs. Cik zinātnieku ir nepieciešams Latvijai? 2006	120
Vladimirs Buzajevs. Latvijas valsts sagraušana. Ekonomiskās situācijas etniskais aspekts. 2014. gada 2. jūlijs.	122
Vladimirs Buzajevs. Pēdējais posms. Kā valsts manipulē ar mūsu pensijām. 2014. gada 29. septembris.	127
Pielikumi	134
1. pielikums (rakstam “Politika valodu lietošanas jomā Latvijā: 19. — 20. gadsimts”). Aleksandrs Kuzmins. Daži normatīvie un politikas plānošanas akti valodu politikas jomā (1918-1992).	134
2. pielikums (rakstam “Vienvalodība divvalodu valstī”). Aleksandrs Kuzmins. Uzziņa par L. Raihmana lietu ANO CtK.	160
3. pielikums (rakstam “Iekšējā lieta. Latvijas valsts pārvaldes institūcijas ignorē Eiropas Savienības rekomendācijas”). Aleksandrs Kuzmins. Dažas starptautiskās rekomendācijas, kas tika dotas Latvijai par nepieciešamību samazināt pilsoņu un nepilsoņu tiesību atšķirības un nepilsoņu skaitu.	162
4. pielikums (rakstam “Iliāda un Odiseja vienā sējumā. Lieta “Andrejeva pret Latviju”). Vladimirs Buzajevs. Nepilsoņu diskriminācija, aprēķinot vecuma pensijas. Notikumu hronika 1995.– 2014. gads.	177

Politologs Juris Rozenvalds ievadā fundamentālajam LU pētnieku darbam “Demokrātijas audits. 2005-2014” atzina, kā “aizvadītajos desmit gados Latvijas valsts nav bijusi veiksmīga, risinot attiecības starp lielākām Latvijas etnolingvistiskajām grupām [...]”.

Rozenvalds arī atzīmē, kā “aptaujas rezultāti dod .. pamatu apgalvot, ka etnolingvistisko kopienu savstarpējo attiecību jautājumos sabiedrības noskaņojums ir mērenāks un vairāk tendēts uz kompromisu nekā politiskajā elitē valdošais noskaņojums, kur par ierastu praksi ir kļuvusi politiskā spektra sašķeltības pēc etniskām pazīmēm izmantošana savu situatīvo politisko mērķu sasniegšanai”.

Par vienu no nopietnākajām problēmām sabiedrības integrācijā politologs nosaucis divu informācijas telpu līdzāspastāvēšanu Latvijā un aicinājis valsti pievērst uzmanību tādas informācijas plūsmas nodrošinājumam, kas orientēta uz krievvalodīgiem Latvijas iedzīvotājiem.

Mēs vienmēr esam uzskatījuši, ka patiesa integrācija ir divpusējs process, un, pilni apņēmības iziet savu ceļa pusi, piedāvājam latviešu lasītāja ievēribai šo krājumu. Tajā jūs atradīsiet ne mazums jums nezināmu fakti, kā arī domu, kas ne tikai neatbilst, bet bieži vien ir pilnīgi pretējas tām domām, kādas dominē latviskajā sabiedrības daļā. Tāpēc baudījums, ko jums sniegs krājumā ievietoto materiālu lasīšana, ir garantēts.

Krājumā ir ievietoti ne tikai mani autorraksti, bet arī raksti, kuru autori ir pazīstamais vēsturnieks no Jelgavas, Latvijas Sabiedrisko organizāciju padomes koordinators Viktors Guščins; ne mazāk pazīstamais vēsturnieks, žurnālists un rakstnieks Aleksandrs Gurins; Latvijas Cilvēktiesību komitejas izpildsekretārs un viens no labākajiem mūsu jauniešiem juristiem Aleksandrs Kuzmins; profesionāls pedagogs un veiksmīgs politiķis no Rēzeknes Jakovs Pliners.

Īpašu pateicību gribētos izteikt Aleksandram Kuzminam, kas sagatavojis trīs pielikumus no četriem šai grāmatai.

Divos pielikumos tiek pausts pašu autoritātīvāko starptautisko cilvēktiesības sargājošo organizāciju viedoklis attiecībā uz diskrimināciju valodu lietošanas jomā un Latvijas mazākumtautību masveida bezpilsonību. Vērīgs lasītājs spēs pārliecināties, ka šis viedoklis ir daudz tuvāks krājuma autoru uzskatiem, nekā valdības propagandiskai produkcijai.

Viens no pielikumiem satur virkni izvilkumu no normatīvajiem un politiskajiem aktiem valodu jomā laika posmā no 1918. līdz 1992. gadam. Minētā pielikumā teksta caurlūkošana veicinās izpratni par to, ka valstsvīriem — Latvijas Republikas dibinātājiem — bija pavisam cita demokrātijas principu izpratne, nekā mūsdienu likumdevējiem.

Rakstu vairākums agrāk (pārsvarā 2014. gadā) tika publicēts diskusiju portālā *IMHOclub*, kā arī Latvijas Cilvēktiesību komitejas un Latvijas Krievu savienības tīmekļa vietnēs.

Krājuma rubriku (Demogrāfija, valoda, izglītība, vēsturiska atmiņa, vispārējās tiesības un brīvības, pilsonība, sociālā nevienlīdzība) izkārtojums pārsvarā atbilst materiāla izklāstīšanas kārtībai autora fundamentālajā pētījumā "Legal and social situation of the Russian-speaking minority in Latvia" (2013). Nozīmīga daļa manu rakstu tieši arī ir veltīta šīs grāmatas atsevišķu nodaļu popularizēšanai.

Mēs esam pateicīgi Ārzemēs dzīvojošo tautiešu aizstāvības un atbalsta fondam par iespēju izdot šo grāmatu, un ceram, ka turpmāk saņemsim finansējumu līdzīgiem pētījumiem no Latvijas Kultūras ministrijas, kas ir atbildīga par sabiedrības integrāciju.

Vladimirs Buzajevs, Latvijas Cilvēktiesību komitejas līdzpriekšsēdētājs

Vladimirs Buzajevs.

Kāpēc agrāk krievu skaits Latvijā bija liels, taču tagad ir sarucis.

2014. gada 8.maijs.

Kopš 90. gadu sākuma Latvijas valdība realizē atklātu un slēptu etnodemogrāfisko diskrimināciju attiecībā uz nelatviešiem. Tagad es to pierādīšu.

Krievu valodā domājamo Latvijas iedzīvotāju kopienas stāvokļa monitorings ir būtiskākais nosacījums tā uzlabošanai, vai vismaz saprātīgai pretestībai, saskaroties ar daudzajiem mēģinājumiem šo stāvokli pasliktināt. Latvijas Cilvēktiesību komiteja (LCK) jau vairāk nekā 20 gadus organizē šo monitoringu un periodiski publicē informāciju par to, ieskaitot monogrāfijas.

Šīs programmas ietvaros un ar Krievijas Tautiešu tiesību aizsardzības fonda atbalstu 2014. gada martā dienas gaismu ieraudzīja mana grāmata “Правовое положение русскоговорящего меньшинства в Латвии” (Latvijas krievvalodīgo mazākumtautības tiesiskais stāvoklis). Pašlaik tā pēc nepieciešamās faktu un notikumu modernizācijas tiek intensīvi tulkota angļu un franču valodās, neskatoties uz to, ka lielākā daļa tajā apkopoto secinājumu nav nonākusi pat līdz Latvijas sabiedrības ievēribai. Vienā rakstā atstāstīt grāmatu, kuras apjoms ir 500 tūkstoši zīmju, ir visai nepateicīgs uzdevums, taču ceru, ka šis mēģinājums pamudinās lasītāju iepazīties ar pašu grāmatu jebkurā bibliotēkā Latvijā vai internetā (<http://flibusta.net/a/114213>).

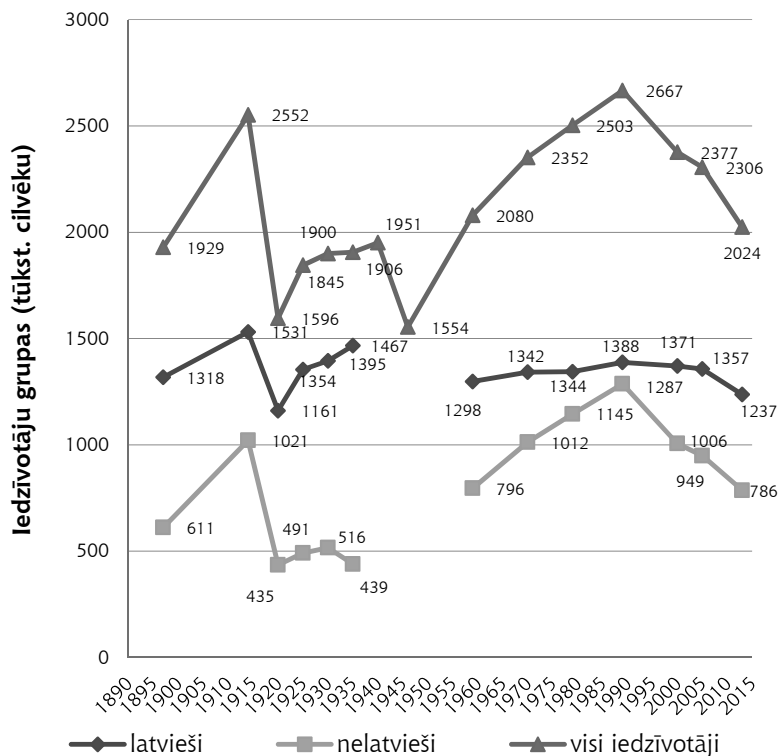
Raksts veltīts tikai vienai grāmatas nodaļai — “Salīdzinošā demogrāfija”.

Kāpēc agrāk mūsu skaits bija tik liels?

Varas pārstāvji plaši izmanto demogrāfiju, lai pamatotu atklāto diskrimināciju, kam tiek pakļautas mazākumtautības. Piemēram, pievērsīsimies no jauna aktualitāti atguvušā Satversmes tiesas sprieduma fantastiskajai secinājumu daļai, kas tika pasludināts pirms desmit gadiem mūsu lietā pret “izglītības reformu”: “...visupirms jāņem vērā tas, ka šo lietu nevar izskatīt atrauti no padomju okupācijas rezultātā izveidojušās sarežģītās etnodemogrāfiskās situācijas un [...] PSRS mērķtiecīgā genocīda pret Latvijas tautu [...] Tā rezultātā samazinājās latviešu, bet būtiski pieauga cittautiešu [...] skaits [un] tika izveidots uz segregācijas principu balstīts atsevišķs paralēls “krievvalodīgo” skolu tīkls.”

Tas, kāda šī “etnodemogrāfiskā situācija” ir patiesībā, atainots zīmējumā, ko esmu izveidojis, balstoties uz 10 tautas skaitīšanu rezultātiem un autoritātiem ekspertu vērtējumiem.

Latvijas iedzīvotāju etniskais raksturojums XIX gadsimta beigas – XXI gadsimta sākums



Varas pārstāvji cenšas mūs pārliecināt par to, ka iedzīvotāju (ieskaitot latviešus) skaita straujais pieaugums impērijas valdības periodos (1897 — 1914 un 1946 — 1989) ir uzskatāms par “genocīdu”, savukārt mūsdienās, kad demogrāfiskos zaudējumus itin labi varam salīdzināt ar abiem pasaules kariem, šeit valda paradīze zemes virsū.

Fakti liecina par to, ka padomju periodā netika veiktas nekādas mērķtiecīgas etnodemogrāfiskās izmaiņas. Gluži otrādi, tika mērķtiecīgi bremsēts dabiskais demogrāfiskais spiediens no vairāku vienotās valsts reģionu puses, kuros dzimstības līmenis bija augstāks.

Pirmkārt, iedzīvotāju skaita pieauguma tempi Latvijā laika periodā no 1897. līdz 1914. gadam bija divkārt augstāki nekā padomju laikā — atbilstoši atšķirīgajam dzimstības līmenim.

Otrkārt, dzimstības līmenis Baltijas republikās bija zemāks, nekā pie kaimiņiem — Baltkrievijā un Krievijā. Līmeņa relatīvā krituma ziņā republiku

secība bija sekojoša: Lietuva, Igaunija, Latvija. Tātad 1959. — 1989. g. mazākumtautību daļa Lietuvas iedzīvotāju starpā saglabājās 20% līmenī, Igaunijā pieauga no 25% līdz 38%, bet Latvijā — no 38% līdz 48%.

Laikposmā no 1979. gada līdz 1989. gadam Latvijas iedzīvotāju skaits palielinājās par 6% (ieskaitot 4% — uz atbraucēju rēķina), bet PSRS iedzīvotāju skaits — par 9%. Iedzīvotāju skaits Rīgā pieauga par 10% — zemākais rādītājs padomju republiku galvaspilsētu vidū. Pie tam analogiska izmēra pilsētu iedzīvotāju skaita pieaugums vidēji sastādīja 18%.

“Okupanta” portrets izriet no 1989. gadā noritējušās tautas skaitīšanas datiem, kas tika publicēti jau 1992. gadā (tā bija pēdējā divās vietējas valodās izdotā brošūra Latvijā). Starp nelatviešiem, kuru skaits sastādīja 48% no visiem republikas iedzīvotājiem, bija 60% rūpniecības darbinieku, 57% — personas ar augstāko izglītību, 57% — kopmītņu iemītnieki, 23% — pašvaldību vadītāji, 20% — Latvijas komunistiskās partijas CK sekretāri un 17% — ministri un valsts komiteju vadītāji.

“Okupantu” ieguldījums, piemēram, dzīvojamo namu celtniecībā izriet no 2011. gada tautas skaitīšanas datiem. Izrādās, ka 68% iedzīvotāju dzīvo padomju laikā celtajos namos, 9% dzīvojamo ēku celtas vēl cara laikā, bet 12% un 11% — Pirmās un Otrās Latvijas Republikas laikā.

Kāpēc mūsu skaits ir sarucis?

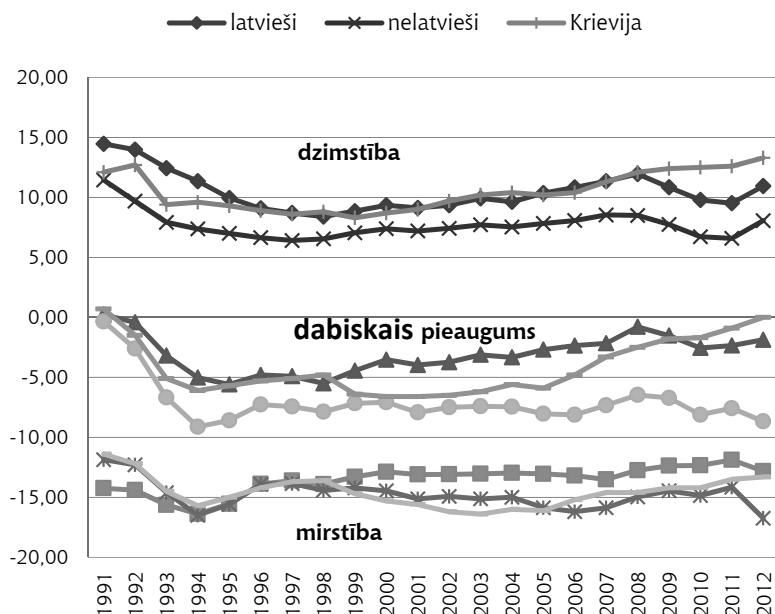
Labi zināms, ka laika posmā starp 1989. gada un 2011. gada tautas skaitīšanām Latvijas iedzīvotāju skaits saruka par 596 tūkstošiem cilvēku — par 22,4%. Taču gandrīz nevienam nav zināms tas, ka pēc šī bēdīgā rādītāja Latvija ieņem PIRMO vietu pasaulē! Līderu vietas šajā sarakstā ieņem arī Lietuva (18,3%) un Rumānija (17,9%). Rezultātu patiešām iespējams salīdzināt ar Otrā pasaules kara sekām (PSRS — 14%, Latvija — 20,3%).

Mūsdienās Latvijas iedzīvotāju (tās galvenā bagātība, ņemot vērā dabas resursu trūkumu) skaits atbilst 1957. gada līmenim vai 1900. gada līmenim — kā nu jums labāk patīk. Turklāt latviešu skaits mūsu “nacionālajā” valstī ir pat mazāks nekā šeit bija 1897. gadā!

Diemžēl neviens nepievērš uzmanību tam, ka latviešu tautības cilvēki veido tikai 17% no kopējā demogrāfiskā zaudējuma. Nelatviešu skaits ir samazinājies par 37%. Nelatviešu skaita samazināšanās relatīvais temps visā laika posmā ir piekārt augstāks nekā latviešu vidū, bet laikā līdz 2000. gadam tas pat 18 reizes pārsniedz rādītājus latviešu tautības iedzīvotāju vidū!

Šī fenomena pamatā ir ne tikai masveida emigrācija. Kopš 1991. gada iedzīvotāju dabisko pieaugumu ir nomainījusi katastrofiska dabiska izmiršana. Pie tam latviešu un mazākumtautību pārstāvju demogrāfiskie rādītāji, kas 1991. gadā bija identiski, tagad būtiski atšķiras. Jāpiebilst, ka nelatviešu demogrāfiskais raksturojums ir daudz sliktāks, nekā šo cilvēku etniskās izcelsmes valstīs.

Latvieši, nelatvieši, Krievijas iedzīvotāji Dzimstība, mirstība un dabiskais pieaugums uz tūkstošiem iedzīvotājiem



Nelatviešu dzimstības līmenis ir daudz zemāks: 20 gadu laikā tas vidēji salīdzinot ar latviešiem ir mazāks par 26%. Sākot no 2000. gada nelatviešu mirstības līmenis vidēji par 18% pārsniedz rādītājus latviešu vidū. Rezultātā nelatviešu skaita dabiskā sarukuma ātrums XXI gadsimta pirmo 12 gadu laikā trīskārt pārsniedz rādītājus latviešu vidū un divkārt — Krievijas iedzīvotāju rādītājus.

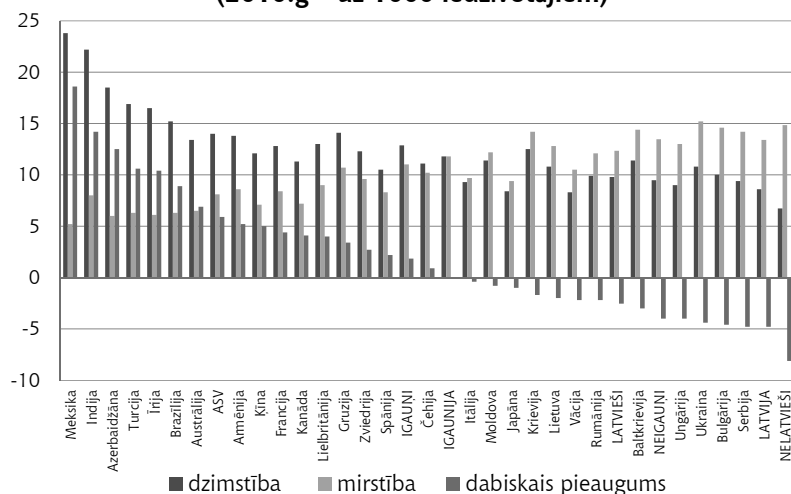
Līdz 2008. gadam latvieši (dzimstības līmenis atbilst 2007. gada nākamo vecāku cerībām), bet Krievijas iedzīvotāji — līdz 2012. gadam ir praktiski atrisinājuši iedzīvotāju vienkāršas atražošanas problēmu (skaita samazināšanās koeficients atbilstoši sastāda — 0,79 un — 0). Par Latvijā dzīvojošajām mazākumtautībām to apgalvot nav iespējams — viņu skaita samazināšanās koeficients 2012. gadā ir gandrīz piekārt lielāks nekā latviešu vidū.

Diemžēl demogrāfiskos rādītājus iespaidoja arī krīze, un Latvijas iedzīvotāju skaita dabiskais sarukums 2011. gadā par 42% pārsniedza 2008. gada rādītājus. 2012. gadā abas iedzīvotāju grupas reaģēja uz ekonomiskās situācijas uzlabošanu — dzimstība pieauga. Diemžēl, ņemot vērā mirstības līmeņa pieaugumu, nelatviešu skaita sarukums 2012. gadā (– 8,67) uzrādīja otro bēdīgo rekordu pēc 1994. gada (– 9,12).

Grafiks (līdz 2005.gadam, bez Krievijas) tika publicēts 2007. gadā avīzē "Latvijas Vēstnesis" kā deputātu jautājums A. Kalvītim, kurš tolaik ieņēma premjerministra posteni. No divu ministriju saskaņotās atbildes izrietēja, ka starpību rada dažādu etnisko grupu vecuma atšķirības. Taču autoram izdevās pierādīt, ka valstī dzīvojošās krievu kopienas novecošana, kas patiešām tika novērota perspektīvākā vecuma personu emigrācijas rezultātā, nespēj šo efektu pamatot pat par 50%. Situāciju nav iespējams skaidrot arī ar krievu ģeogrāfisko dzīvesvietu — 65% dzīvo Latvijas demogrāfiski labvēlīgākajos reģionos.

Ja latvieši pasaules valstu demogrāfiskajā skalā, kas sakārtota atbilstoši dabiskā sarukuma līmenim, atrodas starp Rumāniju un Baltkrieviju, tad situācija, kas līdzinātos nelatviešu situācijai, nav atrodama nekur citur visā pasaulē. Viņi visu Latviju velk uz kaunpilno pēdējo vietu.

Latvijas un Igaunijas pamatetnosu demogrāfiskais raksturojums salīdzinājumā ar citām valstīm (2010.g – uz 1000 iedzīvotājiem)



Pieņemot, ka runa ir par atklātu un slēptu etnisko diskrimināciju, savā alternatīvajā atskaitē ANO Cilvēktiesību komitejai, ko nosūtījām 2014.gada februārī, demogrāfiskos datus iekļāvām vienā no pirmajām pozīcijām (trešais ziņojums no 14). Spriežot pēc martā saņemtajām ārkārtīgi stingrajām rekomendācijām attiecībā uz Latviju, ko "Latvijas Avīze" (2014.gada 5.aprīlis) nodēvējusi par [latviešu] diplomātijas kapitulāciju, mums ir izdevies aizkļūt līdz ANO ekspertu apziņai.

Ceram, ka arī Latvijā gūtie secinājumi tiks novērtēti adekvāti.

Protams, apspriežamā grāmatas sadaļā publicēti ne tikai šeit sniegtie materiāli. Tajā ir arī citi, tikpat interesanti pētījumi.

Piemēram, pateicoties 2011. gadā notikušās tautas skaitīšanas rezultātiem, autoram ir izdevies izvērtēt latgaļu — Latvijas neatzītā un neregistrētā etnosa — skaitu (sk. tabulu).

Lielākās Latgalē dzīvojošās tautības

Nacionālā grupa	Oficiālie dati	Cilvēki, kuri latgaļu valodu lieto ģimenē	Koriģētie dati
Latvieši	139941	76947	62994
Krievi	118170	20372	97798
Latgaļi	-	-	97590
Poļi	20806	150	20656
Baltkrievi	15046	6	15040

Latgalē lielāko daļu iedzīvotāju sastāda krievi, bet oficiālais vairākums — latvieši — ieņem tikai trešo vietu. Šis fakts izskaidro, kāpēc Latgalē lielākā daļa 2012. gada 18. februāra referenduma dalībnieku atbalstīja ideju piešķirt krievu valodai valsts valodas statusu.

Šos datus autors publicēja portālā IMHOKlubs dažas dienas pēc tam, kad Drošības policija bija ierosinājusi krimināllietu pret partiju “Par dzimto valodu” separātisma lietā, un publikāciju veltīja DP priekšniekam ģenerālim Reinikam.

Politika valodu lietošanas jomā Latvijā: 19. — 20. gadsimts

Aleksandrs Gurins, vēstures zinātņu kandidāts;

Aleksandrs Kuzmins, tieslietu maģistrs;

Vladimirs Buzajevs, tehnisko zinātņu kandidāts

Krievijas Impērija

Pēc Vidzemes un Igaunijas inkorporācijas Krievijas sastāvā, Krievijas Impērija vairāk kā 150 gadus īstenoja liberālo politiku valodas jomā šo guberņu teritorijā, neuzspiežot krievu valodu kā lietvedības un apmācības valodu. Rezultātā, Krievijas Impērijas Vidzemes un Igaunijas, bet pēc tam arī Kurzemes guberņas pilsētās par lietvedības valodu joprojām palika vācu valoda.

Situācija sāka mainīties tikai 19. gadsimta 80.-90. gados, kad sākumā lietvedībā, bet pēc tam arī izglītībā pārgāja uz darbu un apmācībām krievu valodā. Lūk, kā apraksta šo pāriešanu mūsdienu Krievijas vēsturnieks Aleksandrs Bohanovs: "1882. gada 11. janvārī Aleksandrs III apstiprināja Valsts padomes viedokli, kas uzlika par pienākumu visām Baltijas novada valsts iestādēm pieņemt izskatīšanai lūgumrakstus un iesniegumus, kas rakstīti krievu, igauņu, vācu un latviešu valodās. Pēc tam, 1882. gada 12. aprīlī tika izdots dekrēts, kas ieviesa krievu valodu kā obligātu vietējās karaklausību lietu iestādēs. Visbeidzot, 1885. gada 14. septembrī cars apstiprināja likumu, kas uzlika par pienākumu visām valsts iestādēm un ierēdņiem īstenot lietvedību krievu valodā. Pēc tam tika izdoti vēl daži likumdošanas akti, kas noteica obligātu krievu valodas lietošanu tiesvedībā, mācību iestādēs, pilsētu pārvalžu lietvedībā, sastādot metriskās grāmatas."¹

Tomēr mūsdienu Latvijas vēstures mācību grāmatā "Latvijas vēsture. 20. gadsimts" (tajā pašā, kuras izdevumu krievu valodā Latvijas prezidente V. Viķe-Freiberga uzdāvinājusi Krievijas prezidentam V. Putinam 2005. gadā) ir rakstīts, ka pat Rīgā 20. gadsimta sākumā "... nekrievu iedzīvotājiem tieša pārkrievošanās nedraudēja [...]".²

Mūsdienu latviešu pētniece I. Saleniece šādi raksta par to laiku latviešu intelligences reakciju uz Krievijas Impērijas jauno nacionālo politiku: "... masu protestu nebija. Tieši pretēji. Nozīmīga daļa tajos laikos topošās latviešu intelligences, ja ne atbalstīja, tad ar izpratni izturējās pret varas īstenoto politiku. Neapšaubāmi, prokrieviskā pozīcija šajā gadījumā bija antivācisko noskaņojumu otrā puse. Tā bija sava veida "pretinde" pret "pārvāciskošanu" [...]"³

¹ Александр Боханов. Император Александр III. М., 1998. 438.-439. lpp.

² Latvijas vēsture. 20. gadsimts. Rīga, Jumava, 2005. 44. lpp.

³ И. Саленице. Латыши и политика русификации в различные периоды истории Латвии XIX — XX веков. // Проблема национальной идентификации, культурные и политические связи России со странами Балтийского региона в XVIII-XIX веках. Самара, 2001. 240. lpp.

Vēl vairāk. Tieši ģermanizācija drīzāk bija apdraudējums latviešiem. Grāmātā "Latvijas vēsture. 20. gadsimts" tiek konstatēts: "Vācu valoda paralēli krievu valodai tika oficiāli lietota un atzīta Rīgā. Tās ietekme bija ļoti liela. Arī citi Rīgas nacionālo grupu pārstāvji, galvenokārt, latvieši un ebreji, bija guvuši vācisku izglītību, ģimenē runāja vāciski un tika audzināti vācu kultūras tradīcijās."⁴

Visumā, ir pamatojums apgalvot, ka carisma politika valodas jomā šajā laikposmā bija visai pretrunīga: stingrība vienās jomās apvienojās ar liberālismu citās. Pirmām kārtām, stingrība izpaudās izglītības jomā. Tajā pat laikā sludinājumi, izkārtnes Baltijas novada pilsētās ar jauktu iedzīvotāju sastāvu tika izkārtas trijās valodās — vācu, krievu un latviešu vai igauņu. 20. gadsimta sākumā Rīgā trijās valodā obligātā kārtā tika izvietota informācija tramvajā. Konduktoram arī bija jāpārvalda trīs valodas. 20. gadsimta sākumā lielākajā Vidzemes pilsētā iznāca 28 izdevumi vācu valodā, 20 — latviešu, 13 — krievu valodā, tika izdotas arī avīzes un žurnāli lietuviešu, igauņu, ebreju valodās. Teātros izrādes tika iestudētas vācu, latviešu, krievu valodā; šie teātri saņēma dotācijas, turklāt krievu teātris — vismazāko.⁵

Latvijas Republikas tapšana

Kad revolūcijas rezultātā tika iznīcināta Krievijas Impērija, Latvijā aktuāls kļuva jautājums par latviešu valodas lietošanu lietvedībā. Pirmie par to, lai latviešu valodai tiktu piešķirts oficiālais statuss, bija parūpējušies lielinieki. 1917. gada beigās — 1918. gada sākumā Latvijas teritorijas neokupētajā daļā latviešu lielinieki kontrolēja padomes. 4. janvārī Latvijas Strādnieku, kareivju un bezzemnieku deputātu padomes Izpildu komiteja (Iskolats) apstiprināja dekrētu, kurā ir rakstīts: "Latvijas Strādnieku, kareivju un bezzemnieku deputātu padomes Izpildu komiteja ar šo paziņo, ka visās Latvijas oficiālajās iestādēs (gubernās, apriņķos, pilsētās, miestos un pagastos) lietojama latviešu valoda visās darīšanās. Cittautei valodām tiek dotas līdzīgas tiesības kā latviešu valodai visur tur, kur tas izrādās par nepieciešamu."⁶ (skat. arī 1. pielik. 1. pkt.)

Kaut gan vēlāk, 1919. gada 8. marta dekrētā, ko parakstījis Padomju Latvijas valdības priekšsēdētājs Pēteris Stučka, bija rakstīts, ka lietvedībā var lietot latviešu, latgaliešu un krievu valodu.⁷ (skat. arī 1. pielik. 5. pkt.). Pievērsisim ievēribu tam faktam, ka, pēc lielinieku līdera viedokļa, latgaliešu valoda ir atsevišķa valoda (mūsdienās varas pārstāvji to ir pasludinājuši par latviešu valodas dialektu); oficiālajām valodām tika pieskaitīta arī krievu, bet vācu netika par tādu atzīta.

1918. gada 18. novembrī tika proklamēta Latvijas Republika. Jau Tautas Padomes sēdē par Latvijas valsts proklamēšanu (1. pielik. 2. pkt.) tika izteikta doma par latviešu valodas un Latvijas mazākumtautību valodu vienlīdzību. To-

4 *Latvijas vēsture. 20. gadsimts. Rīga, Jumava, 2005. 44.–45. lpp.*

5 *Ирена Асе. Русский язык как капитал. // Вечерняя Рига, 24 октября 2002 года.*

6 *[Iskolata] Dekrēts par darīšanu valodu Latvijas oficiālajās iestādēs. // Ziņotājs, Nr. 4, 06.01.1918.*

7 *Latvijas Padomju valdības dekrēts par oficiālos rakstos lietojamām valodām. // <http://www.vvk.lv/index.php?sadala=135&id=169>*

mēr 1919. gadā pieņemtais Tautas Padomes Kārtības rullis noteica, ka sēžu pamatvaloda ir latviešu. Dokumenti, ko izskata Padome, jātulko krievu valodā tikai pēc Padomes locekļa, kas nepārvalda latviešu valodu, lūguma (1. pielik. 7. pkt.).

Pirmās Kārļa Ulmaņa Pagaidu valdības dokumentos (19.11.1918 — 13.07.1919) arī tiek pasludināta latviešu valodas, kā valsts valodas prioritāte, vismaz, tiesvedībā (1. pielik. 3. pkt.). Neskatoties uz to, nepieciešamības gadījumā, tiesvedībā tika ļauts lietot arī krievu un vācu valodu.

Kas attiecas uz izglītību, tad Pagaidu valdība pieturējās pie šādiem principiem: bērna apmācība mātes valodā un attiecīgo nacionālo skolu tīkla izveide (1. pielik. 4. pkt.). Latviešu valoda tika ieviesta kā obligāts mācību priekšmets visās skolās, sākot ar otro mācību klasi (1. pielik. 6. pkt.). Latviešu valodā tika pasniegta arī Latvijas vēsture.

Latvijas Satversmes Sapulces deputāti centās atainot nacionālo minoritāšu tiesības (tai skaitā arī valodu lietošanas jomā) LR konstitūcijā. Satversmes otrās daļas (tautas priekšstāvji to pieņēma otrajā lasījumā) 115. pantā tika ierakstīts, ka nacionālajām minoritātēm ir garantēta „..viņu valodas brīva lietošana kā runā, tā arī rakstos”⁸, bet 116. pantā mazākumtautībām tika garantēta nacionālās kultūras autonomija (1. pielik. 12. pkt.). Tomēr Satversmes Sapulce tā arī nebija pieņēmusi Satversmes otro daļu galīgajā lasījumā. Tas notika nevis tāpēc, ka deputātiem nebija vēlmes garantēt mazākumtautībām tiesības, bet gan strīdu dēļ pavisam citos jautājumos: vai piešķirt autonomiju Latgalei, vai atļaut politiskos streikus?

Mazākumtautību izglītība parlamentārās demokrātijas laikposmā

Jau 1919. gada 8. decembrī Tautas Padome (kas izpildīja likumdevējas funkcijas) pieņēma likumu “Par Latvijas izglītības iestādēm” (1. pielik. 8. pkt.). Šā likuma 39. pantā tika konstatēts, ka “Visās obligatoriskās skolās mācības jāsniedz skolēnu ģimenes valodā.”⁹ Likuma “Par Latvijas izglītības iestādēm” 40. pants definē jēdzienu “ģimenes valoda”: “Par skolēnu ģimenes valodu atzīstama tā valoda, kuru uzdod bērnu vecāki, bērnu skolā pieteicot, un kurā viņš var brīvi savas domas izteikt.”¹⁰ 41. likuma pants uzlika par pienākumu valsts un komunālajām iestādēm uzturēt “..ikkatrai tautībai tik daudz obligatorisku skolu, cik vajadzīgas viņu bērnu izglītošanai, skatoties pēc šā likuma noteikumiem.”¹¹ Vienlaicīgi tika pieņemts arī likums “Par mazākuma tautību skolu iekārtu Latvijā” (1. pielik. 9. pkt.), kas garantēja autonomiju nacionālo minoritāšu skolām.

Vēlāk (1929. gadā, skat. 1. pielik. 18. pkt.) skolu pašpārvalde tika garantēta

8 Cīvēts pēc: Latvijas Republikas Satversmes Sapulces stenogrammu izvilks (1920-1922). Latvijas Republikas Satversmes projekta apspriešana un apstiprināšana. Rīga: Tiesu nama agentūra 2006 (CD izdevums). ISBN 9984-671-98-4

9 Likums par Latvijas izglītības iestādēm. // Likumu un valdības rīkojumu krājums Nr. 13, 31. 12. 1919. Turpat.

11 Likums par Latvijas izglītības iestādēm. // Likumu un valdības rīkojumu krājums Nr. 13, 31.12.1919.

piecām vislielākajām minoritātēm — krievu, ebreju, vācu, poļu un baltkrievu. Lietuviešiem un igauņiem garantijas mācīties skolā dzimtajā valodā tika iestiprinātas ar attiecīgajiem starptautiskajiem līgumiem (1. pielik. 20., 23. pkt.).

Mazākumtautību skolās lietvedība obligātā kārtā tika vesta latviešu valodā (1. pielik. 13. pkt.). Bet, atšķirībā no mūsu dienām, tika pieļauta arī paralēla lietvedības īstenošana apmācības valodā.

1923. gada 15. decembrī krievu laikraksts “Rižskij kurjer” publicējis atskaiti par Saeimas komisijas sēdi, kur minējis šādus datus: valstī darbojas 60 latviešu vidusskolas un 44 — nelatviešu.¹² Piezīmēsim, ka nacionālās minoritātes tolaik sastādīja tikai vienu ceturto daļu no iedzīvotāju skaita.

Izglītība dzimtajā valodā tika garantēta ne tikai vispārīzglītojošās skolās, bet arī arodskolās, piemēram, lauksaimniecības (1. pielik. 19. pkt.).

Latvijas Universitātē mācību process noritēja latviešu valodā. Taču pastāvēja arī krievu privātā augstskola — Krievu Universitātes kursi (KUK). Pie tam Latvijas Universitātē studijas tika īstenotas par maksu, bet Krievu Universitātes zinātņu kursi kādu laiku saņēma subsīdiju no Saeimas, kas ietekmēja studentu maksas apmēru.¹³ Tādējādi, LU un KUK studenti tika nostādīti aptuveni vienādos apstākļos.

Ziņas par četru lielāko mazākumtautību grupu iesaisti izglītības procesā tiek piedāvātas turpmāk — tabulā:

Četru lielāko nacionālo grupu daļa starp dažāda tipa izglītības iestāžu audzēkņiem (%)¹⁴

Dati pārsvarā par 1936./37. māc. gadu. Pēc daļas iedzīvotāju sastāvā — 1935. gada tautas skaitīšanas dati. Pēc Universitātes absolventu skaita — visu izlaidumu — no 1919./20. līdz 1936./37. māc.g. dati.

Kategorija	latvieši	krievi	ebreji	vācieši
daļa iedzīvotāju sastāvā	75,5	10,6	4,8	3,2
tautas skolās	72,4	14,0	5,1	2,9
arodskolās	70,8	5,2	10,4	9,2
vidusskolās	82,7	2,5	6,9	5,4
institūtos un augstākajās arodskolās	64,0	6,4	6,6	20,0
universitātes studentu vidū	85,2	2,8	6,8	4,1
universitātes absolventu vidū	76,8	2,2	12,8	6,7

12 Skat.: A. Гурин. Деньги для русского вуза.// Ракурс, 12-18 января 2006 года

13 A. Гурин. Деньги для русского вуза.// Ракурс, 12-18 января 2006 года

14 Latvijas kultūras statistika. 1918 -1937, 27.,43., 47., 59., 65.,75. lpp.

Atšķirība starp skolēnu daļu tautas skolās un daļu iedzīvotāju sastāvā ir saistīta ar atšķirīgu dzimstības līmeni starp attiecīgās nacionālās grupas pārstāvjiem. Pārējos gadījumos šī atšķirība raksturo grupas izglītības līmeni.

Regulēšana valodu jomā Latvijas Republikas uzplaukuma laikos

Pēc tam, kad latviešu valoda bija kļuvusi par lietvedības valodu, aktuālizējās jautājums par tās prasmi no valsts ierēdņu puses. 1921. gada 22. novembrī valdība pieņēma lēmumu par latviešu valodas prasmes valsts ierēdņiem pārbaužu noteikumiem. Tika noteikti pārbaužu rīkošanas termiņi.¹⁵ (tāpat skat. 1. pielik. 11. pkt.).

Ja krievu nacionālā minoritāte uztvēra Ministru kabineta lēmumu visai mierīgi, tad vācieši organizēja protesta mītiņus, vācu presē asi kritizēja pašu eksāmenu ideju. Vācu preses izdevumos tika apgalvots, ka šī ideja ir ņemta no rusifikācijas politikas arsenāla, ka 1890. gadā Krievijas varas pārstāvji pieļāva iespēju rīkot valsts valodas eksāmenus, bet tolaik tālāk par sarunām lieta tā arī nebija virzījies.¹⁶

Tomēr pret tiem, kuri nebija nokārtojuši eksāmenu, izturējās visai liberāli. Tā, 1923. gadā tiem iestāžu vadītājiem, kas nebija nokārtojuši eksāmenu, deva tiesības uz termiņa pagarinājumu līdz 1924. gadam. 1924. gada novembrī tika pieņemts normatīvais akts par valsts valodas prasmes pārbaudi virsniekiem. Tika noteikts, ka likums stājas spēkā tikai pēc diviem gadiem.¹⁷

Jāņem vērā, ka tajos laikos valsts un pašvaldību iestādēs strādāja neliels daudzums cilvēku, bet uz pārējiem valdības lēmums par valodas prasmes eksāmenu netika attiecināts. Piebūdisim, ka tolaik pat Saeimā deputāti varēja uzstāties ne tikai latviešu valodā, bet arī krievu un vācu valodā (1. pielik. 14. un 17. pkt.).

Drukātiem preses izdevumiem valodas izvēle bija brīva (1. pielik. 15. pkt.). Taču atklāto izziņojumu (Latvijā ražoto izkārtņu, afišu, plakātu, kā arī iekšzemes tirgū apgrozībā laisto preču etiķešu) valodu regulēja speciālie Noteikumi, kas tika pieņemti 1929. gadā (1. pielik. 16. pkt.). Uz izziņojumiem obligāti bija jābūt uzrakstam valodā. Gadījumā, ja izziņojumos tika lietota arī cita valoda, tad latviešu tekstam bija ierādāma galvenā vieta un tam bija jābūt formas un satura ziņā ne mazākam kā tekstam citā valodā. Izņēmums bija uzraksti baznīcās un lūgšanu namos, kapu un vēsturiskie uzraksti. Noteikumi neparedzēja speciālus ierobežojumus citu valodu lietošanai valsts iestāžu un pašvaldību atklātajos izziņojumos.

Īpaša regulēšana tika piemērota latgaliešu valodai (1. pielik. 10. pkt.) — valsts iestādēm bija obligāti jāpieņem iesniegumi "latgaļu izloksnē" un tas bija jālieto Latgales pašvaldībās.

15 А. Берзиня. Это было, было, было... // Русский путь, 6 апреля 1992 года.

16 Turpat.

17 Turpat.

1932. gadā, divus gadus pirms demokrātiskās republikas likvidācijas, likumdošana valodas jomā kļuva daudz striktāka. 18. februārī valdība pieņēma "Noteikumus par valsts valodu" (1. pielik. 21. pkt.). Noteikumi izpelnījās kritiku nacionālo minoritāšu presē. Tajā pat laikā, salīdzinājumā ar mūsdienu likumdošanas normām, šie Noteikumi bija ārkārtīgi liberāli. Tā, Noteikumu 4. pantā ir rakstīts: "Sapulcēs, tirdznieciskā satiksmē, kulta izpildīšanā, presē, grāmatniecībā, mācības un audzināšanas iestādēs, pastāvošo likumu robežās, var brīvi lietot jebkuru citu valodu." ¹⁸

Kas attiecas uz privāto uzņēmumu darbu, tad 1932. gada "Noteikumos par valsts valodu" ne tikai nebija izvirzītas prasības par obligātu valsts valodas lietošanu lietvedībā, bet tajos pat tika izdarīts pieņēmums, ka dažas juridiskās personas īstēnos lietvedību svešvalodās. Saistībā ar to Noteikumu 5. pants paredzēja: uz valsts vai pašvaldību iestāžu vai amatpersonu pieprasījumu sabiedriskajām un saimnieciskajām organizācijām, firmām, privātajām un juridiskajām personām ir jāpievieno dokumentu oriģināliem tulkojums valsts valodā.¹⁹ Protams, ka Noteikumos netika apstrīdētas Saeimas deputātu tiesības uzstāties parlamenta plenārsēdēs krievu vai vācu valodā.

Kas attiecas uz pašvaldībām, tad, ja kādas pašvaldības teritorijā kāda no mazākumtautībām sastādīja ne mazāk par 50 procentiem no iedzīvotāju skaita, tad ierēdņi varēja lietot saskarsmē ar iedzīvotājiem krievu vai vācu valodu, bet deputāti — uzstāties šajā valodā vēlēto institūciju sēdēs ²⁰.

1932. gada likums "Par atklātiem izziņojumiem" (1. pielik. 22. pkt.) kopumā atkārtoja 1929. gada noteikumus, taču tajā tika ieviesti izņēmumi ne tikai uzrakstiem baznīcās un lūgšanu namos, bet arī priekšvēlēšanu reklāmai Saeimas un pašvaldību vēlēšanās.

Ulmaņa korporatīvā valsts

1934. gadā Latvijā notika valsts apvērsums. Saeimas darbība tika pārtraukta, politiskās partijas izformētas.

Nebija pagājis pat mēnesis, kad daudz striktāki tika padarīti valdības Noteikumi valsts valodas jomā (1. pielik. 24. pkt. salīdzini ar 21. pkt.). No noteikumiem ne tikai bija izsvītota jebkāda pieminēšana par Saeimas un pašvaldību vēlēšanām, bet tajos tika ieviests ierobežojums valodas izvēles brīvībai sapulcēs: brīvi lietot jebkuru citu valodu varēja tikai slēgtajos pasākumos, bet atklātās sapulcēs vai publiskās izrādēs, lai varētu lietot svešas valodas, bija nepieciešama iekšlietu ministra vai viņa pilnvarotu amatpersonu atļauja. Par valodas likumdošanas pārkāpšanu tika ieviests naudas sods līdz 1000 latu apmērā (kas pilnībā atbilst mūsdienu garam), vai arī arests līdz 6 mēnešiem, vai arī abi šie sodi kopā.

18 *Noteikumi par valsts valodu. // Valdības Vēstnesis Nr. 39, 19.02. 1932.// Likumu un Ministru kabineta noteikumu krājums Nr. 4, 29.02.1932.*

19 *Turpat.*

20 *Turpat.*

1935. gada sākumā valdība apstiprināja jaunu likumu “Par valsts valodu” (1. pielik. 26. pkt.), kura pantos tika apstiprināti ierobežojumi valodas izvēles brīvībai atklātajās sapulcēs.

Tajā pat laikā privātajos uzņēmumos, kā tas ir bijis iepriekš, joprojām nebija aizliegts lietot arī citas valodas lietvedībā; par obligātu prasību tika izvirzīta vienīgi valsts valodas lietošana grāmatvedībā, ieskaitot visus uz grāmatvedību attiecošos dokumentus. Bez tam tika pielaista paralēla dokumentu vešana arī citā valodā, bet šiem ierakstiem nebija pārliecinoša spēka tiesā un nodokļu iestādēs.

Likums ieviesa arī mūsdienu ierobežojumiem līdzīgus ierobežojumus pašvaldību tiesībām saskarsmē ar saviem iedzīvotājiem lietot to valodu, kas ir viņu dzimtā valoda. Tomēr saglabājās mūsdienās šķietošas par neiedomājamām tiesības saskarsmē ar iedzīvotājiem lietot vācu vai krievu valodu tajās pašvaldībās, kurās, pēc pēdējās tautas skaitīšanas datiem, ne mazāk par 50% iedzīvotāju pieder pie dotās tautības.

Interesanti, ka demokrātijas laikiem raksturīgais termins “cita valoda” to laiku dokumentos ir aizvietots ar terminu “svešvaloda”, kas tiek lietots arī pašreiz. Bez tam dokumentu tekstos vācu un krievu valodas, neskatoties uz latviešu alfabēta burtu secību, ir mainījušās vietām.

Ierobežojumi valodu lietošanas jomā presei tika veiksmīgi apvienoti ar cenzūras ieviešanu, kas bija Glavlita vērtā (1. pielik. 27. pkt.). Piemēram, skaņuplašu tirgotājiem, lai viņi varētu saņemt atļauju, bija noteikts iesniegt cenzūrai divos eksemplāros tekstu, kas tika ierakstīts skaņuplatē. Teksta tulkojumu valsts valodā cēlsirdīgi tika atļauts iesniegt tikai vienā eksemplārā.

Par plašsaziņas līdzekļa redaktoru varēja strādāt tikai persona, kas prata latviešu valodu. Bet periodiskajos izdevumos, kas iznāca latviešu valodā, par redaktoru varēja būt tikai etniskais latvietis.

Tāpat, kā tas ir šodien, reālā daudzvalodība tika slēpta aiz ārišķīgas vienvaldības. Piemēram, grāmatveikalu vitrīnās bija aizliegts izlikt lielāku daudzumu grāmatu “svešvalodās”, nekā izdevumu latviešu valodā (1. pielik. 28. pkt.).

Kaut gan “nepareizo” izdevumu skaits arī tika samazināts, pielietojot iespaidīgas metodes. 1930. gadā tika izdotas 1112 grāmatas latviešu valodā un 269 — krievu valodā; 1936. gadā — attiecīgi, 1384 un 68²¹. Interesanti, ka 2013. gadā, pēc CSB datiem, tika izdotas 1910 grāmatas latviešu valodā un tikai 140 — krievu valodā. Tātad patlaban pēc šā rādītāja mēs esam daudz tuvāki Ulmaņa diktatūrai, nekā “atjaunotajai” Pirmajai Republikai.

Neskatoties uz to, ka tika likvidēta nacionālo minoritāšu skolu pašpārvaldes sistēma, joprojām saglabājās iespēja iegūt vispārējo skolas izglītību dzimtajā valodā. 1934. gada jūlijā pieņemtais likums “Par tautas izglītību” (1. pielik. 25. pkt.) paredzēja lietot tikai latviešu valodu vienīgi, īstenojot mācību

21 *«Latvijas kultūras statistika. 1918-1937», 127. lpp.*

procesu arodskolās. Tomēr izvēle mācīties skolā ar konkrētu apmācības valodu pārstāja būt brīva: bērns varēja apmeklēt tikai savas tautības skolu, pie tam jauktajās ģimenēs bērna tautību noteica tēvs. Bēnam, kuram viens no vecākiem ir latvietis, bija pienākums apmeklēt latviešu skolu.

Latviešu valodas kā mācību valodas ieviešana mazākumtautību skolās, salīdzinājumā ar mūsdienu laikiem, bija ārkārtīgi mērena: latviešu valodā tika pasniegtas Latvijas vēsture un ģeogrāfija, sākot ar piekto klasi.

Grozījumi likumdošanas aktos, bet, iespējams, arī administratīvais spiediens, noveda pie tā, ka krasi samazinājās mazākumtautību vidusskolu skaits — no 49 1933./34. māc.g. līdz 25 1936./37. māc. gadā. No 12 krievu skolām palika tikai 3. Vairāk kā puse krievu ģimnāzistu bija spiesti mācīties latviešu skolās.

Vācu okupācijas laiki

Laikposmā no 1941. līdz 1944. gadam vācieši ieviesa reihskomisariāta Ostlandes teritorijā okupācijas pašpārvaldi. Šīs pašpārvaldes institūcijas īstenoja saskarsmi ar okupācijas varas institūcijām tikai vācu valodā (1. pielik. 31., 32. pkt.), bet savā starpā tām tika atļauts sazināties arī latviešu valodā.

Mazākumtautību skolās, kas bija palikušas uz 1941. gada sākumu, pasniegšana dzimtajā valodā turpinājās²². 1941. gada beigās Rīgā darbojās 15 krievu pamatskolas, 3 baltkrievu un viena lietuviešu, 1943. gadā darbību atjaunoja poļu pamatskola. 1942./43. mācību gadā Latvijā funkcionēja divas krievu ģimnāzijas. Vācu un ebreju skolu darbība netika atjaunota sakarā ar to, ka šo skolu potenciālais kontingents pirmajā gadījumā bija repatriēts, bet otrajā gadījumā — gandrīz vai pilnībā iznīcināts²³.

Padomju periods

Padomju perioda likumdošanā valodu lietošanas regulēšanai netika pievērsta īpaša ievērība. Abās padomju Konstitūcijās (1. pielik. 29., 36. pkt.) tika garantēta normatīvo aktu publicēšana gan latviešu, gan krievu valodā, bet mācības — dzimtajā valodā. Tiesvedībā (skat. arī 1. pielik. 33. pkt.) priekšroka tika dota latviešu valodas lietošanai, garantējot arī dotās teritorijas iedzīvotāju vairākuma valodas lietošanu. Civilstāvokļu aktu reģistrācijas (1. pielik. 34. pkt.) un darba grāmatiņu aizpildīšanas jautājumos (1. pielik. 35. pkt.) valdīja divvalodība. No pēdējā dokumenta izriet, ka daļā iestāžu lietvedība tika īstenota latviešu valodā, bet citās iestādēs — krievu valodā.

Reālajā dzīvē ar pamatlikumu paredzētas garantijas uz izglītības iegūšanu dzimtajā valodā visām mazākumtautībām, izņemot krievu, netika izpildītas. 1991./92. mācību gadā Latvijā darbojās 986 skolas, kurās mācījās 338 210 skolēni. No tām 585 skolas bija latviešu, 219 — krievu, 178 — divplūsmu un

22 *Русская школа в период немецкой оккупации. Mājas lapa «russkije.lv»:* <http://www.russkije.lv/ru/lib/read/russian-graduates-1944.html>

23 «Skolas un izglītība Latvijā (1900-1920)», 167.-168. lpp.

tikai 4 — tikko nodibinātās citu mazākumtautību skolas, kurās mācījās 208 skolēni. Latviešu valodā mācījās 54,2 % skolēnu²⁴. Bērnu skaits vecumā no 7 līdz 16 gadiem, pēc 1989. gada tautas skaitīšanas datiem, bija 360 tūkstoši, tai skaitā, latviešu bērnu — 54,1 %.

Studijas augstskolās arī pārsvarā norisēja divās valodās, izņemot dažas humanitārās specialitātes, kurās augstāko izglītību varēja iegūt tikai latviešu valodā, un dažas tehniskās disciplīnas — tikai krievu valodā.

Latviešu valoda krievu skolās, tāpat kā krievu valoda latviešu skolās, bija obligāts mācību priekšmets. Tas veicināja to, ka iedzīvotāju vidū uzlabojās abu valodu prasme (skat. tabulu).

Valodas Latvijā, pēc tautas skaitīšanu datiem

Gads	pavisam	Dzimtā valoda			Valodu pratēji			
					visi iedzīvotāji		latvieši *1	nelatvieši
		latviešu	krievu	cita	lat.	kr.	kr.	lat.
1959	2093 458	1305 025	656965	131468				
1970	2364 127	1344 596	848546	170985	1522 583	1580 620	608456	177987
1979	2502 816	1343 847	1007 143	151826	1559 256	1916 432	783607	215409
1989	2666 567	1385 635	1122 076	158856	1645 049	2165 925	912065	259414
2000	2377 383	1383 105	891451	102827	1878 724	1930 174		495619
2011	1876 812	1164 894	698757	13161				
Dati %								
1959	100	62,34	31,38	6,28				
1970	100	56,87	35,89	7,23	64,40	66,86	46,23	17,4*2
1979	100	53,69	40,24	6,07	62,30	76,57	59,61	18,6
1989	100	51,96	42,08	5,96	61,69	81,23	67,50	20,3
2000	100	58,18	37,50	4,33	79,02	81,19		49,2
2011*3	100	62,07	37,23	0,70				

Piezīmes tabulai: 1) latviešu skaits, kuriem latviešu valoda ir dzimtā ; 2) dati tiek minēti no nelatviešu skaita; 3) 2011. gada tautas skaitīšanā iedzīvotāji atbildēja uz jautājumu, kādu valodu viņi lieto ģimenē. Dati tiek doti no atbildējušo personu kopskaita.

Skolās ar latviešu pasniegšanas valodu krievu valodas mācīšana tika īstenota augstā līmenī. Šim nolūkam latviešu skolās tika ieviesta 11. klase, bet krievu skolnieki mācījās tikai 10 gadus. Tādā veidā tika piešķirti līdzekļi un veikti organizatoriskie pasākumi, lai nodrošinātu latviešu skolu absolventu konkurētspēju ne tikai Latvijā, bet arī plašajā PSRS telpā, lai dotu viņiem iespējas iegūt turpmāko izglītību valsts labākajās augstskolās un pēc šo augstskolu absolvēšanas

24 *Проблемы прав национальных меньшинств в Латвии и Эстонии, 67. lpp.*

ieņemt jebkurus amatus. No 1970. līdz 1989. gadam latviešu skaits, kuri pārvaldīja krievu valodu, pieauga 1,5 reizes, bet viņu daļa to personu vidū, kurām latviešu valoda ir dzimtā, bija palielinājusies no 46 līdz 67,5 %.

Skolās ar krievu apmācības valodu latviešu valoda arī bija obligāts mācību priekšmets. Taču speciālie pasākumi, kas ir salīdzināmi ar latviešu apmācību krievu valodas prasmei, šajā gadījumā netika veikti. Neskatoties uz to, tajā pašā laika posmā nelatviešu skaits, kuri prot latviešu valodu, arī bija pieaudzis gandrīz vai 1,5 reizes, kaut gan ap 1989. gadu tas sastādīja tikai 20,3 % mazākumtautību pārstāvju vidū. Iedzīvotāju daļa, kuri pārvalda latviešu valodu, pat nedaudz samazinājās — no 64 līdz 62 %.

Piespiedu pasākumi, kas pamudināja iedzīvotājus apgūt latviešu valodu, kas tika īstenoti pēc 1991. gada, izrādījās daudz efektīvāki. Bet diez vai tie veicināja sabiedrības integrāciju.

Atmodas neizpildītie solījumi

Latvijas Tautas frontes (LTF) programmas nostādnes valodu jomā, kura sākumā bija atbalstījusi “sociālistisko pārbūvi tautas interesēs”, bet pēc tam izvedusi Latviju no PSRS sastāva (1. pielik. 38., 40., 41. pkt.), krasi atšķīrās no mūsdienu realitātēm.

Līdztekus novēlējumiem nostiprināt Konstitūcijā latviešu valodas kā valsts valodas statusu, tika atzīta arī īpaša krievu valodas loma. Izglītības jomā tika garantēta pirmskara Latvijai raksturīgā iespēja jebkurām nacionālajām minoritātēm iegūt izglītību dzimtajā valodā.

Latvijas padomju vadība LTF programmas izpildes virzienā bieži vien pat “skrēja pa priekšu lokomotīvei”. Jebkurā gadījumā valsts valodas statusu latviešu valoda ieguva divas dienas pirms pirmās LTF programmas apstiprināšanas (salīdzini 1. pielik. 37. un 38. pkt.). LTF pirmās programmas gultnē pēc pusgada tika pieņemts arī Latvijas PSR Valodu likums (1. pielik. 39. pkt.).

Izglītības likumā (1. pielik. 42. pkt.), kas tika pieņemts pēc LTF uzvaras vēlēšanās, bet vēl pirms izstāšanās no PSRS, nozīmīgā mērā tika atjaunoti mazākumtautību izglītības principi, kas bija raksturīgi pirmskara parlamentārai republikai. Neskatoties uz to, realitātē nenotika pirmskara nekrievu minoritāšu izglītības sistēmas dzimtajā valodā atjaunošana. 2011./12. mācību gadā 72,6 % no 206 440 skolēniem mācījās latviešu valodā, 26,6% — krievu valodā, 0,53% — poļu valodā, 0,09% — ukraiņu un 0,05% — baltkrievu valodā²⁵. 1931./32. mācību gadā nekrievu minoritāšu nacionālajās tautas skolās mācījās 15,5% no visu skolnieku skaita.

Nav nekāds brīnums, ka nekrievu nacionālo minoritāšu asimilācijas process Otrajā Republikā noritēja vēl straujākiem tempiem, nekā tas bija padomju laikos (skat. tab.).

25

Second Report on the Implementation of the Framework Convention for the Protection of National Minorities by the Republic of Latvia, 2012, 24. tab.

Nekrievu nacionālo minoritāšu dzimtā valoda (pēc tautas skaitīšanu datiem)

Gads	pavissam	abs.				%			
		Savas tautības	krievu	latv.	cita	Savas tautības	krievu	latv.	cita
2000	303437	74927	178466	40871	9173	24,69	58,81	13,47	3,02
1989	373295	152486	192051	24032	4726	40,85	51,45	6,44	1,27
1979	337247	147593	165196	21283	3175	43,76	48,98	6,31	0,94
1970	317723	166033	128192	20093	3405	52,26	40,35	6,32	1,07
1959	239129	125809	90004	20302	3014	52,61	37,64	8,49	1,26

2011. gada tautas skaitīšanas dati, kas demonstrē, ka Latvijas ģimenēs praktiski tiek lietotas tikai divas valodas, apstiprina to, ka divu lingvistisko kopienų veidošanās process valstī ir noslēdzies.

Salīdzinot 1989. gada LTF programmas 8.4. pkt. ar Izglītības likuma 5. pantu (1. pielik. 40., 42. pkt.), nav grūti ievērot, ka ir izpildīts programmā atklāti nepaustais solījums likvidēt augstāko izglītību krievu valodā. Diemžēl drīzumā pienāca arī skolas izglītības kārta.

“Pirmā bezdelīga” — latviešu valodas kā apmācības valodas ieviešana mazākumtautību skolās, kas pavisam nebija raksturīga pirmskara Latvijai, parādījās jau 1995. gadā (skat. piezīmi 1. pielik. 42. pkt.).

Ar likumdošanu valodu jomā pieaugušajiem tika galā ātrāk — jau 1992. gada martā ieviešot Valodu likumā tādus kardinālus grozījumus, ka to nācās publicēt no jauna (1. pielik. 43. pkt.). Jau 1992. gada 25. maijā tika pieņemts LR Ministru padomes Lēmums Nr. 189 “Par Valsts valodas prasmes atestācijas nolikumu un atestācijas norises kārtību”²⁶. Saskaņā ar šo dokumentu, atestācijai tika pakļauti tie valsts iestāžu darbinieki, kuru profesionālajos pienākumos ietilpa saskarsme ar iedzīvotājiem vai lietvedības īstenošana, tas ir, praktiski visi.

Pēc Sarmītes Ēlertes apgalvojuma, kura 10. Saeimas pilnvaru laikā (2010. g. 2. novembris – 2011. g. 16. oktobris) bija kultūras ministre (tieši Kultūras ministrija ir atbildīga par sabiedrības integrāciju), pagājušā gadsimta 90. gados valsts valodas prasmes atestāciju bija izgājuši 440 tūkstoši cilvēku²⁷.

Pēc Latviešu valodas attīstības valsts programmas datiem,²⁸ valsts valodas prasmes atestācija tika uzsākta 1992. gada maijā, un tās pirmais etaps turpinā-

26 LR Ministru padomes 1992.g. 25. maija Lēmums Nr. 189 «Par Valsts valodas prasmes atestācijas nolikumu un atestācijas norises kārtību»

27 Egils Līcītis. «Ēlerte: nāksies pieņemt mūsu kultūras vērtības un vēstures izpratni», laikraksts «Latvijas Avīze», 2011. g. 23. marts.

28 Latviešu valodas attīstības valsts programma. Projekts. 1.variants. Valsts valodas komisija, Rīga, 2002: <http://www.vvk.lv/index.php?sadala=1&id=352>

jās līdz 1992. gada 15. decembrim. Šajā laikposmā tika atestēti 153 tūkstoši cilvēku. Bet 108 institūcijas (pārsvārā rūpniecības uzņēmumi un bijušie savienības pakļautības uzņēmumi, kā arī augstskolu un vispārizglītojošo skolu valdes) lūdza pagarināt atestācijas termiņu. Rezultātā atestācija līdz 2000. gadam norisēja pēc noteikumiem, kas tika pieņemti 1992.-1993. gadā. To bija izturējuši 515 tūkstoši cilvēku 1989. gadā (!) ieplānoto 300 tūkstoš cilvēku vietā.

Derētu piezīmēt, ka pēc 1989. gada tautas skaitīšanas datiem, tautsaimniecībā tika nodarbināti 737 852 nelatvieši, tātad valsts valodas prasmes atestāciju bija izgājuši praktiski visi.

Jau 1992. gada 1. jūlijā tika pieņemti un nekavējoties stājās spēkā papildinājumi Latvijas administratīvo pārkāpumu kodeksā²⁹. Kodekss tika papildināts ar 12 jauniem pantiem (201.²⁶-201.³⁸), kuros bija paredzētas soda naudas par visiem iespējamajiem pārkāpumiem valsts valodas lietošanas jomā. 1993. gada 20. aprīlī pieņemtie grozījumi papildināja Administratīvo pārkāpumu kodeksu vēl arī ar 41.¹ pantu, kas noteica darba devēja atbildību par personas bez attiecīgās valsts valodas prasmes apliecības pieņemšanu darbā. 1992. gada 20. augustā tika pieņemts LR Augstākās Padomes Prezidija Lēmums "Par Valodu likuma realizēšanu attiecībā uz nepieciešamību lauzt darba līgumu" — šā lēmuma nosaukums runā pats par sevi.³⁰

Tādā veidā, likumdošana valodu jomā ieguva mūsdienu iezīmes, bet sabiedrības integrācijas idejai, kā arī pirmās Latvijas Republikas kontinuitātes teorijai, tika uzlikts krusts.

29 01.07.1992. likums "Par papildinājumiem Latvijas administratīvo pārkāpumu kodeksā valsts valodas jautājumos" — (Ziņotājs, 29, 30.07.1992. [stājās spēkā 01.07.1992.]).

30 LR Augstākās Padomes 1992.g. 20.augusta Lēmums «Par Valodu likuma realizēšanu attiecībā uz nepieciešamību lauzt darba līgumu»

Vladimirs Buzajevs.

Vienvalodība divvalodu valstī.

2014. gada 19. maijs.

Krievu valodā domājošo Latvijas iedzīvotāju kopienas stāvokļa monitorings ir būtiskākais nosacījums tā uzlabošanai, vai vismaz saprātīgai pretestībai, saskaroties ar daudzajiem mēģinājumiem šo stāvokli pasliktināt. Latvijas Cilvēktiesību komiteja (LCK) jau vairāk nekā 20 gadus organizē šo monitoringu. Grāmata “Правовое положение русскоговорящего меньшинства в Латвии” (Latvijas krievvalodīgo mazākumtautības tiesiskais stāvoklis) ir šī monitoringa elements. Tā pieejama jebkurā bibliotēkā, kā arī internetā (<http://flibusta.net/a/114213>).

Šajā rakstā apspriesta viena grāmatas nodaļa: “Vienvalodība divvalodu valstī”.

Neaizmirsti savu vārdu

Plašākais cilvēka tiesību pārkāpums valodas sfērā ir mazākumtautību pārstāvju personvārdu izkroplošana oficiālajos dokumentos. Patreizējam zaļo frakcijas konsultantam Eiropas Parlamentā un bijušajam LCK līdzpriekšsēdētājam Aleksejam Dimitrovam izdevās pierādīt, ka tas ir pārkāpums — viņš ANO Cilvēktiesību komitejā guva uzvaru cita bijušā LCK līdzpriekšsēdētāja — Leonīda Raihmana lietā (ziņojums № 1621/2007, apsvērumi № CC-PR/C/100/D/1621/2007 tiek pieņemti 28.10.2010, publicēti 30.11.2010), kura vārdam un uzvārdam bija pievienots burts “s” (sk. arī izziņu 2.pielikumā).

Gūstot uzvaru rajona administratīvajā tiesā, Dimitrovam izdevās atkārtot Pētera Lielā labo darbu, kurš atļāva krievu tirgoņiem oficiālajos dokumentos norādīt tēvvardu. Tagad arī autora pasē trešajā lappusē ir lepnī norādīts: Vladimir Viktorovich.

LR Augstākā tiesa Raihmana lietā pieņēma lēmumu, ka ANO CTK lēmuma rezultātā viņam radās tiesības atkārtoti sūdzēties Valsts Valodas centrā (VVC). Sūdzība vēlreiz devās “pa apli”, un 2014.gada martā rajona administratīvā tiesa pieņēma apmierinošu spriedumu, taču Tieslietu ministrija to pārsūdzēja.

Šā raksta autoram izdevās daļēji atjaunot savu aktīvajā politiskajā dzīvē nedaudz pabojāto mīlošā tēva reputāciju un gūt uzvaru (ar LCK strādājošo kolēģu — Alekseja Dimitrova un Aleksandra Kuzmina — palīdzību) apelācijas instancē pret Tieslietu ministriju jautājumā par atteikumu piešķirt manai vecākajai meitai vīra uzvārdu. Meita piekrita sava jaunā uzvārda latviskošanai: vīriešu dzimtē — Vvedenskis, sieviešu dzimtē Vvedenska. Tomēr otrā puse uzstāja, ka viens burts “v” no uzvārda ir jāizslēdz. Argumentus par to, ka Vvedenskis un Vedenskis ir atšķirīgi uzvārdi, ierēdņi un tiesa pirmajā instancē nevēlējās

uzklausīt. Piemēram, Maskavas telefona numuru katalogā (2009. gadā)³¹ bija minēti 286 **“Vvedenski”**, 367 — **“Vvedenskas”**, taču tikai 10 **“Vedenski”** un vēl 10 **“Vedenskas”**. Jāpiebilst, ka arī ledzīvotāju reģistrā ir reģistrēti vairāki mani jaunie radinieki ar uzvārdiem Vvedenskis un Vvedenska.

Gandrīz trīs gadus ilgās lietas izskatīšanas laikā meita paspēja uzdāvēt man divus burvīgus mazbērnus, kuri jau dzemdību namā tika pierēģistrēti kā Vvedenskis un Vvedenska. Paldies Dievam, dzemdību namā akušieru tomēr ir vairāk, nekā valodnieku.

Tiesa, meitai un mazmeitai vēl nācās raudāt PMLP pieņemšanas telpās, kad ierēdņi atteicās izdot mazmeitai ārzemju pasi ar “nepareizu” uzvārdu.

Reportāža no mana dzīvokļa par uzvaru tiesas prāvā tika translēta Pirmajā Krievijas televīzijas kanālā 2011. gada 7. novembrī³² — tūlīt pēc sižeta par pirms 70 gadiem notikušo parādi Sarkanajā laukumā, Maskavā.

Naida pote

1925. gada tautas skaitīšanas rezultāti liecina, ka arī agrāk Latvijas iedzīvotājiem ir radušās saziņas problēmas: 60% latviešu prata tikai savu dzimto valodu, bet latviešu valodu prata tikai 15% lielkrievu.

1970. gadā Latvijas PSR radās līdzīga situācija: krievu valodu prata tikai 46% latviešu, savukārt aptuveni 17% mazākumtautību pārstāvju pārvaldīja latviešu valodu.

Gan Pirmā Latvijas Republika (latviešu skolās notika 3 krievu valodas mācību stundas nedēļā), gan arī Latvijas PSR centās atrisināt problēmu ar padziļinātu latviešu valodas apmācību krievu skolās un krievu valodas apmācību latviešu skolās. Līdz 1989. gadam gandrīz pusotru reizi pieauga gan latviešu, gan nelatviešu skaits, kuri prata kaimiņu valodu.

Otrā Republika izvēlējās citu ceļu: krievu valoda latviešu skolās tika padarīta par fakultatīvo priekšmetu, sākās intensīva latviešu valodas ieviešana krievu skolās apmācības valodas statusā un pilnībā tika likvidētas valstī valodas apmācību nodarbības pieaugušajiem (izņemot bezdarbniekus). Rezultātā aptuveni puse latviešu vecumā no 15 līdz 34 gadiem, kā arī krievu tautības iedzīvotāji vecumā no 50 līdz 74 gadiem kaimiņu valodu praktiski nepārvalda.

Valodas kursu vietā pieaugušajiem ir izdomāti profesiju liegumi un atbilstošas valodu atestācijas, kam 20. gadsimtā tika pakļauti vairāk nekā 500 tūkstoši, bet 21. gadsimtā — vēl 100 tūkst. cilvēku (no tiem 15 tūkst. pārbaudi neizturēja, bet 40 tūkst. nokārtoja eksāmenu uz divām vizuālajām kategorijām).

Pēc mazākumtautību pārstāvju protestiem un Rietumu spiediena gadsimta sākumā valodas likumdošanā gandrīz nebija paredzēta nekāda

31 Pieejams pēc adreses <http://www.nomer.org/moskva/>

32 Pieejams pēc adreses <http://www.1tv.ru/news/other/190276>

iejaukšanās privātajā sfērā. Krīzes periodā šis “trūkums” tika labots, un kopš 2011. gada valodas zināšanu apliecība ir nepieciešama 1195 profesiju pārstāvjiem privātajā sfērā (un 3611 — sabiedriskajā sfērā). Rezultātā 75% profesiju sabiedriskajā un 30% — privātajā sfērā nav pieejamas pusei pieaugušo nelatviešu, bet 10% prestižāko profesiju ir pieejamas tikai 4% mazākumtautību pārstāvju.

Inkvizitori

Valsts valodas likumdošanas izpildi kontrolē jau 1992. gadā izveidotais Valsts Valodas centrs (VVC). Grāmatā plaši aprakstītas šā mūsu stratēģiskā pretinieka darbības īpatnības.

Kā piemēru varu minēt lietu par soda naudu, kas tika piespriesta Rēzeknes pilsētas Krievu kultūras centram par Salatēva no Veļikijustjugas uzaicināšanu 2011. gada decembrī. Salatētis ar vietējiem krievu bērniem sarunājās tikai krievu valodā. Ironiskā publikācija par to, ka VVC vajadzētu nodibināt pasaku nodaļu³³, pamudināja valodas inspektoru vadītāju Antonu Kursīti vērsties Drošības policijā. Frāze “Ivans-mulķis nav vis nekāds Salatētis. Visi ir drošībā, kamēr viņš guļ uz krāsns, taču, ja nu kāds viņu piespiedīs nokāpt, VVC iespējamās nopietnas nepatīkšanas, — uzskata politologi. Šis brašais krievu puisis taču mulķo nevis pats sevi, bet gan savus oponentus. Pat ja viņam pretī stājas nopietna valsts struktūra. Iznākums gandrīz nekad nemainās: pusi valsts struktūras viņš paņem sev, turklāt vēl līdz ar tās vadītāja meitu. Vai VVC galva patiešām ir gatavs riskēt?”, kā arī internetā publicētie komentāri uzvedināja Kursīti uz domām, ka šeit slēpjas draudi nolaupīt viņa meitu.

Ne vien iedzīvotājiem, bet arī valsts iestādēm un organizācijām, kas atrodas ciešā saskarē ar valsts iedzīvotājiem, lielas problēmas rada liegums valsts struktūrām sazināties ar cilvēkiem jebkādā valodā, izņemot latviešu valodu.

Piemēram, 2006. gadā VVC uzlika soda naudu Valsts Cilvēktiesību birojam par to, ka pieņemšanas telpā bija atklāti izvietoti bukleti krievu un angļu valodās.

Lieta nonāca līdz valdībai, un Valsts Cilvēktiesību birojs saņēma rīkojumu izvietot informāciju (protams, latviešu valodā) par to, ka šeit pēc apmeklētāja pieprasījuma pieejami arī skaidrojoši materiāli mazākumtautību valodās.

2012. gada novembrī saskaņā ar VVC prasību no Valsts policijas pārvaldes ēkas vestibila tika aizvākti bukleti krievu valodā par mitekļa drošību, cīņu ar narkomāniju un iespējām pārsūdzēt policistu darbības.

2013. gada februārī VVC pārvilka svītru pāri KNAB iniciatīvai, kas paredzēja iespēju izplatīt slimnīcās plakātus divās valodās par kukuļošanas novēršanu medicīniskā personāla vidē, savukārt oktobrī — Veselības ministrijas centienus izplatīt informāciju krievu valodā par krūts vēža profilaksi. Visbeidzot, 2013. gada

33 *Pieejama pēc adreses <http://www.mixnews.lv/ru/exclusive/opinions/2012-01-03/1327?comment=true&replyTo=194405>*

novembrī Finanšu ministrija bija spiesta iznīcināt visu krievu valodā sagatavoto iespiedprodukciju, kurā tika sniegta informācija par pāreju no lata pie eiro.

2009. gadā saskaņā ar LCK valdes locekļa, tolaik gados jaunākā Rīgas domes deputāta Aleksandra Kuzmina iesniegumu patreizējā Tiesībsarga priekšgājējs ierosināja pārbaudi par šo ierobežojumu atbilstību Satversmei. Tiesībsargs secināja, ka iestādēm, kuru galvenā funkcija ir cilvēktiesību ievērošana un integrācijas veicināšana, piemēram, paša Tiesībsarga birojam, Labklājības ministrijai un pašvaldību sociālajiem dienestiem ir jāpiešķir tiesības “sniegt informāciju citās valodās” bez konkrētās personas lūguma. Nekādi soļi likumdošanas liberalizācijas virzienā netika sperti, toties iesnieguma autors un pats Tiesībsargs tika nežēlīgi kritizēti.

Aleksandrs Kuzmins un iepriekšminētais Aleksejs Dimitrovs ir LCK nākamās paaudzes pārstāvji — esmu vecāks par viņiem abiem kopā. Šī jaunā paaudze ir tik sekmīga, ka dibinātāji var droši pievērsties mazbērnu audzināšanai.

Piemēram, Aleksejs Dimitrovs piedalījās 2013. gadā publicētajā Latvijas un Igaunijas valodu inspekciju darbības salīdzinošās analīzes “Do Professional Linguistic Requirements Discriminate? A Legal Analysis: Estonia and Latvia in the Spotlight” izstrādāšanā.

Savukārt Aleksandrs Kuzmins nodarbojas ar VVC darbību pārsūdzēšanu. Neskatoties uz to, ka latviešu valodu viņš pārvalda tikpat labi, kā dzimto valodu, VVC ir pamanījies uzlikt sodu arī viņam — par valsts valodā neiztulkotu skrejlapu izplatīšanu 2012. gada 9. maijā. Tiesa, skrejlapas izplatīja nevis viņš, bet gan biedrība “RODINA” [Dzimtene], kuru Aleksandrs pārstāvēja tiesā un izcīnīja uzvaru.

Savukārt lietā par Rīgas domes aizliegto šīs biedrības gājienu pa Akmens tiltu 2014. gada 9. maijā Aleksandrs cieta neveiksmi, kaut gan pāris šādas varas iestāžu aizliegumus mums ir izdevies atcelt ar tiesas lēmumu. Tiesa notika 8. maijā no rīta, bet vakarā notika A. Kuzmina pieteiktais Latvijas Krievu savienības gājiens Odesas tragēdijas³⁴ upuru piemiņai no Ukrainas vēstniecības līdz ES ēkai.

Vēlti Rīgas mērs biedrības “RODINA” locekļus uzskata par klauniem. Tieši viņi pirms 10 gadiem ierosināja Krievu skolu aizstavības štāba izveidi, tieši viņi ir lozunga “Krievu skolas — mūsu Staļingrada” autori; viņi paši to arī uzzīmēja, izklājuši vatmaņa papīru uz grīdas LCK telpās.

2014. gada martā Aleksandrs pārstāvēja LCK Ženēvā un panāca ārkārtīgi stingras ANO Cilvēktiesību komitejas rekomendācijas attiecībā uz valodas likumdošanu un tās pielietošanu Latvijā.

Mūsu valsts iestāšanās Eiropas Savienībā gadadienu viņš atzīmēja, at-sūtot man failu (tas datēts ar 2014.gada 1. maiju, plkst. 01:36) grāmatas variantam angļu valodā. Dokumentā, kas aizņem 18 lappuses, ir sniegta in-

formācija par 33 Latvijai izteiktajām starptautiskajām rekomendācijām, kas saistītas ar valodas politikas mīkstināšanu valstī.

Virspusēja šīs unikālās kolekcijas caurskatīšana ļauj pārliecinoši teikt, ka starptautisko organizāciju viedoklis valodas jautājumos ir daudz tuvāks LCK viedoklim, nevis mierinošajiem valdības apgalvojumiem.

Deputātu kandidāti glābj vēlētājus

Pēdējā laikā VVC pārdzīvo īstu renesansi: divu gadu laikā sūdzību skaits ir palielinājies par 40%, pārbaužu skaits — par 42%, administratīvās lietas ar naudas soda uzlikšanu — par 29%, savukārt uzlikto naudas sodu summa ir pieaugusi par 37%. Padomju laikā tādā tempā auga industriālie rādītāji.

LCK pieredze šajās lietās liecina par to, ka visbiežāk pārbaudes tiek veiktas denunciaciju rezultātā, taču VVC nevis veic izmeklēšanu jautājumā par to, vai pārkāpums ir bijis un kādu kaitējumu sabiedrībai tas ir nodarījis, bet gan vienkārši organizē valodas eksāmenu apsūdzētajai personai.

Šo VVC praksi nosoda ANO CTK un Eiropas Cilvēktiesību tiesa lietās, kad pārbaudēm tika pakļauti deputātu kandidāti.

Deputātu kandidātiem izvirzītās valodas prasības parādījās jau pirmajos neatkarības gados pieņemtajos likumos par vēlēšanām. No deputāta kandidāta tika prasītas augstākajai (trešajai) kategorijai atbilstošas valodas zināšanas, ko apstiprināja CVK iesniegtā valodas prasmes apliecība. Pie tam saskaņā ar VVC veiktās pārbaudes rezultātiem, CVK pienākums bija svītrot no sarakstiem kandidātus, kuru valodas prasme (pēc VVC domām) neatbilda iesniegtajai apliecībai.

Rezultātā pirms 1997. gada pašvaldību vēlēšanām no partijas “Līdztiesība” kandidātu saraksta Rīgā tika izsvītroti nesen likvidētās Rīgas 9. krievu skolas direktore Antoņina Ignatāne. Pirms 1998. gada Saeimas vēlēšanām no apvienības PCTVL saraksta tika izsvītroti Ingrīda Podkolzina, uzņēmēja no Daugavpils.

Skolotājas lieta tika pārsūdzēta ANO CTK, uzņēmējas lieta — Eiropas Cilvēktiesību tiesā. Abos gadījumos prasītājas pārstāvēja LCK locekle Tatjana Ždanoka. Abās lietās viņa izcīnīja uzvaru.

Arī pati Tatjana Ždanoka bija deputāta kandidāte abās šajās vēlēšanās un kļuva par Rīgas domes deputāti. Tomēr 1999. gadā tūlīt pēc tam, kad viņa konstatēja korupcijas pazīmes Rīgas domes Privatizācijas departamenta darbībā, deputāta mandāts viņai tika atņemts, kā iemeslu minot vēlēšanu likumā norādītos politiskos ierobežojumus “PSKP locekļiem, kuri darbojas partijā pēc 1991. gada 13. janvāra.”

Viņai pašai nācās atsaukt savu kandidatūru no 1998. gada vēlēšanu saraksta, jo viņas kolēģi apvienībā nolēma, ka viņas kandidatūra sarakstā var

novest pie atteikuma reģistrēt visu sarakstu. Pati savā lietā Eiropas Cilvēktiesību tiesas Lielajā palātā viņa zaudēja pēc tam, kad Latvija iesniedza sākotnējā, viņai labvēlīgā sprieduma apelāciju. Viņa izrādījās vienīgā, kas tika oficiāli atzīta par atbildīgu par visiem komunisma “noziegumiem”. Nu, un arī par uzvarām. Spriedums tika pasludināts 2006. gada **16. martā**.

2002. gada **9. maijā** Saeima pieņēma lēmumu svītrot no vēlēšanu likumiem prasības attiecībā uz valodas zināšanām. Vienlaikus VVC tika atņemtas tiesības anulēt koleģiālo orgānu izsniegtās valodas prasmes apliecības saskaņā ar pārbaužu rezultātiem. Tiesa, prasības deputātiem kopš 2009. gada 1. septembra ir kaunīgi atjaunotas — nevis likumā, bet gan MK noteikumos, taču “apliecību neaizskaramība” ir saglabājusies, un tā Latvijā dzīvojošajiem krievi ir daudz nozīmīgāka.

Viktors Guščins.

Iekšējā lieta. Latvijas valsts pārvaldes institūcijas ignorē Eiropas Savienības rekomendācijas.

2013. gada 17. septembris.

“Eiropa uzskata mūs par nedemokrātiskiem. Lieliski!” — tā savulaik izdevumā “Час” publicētajā rakstā paziņoja Dzintra Hirša — Valsts Valodas centra pirmā direktore (1992 — 2002).

Centra uzdevumos ietilpst normatīvi tiesisko aktu ievērošanas pārbaude valsts valodas sfērā un administratīvo sodu uzlikšana — galvenokārt par valsts valodas nelietošanu konkrētajai profesijai atbilstošajā līmenī. Piemēram, 2011. gadā tika sodīti 1062 cilvēki. 2002. gadā Dz. Hirša atstāja amatu un starp savas aiziešanas iemesliem minēja “Eiropas politiku spiedienu uz latviešu valodu”.

Eiropas Savienība iesaka...

2007. gada septembrī Latviju apmeklēja veseli trīs starptautiska līmeņa ierēdņi: Eiropas Padomes Parlamentārās asamblejas priekšsēdētājs Renē van der Lindens, ANO ziņotājs rasisma, rasu diskriminācijas, ksenofobijas un cita veida diskriminācijas izskaušanas jautājumos Dudū Dženē un Eiropas Padomes Cilvēktiesību komisārs Tomass Hammarbergs. Visi trīs latviešu elitei neierasti skarbā formā pieprasīja, lai nepilsoņiem tiktu piešķirtas tiesības piedalīties pašvaldību vēlēšanās. Dudū Dženē pat paziņoja, ka krievu valodai ir jāpiešķir valsts valodas statuss.

Jau kopš 1998. gada starptautiskās struktūras (ANO, EPPA un EDSO) ne vienu reizi vien ir pieņēmušas ziņojumus, kuru galvenā būtība ir tā, ka nepieciešama krievvalodīgo iedzīvotāju diskriminācijas novēršana Latvijā. Kā pirmais solis tiek minēta nepieciešamība piešķirt nepilsoņiem tiesības balsot vietējās vēlēšanās. Šī rekomendācija iekļauta sekojošos dokumentos (*pilnais rekomendāciju saraksts attiecība pret nepilsoņu tiesībām sk. 3.pielikumā*):

- Eiropas Vietējo un reģionālo pašvaldību kongresa 1998. gada 26.-28. maija rekomendācija Nr. 47 (1998) “Par vietējo un reģionālo demokrātiju Latvijā”;
- Eiropas Komisijas pret rasismu un neiecietību 2001.gada 14.decembra otrais ziņojums (CRI (2002) 21);
- EDSO/DICB (Demokrātisko institūciju un cilvēktiesību birojs) 2002.gada

20. novembra gala ziņojums par Latvijas Republikas Saeimas vēlēšanām;
- Eiropas Padomes Parlamentārās Asamblejas rekomendācija 1625. (2003.) "Imigrantu integrācijas politika Eiropas Padomes dalībvalstīs", (8. iv c apakšpunkts);
 - ANO Rasu diskriminācijas izskaušanas komitejas 2003. gada 21. augusta noslēguma ziņojums CERD/C/63/CO/7 ;
 - ANO Cilvēktiesību komitejas 2003. gada 5. novembra noslēguma ziņojums, CCPR/CO/79/LVA;
 - Eiropas Padomes Cilvēktiesību komisāra 2004. gada 12. februāra ziņojums par vizīti Latvijā, CommDH (2004.)3;
 - Eiropas Parlamenta rezolūcija par Eiropas Komisijas 2004. gada 11. marta visaptverošo monitoringa ziņojumu par Čehijas Republikas, Igaunijas, Kipras, Latvijas, Lietuvas, Ungārijas, Maltas, Polijas, Slovēnijas un Slovākijas gatavību dalībai ES. P5_TA(2004)0180;
 - EDSO Parlamentārā Asambleja, 2004. gada Edinburgas Deklarācija, Rezolūcija par situāciju ar nacionālajām minoritātēm Latvijā un Igaunijā; 2004. gada 5. — 9. jūlijs;
 - Eiropas Padomes Parlamentārās asamblejas (EPPA) 2005. gada 24. jūnija 1459. rezolūcija "Par ierobežojumu uz balsstiesībām novēršanu", kas satur aicinājumu dalībvalstīm izpildīt Eiropas Padomes Cilvēktiesību komisāra rekomendāciju par tiesību balsot un piedalīties vietējās vēlēšanās rezidentiem, kuriem ir īpašs "nepilsoņu" statuss.

Tātad varam secināt, ka, pēc starptautiskās sabiedrības viedokļa, politisko tiesību piešķiršana nepilsoņiem vietējā un reģionālā līmenī ir svarīgs solis, kas jāspēr, lai novērstu pēc 1991. gada Latvijas politiskajā dzīvē izveidojušos demokrātijas deficītu. Pozitīvs šā jautājuma risinājums ne tikai atbilstu Eiropas Savienības un ANO rekomendācijām, bet arī novērstu neēlīgo situāciju: ES valstu pilsoņi, kuri nodzīvojuši Latvijā 6 mēnešus, var piedalīties vēlēšanās, bet nepilsoņiem, kuri bieži vien ir dzimuši un visu mūžu nodzīvojuši Latvijā, tas ir liegts.

Kas EDSO prātā, tas Studmanam uz mēles?

2002. gada martā Eiropas Drošības un sadarbības organizācijas (EDSO) Demokrātisko institūciju un cilvēktiesību biroja direktors Žerārs Studmans aicināja Latvijas valdību apsvērt iespēju piešķirt krievu valodai oficiālas valodas statusu. "Divas valsts valodas atspoguļotu "de facto" esošo realitāti — paskatieties uz avīžu kioskiem un plakātiem ielās, kur jūs varat redzēt tekstus kirilicā, — kāpēc to neapstiprināt "de iure"? Šajā ziņā nevienam nevajadzētu kļūt paranoiskam," Studmans uzsvēra intervijā aģentūras *France Press* korespondentam Nikam Kolmanam pārtraukumā starp Rīgā noritējušās konferences "EDSO un Latvija — sadarbībā pagātnē un nākotnē" sēdēm.

Ž.Studmana paziņojums, no kura viņš gan tūlīt atteicās, paziņojot, ka esot nepareizi saprasts, sacēla īstu sašutuma vētru latviešu valdošās elites aprindās. Aiva Rozenberga, Latvijas prezidenta preses sekretāre, atzīmēja, ka “šie apgalvojumi izskatās mazliet neloģiski. Kad EDSO komisārs nacionālo minoritāšu jautājumos Rolfs Ekeuss tikās ar Vairu Viķi-Freibergu, viņš nepārprotami pauda EDSO oficiālo pozīciju šajā jautājumā: otra valsts valoda Latvijā nav vajadzīga.”

Kārlis Leiškalns, Saeimas deputāts no “Latvijas ceļa”, piebilda: “Iespējami divi varianti: iespējams, Studmana kungs slikti orientējas reālajā situācijā, vai arī viņš ir izvēlējis tīšu provokāciju. Viņam ir jāsaprot, ka doma par krievu valodu kā otru oficiālo valodu latviešu tautības iedzīvotājiem radīs negatīvu reakciju. Šāda rīcība tūlīt noskaņos iedzīvotājus pret EDSO un ES.”

Dzintars Rasnačs, Saeimas deputāts no TB/LNNK, paziņoja, ka “šis EDSO pārstāvis (*tas ir, Ž. Studmans — V.G.*) vienkārši nepārzina Latvijas specifiku, ja atļaujas sniegt šādas rekomendācijas. Savukārt es ieteiktu viņam palasīt materiālus par Latvijas vēsturi, par okupāciju, par rusifikāciju [...] Jebkurā gadījumā nekādu praktisku seku viņa vārdiem nebūs. Mēs tomēr esam suverēna valsts,” pauda savu viedokli tēvzemietis.

EDSO ierēdņa paziņojumam sekoja asa valdošās elites reakcija. Vēlāk Nīks Kolmans taisnojās, teikdams, ka viss Ž. Studmana teiktais tika ierakstīts viņa diktofonā, un nekādu kļūdu intervijas atskaņojumā nav bijis. Šī situācija atsaucā atmiņā kādu līdzīgu paziņojumu — arī Eiropas Komisijas vadītājs Romano Prodi intervijā “Radio Brīvība” minēja, ka visās Baltijas valstīs krievu valodai vajadzētu piešķirt oficiālas valodas statusu. Tomēr arī EK vadītājs, tāpat kā Ž. Studmans, ātri atteicās no saviem vārdiem, teikdams, ka viņa teiktais ir nepareizi interpretēts.

Neskatoties uz to, ka, sadūrušies ar Latvijas valdošās elites aso reakciju, abi Eiropas ierēdņi atteicās no teiktā, kļūst skaidrs, ka EDSO, tāpat kā EK darbinieki ir norūpējušies par otrās lielākās Latvijā dzīvojošās etniskās kopienas valodas diskrimināciju. Šīs rūpes laiku pa laikam parādās aicinājumos piešķirt krievu valodai oficiālu statusu.

Eiropas Padome: LR valdība ignorē nacionālo minoritāšu tiesības

2002. gada jūlijā dienas gaismu ieraudzīja Eiropas Padomes Komisijas pret rasismu un neiecietību ziņojums. Tajā pausts satraukums par Latvijā dzīvojošo lielo skaitu personu bez pilsonības. Komisija ieteica Latvijai paātrināt naturalizācijas procesu un paplašināt latviešu valodas apmācības iespējas nacionālajām minoritātēm. Taču galvenais ir tas, ka Latvijā, pēc Eiropas ekspertu domām, ir izveidojusies situācija, kuras rezultātā iespējama nelatviešu tautības iedzīvotāju marginalizācija un pilnīga tiesību atņemšana šiem cilvēkiem ietekmēt valstī pieņemtos lēmumus. Citiem

vārdiem sakot, Latvijā vēl joprojām pastāv risks, ka nacionāls sadalījums var pārvērsties par sociālu sadalījumu.

Jau 2001. gadā Latvijas Cilvēktiesību un etnisko studiju centra vadītājs Nils Muižnieks minēja, ka nacionālās minoritātes Latvijā ir sociāli nelabvēlīgas minoritātes. 2/3 bērnu no sociāli nelabvēlīgām ģimenēm ir krievvalodīgie bērni. Arī 2/3 ieslodzīto Latvijas cietumos dzimtā valoda ir krievu valoda. Uz 12 latviešiem-bezdarbniekiem pienākas 20 bezdarbnieki-krievvalodīgie.

Eiropas Padomes komisijas ziņojuma autori secināja, ka LR valdība nav ņēmusi vērā uzstājīgos ieteikumus ratificēt Vispārējo konvenciju par nacionālo minoritāšu aizsardzību un Eiropas reģionālo vai mazākumtautību valodu hartu. Pēc ekspertu viedokļa, Latvijas likumdošanā ir jāiekļauj normas, kas garantētu pie latviešu tautības nepiederošo iedzīvotāju tiesības. Bez tam LR Krimināllikumā ir jānosaka stingrāks sods par rasisma un neiecietības izpausmēm.

Atgādināsim, ka Eiropas Padome ir starptautiska organizācija, kas veicina Eiropas valstu sadarbību tiesību, cilvēktiesību, demokrātiskās attīstības un likumības, kā arī kultūras jomā. 1949. gadā nodibinātā Eiropas Padome ir vecākā starptautiskā organizācija Eiropā. Tajā darbojas 47 valstis, kurās dzīvo vairāk nekā 800 miljoni cilvēku. Eiropas Padome ir patstāvīga organizācija, kas nav iekļauta Eiropas Savienības sistēmā (tā apvieno tikai 27 valstis). Atšķirībā no Eiropas Savienības, Eiropas Padome nevar izsludināt saistošus likumus, taču abām starptautiskajām organizācijām ir daži kopīgi simboliski atribūti, piemēram, himna un karogs.

Visplašāk pazīstamās Eiropas Padomes institūcijas ir Eiropas Cilvēktiesību tiesa, kas strādā saskaņā ar Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvenciju, un Eiropas Farmakopejas komisija.

Par vienu no nozīmīgākajiem Eiropas Padomes sasniegumiem tiek uzskatīta Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas izstrāde un pieņemšana.

Eiropas Komisija pret rasismu un neiecietību (nosaukums angļu val. — *European Commission against Racism and Intolerance, ECRI*) ir Eiropas Padomes koleģiāls orgāns, kas nodarbojas ar rasisma, ksenofobijas, antisemitisma un neiecietības monitoringu no cilvēktiesību aizsardzības viedokļa un saskaņā ar Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvenciju. EKRN nodibināta saskaņā ar 1993. gadā ES valstu vadītāju samītā pieņemto lēmumu. Komisijas sastāvā strādā eksperti — pa vienam no katras ES dalībvalsts.

Galvenās darba formas ir periodiski ziņojumi par EP dalībvalstīm, vispārēju politisku rekomendāciju pieņemšana, informācijas izplatīšana par sekmīgu cīņu pret rasismu un neiecietību.

Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija (tās neoficiālais nosaukums ir Eiropas Cilvēktiesību konvencija) ir viens no galvenajiem

Eiropas Padomes dokumentiem. Šis starptautiskais līgums ir parakstīts 1950. gadā, stājies spēkā 1953. gada 3. septembrī. Konvencija nosaka ikviena cilvēka neatņemamās tiesības un brīvības un uzdod valstīm garantēt šīs tiesības ikvienam cilvēkam, kurš atrodas tās jurisdikcijā.

No citiem starptautiskajiem līgumiem cilvēktiesību jomā Konvencija atšķiras ar reāli darbojošos deklarēto tiesību aizsardzības mehānismu — Eiropas Cilvēktiesību tiesu, kas izskata individuālas sūdzības par konvencijas pārkāpumiem. Jebkuram Eiropas Padomes valsts pilsonim vai iedzīvotājam, kurš uzskata, ka pārkāptas viņa tiesības un brīvības, kas norādītas kādā Konvencijas pantā, ir dota iespēja vērsties Eiropas Cilvēktiesību tiesā, ja viņa valsts Konvenciju ir ratificējusi.

Konvencijas locekļi ir visas Eiropas Padomes valstis. Jauno dalībvalstu pienākums ir to parakstīt, iestāties Eiropas Padomē un ratificēt viena gada laikā. Konvencijas tekstā ir divas daļas: aizsargājamo tiesību saraksts un Eiropas tiesas darbības kārtība.

Lūk, tādas autoritatīvas starptautiskās organizācijas ir konstatējušas, ka Latvijā tiek ignorētas nacionālo minoritāšu tiesības. Kas tad ir izdzirdējis viņu viedokli?

Rolfs Ekeuss: nedaliet nacionālās minoritātes!

2005. gada jūnijā Rīgā ieradās EDSO Augstais komisārs nacionālo minoritāšu jautājumos Rolfs Ekeuss.

Augstā komisāra nacionālo minoritāšu jautājumos amats tika nodibināts 1992. gadā EDSO samītā Helsinkos. Kopš tā laika Hāgā atrodas Augstā komisāra pārvalde. Augstā komisāra darba galvenā metode ir "klusā diplomātija", mērķis — agrīnā konfliktu novēršana un steidzama rīcība saspīlējuma pārejas konflikta fāzē novēršanai. Komisārs tiek iecelts uz trim gadiem, atkārtoti iecelt komisāru iespējams tikai uz vēl vienu termiņu. Rolfs Ekeuss Augstā komisāra postenī pavadījis divus termiņus — no 2001. līdz 2007. gadam.

Jāatzīmē, ka viņa priekšgājējs bija Makss van der Stūls, pateicoties viņam, EDSO atbalstīja masveida nepilsonības institūta izveidi Latvijā, tas ir, pieļāva tolaik pastāvošo starptautisko tiesību pārkāpumu, kas paredz brīvu pilsonības izvēli pilsoņiem, kuru valsts ir pārstājusī eksistēt (optācijas tiesības). Šis apstāklis zināmā mērā ietekmēja dažus R. Ekeusa izteikumus Rīgā.

Sarunās ar Latvijas Saeimas Cilvēktiesību komisiju, kuras vadītāja tolaik bija partijas "Jaunais laiks" locekle, ārste-ginekoloģe Ingrīda Circene, Ekeuss paziņoja, ka valsts pienākums ir nodrošināt vienlīdzīgas tiesības gan Latvijā ilgu laiku nodzīvojušajiem nacionālo minoritāšu pārstāvjiem, gan tiem, kuri ieradusies Latvijā padomju varas gados. Pēc viņa domām, starp pilsoņu un nepilsoņu tiesībām var **būt tikai viena atšķirība — tiesības piedalīties vēlēšanās** (izcēlums tekstā ir mans — V.G.), nekādas citas atšķirības nav pieļaujamas.

EPPA un ANO: demokrātijas deficīts ir jānovērš!

2006. gada 6. oktobrī, 9. Saeimas vēlēšanu priekšvakarā, kurās vēl joprojām nebija tiesību piedalīties vairāk nekā 418 tūkstošiem valsts pastāvīgo iedzīvotāju, Eiropas Padomes ģenerālsekretārs Terijs Deiviss kārtējo reizi aicināja Latviju uzlabot nacionālo minoritāšu tiesību aizsardzību un atrisināt jautājumu ar nepilsoņiem. “Slikti, ka tik liels skaits cilvēku ilgus gadus dzīvo Latvijā, taču nav šis valsts pilsoņi,” paziņoja Terijs Deiviss.

Tā paša gada 17. novembrī Eiropas Padomes Parlamentārās asamblejas (EPPA) Juridisko un cilvēktiesību jautājumu komiteja pieņēma lēmumu atbalstīt rumāņu parlamentārieša Adriana Severīna ziņojumu, kurā tika stingri kritizēta Latvijas valsts nacionālā politika.

Piemēram, ziņojumā tika atzīmēts, ka gandrīz piektajai daļai Latvijas iedzīvotāju nav nekādas pilsonības. Pilnīgi pamatoti cilvēki jūtas pazemoti un diskriminēti. Latvijas nepilsoņiem nav pat to tiesību, kas piešķirtas ārvalstniekiem — citu ES dalībvalstu pilsoņiem. Pēc A. Severīna domām, LR valdības pienākums ir piešķirt bez pilsonības atstātajiem cilvēkiem tādas pašas tiesības, kādas saņemusi Latvijā dzīvojošie citu valstu pilsoņi. Ziņojumā iekļauta prasība piešķirt pilsonību automātiski visiem cienījama vecuma cilvēkiem, kā arī atvieglot eksāmenu kārtošanas procesu visiem pretendentiem, kas vēlas saņemt pilsonību.

A. Severīns savā ziņojumā aicināja Latvijas valdību pēc iespējas ātrāk ratificēt Eiropas Cilvēktiesību konvencijas 12. protokolu, kurā ir runa par vispārējas diskriminācijas aizliegšanu, kā arī parakstīt un ratificēt Eiropas Reģionālo vai minoritāšu valodu hartu un izpildīt Vispārējo konvenciju par nacionālo minoritāšu aizsardzību pilnā apmērā — atcelt atrunas, kuras pieņēmis Latvijas parlaments, to parakstot. Faktiski runa ir par to, lai nacionālajām minoritātēm tiktu piešķirtas tiesības rakstiski vērsties valsts varas iestādēs savā dzimtajā valodā un saņemt rakstisku atbildi savā dzimtajā valodā.

A. Severīna ziņojumā tika iekļauta rekomendācija nesaistīt naturalizācijas procesu ar Latvijas vēstures “jauno traktējumu” no varas iestāžu puses. “No tiem, kas iesniedz lūgumu piešķirt pilsonību, nevajag prasīt, lai viņi demonstrētu pārliecību, kas ir pretēja viņu uzskatiem par viņu kultūras vai tautas vēsturi,” teikts ziņojumā. Tātad EPPA komiteja ieteica LR valdībai atteikties no prasības piekrist Latvijas vēstures oficiālajam traktējumam — atzīt padomju varas pastāvēšanas laikus par okupācijas periodu.

No jauna atgādināsim, ka Parlamentārā asambleja (angļu val. — *Parliamentary Assembly of the Council of Europe* — PACE) ir viena no divām galvenajām Eiropas Padomes institūcijām. Tā ir konsultatīva institūcija, ko veido visu dalībvalstu parlamentu pārstāvji. EPPA ir vecākā parlamentu sadarbības institūcija Eiropā.

EPPA priekšsēdētājs prasa novērst diskrimināciju

A. Severīna rekomendācijas vēlreiz tika apstiprinātas Eiropas Padomes Parlamentārās asamblejas priekšsēdētāja Renē van der Lindena vizītes laikā Latvijā 2007. gada 20. — 22. septembrī. Tiekoties ar premjerministru A. Kalvīti, Saeimas priekšsēdētāju I. Emsi, Latvijas ĀM vadītāju A. Pabriku un Īpašu uzdevumu ministru sabiedrības integrācijas lietās O. Kastēnu, EPPA Latvijas delegācijas locekļiem un Saeimas starptautisko lietu komitejas locekļiem, kā arī ar nacionālo minoritāšu un tiesībsargājošo sabiedrisko organizāciju pārstāvjiem, Renē van der Lindens paziņoja, ka situācija, kurā lielai daļai valsts — Eiropas Padomes locekļa — iedzīvotāju nav pilsonības, ir nepieņemama. Informatīvā aģentūra *Regnum* paziņoja, ka viņš ir pieprasījis aktīvākus pasākumus no valdības puses šīs problēmas atrisināšanai.

Vispirmām kārtām, pēc Renē van der Lindena domām, ir jāpieņem lēmums, saskaņā ar kuru jaundzimušie automātiski saņem pilsonību, ja vien jaundzimušā vecāki nepieprasa pretējo, lai nepilsoņu skaits nepalielinātos.

EPPA priekšsēdētājs pieprasīja, lai visiem valsts pastāvīgajiem iedzīvotājiem tiktu dotas tiesības balsot pašvaldību vēlēšanās. "Diskriminācijas trūkums ir galvenais Eiropas Padomes princips," paziņoja EPPA vadītājs, atkārtoti aicinot Latviju ratificēt Eiropas Cilvēktiesību konvencijas 12. protokolu, kas attiecas uz nediskriminācijas principu.

Preses konferences laikā 22. septembra vakarā Saeimas plenārsēžu zālē Renē van der Lindens vēlreiz paziņoja, ka "ņemot vērā cilvēktiesības, mēs nevaram pieņemt, ka Eiropā ir miljons cilvēku bez pilsonības. Mums jāatrod šīs problēmas risinājums. Man ir jāpamudina jūsu valdība veikt pasākumus nepilsoņu statusa maiņai."

Nacionāli radikālā latviešu preses izdevuma "DDD" (Deokupācija Dekolonizācija Debolševizācija) pārstāve žurnāliste Liene Apine uzdeva Renē van der Lindenam jautājumu par to, kāpēc EPPA neiesaka Latvijai aizsargāt republikas titulētās nācijas pārstāvu — latviešu tiesības, uzsākot dekolonizāciju un to cilvēku repatriāciju, kuri ieradušies valstī padomju varas gados? Saskaņā ar Apines vārdiem, "padomju okupācijas" sekas valstī vēl joprojām nav likvidētas, un nepilsoņi "patiesībā ir civile okupanti". Pie tam viņa atsaucās uz "cilvēktiesību un suverenitātes starptautiskajiem standartiem", kuri, pēc viņas vārdiem, pauž, ka "vispirms valstij ir jārīkojas pamatiedzīvotāju interesēs."

Par atbildi Renē van der Lindens ieteica paskatīties uz Eiropas karti un pārliecināties par to, ka tās teritorijā visur redzama migrantu un pastāvīgo iedzīvotāju sajaukšanās. "Turklāt jūsu gadījumā runa ir par attieksmi pret cilvēkiem, kuri dzimuši Latvijā, nevis Krievijā," viņš piebilda. "Eiropas Padomes pozīcija jautājumā par nacionālajām minoritātēm ir viennozīmīga: nepieļaut viņu diskrimināciju. Latvija šajā ziņā nav nekāds izņēmums. [...]"

Jūsu valdība ir saņēmusi nepārprotamu rekomendāciju: palielināt pilsoņu un samazināt nepilsoņu skaitu, piešķirot viņiem visiem tiesības balsot pašvaldību vēlēšanās. Pretējā gadījumā tā ir diskriminācija. Ja es, holandietis, atbraukšu šurp, nodzīvošu gadu, nopirkšu dzīvokli un strādāšu, man būs tiesības balsot pašvaldību vēlēšanās. Ja cilvēkam, kurš šeit ir dzimis, tādu tiesību nav, tā ir acīmredzama diskriminācija.”

Vladimirs Buzajevs.

Lielā mocekle. Daži vārdi par krievu skolu.

2014. gada 28. janvāris.

Jau ilgus gadus Latvijā 25. janvārī kā krievu izglītības svētki tiek atzīmēta svētās mocekles Tatjanas diena. Patiešām, tas, ko romieši izdarīja ar nelokāmo kristietī, — šaustīja ar pātagām, izdūra acis, meta uguni, uzrīdīja lauvu un galu galā nocirta galvu ar zobenu — zināmā mērā atgādina Latvijas varas pārstāvju attieksmi pret krievu skolu.

2004. gada 22. un 23. janvārī vairāki tūkstoši skolēnu ieradās pie Saimes, lai paustu savu attieksmi pret likumprojektu, kas paredzēja krievu vidusskolu pāreju uz apmācību latviešu valodā. Tolaik mēs pārliecinoši pierādījām, ka starp šīs romiešu garā formulētās ķecerīgās idejas piekritējiem krievu nav. 10 gadus vēlāk Tiesībsargs, pamatojot nepieciešamību pārvest visas krievu skolas uz apmācību latviešu valodā, publicēja plašas krievu skolēnu aptaujas rezultātus. Kā izrādījās, mūsu bērni ir mantojuši seno kristiešu nelokāmību un vēl joprojām pieturas pie savas ķecerības: 75% aptaujāto skolēnu izteicās pret tālāku latviešu valodas ieviešanu skolu apmācības procesā; 50% izteicās par tās pilnīgu izslēgšanu no mācību procesa.

Pirms 10 gadiem es aktīvi piedalījos Krievu skolu aizstāvības štāba darbībā un neaprobežojos ar “lauka komandiera” lomu vien, kura pienākumos ietilpa milzīgu jauniešu kolonnu vadīšana Rīgas ielās un aizturēto demonstrāciju dalībnieku meklēšana policijas iecirkņos (autora atmiņas jūs varat lasīt viņam piederošā Krievu skolu aizstāvības štāba oficiālajā mājas lapā)³⁵.

Lielāko daļu laika es veltīju štāba tradicionālajām funkcijām: akciju plānošanai, no augšas pienākošo likumprojektu analīzei, alternatīvu versiju izstrādei un krievu skolas vispārējā stāvokļa vērtējumam. Šo pēdējo darbu es veicu līdz pat šim laikam, un esmu gatavs informēt par tā rezultātiem.

Runa būs gan par izglītības krievu valodā likvidāciju ar administratīvajām metodēm, gan arī par likumdošanas inovācijām šajā virzienā.

Statistikas dati galvenokārt ņemti no manas grāmatas “Latvijas krievvalodīgo mazākumtautības tiesiskais stāvoklis”, izņemot jaunāko informāciju, kas liecina par to, ka krievi ar latviešiem ir divas reizes mainījušies vietām³⁶.

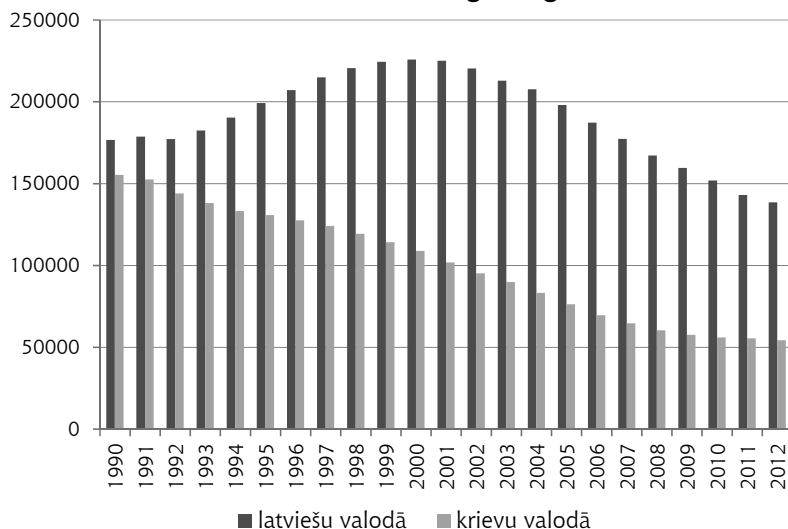
35 http://www.shtab.lv/main.php?news_id=1660&w2=news&

36 Jūlijas Aleksandrovas 2014. gada 6. janvāra raksts «Русские — налево, латыши — направо» (Krievi — pa kreisi, latvieši — pa labi) avīzē «Vesti Segodnja». Pieejams pēc adreses <http://vesti.lv/society/theme/education/81046-russkie-nalevo-latyshi-napravo.html>

Krievu skolu likvidācija

Demogrāfiskā krīze, kas sākās Latvijā tūlīt pēc neatkarības iegūšanas, šķiet, ir pietiekams iemesls, lai plānveidīgi samazinātu no “okupantiem” mantoto plašo skolu tīklu. Taču padomju laika dzimstības palielināšanas programmas pozitīvi ietekmēja demogrāfisko situāciju līdz pat pagājušā gadsimta beigām, par ko liecina 1. zīm.

Skolnieku skaits, kas iegūst izglītību:



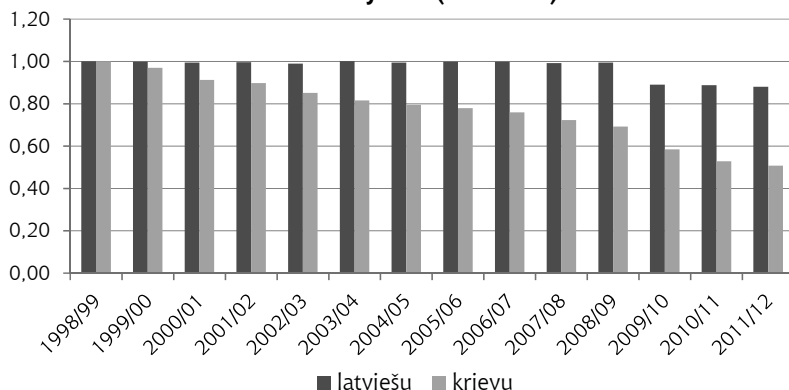
Skolēnu skaits, kas iegūst izglītību latviešu valodā, savu maksimumu sasniedza 2000. gadā. Daļēji to iespējams izskaidrot ar to, ka skolu sāka apmeklēt vēl padomju laikā dzimušie bērni, bet daļēji arī ar bērnu pāriešanu no krievu uz latviešu skolām.

Krievu valodā izglītojošos bērnu skaits tikai saruka. Tam pamatā galvenokārt bija nelatviešu izspiešana no valsts.

Laikā no 1990. līdz 2011. gadam Latvija ieņēma līdera pozīcijas visā pasaulē iedzīvotāju skaita samazināšanas ziņā. Iedzīvotāju skaits samazinājās par 22,1%. No tiem 83% sastādīja mazākumtautību pārstāvji, t.i. mazākumtautību skaits samazinās piereiz ātrāk nekā pamata nācijas. Jāpiebilst, ka runa ir ne tikai par emigrāciju, bet arī par ievērojami lielāku dzimstības un mirstības starpību salīdzinājumā ar latviešiem. 2012. gadā šie rādītāji uz 1000 cilvēkiem latviešu vidū sastādīja 10,95, 12,82 ar starpību — 1,87; nelatviešiem — 8,07, 16,74 ar starpību — 8,67. Tātad nelatviešu vidū dzimstība ir par 26% zemāka, mirstība — par 31% augstāka, bet dabiskā zuduma tempi gandrīz pieckārt pārsniedz rādītājus “valsti veidojošās” nācijas vidū.

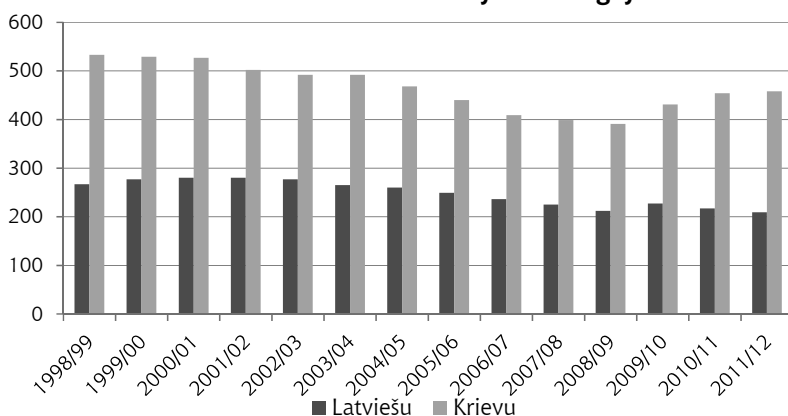
Šķiet, iepriekšminētie fakti skaidro krievu skolu skaita sarukšanas lielāko ātrumu salīdzinājumā ar latviešu skolām (2. zīm.).

Latviešu un krievu skolu skaita relatīvais samazinājums (1998=1)



Patiesībā demogrāfiskā situācija neattaisno krievu skolu likvidācijas tempus. Patiešām, latviešu skolu vidējais aizpildījums negrozāmi mazinās, bet krievu skolās šis rādītājs pēdējā laikā pat pieaug (3. zīm.).

Latviešu un krievu skolu vidējais noslogojums



Vērīgs lasītājs abos grafikos saskatīs 2009. gada krīzes iespaidu. Pirmskrīzes periodā minimālais skolēnu skaits — skolu likvidācijas kritērijs demogrāfisku apsvērumu dēļ tika noteikts centralizēti, savukārt no 2009. gada lēmumu pieņem pašvaldības, pamatojoties tikai uz “politisko gribu”.

Rezultātā izglītība krievu valodā kļuva praktiski nepieejama ārpus lielākajām pilsētām visos reģionos, izņemot Latgali (1. tabula).

1. tabula

**Iedzīvotāju skaits uz vienu skolnieku dažādos Latvijas reģionos
2010./11. mācību gadā.**

Reģions	Iedzīvotāju skaits uz vienu skolnieku	
	Krievi	Latvieši
Kurzemes reģions	988,1	7,8
Latgale	18,7	7,2
Rīgas rajons	32,8	8,5
Vidzeme	68,5	8,8
Zemgale	47,9	7,8
Daugavpils	10,8	8,7
Jelgava	13,6	6,9
Jūrmala	18,1	9,2
Liepāja	12,7	7,0
Rēzekne	7,8	7,6
Ventspils	13,0	7,1
Rīga	11,4	9,1
Latvijā kopumā	14,4	8,0

Bēdīgi, ka arī Rīgā ir vērojama tādi pati parādība. Rīgas sociāldemokrātiskā administrācija ir likvidējusi vairāk krievu skolu, nekā visas iepriekšējās domes kopā (2. tabula).

2. tabula

Skolu likvidācija Rīgā

Periods	Informācijas veids	Skolas	
		Latviešu	Krievu
2008/09	Skolas	63	59
	Skolēni	32933	32357
	Vidējais skolā	523	548
2011/12	Skolas	57	47
	Skolēni	28933	30041
	Vidējais skolā	508	639
Starpība	Skolas	6	12
	Skolēni	4000	2316
	Vidējais skolā	15	-91

Integrācija Tiesībsarga stilā

2013. gada 10.decembrī Tiesībsargs pirmo reizi izteica piedāvājumu pilnīgi un galīgi atrisināt krievu jautājumu, pilnībā pārvedot krievu vidusskolas uz apmācību latviešu valodā. To viņš pamatoja ar norādi uz EDSO Hāgas rekomendācijām. Mēs ar pedagogijas zinātnu doktoru Jakovu Plineru arī norādījām uz šīm rekomendācijām,³⁷ kritizējot Nacionālas apvienības un Kārļa Šadurska ideju par likvidācijas procesa sākšanu no bērnudārziem un pirmajām klasēm.

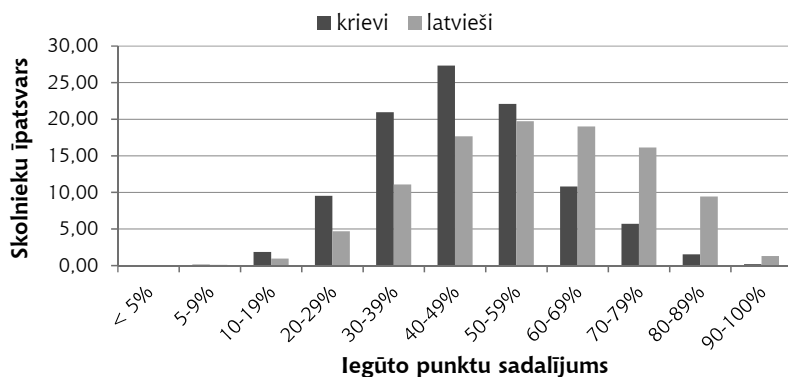
Patiešām, rekomendācijās ir teikts: jo jaunāks ir bērns, jo mazāk ieteicams apmācības procesā lietot svešu valodu. Taču to autoriem pat ne ļaunākajos murgos nevarēja parādīties, ka viņu darbs tiks izmantots, lai pamatotu esošās vidējās izglītības sistēmas dzimtajā valodā likvidāciju.

Interesanti, vai Jansona kungs ir lasījis vismaz rindiņu no rekomendāciju preambulas, kurā teikts: "Jāņem vērā, ka atbilstošas starptautiskās saistības veido minimālos starptautiskos standartus. Šo saistību ierobežots skaidrojums ir pretrunā to garam un mērķiem".

Ja Tiesībsargs nebūtu tik ļaunprātīgs un būtu kvalificētāks, viņš būtu ņēmis vērā jau esošos vienotās apmācības sistēmas "jaukumus", kuras ietvaros latviešu un krievu bērni mācās valsts valodā.

Piemēram, viņš būtu izanalizējis centralizētā latviešu valodas un literatūras eksāmena rezultātus. Mūsu vidusskolu absolventi jau otro gadu ir spiesti to kārtot pēc vieniem un tiem pašiem standartiem kopā ar latviešu bērniem, kam tā ir dzimtā valoda (4. zīm.).

**Vienotā latviešu valodas un literatūras eksāmena
2013.gada rezultāti**



37

Raksts «Дискуссия здесь неуместна (о планах перевода русских детских садиков и начальных школ на латышский язык обучения)» [Diskusija šeit ir lieka (par plāniem krievu bērnudārzos un sākumskolās pāriet uz latviešu mācībvalodu)] pieejams pēc adreses http://www.zapchel.lv/?lang=ru&mode=opinion&page_id=11596

Šie rezultāti nenozīmē to, ka mūsu bērni slikti pārvalda latviešu valodu. Vienkārši gadījumā, ja Pumpura un Blaumaņa vietā skolēni kārtotu eksāmenu par Puškinu un Tolstoju, pat tulkojumā latviešu valodā, latviešu un krievu bērnu rezultāti mainītos vietām.

Tādi eksāmenu rezultāti mūsu bērniem rada papildu šķērsli ceļā uz budžeta vietām augstskolās.

No CSP publikācijām novembrī varam saskatīt komplekso rezultātu, ko devusi 20 gadus ilgā nepārtrauktā ģirgāšanās pār krievu skolām (3. tabula).

3. tabula

Latviešu un nelatviešu izglītības salīdzinošais līmenis atbilstoši trīs tautas skaitīšanu sniegtajiem rezultātiem (%)

Gads Izglītības līmenis	1989		2000		2011	
	Latv.	Nelatv.	Latv.	Nelatv.	Latv.	Nelatv.
Sākumskolas un zemākā izglītība	44	34	37	33	24	21
Vidējā izglītība	28	32	31	31	23	25
Vidējā speciālā izglītība	18	20	19	21	29	33
Augstākā izglītība	10	14	13	15	24	22

Tabulā redzamie dati liecina par to, ka sākotnējos apstākļos nelatviešu izglītības līmenis būtiski pārsniedza latviešu izglītības līmeni. "Okupantu" priekšrocības tika sekmīgi likvidētas tikai 20 gadu laikā. Tādējādi tika sasniegti "izglītības reformas" nedeklarētie mērķi.

Taču šķiet, varas pārstāvji pat nedomā apstāties pusceļā. Laikposmā, kad šis raksts tika gatavots publikācijai, parādījās informācija, ka 22. janvārī apstiprinātā jaunā valdība, kurai atlicis pastāvēt līdz novembrim, plāno sagatavot bāzi krievu izglītības pilnīgai likvidācijai no 2018. gada 1.septembra. Tiesa, Valdības deklarācijā, ko veido 161 punkts, neizdevās neko atarast mazākumtautību skolu jautājumā, izņemot solījumu "Izstrādāsim jaunu mazākumtautību izglītības programmu latviešu valodas agrīnas apguves nodrošināšanai" (29.punkts). Taču daži paziņojumi presē liecina par to, ka noteikums par likvidāciju ir iekļauts koalīcijas līgumā, kas tika mainīts naktī pirms valdības apstiprināšanas un parakstīts vienu stundu pirms balsošanas Saeimā. Lai nu būtu kā būdams, līguma teksts pagaidām nav publicēts³⁸, un parasti šādi līgumi satur nevis darbības plānu, bet gan attiecību skaidrošanas reglamentu koalīcijas ietvaros.

38 Jā, šis punkts par izglītības mazākumtautību valodās faktiskas likvidācijas, sākot no 2018. gada 1. septembra, plāniem pielikumā koalīcijas līgumam tomēr bija, bet otrajā Straujuma valdības dokumentos minētajā plānā, paldies Dievam, vairāk nav

To, ka šo līgumu nav redzējuši pat opozīcijas deputāti, savā runā minēja arī deputāts Nikolajs Kabanovs, vienīgais (liels paldies viņam par to!), kurš valdības apstiprināšanas apspriedes laikā ierunājās par krievu skolu likteni. Tiesa, nekur (izņemot manu iepriekšminēto rakstu) nav publicēti arī centralizētā latviešu valodas eksāmena rezultāti atbilstoši skolnieku kategorijām.

Nedaudz optimisma

Lai sekmīgi izdzīvotu, mums ir jāzina savs reālais stāvoklis Latvijas sabiedrībā un valdības reālie mērķi, ko tā cenšas sasniegt, lai noliktu mūs pie vietas.

Lai šīs zināšanas nenestu mums bēdas, atļaušos atzīmēt dažus faktus, kas iedveš optimismu.

Kad svēto Tatjanu sita, graizīja ar nažiem viņas ķermeni, no rētām asins vietā sāka tecēt piens, un gaisā izdalījās dievišķīga smarža. Mocītāji zaudēja spēkus un paziņoja, ka kaut kas neredzams viņus pašus sit ar dzelzs nūjām.

Pētot krievu stāvokli darba tirgū, es, kā jau to biju gaidījis, konstatēju neproporcionāli lielu mazākumtautību pārstāvju skaitu bezdarbnieku vidū. Taču jauniešu vidū tādas disproporcijas nebija. Neskatoties uz visu nīrgāšanos, krievu skola vēl joprojām saglabā konkurētspēju salīdzinājumā ar latviešu.

Un vēl kas. No 2004./05. mācību gada pirmklasnieku skaits krievu skolās pastāvīgi palielinās — no 4747 līdz 5789 skolēnu 2010./11. mācību gadā, t.i. par 22%. Savukārt pirmklasnieku skaits latviešu skolās šajā laika posmā sastādīja 14701 un 14301 bērnu. Protams, tas ir saistīts arī ar to, ka dzimstība mazākumtautību vidū bija vismazākā 1997. gadā, latviešu vidū — 1998. gadā. Mazākais pirmklasnieku skaits latviešu skolās — 13837 skolēni — ir vērojams 2005./06. mācību gadā, un šī minimuma pieaugums sastāda 3%. Taču nevajadzētu aizmirst arī to, ka tieši 2004. gadā Krievu skolu aizstāvības štāba propaganda pret krievu bērnu sūtīšanu latviešu skolās sasniedza savu apogeju.

Aleksandrs Kuzmins.

Tiesības mācīties krievu valodā Latvijā. No juridiskā viedokļa.

2014. gada 27. maijs.

Mazākumtautību tiesības, arī tiesības mācīties dzimtajā valodā ir ne vien politisks, bet arī juridisks jautājums. Šī iemesla dēļ informatīvajā telpā tiek izmantoti visdažādākie pieņēmumi, dažkārt — pat tiek neslēpti izkropļoti fakti. Lai tiktu galā ar jēdzienu, vispirms izanalizēsim dažas tēzes, ko labprāt izmanto pie varas esošie un kas jau ievērojami piesārņojušas latviešu plašsaziņas līdzekļu patērētāju apziņu.

Lozungi, fakti un jēdzienu definīcijas

Vismelīgākais ir pirmais propagandiskais apgalvojums. Sak, Eiropas Savienībā, uz kuru mēs orientējamies, pieņemts, ka valsts apmaksā izglītību tikai valsts valodā. Vienkāršākais iespējamais iebildums — pretēju piemēru uzskaitījums. Sorbu un dāņu skolas Vācijā, ungāru skolas Slovākijā un Rumānijā, vācu skolas Dānijā un Itālijā... Taču es gribētu minēt vēl kādu citu kontrargumentu: vai ir vēl kāda valsts Eiropā, kurā vairāk nekā trešās daļas iedzīvotāju dzimtā valoda nav atzīta par valsts valodu un nav saņēmusi oficiālu statusu? Vienīgais piemērs, ko varu minēt, ir Ukraina, taču tā nu gluži nav rietumvalsts.

Tomēr arī Ukrainā vairākos reģionos krievu valodai ir piešķirts oficiāls statuss, turklāt tā ir īpaši pieminēta valsts konstitūcijā. Ja tiek pieminēts šis arguments, tad mūsu oponenti parasti norāda uz turkiem Vācijā un arābiem Eiropas dienvidos — sak, valsts nenodrošina finansējumu skolām šo tautu valodās. Uz to varam iebilst, norādot uz gadsimtiem ilgo krievu vēsturi Latvijā.

Jau kopš XVII gadsimta krievu iedzīvotāju skaits Latvijā ir bijis liels, jau 1816. gadā Rīgā iznāca pirmā avīze krievu valodā, krievu teātra vēsture Dinaburgā (Daugavpilī) ir sākusies jau 1856. gadā. Konkrēti par izglītību: pirmā krievu skola Rīgā tika nodibināta 1789. gadā, savukārt XIX gadsimtā izveidojās ģimnāzijas un augstākā izglītība krievu valodā.

Tāpēc nav ne mazākās nepieciešamības sākt no nulles, kas parasti sagādā problēmas “jauno” mazākumtautību skolām — pamati ir stingri un pastāvējuši gadsimtiem ilgi.

Nākamais arguments satur puspatiesību. Latvija pastāvīgi lepojas ar to, ka publiskajās skolās kā apmācības valodas tiek lietotas septiņas mazākumtautību valodas. Patiesībā lielākā daļa no tām, piemēram, ivrits un igauņu

valoda galvenokārt tiek izmantotas “etnisko kultūras” priekšmetu apmācībai. Saskaņā ar ieceri, līdz 2018. gadam tas pats notiks arī ar krievu valodu. Tagad krievu valoda ir praktiski izskausta no valsts augstākajām mācību iestādēm, taču, piemēram, Baltijas Starptautiskā akadēmija uzskatāmi pierāda, ka pieprasījums uz augstāko izglītību krievu valodā pastāv. Salīdzinājumam varam piebilst, ka Somijā dzīvo daudz mazāk itāļu valodā runājošo šveiciešu un zviedru, nekā Latvijā — krievvalodīgo, taču augstākā izglītība zviedru un itāļu valodās tiek apmaksāta no valsts budžeta.

Trešā nacionālradikālā klišeja — sak, krievu un latviešu skolu paralēlā pastāvēšana esot nelikumīga, tā esot segregācija. Tā ir vārda “segregācija” nozīmes izkropļošana. Eiropas Padome, pareizāk sakot, Eiropas Komisija pret rasismu un neiecietību (vispārējā politiskā rekomendācija Nr. 7³⁹, Paskaidrojošā memoranda 16. p.), jau pirms laba laika ir definējusi “segregācijas” jēdzienu. Tās obligāta pazīme — piespiedu dalījums. Piemēram, ja krievu bērniem būtu aizliegts apmeklēt latviešu skolas, tā patiešām būtu noziedzīga segregācija. Taču arī tādā gadījumā cīņā ar segregāciju nenāktos ne slēgt, ne arī latviskot krievu skolas. Tātad, ja mums kāds cenšas iegalvot, cik nepieciešama ir “vienota izglītības sistēma”, atbildēsim: dodiet mums izvēles brīvību!

Kā, vadoties no vēsturiskā viedokļa, liecina tiesības mācīties Latvijā dzimtajā valodā, papildu pamatojums tam ir rodams tieši Latvijas īpatnējā situācijā.

Jaunais ir labi aizmirsts vecais

Viena no 1905. gada revolūcijas organizatoru prasībām bija izglītība dzimtajā valodā latviešiem — vienai no Krievijas Impērijas mazākumtautībām.

Šī iemesla dēļ latviešu nacionālā kustība savas darbības pirmsākumos atzina tādas pašas tiesības tiem, kas kļuva par mazākumtautībām Latvijā. Piemēram, jau 1918. gada decembrī Ulmaņa valdība deklarēja izglītības iegūšanas principu dzimtajā valodā⁴⁰. 1919. gadā tas tika nostiprināts arī likumā par mācību iestādēm, kurā bija paredzēta skolu izveide ar apmācību dzimtajā valodā, ja vien tā bija nepieciešama 30 skolēniem. Valsts un Rīgas pašvaldība palīdzēja arī privātajām augstskolām ar apmācību mazākumtautību valodās — vācu Herdera Institūtam, Krievu Universitātes zinātņu institūtam.

Tolaik īpaši liela loma mazākumtautību aizsardzībā bija divpusējiem līgumiem, un Latvija noslēdza tā saucamās “skolu konvencijas” ar Lietuvu (1931. gadā) un Igauniju (1934. gadā). To noteikumi paredzēja, ka lietuviešu un igauņu skolas tiek dibinātas, ja tās vēlas apmeklēt nevis 30, bet gan 20 skolēni. Nereti tika novēroti uzbrukumi šīm nelatviešu iedzīvotāju tiesībām, taču parlamentārās republikas laikā Saeimas deputātiem — mazākumtautību pārstāvjiem — izdevās izkaulēt to aizsardzību.

39 Pieejama pēc adreses http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/activities/GPR/EN/Recommendation_N7/REC7-2003-8-RUS.pdf

40 Informācija pieejama pēc adreses <http://www.shtab.lv/main.php?w2=doc&id=203>

1934. gadā pēc Ulmaņa apvērsuma tika sperts liels solis atpakaļ mazākumtautību tiesību jautājumā. Viena pēc otras tika slēgtas nelatviešu ģimnāzijas. Jaunais izglītības likums ierobežoja jaukto ģimeņu izvēli arī pamatskolas jautājumā — tikai latviešu skolas vai “savas mazākumtautības” skolas.

Tālākais bēdīgais stāsts ir labi zināms: ebreju un vācu skolu likvidācija Otrā pasaules kara laikā un poļu skolu slēgšana — Staļina varas laikā. Tiesa, Latvijas PSR tika atjaunota iespēja iegūt augstāko izglītību krievu valodā. Pārējām mazākumtautībām paredzēto īpašo skolu atjaunošana sākās tikai 1980. gadu beigās, kad tika panākts zināms progress. Tomēr 1990. gadu sākumā sākās krievu valodas izspiešana no augstskolām, bet 90. gadu otrajā pusē — arī no vidusskolām.

Pateicoties masveidīgajiem Krievu skolu aizstavības štāba protestiem izdevās novērst vidusskolu pārvešanu uz apmācību tikai latviešu valodā līdz 2004. gadam, taču problēmas tikai pieaug. Piemēram, Latvijā krievu skolas ir saglabājušās tikai lielākajās pilsētās un Latgalē. Straujumas-Druvietes valdība plāno līdz 2018. gadam pārvest uz latviešu apmācības valodu pat bērnudārzus, laipni solot izņēmumus dzimtās valodas un kultūras mācību stundām. 2013. gadā Izglītības un zinātnes ministrija sagatavoja Ministru Kabineta noteikumus⁴¹, kas atņēma pamatskolām iespēju izvēlēties savus bilingvālās apmācības modeļus.

Apkoposim informāciju. Varam teikt, ka no 1918. līdz 1934. gadam Latvija varēja demonstrēt piemēru daudzām citām valstīm mazākumtautību tiesību jautājumā, taču pašlaik diemžēl tā atpaliek no Eiropas standartiem.

Iztiksīm bez nepamatotiem apgalvojumiem — paskatīsimies, ko tieši prasa starptautiskās tiesības.

Starptautiskais konteksts

Mazākumtautību tiesības uz izglītību dzimtajā valodā starptautiskajās tiesībās parādījās pēc Pirmā pasaules kara, tā saucamajos Līgumos par mazākumtautībām. Tie bija atsevišķi līgumi vai raksti plašākos līgumos, dažkārt arī vienpusējas deklarācijas par saistībām, ko uzņēmās noteiktas valstis. Tajos iekļauto mazākumtautību tiesības garantēja Nāciju Līga. Tādi līgumi vai deklarācijas skāra vairākas valstis, tostarp arī Dienvidslāviju, Poliju un Latviju... Parasti šajos dokumentos tika atzītas mazākumtautību tiesības dibināt savas privātskolas, kā arī valsts pienākums noteiktās teritorijās uzturēt skolas, kurās mācības noritēja mazākumtautību valodās.

Nāciju Līgas paspārnē, tāpat kā pašlaik ANO, pastāvēja starptautiskā tiesa — Starptautiskās justīcijas pastāvīgā palāta. Ne vienu reizi vien tai nācās izskatīt mazākumtautību tiesību jautājumus. Piemēram, 1928. gadā Palāta izskatīja lietu par vācu skolām Polijas Silēzijā un apstiprināja vecāku tiesības

41 2013. gada 6. augusta Ministru Kabineta noteikumi Nr. 530 «Noteikumi par valsts pamatizglītības standartu, pamatizglītības mācību priekšmetu standartiem un pamatizglītības programmu paraugiem»

izlemt to, kādā skolā sūtīt bērnus — poļu vai vācu skolā. 1935. gadā Palāta izskatīja lietu par mazākumtautību skolām Albānijā. Šī valsts īpašā deklarācijā uzņēmās saistības vienlīdzīgi izturēties pret privātskolām, kurās apmācība noritēja albāņu valodā un citās valodās, taču pēc tam slēdza visas privātskolas, apgalvojot, ka attieksme pret albāņiem un mazākumtautībām ir vienlīdzīga. Taču Palāta nolēma⁴², ka šādas rīcības rezultātā valsts saistības zaudē jēgu un Albānijai nav tiesību aizliegt privātskolu darbību. Diemžēl Nāciju Līgas līgumu un deklarāciju sistēmas rīcībā nebija efektīva mehānisma, kas dotu iespēju panākt to ievērošanu.

Pēc Otrā pasaules kara, 1952. gadā tika pieņemts Eiropas Cilvēktiesību konvencijas Pirmais protokols. Kopš 1997. gada šis protokols ir saistošs arī Latvijai. Šī protokola, tāpat kā pašas konvencijas izpildi kontrolē Eiropas Cilvēktiesību tiesa Strasbūrā. Protokols paredz tiesības uz izglītību (2. pants) bez diskriminācijas. Vienā no agrīnajām lietām (1968. gadā) ECT saskārās ar jautājumu par mācību valodu skolās Beļģijā. Šajā lietā tiesa izlēma ļoti šauri interpretēt Pirmā protokola 2. pantu. Strīdīgajos jautājumos pārkāpumi Beļģijas rīcībā lielākoties netika saskatīti, pat jautājumā par to, ka finansējums privātskolām tika piešķirts atbilstoši apmācības valodai.

Lēmums tika pamatots ar to, ka “valodas vienotība” ir valsts legītimais mērķis. Taču 2001. gadā tiesa mainīja savu pozīciju. Lietā “Kipra pret Turciju” (25781/94) tā atzina izglītības tiesību pārkāpumu. Problēmu radīja tas, ka Turcijas kontrolētajos Kipras ziemeļu rajonos nebija iespēju iegūt pilnu vidējo izglītību grieķu valodā. Tātad Strasbūrā tomēr pastāv zināmas iespējas aizsargāt mazākumtautību tiesības uz izglītību savā valodā. Sūdzību, kas tika iesniegta tiesā jautājumā par mūsu “Reformu-2004”, lietā “Grinšakovi pret Latviju” (36117/02), tiesa diemžēl nepieņēma izskatīšanai, uzskatot, ka nav ievērotas procesuālās prasības.

Mūsu tēmai nozīmīgs ir arī kāds cits Latvijai saistošs dokuments — UNESCO Konvencija pret diskrimināciju izglītībā, kas tika pieņemta 1960. gadā. Šā dokumenta 2. pantā ir norādīts, ka atsevišķas skolas dažādu valodu grupu pārstāvjiem netiek uzskatītas par diskriminējošu apstākli, ja mazākumtautību pārstāvji nav spiesti mācīties tikai tajās, un izglītības kvalitāte nav sliktāka, kā pārējās.

1995. gadā Eiropas Padome izstrādāja Vispārējo konvenciju par mazākumtautību aizsardzību; Latvijai tā ir saistoša no 2005. gada. Šī dokumenta 13. un 14. pants nepārprotami aizsargā tiesības dibināt mazākumtautību privātskolas. Savukārt jautājumā par publiskām skolām Konvencijā noteiktās valstu saistības ir elastīgas. Tā var būt apmācība dzimtajā valodā vai tās mācības — atbilstoši pieprasījumam. Šajā jautājumā gribētos uzsvērt, ka ekspertu komiteja, kas kontrolē Konvencijas izpildi, uzskatīja, ka vācu prasība īpašās klases izveidei — 20 skolēni, ir pārmērīga.

Izstrādātas arī vairākas rekomendācijas, kas skar mazākumtautību tiesī-

42 Skat. http://www.worldcourts.com/pcij/eng/decisions/1935.04.06_albania.htm

bas un izglītību. Šobrīd minēšu tikai EDSO Hāgas rekomendācijas. Tiesībsargs Juris Jansons vēstulē prezidentam⁴³ paziņoja, ka par vidusskolām šajās rekomendācijās ir teikts: "Vidusskolās mācību priekšmetiem, kas tiek pasniegti valsts valodā, ir jātiek *būtiski* palielinātiem. Pētījumu rezultāti norāda uz kop-sakarību, jo *izteiktāks* ir palielinājums, jo labāk bērnam." Ikvienam ir iespēja pārliecināties par to, ka rekomendāciju teksts⁴⁴ 13. punktā ir sekojošs: " [...] *pakāpeniski* jāpalielina valsts valodā mācāmo priekšmetu skaits. Pētījumi liecina — jo *pakāpeniskāks* ir šis process, jo labāk bērniem." (*Abos gadījumos izcēlums kursīvā ir mans.* — A.K.).

Latvija — demokrātijas sasniegumu kaps?

Ko tad īsti jautājumā par mazākumtautību izglītību pauž Satversme un tās sargs — Sartversmes tiesa?

Diskriminācija ir aizliegta ar Satversmes 91. pantu. 2005. gadā "izglītības reformas" lietā Satversmes tiesa atzina, ka par nelikumīgu diskrimināciju iespējams uzskatīt ne tikai atšķirīgu attieksmi pret cilvēkiem, bet arī vienlīdzīgu attieksmi pret cilvēkiem, kuri atrodas dažādos apstākļos. Konkrēti runa ir par izglītības modeli, kas paredz apmācību tikai latviešu valodā dažādu valodu grupu pārstāvjiem. Diemžēl tiesa pieņēma, ka iespēja 0 — 40% mācību materiāla pasniegt mazākumtautības valodā ir pietiekami atšķirīga attieksme, lai uzskatītu to par likumīgu.

Pagaidām vēl ir pārāgri spriest par to, kāds būs Satversmes tiesas viedoklis, ja tai nāksies izvērtēt "Reformu-2018". Neapšaubāmi, liela nozīme būs gan likuma formulējumam, gan arī izmaiņām tiesnešu sastāvā. Taču iespējams arī vēl viens pamats viedokļa maiņai — Satversmes nacionālistiskās preambulas pieņemšana. Starp citu, 1918. — 1922. g. valstsvīri, kas dibināja Latvijas valsti, valsts galvenajos dokumentos nebija iekļāvuši nekādus "nacionāls valsts" jēdzienus. Vēl vairāk, viņi pieņēma likumus, kas paredzēja apmācību dzimtajā valodā.

Latvijas Republikas 100 gadu jubileja 2018. gadā nedrīkst kļūt par tās dzimšanas laikā panākto demokrātisko sasniegumu kapu!

43 Skat. http://www.tiesibsargs.lv/files/content/vestules/Bilingvala_izglitiba_Vestule_Valsts_prezidentam_14012014.pdf

44 Skat. <http://www.osce.org/ru/hcnm/32190?download=true>

Vladimirs Buzajevs.

Krievu skolu aizstāvības štāba prasības.

2014. gada 9. aprīlis.

Pēdējā publikācija portālā *IMHOkлуб* par Latvijas Cilvēktiesību komitejas panākumiem Ženēvā mēs, starp citu, runājam arī par ielu gājieni, kura pieteikumā es esmu minēts kā kārtības uzturētājs. Konkrēti, man jautāja, kas ir gājiena organizators un kādi ir tā mērķi.

Tātad, gājieni no Ministru kabineta līdz Izglītības un zinātnes ministrijas ēkai organizē Krievu skolu aizstāvības štābs.

Zemāk ir izklāstītas Štāba prasības, kuras plānotas nodot valdībai.

**LR Ministru prezidentei
L. Straujumas k-dzei,
LR Izglītības un zinātnes ministrei
I. Druvietes k-dzei**

2014. gada 10. aprīļa protesta akcijas prasības.

1. Izslēgt no valdošās koalīcijas un valdības oficiālajiem dokumentiem atgādinājumus par izglītības krievu valodas likvidācijas plāniem (p. 2.5 Koalīcijas līgumā un pielikumā Nr. 1 tam, kā arī p. 29.3 valdības darbības programmā).
2. Atcelt visus likumā noteiktos ierobežojumus tiesībām mācīties krievu valodā, vienlaicīgi nodrošinot mazākumtautību skolās kvalitatīvu latviešu valodas apguvi kā atsevišķu mācību priekšmetu.
3. Pēc pirmskara Latvijas pieredzes ieviest normu par minimālo vecāku skaitu, pēc kuru pieprasījuma pašvaldībai ir jāatver klase ar atbilstošu apmācības valodu. Atjaunot krīzes perioda laikā likvidēto skolu tīklu ar pasniegšanu krievu valodā, īpaši lauku apvidos.
4. Atgriezties pie atsevišķu programmu prakses un atsevišķiem valsts eksāmeņiem latviešu valodā krievu un latviešu skolu skolēniem.
5. Izslēgt no normatīvajiem aktiem nolikumus, kuri diskriminē mazākumtautību skolu absolventus salīdzinājumā ar latviešu skolu absolventiem (likuma "Par pilsonību" 21. p., likuma "Par imigrāciju" 24. p., Ministru kabineta 2009.g. 7.jūlija Noteikumu Nr. 733 18., 19.2., 19.3. punkti).
6. Nodrošināt kvalitatīvu sagatavošanu, ieskaitot maģistrantūru, doktorantūru, mazākumtautību skolu skolotāju kvalifikācijas paaugstināšanu, par valsts budžeta līdzekļiem.

Krievu skolu aizstāvības štābs

Dokumenta izstrādāšanas gaitā tika ņemtas vērā Nepārstāvēto Parlamenta aicinājumā⁴⁵, kā arī 17 intelīģences pārstāvju vēstulē⁴⁶ izklāstītas prasības.

Gājiena sākums 10. aprīlī plkst. 16.00 no alejas iepretim Ministru kabineta ēkai.

45 Pieejams pēc adreses <http://www.kongress.lv/lv/material/530>

46 Pieejama pēc adreses http://www.zapchel.lv/?lang=lv&mode=opinion&page_id=1789

Vladimirs Buzajevs, Jakovs Pliners.

Trīs raundi cīņā par krievu skolām.

2014. gada 25. augusts.

Valsts asimilācijas politikas pamatā ir iestrādāti aizvien uzstājīgākie centieni iznīcināt gadsimtu gaitā izveidoto, attīstīto, konkurētspējīgo un pašpietiekamo izglītības sistēmu krievu valodā. Jau pašlaik tie ir kļuvuši par krievu sabiedrības masveida protestu cēloni, kas vēl joprojām nav norīmuši.

Īsumā raksturosim valsts uzbrukumus mūsu skolai, kā arī mūsu atbildes sitienus.

Pirms vēlēšanām Latvijas Tautas fronte paziņoja, ka “atbalsta mazākumtautību tiesības uz vispusīgu vidējo izglītību mātes valodā, kā arī veicina nacionālo skolu atvēršanu un tālāku attīstību.” (sk. 1.pielikuma 40.pkt.). Šis solījums nozīmēja pirmskara Latvijā pastāvējušās skolu izglītības sistēmas atjaunošanu līdz ar apmācības valodas brīvu izvēli. Lielākajām mazākumtautībām tika radīts patstāvīgs skolu tīkls ar atbilstošu nacionālo nodaļu izglītības departamentā.

1991. gadā tika pieņemts šai sistēmai atbilstošs Izglītības likums (sk. 1.pielikuma 42.pkt) un izveidota arī mazākumtautību skolu nodaļa, ko reiz vadīja arī viens no šā raksta autoriem. Četru gadu laikā mēs paspējām nodibināt vairākas skolas, kas pastāv vēl joprojām.

Taču apmācības valodas izvēle nekādi neiekļāvās Latvijas etnokrātiskajā dzīvē, tāpēc tā nepastāvēja ilgi. Mazākumtautību skolu nodaļa tika likvidēta, un no 1995. gada stājās spēkā likumā iekļautie grozījumi par to, ka pamatskolā vismaz divi priekšmeti tiek mācīti latviešu valodā, vidusskolā — trīs. 2011. gadā šī pati norma tika ieviesta arī Lietuvā — viņu “mīlestība pret bērniem” no mūsējās atpaliek par 15 gadiem. Tamlīdzīgas reformas visnotaļ tiek veiktas sabiedrības integrācijas vārdā. “Integrācijas” rezultāti izrādījās iespaidīgi: ielās izgāja tūkstošiem poļu un krievu skolēnu un skolotāju, un Polijas vēstnieks Viļņā tika aicināts ierasties Varšavā “uz konsultācijām”.

Pie mums negaiss sākās 1996. gadā — Saeimā tika iesniegts jaunā izglītības likuma projekts, kurā bija paredzēta pilnīga mazākumtautību vidējās izglītības pāreja uz latviešu apmācības valodu.

Sākās masveida protesti, ko organizēja partija “Līdztiesība” (pašlaik tā ir kļuvusi par Latvijas Krievu savienību). Protesta akcijas atbalstīja nacionālās un kultūras sabiedriskās organizācijas, kas pašlaik veido Latvijas Sabiedrisko organizāciju padomes kodolu. Pēc tam, kad Saeimā tika iesniegti 80 000 paraksti pret šo likumprojektu, tā izskatīšana tika pārtraukta.

Otrais raunds sākās 1998. gada 29. oktobrī, kad jaunā Saeima, izskatot jauno izglītības likumu pēdējā lasījumā, pēkšņi atbalstīja “tēvzemiešu” piedāvājumu par pilnīgu krievu izglītības likvidāciju līdz 2004. gada 1. septembrim.

Tolaik ievēlētās pirmās PCTVL frakcijas pirmais dokuments bija Latvijas Cilvēktiesību komitejas sagatavotā vēstule Valsts prezidentam ar prasību neizsludināt šo likumu.

Īsta pretošanās uzbrukumam mūsu bērniem sākās 2003. gada pavasarī, kad pēc patreizējās Sabiedrisko organizāciju padomes prototipa iniciatīvas radās Krievu skolu aizstavības štābs.

Veselus trīs gadus Latviju satricināja jauniešu protesta akcijas⁴⁷, kurām līdzīgas kopš tā laika nav pieredzētas. Trīsdesmit piecās akcijās dalībnieku skaits pārsniedza tūkstoti. Starp viņiem bijām arī mēs, toreiz būdami Saeimas deputāti, varējām “piesegt” nesankcionēto akciju dalībniekus ar saviem deputātu mandātiem.

Rezultātā puses nonāca pie kompromisa, kas nevienu neapmierināja, — tika pieņemta proporcija 60:40, ko daudzas skolas vienkārši paklusām sabotēja. Pa šo laiku kaut cik pieņemamu izglītību dzimtajā valodā (lielākoties) ir ieguvuši apmēram 50 tūkstoši skolēnu. Gadījumā, ja viņi nepametīs Latviju, nākotnē šie jaunieši veidos krievu kopienas eliti.

Pēc “skolu revolūcijas” varasvīri krievu skolu žņaudza piesardzīgi, nemainot likumu. Vissāpīgākais sitiens tika saņemts, kad sākās krievu skolu likvidācija ar administratīvām metodēm, ko nespēj attaisnot nekādas norādes uz demogrāfisko situāciju un līdzekļu trūkumu. 13 gadu laikā tika likvidētas 87 latviešu skolas (12%) un 96 krievu skolas (gandrīz puse).

Par otro sitienu kļuva pirms diviem gadiem ieviestais latviešu un krievu bērniem kopīgs izlaiduma eksāmens latviešu valodā. Tā rezultātā liela daļa krievu skolu absolventu nevar iegūt budžeta vietu augstskolās.

Trešo raundu atklāja Nacionālā apvienība. Viņi organizēja parakstu vākšanu par grozījumu ieviešanu Satversmē, kas izslēdza iespēju organizēt skolās apmācības mazākumtautību valodās. Par lielisku atbildi uz šo iniciatīvu kļuva referendums par krievu valodas statusu, kas notika 2012. gada februārī.

Taču nacionālisti nekādi nespēja nomierināties. 2013. gadā viņi sāka aktīvu darbību, lai likvidētu apmācību krievu valodā, sākot jau no bērnudārzu jaunākajām grupām. Balsošana notika 2013. gada 30. maijā. Atbilstoša likumprojekta nodošanai Saeimas komisijām pietrūka tikai 4 balsis. Decembrī zvēriskajai iniciatīvai pievienojās arī Tiesībsargs, un 2014. gada janvārī tā tika iekļauta jaunās valdības koalīcijas līgumā. Tiek plānots līdz 2018. gadam likvidēt jebkādu valsts finansētu izglītību mazākumtautību valodās.

⁴⁷ Ar akciju aprakstu var iepazīties LKS mājas lapā pēc adreses http://www.pctvl.lv/index.php?lang=ru&mode=party&submode=history&page_id=2107

Atbilde sekoja nekavējoties (skat. notikumu hroniku). Latvijas Krievu savienība, atdzimušais Krievu skolu aizstavības štābs un Nepilsoņu kongress izvirzīja prasības valdībai un organizēja vairākas protesta akcijas pie Ministru kabineta, Izglītības un zinātnes ministrijas ēkas un Tiesībsarga biroja.

Neskatoties uz to, ka šīs akcijas sava mēroga ziņā nesasniedza pirms desmit gadiem notikušo protestu vērienu, valdība ņēma vērā krievu pašizliedzīgo pretošanos Donbasā un Krimā, tāpēc atteicās no saviem plāniem ieviest jaunās reformas elementus jau no 1. septembra.

Viss ir atlikts līdz vēlēšanām. Jāpatur prātā arī tas, ka divu priekšvēlēšanu sarakstu programmās ir tieši iekļauti krievu izglītības likvidācijas plāni, savukārt pārējos sarakstos ir vairākas personas, kas atbalsta šos asimilācijas plānus vai agrāk piekrita to realizācijai.

Vienīgais izņēmums ir Latvijas Krievu savienība, kas uzskata, ka tās galvenais mērķis, strādājot Saeimā, ir cīņa par tiesībām iegūt izglītību dzimtajā valodā.

2014. gada notikumu hronika

22.01. Apstiprināta Laimdotas Straujumas valdība. Pie varas esošo partiju koalīcijas līgumā iekļauts pienākums izstrādāt un apstiprināt normatīvo bāzi, kas dotu iespēju līdz 2018. gadam likvidēt visu veidu izglītību mazākumtautību valodā (izņemot atsevišķus humanitāros priekšmetus).

24.01. Publicēts Vladimira Buzajeva raksts "Lielā mocekļi, jeb daži vārdi par krievu skolu" (skat. iepriekš šajā krājumā), kurā analizēta situācija, kādā nokļuvusi mazākumtautību izglītība "pēcreformu" periodā.

04.02. Pikets pie Ministru kabineta ēkas (Latvijas Krievu savienība — LKS), kura dalībnieki pieprasa izslēgt no valdības plāniem "Reformu 2018".

05.02. Inteligentu grupas vēstule valsts augstākajām amatpersonām, kurā paustas līdzīgas prasības.

14.02. Latvijas Cilvēktiesību komiteja (LCK) nosūta ANO Cilvēktiesību komitejai (CK) valdības ziņojumam alternatīvu dokumentu, kurā tiek ziņots par Starptautiskā pakta par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām neievērošanu no Latvijas puses. Starptautiskie eksperti pirmo reizi tika informēti par "Reformu 2018".

22.02. Nepārstāvēto parlamenta ārkārtas sesija, kuras dalībnieki piešķir Nepilsoņu kongresam tiesības mobilizēt visus resursus cīņai par krievu skolu attīstības garantiju nodrošināšanu.

25.02. Latvijas Sabiedrisko organizāciju padomes vārdā Valsts prezidentam nosūtīta vēstule ar informāciju par to, kāda situācija ir izveidojusies mazākumtautību izglītības jomā.

25.02. LCK un astoņu citu sabiedrisko organizāciju vārdā EDSO komisāram mazākumtautību jautājumos nosūtīta vēstule par to, kāda situācija ir izveidojusies mazākumtautību izglītības jomā.

28.02. Pēc pedagogijas doktora Jakova Plinera iniciatīvas atsākta Krievu skolu aizstavības štāba darbība.

06.03. Nepilsoņu kongresa mītiņš pie Izglītības un zinātnes ministrijas ēkas.

12.03. Krievu skolu aizstavības štābs vēršas pie latviešu intelīgences un paskaidro, kāpēc nepieciešams saglabāt izglītību mazākumtautību valodās.

20.03. Krievu aizstavības štāba un Latvijas Krievu savienības pikets pie Izglītības un zinātnes ministrijas ēkas.

27.03. ANO CTK pieņem lēmumu par Latviju, kurā paustas bažas sakarā ar plāniem ieviest apmācību mazākumtautību skolās tikai latviešu valodā, un paziņo, ka uzsāk īpašu situācijas kontroli (atskaite tiek iesniegta jau pēc gada, nevis pēc pieciem gadiem).

07.04. Apstiprināts valdības darbības plāns. Salīdzinājumā ar plāna projektu, pamatskolu "Reformas 2018" normatīvās bāzes izstrāde ir atlikta no 1. maija (sākot reformu realizāciju jau no 01.09.2014) līdz 30. oktobrim — pēc Saeimas vēlēšanām.

10.04. Gājiens no Ministru kabineta līdz Izglītības un zinātnes ministrijas ēkai (Krievu skolu aizstavības štābs un Latvijas Krievu savienība).

12.04. Mazākumtautību pārstāvju — skolēnu vecāku — foruma dibināšanas konference (organizators — K. Čekušins).

16.04. Pikets pie Tiesībsarga biroja sakarā ar tā plāniem likvidēt vidējo izglītību mazākumtautību valodās (Krievu skolu aizstavības štābs un Latvijas Krievu savienība).

25.04. "Klusuma brīdis" pie Kongresu nama, pieminot Rīgas domes aizliegto (pēc Drošības policijas ieteikuma) Nepilsoņu kongresa iecerēto mītiņu-koncertu dzimtajā valodā iegūstamās izglītības atbalstam.

15.05. Krievu skolu aizstavības štāba un Latvijas Krievu savienības mītiņš pie Saeimas ēkas vārda brīvības un dzimtajā valodā iegūstamās izglītības atbalstam.

04.09. Mītiņš-koncerts pie Kongresu nama krievu valodas un izglītības atbalstam. Pasākumu pieteikuši Krievu skolu aizstavības štāba spīkers Jakovs Pliners, kā arī Nepārstāvēto parlamenta deputāti Jeļena Bačinska un Jurijs Petropavlovskis.

Vladimirs Buzajevs.

Saikne starp demogrāfiju un vēsturisko atmiņu.

2014. gada 2. jūnijs.

Krieviski domājošo Latvijas iedzīvotāju stāvokļa monitorings ir galvenais priekšnoteikums, kas nepieciešams tā uzlabošanai vai vismaz saprātīgiem pretošanās pasākumiem daudzajiem mēģinājumiem šo stāvokli pasliktināt.

Latvijas Cilvēktiesību komiteja šādu monitoringu organizē jau vairāk nekā 20 gadus. Grāmata "Правовое положение русскоговорящего меньшинства в Латвии" ("Krievvalodīgo mazākumtautības tiesiskais stāvoklis Latvijā") ir viens no šī monitoringa elementiem. Tā ir pieejama ikvienā bibliotēkā vai internetā (<http://flibusta.net/a/114213>).

Šajā rakstā apspriesta viena grāmatas nodaļa — "Kultūras un izglītības telpa".

Nodaļas noslēgums

80 procenti nodaļas satura ir veltīti ar izglītību saistītajai likumdošanai, kā arī krievu skolas faktiskajam stāvoklim Latvijā pēdējo 250 gadu laikā. Tieši par to man ir izdevies pastāstīt vairākās publikācijās, kā arī ziņojumos, ko nolasīju pateicīgai auditorijai: forumā "Par progresu Latvijā", atdzimstošajā Krievu skolu aizstāvības štābā, Nepilsoņu kongresā, krievu skolēnu vecāku konferencē, un pat Maskavā — vēsturniekiem, kam liegta iespēja apmeklēt Latviju. Apkopotos faktus izdevies paziņot arī ANO Cilvēka tiesību komitejai, kura galu galā mazākumtautību skolu jautājumam ir piešķirusi grifu "Īpaši steidzami". Arī ministre I. Druvieta ir saņēmusi dāvanā grāmatu — pirms kārtējā protesta mītiņa zem viņas kabineta logiem.

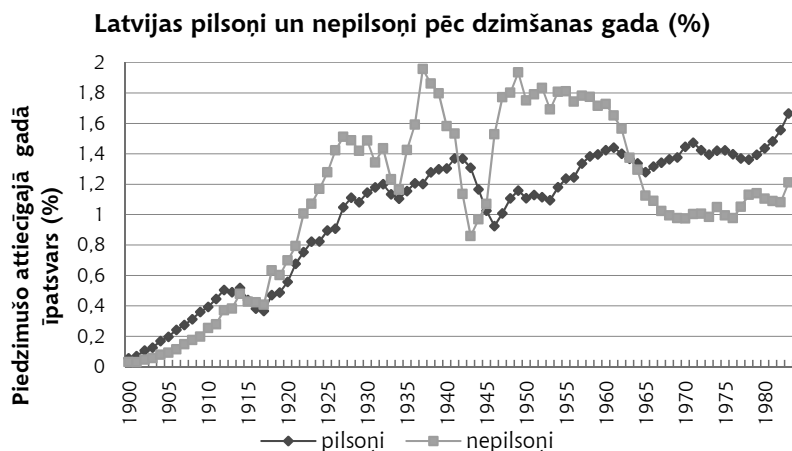
Tieši skola ir tā, kas bērnos veido krievu ģenētisko kodu. Tāpēc autors lepojas ar to, ka viņa sistematizētais materiāls ir ne tikai stimulējis kustību pret "Reformu 2018", bet arī kļuvis par tās teorētisko bāzi.

Nodaļas noslēgums ir veltīts atšķirībām 20. gadsimta vēsturisko notikumu vērtējumā, kas sīkāk izklāstītas turpmākajā tekstā. Tomēr pastāv tieša saikne starp Otrā pasaules kara vēsturi un patreizējām mazākumtautību izglītības problēmām. Galu galā Deklarācija par latviešu leģionāriem tika pieņemta tajā pašā dienā (1998. gada 29. oktobrī), un to pieņēma tie paši deputāti, kuri apstiprināja patlaban spēkā esošo izglītības likumu — to pašu, kurš pirms "skolu revolūcijas" paredzēja skolu pāreju pie apmācībām tikai un vienīgi valsts valodā. Droši vien, gan Deklarācija, gan likums tika pieņemti, vadoties no līdzīgiem apsvērumiem.

Vēsture demogrāfijā

Vēsturiskā atmiņa objektīvi atspoguļojas datos par bērnu dzimstību. Mirstība šīs īpatnības nivelē, tāpēc zemāk izmantoti paša pirmā Reģistra — no 1993. gada — sniegtie dati. Tie gan bija slepeni, taču nokļuva toreizējās Saimes Ārlietu komisijas locekles un pašreizējās Eiropas Parlamenta deputātes Tatjanas Ždanokas rokās, bet no viņas tos saņēma arī autors.

Reģistrā sniegti dati par jaundzimušo skaitu noteiktā gadā: nepilsoņi, pilsoņi — latvieši un pilsoņi — mazākumtautību pārstāvji. Zemāk sniegsim šos datus uz Reģistrā iekļauto grupas pārstāvju noteikto skaitu (tūkst. cilvēkiem).



Pilsoņu un nepilsoņu demogrāfijas līkņu salīdzināšana norāda uz būtiskām atšķirībām viņu pagātnē. Tiesa, līkņu “impēriskā” daļa ir gandrīz vienāda un ataino Pirmā pasaules kara krīzi, ko akcentē mirstība.

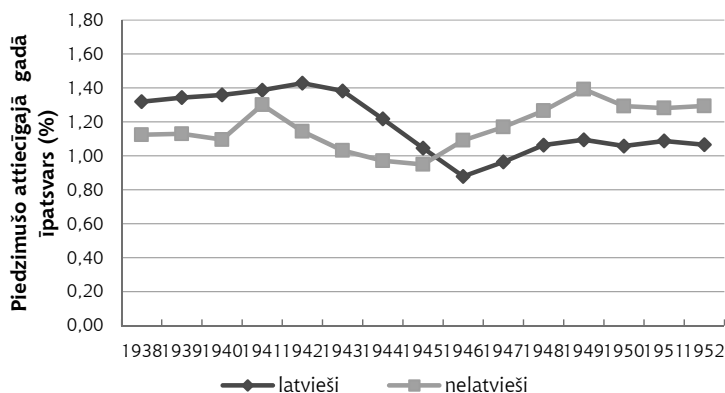
Tālāk “nepilsoņu” līknē ir redzama PSRS smagā pirmskara un kara laiku vēsture. Viens no skaitliskā pieauguma rādītājiem norāda 1927. gadā — vispārējās kolektivizācijas un industrializācijas priekšvakarā — dzimušos cilvēkus. 1934. gadā dzimstības rādītāji ir par 30% mazāki. Pēc tam valsts sāka saudzēt savus padotos, un 1937. gadā dzimušo skaits par 68% pārsniedz 1934. gada datus. Piezīmēsim, ka saprotamu iemeslu dēļ dzimstības līmenis šogad atbilst vecāku gaidām pagājušajā gadā.

Par īstām šausmām kļuva 1937. — 1938. g. lielā “tīrīšana” un tai sekojošais karš. Minimālais jaundzimušo skaits ir vērojams 1943. gadā — tas ir 2,3 reizes mazāks salīdzinājumā ar 1937. gadu. Cilvēki, kuriem mūsdienās ir atņemtas politiskās tiesības, tika ieņemti, kad Hitlera armija nonāca pie Volgas, bet nākamie nepilsoņu “donori” — KPFSR Eiropas daļa, Baltkrievija un Ukraina bija okupētas.

Grafika otrā daļa (sākot no 60. gadiem) ataino iebrucēju asimilāciju Latvijas “pilsonisko” iedzīvotāju vidū.

Latvijas pilsoņu — latviešu un nelatviešu — demogrāfiskā raksturojuma atšķirības šādā mērogā ir grūti saskatāmas, tāpēc sīkāk esam izskatījuši tikai periodu no 1938. līdz 1952. gadam.

**Latvijas pilsoņi: latvieši un nelatvieši
pēc dzimšanas gada (%)**



Atzīmēsim, ka pēc padomju varas nodibināšanas latviešu un nelatviešu dzimstības rādītāji mainās vietām.

Grafika kreisajā pusē redzams 1941. gadā vērojamais krievu pilsoņu dzimstības maksimums (par 19% vairāk, nekā 1940. gadā, un par 14% vairāk, nekā 1942. g.) bet latviešu vidū vērojams maksimums 1942. gadā. Savdabīga atsaukšanās uz Latvijas iekļaušanos PSRS sastāvā (1940. gada jūnijs) un Vērmahta armijas okupāciju (1941. gada jūlijs).

Minimālais dzimstības rādītājs krievu tautības iedzīvotāju vidū ir vērojams 1945. gadā (tas ir par 37% mazāks, nekā 1940. gadā), savukārt latviešu vidū — 1946. gadā (par 62% mazāks, nekā 1942. gadā). 1944. gadā Latvijā noritēja asiņainas kaujas, savukārt 1945. gadā regulāro armiju cīņas ritēja tikai Kurzemes katlā — Latvijas rietumu daļā.

Grafikā grūti saskatīt 1949. gadā notikušo deportāciju sekas, ko valsts varas pārstāvji raksturo kā “padomju genocīda” kalngalus. Taču gan latviešu, gan krievu vidū 1950. gadā vērojams neliels dzimstības kritums salīdzinājumā ar 1949. gadu — atbilstoši par 3,5 un 7,7%.

16. marts un 9. maijs

Iepriekš aprakstītā atšķirīgā etnosu reakcija uz vēsturiskajiem notikumiem atspoguļojas arī to attieksmē pret divām piemiņas dienām — 16. martu un 9. maiju. Jāpiebilst, ka krasi antagonistiska attieksme pret šīm dienām ir vēro-

jama ne vien vecākās paaudzes pārstāvju vidū — tā tiek nodota mantojumā. Latviešu skolēnu vidū rīkotās aptaujas dati liecina, ka pozitīva attieksme pret 16. maiju ir 67%, pret 9. maiju — 42% aptaujāto. Krievu skolēnu vidū rezultāts ir pretējs: atbilstoši — 11% un 96%.

16. marts — SS leģiona diena ir kļuvusi par manas dzimtās pilsētas “zīmolu” un izpelnījies atsevišķu aprakstu, ko esmu iekļāvis grāmatā.

Aģentūra LETA savā ziņojumā 2008. gada 16. martā notikumu priekšvēsturi apraksta sekojoši: “Leģionāru piemiņas dienu 16. martā sāka atzīmēt “Daugavas vanagu” organizācija 1952. gadā. Šis datums tika izraudzīts tāpēc, ka 1944. gadā šajā dienā sākās kauja Veļikajas upes (Pleskavas apgabals Krievijā) austrumu krastā, pie augstienes “93.4”. Tā bija pirmā kauja, kurā 15. un 19. latviešu leģiona divīzijas cīnījās kopā, turklāt tā bija vienīgā reize visā kara gaitā, kad tās komandēja latvieši.”

19. divīzija beidza karu Kurzemes katlā, Latvijas rietumu daļā, un kapitulēja tikai 1945. gada 8. maijā. 15. divīzija tika sakauta un nosūtīta uz aizmuguri pārformēšanai. Tā atkāpās cauri Polijai līdz Vācijas teritorijai, un atsevišķas šīs divīzijas daļas izcēlās cīņās par Berlīni 1945. gada aprīlī.

Staņislava Poplavskā grāmatā “Товарищи в борьбе” (“Cīņas biedri”) aprakstīts, kā 15. divīzijas kareivji dzīvus sadedzināja 30 sagūstītos poļu armijas kareivjus (М. Воениздат, 1974, 296. lpp., 191. lpp.).

Tas notika Podgajā, Rietumu Pomerānijā, kas pašlaik iekļauta Polijas sastāvā. Ik gadus februārī pie bojāgājušajiem poļiem veltītā memoriāla notiek piemiņas pasākumi, kuros Latvijas Antifašistiskās komitejas delegācijas sastāvā ir piedalījušies arī šo rindu autors. Tolaik, būdams Saeimas deputāts, tātad oficiāls Latvijas pārstāvis, autors (attēla kreisajā pusē) publiski atvainojās par armijas daļas rīcību, kura, pēc patreizējo varas pārstāvju domām, cīnījās “par Latviju”.



Sēru ceremonija Podgajā. 2009. gada februāris.

1998. gada vasarā Saeima iekļāva 16. martu piemiņas dienu sarakstā — kā latviešu kareivju piemiņas dienu, taču pēc divus gadus ilgām asām diskusijām un Rietumu spiediena ietekmē deputāti atzina, ka tā ir bijusi kļūda, un 2000. gadā 16. marts tika svītrots no oficiāli svinamo dienu saraksta.

Šie strīdi Saeimā turpinās vēl šobaltdien. Piemēram, 2008. gada 24. aprīlī par piemiņas dienas statusa piešķiršanu 16. martam (ar formulējumu “Latviešu leģiona piemiņas diena”) balsoja 21 deputāts (23 deputāti balsoja “pret”, 30 — atturējās) no četrām partijām, kuras dažādos laika posmos veidoja valdošo koalīciju. Grāmatas variantam angļu valodā esmu uzskaitījis plašāk pazīstamos Saeimas deputātus, kuri balsoja “par”:

Solvita Āboltiņa: pašlaik — premjerministra partijas “Vienotība” valdes priekšsēdētāja. Divu Saeimas sasaukumu spikere no 2010. gada 2. novembra, tieslietu ministre (laikā no 2002. līdz 2004. gadam).

Ingrīda Circene: “Vienotība”, veselības ministre (10.04.2003. — 09.03.2004.) no 25.10.2011. — Saeimas Cilvēktiesību komisijas priekšsēdētāja 8., 9. un 10. Saeimas sastāvā.

Ina Druviete: “Vienotība”, izglītības un zinātnes ministre 2004. — 2006. g. un no 2014. gada janvāra Saeimas Cilvēktiesību komisijas priekšsēdētāja 8. Saeimas sastāvā, Saeimas Izglītības, kultūras un zinātnes komisijas priekšsēdētāja 10. un 11. Saeimas sastāvā.

Māris Grīnblats: TB/LNNK, izglītības un zinātnes ministrs no 21.12.1995. līdz 13.02.1997.

Sandra Kalniete: partijas “Vienotība” domes priekšsēdētāja, ārlietu ministre no 07.11.2002. līdz 09.03.2004., no 2009. gada — Eiropas Parlamenta deputāte.

Krišjānis Kariņš: “Vienotība”, ekonomikas ministrs no 02.12.2004. līdz 07.04.2004., frakcijas priekšsēdētājs 8. un 9. Saeimā, no 2009. gada — Eiropas Parlamenta deputāts.

Linda Mūrniece — “Vienotība”, iekšlietu ministre no 12.03.2009. līdz 06.06.2011.

Einārs Repše — Latvijas bankas prezidents no 1991. līdz 2001. g., premjerministrs no 05.11.2002. līdz 09.03.2004., aizsardzības ministrs no 02.12.2004. līdz 23.12.2005., finanšu ministrs no 12.03.2009. līdz 03.11.2010.

Kārlis Šadurskis: “Vienotība”, izglītības un zinātnes ministrs no 07.11.2002. līdz 09.03.2004., no 2011. gada 1. decembra — Eiropas Parlamenta deputāts.

Tātad starp tiem, kuri balsoja “par”, bija divi patreizējie augstākie partijas “Vienotība” — premjerministra partijas — vadītāji, patreizējā Saeimas spikere, bijušais premjerministrs, trīs (!), ieskaitot patreizējo, izglītības ministri, bijušie tieslietu, aizsardzības, ārlietu un iekšlietu, ekonomikas, finanšu ministri, patreizējais veselības ministrs un divi patreizējie Eiropas Parlamenta deputāti.

Pēdējo reizi par šo ieteikumu Saeima balsoja 2013. gada 14. martā.

Nu, bet leģionāru gājieni un viņu pretinieku rīcība ir pelnījuši atsevišķu aprakstu. Mana personiskā pieredze, ieskaitot antifašistisko pasākumu aizliegumu apstrīdēšanu tiesā 2011. gada martā un 2014. gadā, liecina par to, ka valsts varas pārstāvji, arī Rīgas domē, simpatizē tikai pirmajai formāli neoficiālā pasākuma pusei.

Mūsu svētkus — 9. maiju mums nav uzspiedis Vladimirs Putins. Patieso vērienu svētkiem jau Borisa Jeļcina varas gados piešķīra partija “Līdztiesība”, kura 1998. gada 9. maijā organizēja partijas līderes Tatjanas Ždanokas pieņemto veterānu demonstrāciju no Preses nama līdz pieminēklīm Rīgas Atbrīvotājiem no nacisma.

Konspektīvs un ne īpaši realitātei atbilstošs svētku norises apraksts ir atrodams portālā Delfi. Savukārt man partijas priekšsēdētāja rangā nācās divas reizes (2002. un 2003. gadā) pašam personīgi atbildēt par svētku organizāciju. Īpaši vētrains bija 2003. gads: ar kautiņiem, “uzbraucieniem” no Drošības policijas puses un novēlojušos deputāta Buzajeva izdošanu taisnajai tiesai sakarā ar to, ka Saeima bija devusies vasaras brīvdienās.

Tieši šajā laikā pasākums ieguva tagad jau pierasto formātu — tas izvērtās par vairākas stundas ilgiem tautas svētkiem, ko tagad atbalsta Rīgas dome — tai ir izdevies izspiest agrākos svētku organizatorus no laukuma pieminēklja priekšā.

Viktors Guščins.

Trīs Vasilija Kononova kari. Un pēdējais vēl arvien nav beidzies...

2014. gada 22. jūnijs.

Maskavas izdevniecībā “Молодая гвардия” klajā nākusi leģendārā latviešu padomju partizāna Vasilija Makaroviča Kononova atmiņu grāmata.

Tās pirmā prezentācija notika 9. maijā — tikšanās laikā ar Lielā Tēvijas kara veterāniem. Pēc tam pēc režisores Līnas Alimovas filmas “Process” (tā veltīta skandalošajam procesam, kurā tika tiesāts V. Kononovs) demonstrācijas tika organizēta prezentācija arī Liepājā.

27. jūlijā notiks prezentācija Daugavpilī (tā notiks pilsētas atbrīvošanas no vācu fašistiskajiem iebrucējiem 70. gadadienas pasākumu ietvaros), savukārt septembrī notiks prezentācija latviešu vēsturniekiem, politiķiem un preses pārstāvjiem.

* * *

Trīs V.M. Kononova kari — tas ir Lielais Tēvijas karš, cīņa ar bandītismu pēckara gados un cīņa par savu godu, tātad, pret Latvijas valsts politiku Otrā pasaules kara rezultātu pārvērtēšanas un bijušo nacistu kolaboracionistu — Latviešu SS brīvprātīgo leģiona un daudzo policijas formējumu — politiskās rehabilitācijas jautājumā.

Šobrīd Latvijas valsts noliedz noziegumus, ko latviešu esesieši izdarījuši pret dažādu hitleriskās Vācijas okupēto valstu civiliedzīvotājiem. Vēl vairāk, kā liecina V.M. Kononova lieta, Latvija noliedz arī atsevišķu Latvijas vietējo iedzīvotāju cīņu pret partizāniem, kuri centās iznīdēt fašistiskos noliešus.

Lai pamatotu tēzi par Staļina un Hitlera režīmu vienlīdz lielo atbildību par Otrā pasaules kara izraisīšanos, kā arī nacistisko kolaboracionistu politiskās rehabilitācijas nolūkos kopš 90. gadu beigām Latvijas valsts izvērs darbību, kuras mērķis ir saukt pie kriminālatbildības Lielā Tēvijas kara veterānus, kuri cīnījās Antihitleriskās koalīcijas pusē, — par šķietamajiem kara noziegumiem pret cilvēci.

* * *

1998. gadā Vasilij Kononovs, kādreizējais 1. Latviešu partizānu brigādes partizānu nodaļas komandieris, sapieris (viņš pats savām rokām ir nolaidis no sliedēm 16 vācu militāros ešelonus), pēckara gados — Latvijas PSRS krimi-

nālmeklēšanas nodaļas priekšnieks un transporta milicijas priekšnieks, atvaļinātais milicijas pulkvedis tika arestēts — viņš tika apsūdzēts par 1944. gadā izdarītu deviņu civiliedzīvotāju slepkavību ciemā Mazie Bati.

Pats veterāns nenoliedza nāves soda izpildes faktu, taču apgalvoja, ka šie cilvēki ir bijuši nacistu līdzskrējēji, jo viņu rīcībā bija vācu izsniegtie ieroči, tātad, tie nebija nekādi civiliedzīvotāji.

Mazajos Batos vācieši no vietējiem kolaboracionistiem izveidoja aizsardzības punktu. No desmit šajā ciemā esošajām sētām seši saimnieki dienēja policijas palīgdienestā, kas vēlāk tika pārveidots par policijas grupu, tātad viņi bija šucmaņi. Šucmaņu komandieris Bernāts Šķirmants aktīvi piedalījās ebreju apšaušanā Kārsavas pilsētā. Šucmaņi meklēja no sarkanarmiešu gūsta izbēgušos nelegālus, SS leģiona dezertierus, naktīs patrulēja ceļus un piedalījās arestos. Reiz naktī viņi ielauzās Donāta Loganovska mājā un nošāva viņu par sakariem ar partizāniem.

Naktī uz 1944. gada 29. februāri Mazo Batu ciemā ienāca partizānu grupa. Nezinādami, ka ciema iedzīvotāji sadarbojas ar vāciešiem, partizāni apstājās atpūsties Modestam Krupņikam, Šķirmanta kaimiņam un līdzskrējējam, piederošajā šķūnī. Modesta Krupņika dēls Meikuls tūlīt paziņoja Šķirmantam, ka pie viņiem apstājušies partizāni, bet Šķirmants savukārt paziņoja par to tuvākajam vācu garnizonam. No rīta šķūnis ar partizāniem tika aplenkts un aizdedzināts. Bojā gāja visi, kas tajā atradās. No slēgtā šķūņa centās izlauzties radists un Katja Dolgopolova ar zidaini rokās, taču vācieši uz viņiem atklāja uguni no ložmetēja. Kopumā gāja bojā 12 partizāni — visa majora Čugunova specgrupa.

1944. gada 27. maijā partizāni organizēja attriebības akciju. Visi deviņi nacistu kolaboracionisti, kuri tieši vai netieši bija vainīgi partizānu bojāeijā, saskaņā ar partizānu nodaļas tribunālu, tika sodīti ar nāvi. Starp viņiem bija arī trīs sievietes, tostarp — Tekla Krupņika, jauna sieviete devītajā grūtniecības mēnesī, kura 29. februārī aktīvi palīdzēja saviem radiem — policistiem.

* * *

Pēc 1991. gada, kad Latvijas valsts sāka realizēt politiku, kuras mērķis bija pārrakstīt Otrā pasaules kara vēsturi un nodrošināt bijušo nacistu kolaboracionistu politisko rehabilitāciju, tā pielika milzu pūles, lai notiesātu partizānu nodaļas komandieri V.M. Kononovu par viņa nodaļas pastrādāto “kara noziegumu”.

Izmeklēšanu vadīja Ģenerālprokuratūras nodaļas priekšnieks Strēlis un prokurore Rubene. Kā galvenie liecinieki šajā lietā uzstājās bojā gājušo šucmaņu bērni, tolaik aptuveni 3 — 5 gadus veci. Viņi neko nevarēja saprotami paskaidrot par tālaika notikumiem. Pēc tam izmeklēšana uzaicināja jaunu galveno liecinieku — Mariju Kuzņecovu, kuras liecības, saskaņā ar viņas pašas vēlāko atzišanos, bija vienkārši izdomātas.

Izmeklēšanas gaitā prokurore Rubene tās materiālos pieminēja tā saucamo Latvijas “divkāršo okupāciju”. Tas bija veikts ar mērķi pamatot politisko tēzi par to, ka V.M. Kononovs, kā Latviju okupējušās PSRS pārstāvis, karoja ar otru okupantu — hitlerisko Vāciju. Citiem vārdiem sakot, V.M. Kononovs necīnījās par savas Dzimtenes atbrīvošanu no “divkāršās okupācijas”, un tāpēc viņa darbības *de facto* un *de iure* bija vērstas pret neatkarīgo Latvijas valsti, kas tolaik it kā esot turpinājusi pastāvēt.

* * *

2000. gada 21. janvārī Rīgas apgabala tiesa atzina Kononovu par vainīgu un piesprieda viņam 6 gadus ilgu brīvības atņemšanu slēgtā tipa cietumā par “genocīdu un noziegumiem pret cilvēci”. Tiesas spriedumā ne vārda nebija par to, kā 1944. gada februārī nacistu kolaboracionisti ir iznīcinājuši 12 partizānus. Ne ar vārdu netika pieminēts tas, ka Mazo Batu ciemā atradās hitleriešu atbalsta punkts, kurā līdzdarbojās vietējie iedzīvotāji. Tiesas spriedumā nacistu kolaboracionisti bija nodēvēti par “civiliedzīvotājiem”.

Kasācijas sūdzībā Latvijas Augstākā tiesa atzina izvirzītās apsūdzības par nepietiekami pamatotām un pierādītām. Nododot lietu papildu izmeklēšanai, tā uzlika prokuratūrai par pienākumu noteikt vācu atbalsta punkta statusu Mazo Batu ciemā.

Lieta tika izskatīta Latgales apgabala tiesā.

Tiesas sēdē uzstājās M. Kuzņecova, kura atvainojās V. Kononova priekšā un atzina, ka visas savas iepriekš sniegtās liecības viņa ir izdomājuši.

Tiesnesis A. Strauss — apgabala tiesas krimināllietu tiesas kolēģijas priekšsēdētājs — nolasīja spriedumu, kurā bija teikts: “Šīs tiesas kolēģija ir nonākusi pie slēdziena, ka apsūdzības rakstā uzskaitītās starptautiskās konvencijas var attiekties tikai uz to valstu militārajiem formējumiem, kas okupējušas citu valstu teritoriju[.]”

Tālāk: “1944. gadā V. Kononovu nekādos apstākļos nebija iespējams uzskatīt par okupācijas varas pārstāvi. Gluži pretēji, viņš cīnījās pret varu, kas okupēja Latviju [..] Saskaņā ar kara laika likumiem un militārajiem reglamentiem, V. Kononova darbības attiecībā uz Mazo Batu iedzīvotājiem, kuri izrādīja lojalitāti okupācijas režīmam, ir attaisnotas. Viņš pildīja savu kareivja pienākumu.

Nemot vērā to, ka seši bruņoti Mazo Batu vīrieši, sadarbojoties ar okupācijas režīmu un aktīvi to atbalstot, sāka bruņotu cīņu pret partizānu kustību, tātad viņus iespējams uzskatīt par kombatantiem (kara vešanas tiesību subjektiem). Viņu fiziska iznīcināšana 1944. gada 27. maijā no V. Kononova vadītās apakšnodaļas puses uz partizānu tribunāla sprieduma pamata ir attaisnota kā mērķtiecīga un nepieciešama saskaņā ar kara laika likumiem.”

* * *

Ņemot vērā to, ka Latgales apgabala tiesas attaisnojošais spriedums bija pretrunā ar valsts politiku, kuras mērķis bija Otrā pasaules kara iznākuma pārvērtēšana, 2004. gada 30. aprīlī Augstākās tiesas krimināllietu tiesas palāta apelācijas kārtībā to atcēla un piesprieda V. Kononovam vienu gadu un astoņus mēnešus ilgu cietumsodu "par kara noziegumiem".

Vasilija Kononova lieta izraisīja plašu starptautisku rezonansi. Antihitleriskās koalīcijas veterāna saukšana pie atbildības ir skandaloza, jo Latvija ir kļuvusi par vienīgo valsti pasaulē, kurā vairāk nekā 50 gadus pēc kara pie atbildības tiek saukti tie, kas uzvarējuši hitlerisko Vāciju. Pēc 1945. gada to centās darīt arī Austrija un Itālija, kur kara gados pastāvēja fašistiskie režīmi, taču šie centieni bija nesekmīgi.

2000. gadā V. Kononovam tika piešķirta Krievijas pilsonība, un 2004. gada augustā Eiropas Cilvēktiesību tiesā Strasbūrā tika reģistrēta viņa sūdzība par Eiropas Cilvēktiesību konvencijas pārkāpumu. Divus gadus vēlāk, 2006. gada 25. jūlijā Latvijas valdības pārstāve starptautiskajās cilvēktiesību aizsardzības organizācijās Inga Reina iesniedza savus iebildumus Kononova sūdzības sakarā dokumentā uz 38 lappusēm.

* * *

Latvija attaisnoja Antihitleriskās koalīcijas veterāna notiesāšanu, noraidot vienu no sūdzībā minētajiem argumentiem, saskaņā ar kuru cilvēks var tikt notiesāts par starptautiskajiem noziegumiem tikai gadījumā, ja ir apstiprinājusies valsts vaina. Piemēram, tāpat bija gadījumā ar nacistisko Vāciju, ko Nirnbergas tribunāls atzina par noziedzīgu valsti. Saskaņā ar šo spriedumu kara noziedznieki, kas piedalījās soda ekspedīcijās pret civiliedzīvotājiem, tika saukti pie atbildības tās valsts teritorijā, kurā viņi izdarījuši savas ļaundarības.

Taču situācijā ar V. Kononovu Latvija mēģināja ieviest dažus starptautisko tiesību jauninājumus, paziņojot, ka nav nepieciešamības noteikt valsts vainu; pilnīgi pietiek ar tās izmantoto tiesas procedūru.

Rezultātā V. Kononovs tika notiesāts par darbībām, kas netiek uzskatītas par noziegumiem ne saskaņā ar nacionālo, ne arī starptautisko tiesību normām. Viņš tika notiesāts par partizānu nodaļas tribunāla sprieduma izpildi attiecībā uz deviņiem fašistu līdzskrējējiem, kuri veicināja majora Čugunova specgrupas iznīcināšanu.

Pat Nirnbergas tribunāls neiejaucās nacionālo tiesu spriedumos attiecībā uz nodevējiem un viņu līdzskrējējiem.

Taču Latvija piesavinājās pilnvaras "labot Nirnbergas tribunāla trūkumus".

Eiropas Cilvēktiesību tiesā iesniegtajā Latvijas varas iestāžu oficiālā skaidrojuma 99. punktā teikts: "Tādējādi valsts iekšējie kriminālie tiesas pro-

cesi pret atsevišķām personām, kas nes atbildību par smagiem starptautisko valsts tiesību pārkāpumiem, daļēji labo Nirnbergas procesa trūkumus. Tas lielā mērā kļuva par uzvarētāju justīciju, kas ļāva sabiedroto pusē esošajiem noziedzniekiem palikt nesodītiem, pateicoties vēlmes trūkumam no valstu puses tiesas ceļā vajāt šo valstu pavalstniekus par šādiem noziegumiem.”

2008. gada 24. jūlija lēmumā Eiropas Cilvēktiesību tiesas palāta noteica Vasilija Kononova kriminālvajāšanas prettiesiskumu, pamatojoties uz Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 7. pantu, kas pauž:

“Nevienus nedrīkst atzīt par vainīgu noziegumā tādas darbības vai bezdarbības dēļ, kas, saskaņā ar izdarīšanas brīdī spēkā esošajiem valsts iekšējiem tiesību aktiem vai starptautiskajām tiesībām, nebija noziegums. Tāpat nedrīkst piespriest smagāku sodu nekā tas, kas bija jāpiemēro nozieguma izdarīšanas brīdī.”

Pieļaujot, ka trīs sieviešu — Mazo Batu ciema iedzīvotāju, nāve ir iestājusies partizānu pilnvaru pārsniegšanas rezultātā, tiesa konstatēja, ka, tāpat kā gadījumā ar sešiem vīriešiem, Latvijas tiesu spriedumi nesatur precīzu norādi par prasītāja iesaistīšanās pakāpi viņu nāves soda izpildē.

2009. gada janvārī Latvija pārsūdzēja Strasbūras tiesas lēmumu, un lieta tika nodota izskatīšanai Eiropas Cilvēktiesību tiesas Lielajā palātā. Latvija uzstāja, ka Padomju Savienība bija tieši tāds pats okupants, kā Trešais reihs. Taču tiesa atzīmēja, ka nav tās kompetencē sniegt vērtējumu 1940. gadā notikušajai Latvijas iekļaušanai PSRS sastāvā (sprieduma 210. punkts).

2010. gada 17. maijā Lielā palāta pieņēma lēmumu par labu Latvijas valstij. Balsojumā 14 balsis tika nodotas “par”, 3 — “pret”. Savā spriedumā tiesa norādīja, ka gadījumā, ja Kononovs ir uzskatījis, ka iedzīvotāji ir izdarījuši kara noziegumu, viņam bija tiesības tikai arestēt iedzīvotājus, lai pēc tam nodrošinātu viņiem taisnīgu tiesas spriedumu. Ciema iedzīvotāju notiesāšanu bez viņu ziņas un līdzdalības, kā arī vēlāko nāves sodu nav iespējams uzskatīt par taisnīgu.

Tiesa norādīja, ka Kononovs ir demonstrējis starptautiskajās tiesībās aizliegtu “nodevīgumu un lauzis vārdu”, pārgērbjoties vācu armijas formas tērpi, turklāt viņš ir pārkāpis starptautisko tiesību pantus, ar kuriem sievietēm, it īpaši grūtniecēm, tiek nodrošināta īpaša aizbildniecība kara laikā.

* * *

Daudzi juristi gan Krievijā, gan Rietumos Eiropas Cilvēktiesību tiesas lēmumu atcelt savu iepriekšējo spriedumu un pieņemt lēmumu par labu Latvijai atzina par politisku, nevis tiesisku, jo tam faktiski nebija nekāda juridiska pamatojuma.

Pirmkārt, kara laikā karojošās puses pastāvīgi izmanto viena otras formas tērpus ar mērķi sagādāt pretiniekam pēc iespējas lielākus zaudējumus. Šajās darbībās nav nekā jauna vai neparasta. Otrkārt, kur tad redzēts, ka kara

laikā, turklāt vēl ienaidnieka okupētajā teritorijā partizāni tiesātu savus pretiniekus saskaņā ar mierlaika likumiem? Treškārt, Latvijas puse nav iesniegusi tiesā pierādījumus, kas apstiprinātu V.M. Kononova personīgu līdzdalību hitleriešu līdzskrējēju nošaušanā.

Tātad Eiropas Cilvēktiesību tiesas Lielās palātas spriedums liecina par to, ka, līdzīgi Latvijas varas pārstāvjiem, tiesneši faktiski ir atbalstījuši Nirnbergas kara tribunāla lēmumu pārvērtēšanu.

* * *

Trešajā savas dzīves karā 2011. gada 31. martā viņšaulē aizgājušais bijušais padomju partizāns V.M. Kononovs zaudēja.

Taču bīstamākais ir tas, ka zaudējuši ir arī visi tie, kuri kara gados cīnījās Antihitleriskās koalīcijas pusē, jo tagad arī viņus ir iespējams saukt pie atbildības. Kopumā ir zaudējušas visas pasaules tautas, jo Eiropas Cilvēktiesību tiesa veicināja dažādu neonacistisko politisko spēku aktivizēšanos sakarā ar Otrā pasaules kara rezultātu pārvērtēšanu un nacisma rehabilitāciju.

Nesen iznākusī V.M. Kononova atmiņu grāmata ir sarkanā partizāna pēdējā cīņā pret "brūno mēri", kas no jauna paceļ galvu visā pasaulē.

Vladimirs Buzajevs.

Krievijas-Vācijas līgums par neuzbrukšanu — izcils Krievijas diplomātijas panākums.

2014. gada 18. augusts.

Jau 1989. gada 23. augustā, masveida psihozes laikā (par spilgtu tās piemēru kļuva plaši pazīstamais “Baltijas ceļš”) man ienāca prātā ķecerīga doma. Ja jau TĀDI cilvēki, kā Jakovļevs, TIK LIELĀ MĒRĀ ieņīst šo Paktu, tad jau tajā varētu būt arī kaut kas labs?

Tā nu pamazām mani pārņēma pārliecība par to, ka Pakts līdz ar slepenajiem protokoliem un vēlāko līgumu par draudzīgām attiecībām un robežām, kas tika atrasti trīs gadus pēc tā nosodīšanas, lielā mērā palīdzēja karu pret Vāciju pabeigt pie Elbas, nevis pie Arhangeļskas-Volgas līnijas.

Lielais Tēvijas karš bija trešais pēc kārtas, kura rezultātā Krievijai izdevās atvairīt “civilizēto Rietumu” iebrucēju ordas. Arī Pirmo pasaules karu mēs pie sevis dēvējam par Tēvijas karu. Tolaik Nikolajs II neviltoti nostājās Serbijas pusē, Austrumprūsijā aizsūtīja viņšaulē divas armijas, izglāba Parīzi, nepilna gada laikā nodeva Poliju un pusi Baltijas valsti. Fronte stabilizējās pie Rīgas, kas tolaik jau vairāk nekā divus gadsimtus atradās impērijas sastāvā. Pēc tam, kad imperiālistisko karu izdevās pārvērst par pilsoņu karu, intervences iniciators Čērčils teica, ka Krievijas liktenis ir briesmīgs — tās kuģis ir nogrimis, kad līdz ostai vairs nav ne pusjūdzes.

Savukārt, saskaņā ar Staļina variantu, vācieši 14. jūnijā ieņēma Parīzi, bet 17. jūnijā Rīgas iedzīvotāji ar ziediem rokās sveica iero-bežotu padomju karaspēka kontingentu.

Ja vēlamies pienācīgi novērtēt augustā parakstīto Paktu, jāpatur prātā tas, kas notika otrā planētas pusē tajā brīdī, kad Maskavā piezemējās Ribentropa lidmašīna. 23. augustā Halkingolā Georgijs Žukovs, ielencot japāņus, sūtīja cīņā pēdējās rezerves — aviācijas desanta brigādi un divas robežsargu rotas. Gaisa kaujas turpinājās arī septembrī, kad Guderjāns pirmo reizi devās pret Brestas cietoksni.

Cīņu, ko mēs nosaucām par pierobežas konfliktu, japāņi izvērtēja kā otro Krievijas-Japānas karu. Tā iznākums ne tuvu nelīdzinājās 1905. gada kara rezultātam, un 1941. gada aprīlī, divus mēnešus pirms nacistu iebrukuma, puses Maskavā vienojās par neitralitāti. Protams, dažam labam gan būtu labāk paticis, ja japāņi būtu uzbrukuši Vladivostokai, bet nevis

Pērļharborai. Angļi un amerikāņi pat pielika šeit savu roku — Halkingolas konflikta laikā tika parakstīti Japānai ļoti izdevīgs līgumi.

Taču nekas neizdevās, un Krievijas diplomātu darba augļi kļuva jūtami jau piecpadsmītajā kara dienā, kad 800 tanki no Aizbaikāla 5. mehānizētā korpusa deva smagu triecienu no flanga Guderīnam, kurš devās uz Maskavu. Pirmajās jucekļīgajās kara dienās Ukrainā iegāja šā korpusa motorizētā divīzija, kam izdevās aizkavēt vāciešus — nacisti nespēja vienā rāvienā ieņemt Kijevu. Nu, jūs visi droši vien atceraties sībīriešu divīziju cīņu gaitas pie Maskavas.

No diplomātu veikuma Tēvijas kara priekšvakarā plaši pazīstams Bukarestes miera līgums, ko Mihails Kutuzovs noslēdza ar turkiem mēnesi pirms Bonaparta iebrukuma. Ģeopolitiskās telpas robežu veidoja Prutas upe — tagadējā Rumānijas un Moldovas robeža (arī Moldova mēdz nelabiem vārdiem pieminēt Molotovu un Ribentropu).

Pretejā flangā divu mēnešu pirms gaidāmā kara tika noslēgts pakts par neitralitāti ar kādreizējo Napoleona maršalu, Zviedrijas karali Bernadotu. Napoleons centās viņu noskaņot par labu kopīgam uzbrukumam Krievijai, solot atdot viņam Somiju — tā trīs gadus agrāk tika atņemta Zviedrijai ar mūsu tautiešu — Kuļņeva un Barklaja de Tolli — aktīvu līdzdalību. Taču viltīgie krievi apsolīja Bernadotam Norvēģiju (tā bija noslēgusi savienību ar Napoleona sabiedroto — Dāniju). Diezin vai tādi solījumi tiek fiksēti rakstiski, taču arī mutvārdu vienošanos Krievija izpildīja jau 1814. gadā.

Iedomājieties tikai, kas būtu noticis ar Krieviju, ja līdztekus Napoleona armijas iebrukumam zviedri dotos uz Pēterburgu, bet turki — uz Kijevu? Galu galā tolaik, atšķirībā no 1941. gada, pat nācās atstāt Maskavu.

Interesantākais ir tas, ka uzbrukuma laikā Krieviju un Franciju saistīja Pakts, kura noteikumi bija daudz stingrāki, nekā Vācijas un PSRS noslēgtajā līgumā. 1807. gadā Aleksandrs I un Napoleons satikās “zem četrām acīm” uz plostas Nemunas upes vidū — Tilzītes pilsētas iedzīvotāju acu priekšā. Aleksandrs lieliski atcerējās bēgšanu pie Austerlicas. Savukārt Bonaparts atsauca atmiņā vairākas stundas ilgo krievu lielgabalu apšaudi Preišeilavas (jeb Prūšu Eilavas) kapsētā. Tāpēc pārrunas noritēja draudzīgi un izrādījās ļoti konstruktīvas. Abi valdnieki ātri sadalīja Poliju, tāpat kā Prūsiju, kuras karalis gaidīja sarunu iznākumu upes ziemeļu krastā. Tika nolemts galveno Tilzītes līguma punktu nenodot atklātībai: puses apņēmās palīdzēt viena otram jebkura uzbrukuma vai aizstāvēšanās kara gadījumā, ja apstākļi to prasīs. Aleksandrs paspēja iebilst kādu vārdu angļu labā par Dāniju, savukārt Bonaparts vienaldzīgi uztvēra krievu rīcību Somijā — tieši tāpat kā Hitlers 1940. gada ziemā.

Protams, Napoleona agresija pielika punktu šim paktam, un krievu dzejnieks A. Puškins atviegloti rakstīja:

“Тильзит, при звуке сем обидном,
Теперь не побледнеет Росс.”
 (“Tilzīte, šo aizvainojošo skaņu dzirdot,
Tagad vairs nenobālēs Krievs.”)

Pats par sevi saprotams, pašlaik visa pasaule stingri nosoda slepenas vienošanās, kas atsakās no vispārcilvēciskajām vērtībām. Turklāt kopš Tilzītes miera līguma līdz mūsu pašlaik apspriestajam Paktam pagāja 132 gadi! Pašlaik jau pagājuši 74 gadi pēc Pakta — vairāk nekā puse no iepriekšējā laika perioda.

Jāpiebilst, ka arī mūsu acu priekšā šis un tas ir noticis — 1990. gada februārī M. Gorbačovs Maskavā (laikā, kad ritēja pārrunas ar valsts sekretāru Beikeru) panāca solījumu par to, ka NATO ne par centimetru nepārvietosies austrumu virzienā. Taču Beikers nav Ribentrops, un kur pašlaik atrodas NATO?

Varam atsaukt atmiņā arī to, kā “pilliņais” Jeļcins 1994. gada augustā diriģēja vācu kara orķestri, kad Krievijas armija bez jebkādiem noteikumiem un bez maksas tika izvesta gan no Vācijas, gan no Latvijas. Lūk, tā tik ir diplomātija! Molotovs tika iesaukts par “Nē kungu”, bet Jeļcina ministrs Kozirevs saņēma iesauku “Jā kungs” — gluži kā tāda viegla uzvedības meiča.

Kopā ar Jakovu Plineru nedaudz iegrimām šajā netīrāajā geopolitikā, kad Einārs Repše naktī pirms ASV iebrukuma Irākā sasauc parlamentu. Tas notika divdesmit dienas pirms tam, kad Jakovs Pliners vienatnē pasludināja pilsoniskās nepakļaušanās kampaņu gaidāmajai “skolu reformai”. Einārs labi izjuta situāciju un paziņoja, ka “sliktais puisis” Sadams Huseins slēdz kurdu skolas. Taču vēl kaismīgāk viņš apgalvoja, ka Sadama rīcībā ir neizsmeļams masu iznīcināšanas ieroču krājums, ko pēc iebrukuma Irākā tomēr atrast neizdevās. Pēc tam Pliners, no Saeimas tribīnes raksturojot Latvijas ārpolitiku, ne vienu reizi vien uzdeva retorisku jautājumu: kas tas par sunīti, kas skrien pa priekšu Bušam?

Arī man 2009. gada februārī nācās piedalīties diplomātiskās pārrunās ar lietuviešu robežsargiem uz Nemunas tilta netālu no Sovetskas pilsētas — tā tika pārdēvēta Tilzītes pilsēta saskaņā ar Jaltas vienošanos. Es skaidroju, ka visi kopā ar mani esošie Latvijas pilsoņi un nepilsoņi, kuriem izrādījās liegta ieceļošana Eiropas Savienībā, tepat vien ir dzimuši. Savukārt Šengenas melnajā sarakstā viņus iekļāvuši nepateicīgie “čuhoneši” par to, ka pīketā pie viņu vēstniecības Rīgā izpauš solidaritāti Tallinas Naktssardzei.

Paziņoju, ka jau pēc piecām stundām man jātāv lietuviešiem draudzīgas valsts parlamenta tribīnē. Nu, velns ar jums, brauciet ar, — teica dežurējošais virsnieks pēc vairākiem neauglīgiem mēģinājumiem sazvanīt lēnīgo Tallinu. Toreiz mēs atgriezāmies no Rietumu Pomerānijas, kas tika pievienota Polijai kompensācijā par Paktu. Tur es atvainojos par 15. latviešu SS divīzijas izrīcību — mūsu tautieši Podgajā sadedzināja dzīvus 32 sagūstītos poļu armijas kareivjus. Viņi paspēja pakarot ne tikai pret lieliniekiem.

Laikus neizvēlas. Tajos dzīvo un mirst. *[Времена не выбирают. В них живут и умирают.]*

Mēs visi esam nedaudz paceļojuši pa vēstures duļķaino upi. Ne vienmēr ieteicams pasīvi peldēt pa straumi — gluži kā labi pazīstamā substance. Dažkārt vajag arī paairēt pret straumi — tad jums viss izdosies.

Vladimirs Buzajevs.

Aiz septiņiem zieģeļiem. Kāpēc es jūtos vainīgs par Baibas Brokas likteni.

2014. gada 1. septembris.

Ķerties pie rakstīšanas mani pamudināja Nacionālās apvienības izvirzītās tieslietu ministres Baibas Brokas bēdīgais liktenis. Viņa tika atbrīvota no ieņemamā posteņa Valsts noslēpuma pielaides nepiešķiršanas dēļ.

Tiesa, bez darba jau Baiba nav palikusi, un tagad no tieslietu vadības ir pārgājusi pie aviācijas kontroles. Taču nacionālās koalīcijas partneriem, kas kontrolē SAB, ar to vien vēl nepietika. Vietējais VDK analogs līdz pēdējam novilkā likumā paredzēto pusgadu ilgo pielaides atļaujas iesnieguma izskatīšanai paredzēto laiku un galu galā izteica šaubas par otra NA izvirzītā ministra, Romāna Naudiņa piemērotību amatam. Te nu pat Gaidis Bērziņš, kurš ieņēma tieslietu ministra posteni Brokas vietā, sāka runāt viņam neierastas lietas par cilvēka tiesībām.

Es jūtu zināmu vainu par notikušo, jo mehānisms, saskaņā ar kuru augstākā valsts amatpersona zaudē pielaidi valsts noslēpumam, pirmo reizi tika izmēģināts uz manas ādas jau 2007. gadā. No otras puses, aktīvā un agresīvā tieksme aizstāvēt manas tiesības zināt visu par šo valsti, ievērojami bremsēja procesu: īpašie dienesti šo ieroci attiecībā pret citiem deputātiem izlēma izmantot tikai 2012. gadā, savukārt ministru kārta pienāca tikai 2014. gadā.

Viss sākās ar nepilsoņiem

Specdienestu pilnvaras — bez jebkādiem paskaidrojumiem izlemt, kuri tautas ievēlētie varas pārstāvji drīkst pilnvērtīgi pildīt viņiem deleģētās funkcijas, ir norādītas likumā "Par valsts noslēpumu". Tas ir stājies spēkā 1997. gada 1. janvārī un līdz pat šim laikam saglabājis vairākas nepatīkamas īpatnības.

Likums papildināja mūsu kolekciju, kurā esam iekļāvuši pilsoņu un nepilsoņu tiesību atšķirības. Jebkāda veida valsts noslēpumiem (ieskaitot arī vulgāro ierobežotas lietošanas informāciju) nav pielaisti nepilsoņi, kā arī citi teroristi, aktīvie komunisti un ārvalstu specdienestu darbinieki (izņemot NATO un ES valstu specdienestus — viņi drīkst darīt, ko vien vēlas).

Manā nepilsoņu kolektīvā — Valsts ģeoloģijas dienestā, kurā esmu nostrādājis 30 gadus (šajā laikā iestāde ir nomainījusi vairākus nosaukumus), acumirkļi iestājās ārkārtas stāvoklis. Kur lai mēs ņemam pilsoņus, ja Latvijas Universitātē Ģeoloģijas fakultātes nebija, un vietējo ģeologu pulks lielākoties tika papildināts uz Ļeņingradas Kalnu institūta rēķina?

Lieta tāda, ka padomju laikā topogrāfijas pamati tika zināmā mērā izkropļoti (lai ienaidnieks nevarētu precīzi notēmēt raķeti). Taču pēc 1991. gada mēs ar lielāko prieku sākām lietot Ģenerālštāba kartes, kurās nebija nekādu kļūdu, toties tiltiem bija ikviena krieva dvēseli priecējošās atzīmes — tankiem piemērots. Nu, uz šīm padomju kartēm jau pašā sākumā attiecās republikas pastāvēšanas sestajā gadā izsludinātais slēgtās informācijas statuss, un mēs zaudējām tiesības ne vien strādāt, bet pat lasīt paši savas atskaites.

Toreizējā dienesta direktore Rudīte Aņikejeva, protams, nespēja atcelt likumu, taču pēc saspringtām debatēm ministrijā viņai izdevās ievērojami samazināt ģeoloģiskās informācijas klāstu (ieskaitot kartes), uz ko tika attiecināti ierobežojumi.

Piedāvājums, no kura nav iespējams atteikties

Mūsu specdienestu darbu regulē Nacionālas drošības likums. Saskaņā ar to specdienestu darbu kontrolē Saeimas Nacionālās drošības komisija. Likuma sākotnējā redakcijā tika noteikts, ka katra frakcija deleģē darbam komisijā vienu pārstāvi. Taču reiz izrādījās, ka opozīcijas frakciju ir vairāk, nekā valdošās koalīcijas frakciju, un šī norma no likuma tika izsvītota.

Frakcija PCTVL aktīvi aizstāvēja šo normu un izpelnījās Saeimas Prezidija vēstuli, kurā tika izteikts piedāvājums deleģēt darbam komisijā savu pārstāvi.

Frakcijas priekšsēdētājs Jakovs Pliners sapulcināja mūs uz kārtējo sēdi un draudīgi noprasīja: vai brīvprātīgie ir? Pēc pailga klusuma brīža viņš apjautājās: kam vispār ienāca prātā doma piedāvāt likumā grozījumus? Kolēģu skatieni pievērsās man, un es piespiedu kārtā ķeros pie specdienestu kontroles, kam tolaik jau bija plaša pieredze saziņā ar mani — profilaktiskās sarunas, uzmācīga ārējā novērošana un pat noklausīšanās iekārtas uzstādīšana manā cilvēktiesību aizstāvju birojā.

Istabiņa ar slīpu jumtu

Tolaik komisijas sēdes notika nelielā telpā kādas Saeimas ēkas augšējā stūrī — jumta dēļ tai bija slīpi griesti. Piemēram, toreiz, kad SAB priekšnieks Jānis Kažociņš ieradās, lai nodemonstrētu, cik skopi ir viņa rīcībā esošie aizdomīgo personu novērošanas līdzekļi, savu klēpj datoru viņš bija spiests novietot man klēpī. Pielaipe tolaik vēl nebija piešķirta visiem, tāpēc bijām spiesti parakstīt veselas trīs visvisādu draudu pilnas saistības par to, ka nevienam neko par šiem līdzekļiem nestāstīsim.

Pamazām vien mani kolēģi saņēma pielaidi, taču mana iesnieguma izskatīšana ievilkās uz pusgadu — visu likumā pieļaujamo laiku. Tāpēc, kad komisija apsprieda daļu jautājumu, mani pieklājīgi lūdza pagaidīt aiz durvīm. Tieši tāpat, kā nelaimīgo Baibu Broku un viņas kolēģi no Nacionālās apvienības un Ministru Kabineta Romānu Naudiņu — viņi bija spiesti izlaist valdības sēžu slepenās daļas.

Tiesa, darba kārtībā bija arī papildam neslepenu jautājumu. Toreizējais premjerministrs Aigars Kalvītis nodeva Saeimai izskatīšanai likumprojektu paketi, kuru pamatā bija ideja pakļaut visus specdienestus viņam. No komisijām, kam likumprojekti tika nodoti izskatīšanai, mūsējā bija galvenā, un man, kā jau opozīcijas pārstāvim, nācās visiem spēkiem likt šķēršļus valdības “vilciena” ceļā. Interesanti, ka šādus piedāvājumus lielākoties nācās aizstāvēt vienam pašam — abu pārējo opozīcijas frakciju pārstāvjiem negribējās strīdēties ar priekšniecību, tāpēc viņi vienkārši “pareizi” nobalsoja — pēc manas prasības.

Pēc tam, kad premjerministra uzbrukums bija atsists, reformu iniciatīvu uzņēmās komisijas vadītājs, toreizējais Saeimas priekšsēdētājs Indulis Emsis. Viņš gribēja nodrošināt parlamenta kontroli pār specdienestu darbību, tāpēc ar Saeimas juridiskā dienesta starpniecību viņš organizēja attiecīgās ārzemju pieredzes izpēti. Esmu pārliecināts, ka tieši viņa “pateicīgie” aizbilstamie organizēja viņam provokāciju ar portfeli ar 10 000 dolāriem, ko viņš bija aizmīrījis Ministru Kabineta ēkā. Šī starpgadījuma dēļ viens no talantīgākajiem un enerģiskākajiem valstsvīriem bija spiests pamest politiku.

Tā nu Kāravs ir palicis bez uzraudzības un kontroles

Kad iesnieguma par pielaidi izskatīšanai atvēlētais pusgads gāja uz beigām, SAB mani pagodināja ar individuālu sarunu. Divi izmeklētāji pāris stundas pēc kārtas uzrādīja man internetā sameklētās ziņas par visiem manis organizētajiem mītiņiem un manu agrāko darbību Interfrontes rindās, par ko pēc zināma datuma man varēja atņemt ne tikai deputāta mandātu, bet arī naturalizācijas ceļā saņemto pilsonību.

Pieklājīgi skaidroju, ka 1989. gadā, kad pirmo reizi kļuva par deputātu, Rīgas pilsētas padomē balotējos nevis no Interfrontes, bet gan no Demokrātiskās iniciatīvas centra saraksta — atšķirībā no citām tālaika krievu organizācijām tā netika aizliegta ar vienkāršu balsojumu parlamentā.

Pilnīgi slepenās sarunas rezultātus es, kā jau parasti, uzzināju no specdienestiem tuvām latviešu avīzēm — sak, viņš ir protestu organizators, un visi noslēpumi, kas viņam būs pieejami, rīt tiks publicēti vietējās krievu avīzēs, bet parīt jau būs zināmi Maskavā. Latviešu valsts drošības žurnālisti pat komentēja visus manus frakcijas biedrus un apsprieda, kāpēc tādām un tādām valsts noslēpumu var uzticēt tikai kādu laiku pēc viņa aiziešanas viņsaulē.

Nu, attiecībā uz maniem kolēģiem presei nebija taisnība — to man pastāstīja pats Kažociņš. Mēs ar viņu tikāmies par godu Uzvaras dienai organizētajā pasākumā Krievijas vēstniecībā. Piegāju pie vientuļi stāvoša britu brigādes ģenerāļa, kurš latviski runāja ar manāmu akcentu, un piedāvāju iedzert par padomju un britu ieroču kopīgo uzvaru. Ģenerālis tostu uzņēma ar sajūsmu. Un pretizlūkošanas dienesta vadītājs teica, ka viņiem ir pretenzijas tikai pret Buzajeva kungu. “Lai tagad kāds cits no jūsējiem pamēģina,” viņš izteicās.

Diemžēl manā rīcībā nav nekādas informācijas par to, ko esmu nogrēkojies valsts acīs, — tikai informācija presē. Pielaižu atteikums tiek pārsūdzēts SAB direktoram, kam nav jāsniedz paskaidrojumi par savu lēmumu — tās pašas slepenības apsvērumu dēļ. Tā nu paskaidrojumus viņš nesniedza, un Kažociņa parakstītā vēstule aizņēma vienu rindkopu.

SAB direktora lēmumu iespējams pārsūdzēt Ģenerālprokuroram. Viņa lēmums (arī tas aizņēma vienu rindkopu) ir galīgs un nav pārsūdzams.

2012. gadā pa šo pašu skumjo ceļu devās trīs “Saskaņas centra” deputāti ar frakcijas priekšsēdētāju Jāni Urbanoviču priekšgalā. Jānim “iegrieza” viņa vēlme strādāt tajā pašā komisijā. Prese paziņoja, ka tas esot par to, ka SC priekšvēlēšanu kampaņu vadīja konsultanti no Maskavas.

Paklausīgais SC šajās vēlēšanās viņu pat neizvirzīja premjerministra postenim — Urbanovičs tika nomainīts pret Nilu Ušakovu, kuram patreizējā postenī nekāda pielaižu nav vajadzīga.

Savukārt Baibas Brokas nelaimes preses pārstāvji skaidro ar to, ka Nacionālā apvienība ir pilnībā atkarīga no saviem sponsoriem. Tiek nosaukti arī viens no viņas personīgajiem sponsoriem. Paradoksāla situācija: valdības ietvaros SAB uzrauga tieši Tieslietu ministriju.

Ei, es neesmu tāds, kā citi

To, ka Latvija, kas deleģē specdienestiem tiesības lemt deputātu un ministru likteņus, ir šajā ziņā unikāla valsts, es uzzināju, pateicoties Emsim. Kopā ar lielu mūsu komisijas delegāciju devāmies komandējumā. Tas bija interesantākais no diviem maniem komandējumiem astoņu gadu ilgstošajā dienestā par Saeimas deputātu. Mēs dzīvojām Berlīnē, *Unter den Linden* ielā un tikāmies gandrīz ar visu vācu specdienestu vadītājiem. Pats par sevi saprotams, viņu noslēpumus es acumirkļi izpaudu savās ceļa piezīmēs⁴⁸.

Citu tikšanos starpā bija arī saruna ar līdzīgas Bundestāga komisijas deputātiem. Kad apjautājos par to, vai Nacionālās drošības komitejā ir pārstāvētas visas parlamenta frakcijas, viņi pastāstīja, ka Vācijā tā ir parasta prakse. Tiesa, komisijas sekretārs atcerējās, ka reiz, pirms piecpadsmit gadiem, esot bijis gadījums, kad komisijā neesot bijis vietas nelielās zaļo frakcijas pārstāvim, un visa Vācija toreiz satraukti apspriedusi situāciju.

Mūsu delegācijas gados jaunākie dalībnieki, dažādu Latvijas iestāžu pārstāvji, viņu apbēra ar jautājumiem par nelojāliem deputātiem, kuri varot izpaust visus NATO noslēpumus. Viņš ilgi nespēja saprast mūsu sistēmu, saskaņā ar kuru specdienesti pielaiž valsts noslēpumam deputātus, ministrus un pat prezidentu. Ar dziļu gandarījumu es uzzināju, ka nekas tamlīdzīgs Vācijā nekad nav noticis — nav NEVIENA noslēpumu izpaušanas gadījuma.

48 Спецнадзор за спецконтролем. — Viens no mīļākajiem maniem rakstiem, kas diemžēl nav pārtulkots, bet pieejams internētā pēc adreses http://www.zapchel.lv/?lang=ru&mode=rakrs&submode=akcent&page_id=5855

Pēc tieša jautājuma par to, kas notiks ar tādu deputātu, vācietis ilgi klusēja, līdz mulsi atbildēja: nu mēs droši vien vērsīsimies ētikas komisijā.

Varat sūdzēties

Protams, es izgāju cauri visiem minētajiem lietas pārsūdzēšanas posmiem saistībā ar pielāides atteikumu. Savu vēstuli SAB direktoram pat publicēju partijas mājas lapā⁴⁹.

Iesniedzām vairākus likuma grozījumus, ar kuru palīdzību cerējām izslēgt no tā visizcilākās mulķības.

Piemēram, es piedāvāju nodrošināt iespēju pārsūdzēt attiecīgu amatpersonu atteikumus administratīvajā tiesā. Tolaik partiju konfliktā cieta kārtējais korupcijas apkarošanas biroja ierēdnis — viņam tika atņemta pielāide. Tas bija viens no raundiem cīņā par KNAB vadību, kas turpinās vēl šobaltdien, — Streļčonoka un Striķes apšaude vēl nav beigusies.

Aizstāvēt grozījumus, es atzīmēju, ka pūlos nevis atvieglot savu likteni, bet gan “izstrādāt godīgus Latvijas politikas haizivju rīcības noteikumus mūsu traušajā akvārijā.”

Publiski pieejama arī diskusija, kas izcēlās mūsu izstrādāto plašāku grozījumu jautājumā. Pirms diskusijām plenārsēdē tie tika iesniegti izskatīšanai atbildīgajai Aizsardzības un iekšlietu komisijai.

Mūsu deputāta šajā komisijā nebija, tāpēc man nācās arī tur aizstāvēt frakcijas izstrādātos grozījumus. Lielākoties tie bija sapulču likumam izstrādātie grozījumi, kas arī atradās šīs komisijas ziņā. Neskatoties uz mūsu centieniem, pēc “skolu revolūcijas” likums kļuva daudz stingrāks — līdz pat Dienvidrietumāzijas līmenim. Tikai 2006. gadā mums izdevās panākt atgriešanos sākotnējās pozīcijās, kad izcīnījām uzvaru Satversmes tiesā (lieta Nr. 2006-03-0106).

Tolaik komisiju vadīja no padomju seržanta līdz Nacionālo bruņoto spēku vadītāja postenim izaugušais Juris Dalbiņš, kurš augsto amatu zaudēja pēc tam, kad bija stājies leģionāru gājiena priekšgalā 1998. gada 16. martā. 2013. gadā viņš strādāja Rīgas domes aparātā — pieticīgajā ostas policijas nodaļas priekšnieka amatā.

Pēc uzvaras Satversmes tiesā Dalbiņš sāka mani cienīt un pieņēma lēmumu nevis ar vienkārša balsojuma palīdzību noraidīt mūsu daudzus likuma par valsts noslēpumu grozījumus, bet gan nosūtīt tos dažādu struktūru ekspertīzei. Atbilde pienāca pat no toreizējā premjerministra Ivara Godmaņa, mana vienaudža un studiju biedra specializētajā matemātikas skolā un LU Fizikas un matemātikas fakultātē. Ar elektronisko parakstu apstiprinātā

⁴⁹ Skat. http://www.zapchel.lv/?lang=ru&mode=archive&submode=year2007&page_id=5117

dokumenta pārsūtīšanas datums liecināja, ka premjerministrs ir rakstījis to vēlū naktī. Protams, viņš pilnībā atbalstīja specdienestu tiesības lemt deputātu un ministru likteni.

Pastāv iespēja ne vien iesniegt Satversmes tiesā 20 deputātu parakstītus iesniegumus, bet arī iesniegt individuālu konstitucionālu sūdzību — personai, kas šajā lietā izgājuši cauri visām iekšējām instancēm. Acīmredzot, tas, ka neizmantoju šo iespēju pilnā mērā, bija vienīgā nepilnība, ko pieļāvu savā cīņā par specdienestu pilnvaru samazināšanu.

Centos tikt skaidrībā samudzinātajā neatliekamo darbu grafikā un pēkšņi sapratu, ka pēc divām dienām beidzas veseli divi termiņi: manā lietā pieņemta Ģenerālprokurora lēmuma pārsūdzēšanai atvēlētais laiks, kā arī Valsts Valodas centra direktora lēmuma pārsūdzēšanas termiņš attiecībā uz kādu invalīdu, kurš vērsās pie manis pēc palīdzības.

Nācās izvēlēties vienu no diviem “klases” ienaidniekiem — SAB vai VVC. Droši izvēlējos VVC. Saskaņā ar Ministru kabineta noteikumiem invalīds bija atbrīvots no valodas eksāmeniem, taču VVC inspektors izlēma, ka eksāmenu viņam tomēr nāksies nokārtot. Pāris gadus vēlāk apelācijas instancē es izcīnīju uzvaru šā invalīda lietā.

Savukārt Satversmes tiesai adresētās sūdzības jautājumā (tā tika uzrakstīta pēdējā naktī) lēmums bija negatīvs. Sūdzība bija ļoti lakoniska, tai klātpievienoto Kažociņa un Maiziša vēstījumu garā — tā ietilpa vienā pašā lapā. Pats teksts saturēja vienīgi saīslus un Satversmes pantus, kas tiek pārkāpti, nododot specdienestiem tiesības lemt par deputāta piemērotību arodam.

Cēzara stils uz tiesu neatstāja nekādu iespaidu, un šī sūdzība pagaidām ir vienīgā manā praksē, ko Satversmes tiesa ir noraidījusi lietas ierosināšanas stadijā.

Tāpēc bumba ir Brokas laukuma pusē — viņa publiski paziņoja, ka strīds kļūs atklāts — viņa vēlas pārsūdzēt ģenerālprokurora noraidījumu Eiropas Cilvēktiesību tiesā.

Jāsaka gan, ka Baiba laužas atvērtās durvīs — 2014. gada jūlijā valdība pieņēma lēmumu nepārsūdzēt zaudēto ECT lēmumu analogiskā lietā. Lietā pret Latviju uzvarēja robežsardzes virsnieks, kuram bija atņemta darbam nepieciešamā pielaide valsts noslēpumam.

ECT lēmumā teikts, ka Latvijā pieņemtā divpakāpju pielaides atteikuma sistēma nevar aizvietot pilnvērtīgu tiesu. Es ticu, ka ar to pietiktu grozījumiem likumdošanā. To esmu jau reizes desmit paziņojis kolēģiem no Saeimas tribīnes.

Ir tāda profesija — aizstāvēt Dzimteni

Iepriekš jau stāstīju, cik dīvaini manā biogrāfijā ir savijušies sapulču brīvības jautājumi un pielaide valsts noslēpumam. Jāatzīmē, ka specdienesti arī pašlaik aktīvi izmanto slēgtu informāciju sapulču brīvības ierobežošanai.

Pēc mūsu uzvaras Satversmes tiesā atļauju izsniegšanu ielu pasākumu norisei nomainīja informācijas sniegšana par tiem. Agrāk neviens mītiņš vai gājiens nebija iespējams bez papīra ar tās pašvaldības atļauju, kuras teritorijā ieplānota akcijas norise. Savukārt tagad pasākuma organizatori vienkārši iesniedz pašvaldībā pieteikumu. Pie tam pašvaldībai ir tiesības šo pieteikumu neapstiprināt.

Parasti (kā izņēmumu varu minēt pēc mēra personiskās iniciatīvas aizliegto Dudajeva ielas pārdēvēšanas atbalstam organizēto piketu), šāda vēlme pašvaldības amatpersonām parādās pēc tam, kad Drošības policija ir nosūtījusi vēstuli, kas tiek klasificēta kā ierobežotas pielaišanas informācija; šajā vēstulē tiek norādīta pieteikuma autoru agresijas pakāpe un informācija par to, kā viņi apdraud sabiedriskās drošības intereses.

Ar šo fenomenu man nācās saskarties jau 2007. gadā, kad Osipova partijai un biedrībai "RODINA" [Dzimtene] tika aizliegts "krievu maršs". Šajā procesā uzvaru guvām tikai 2010. gadā — apelācijas instancē.

Pēdējais gadījums pagaidām ir tās pašas biedrības "RODINA" pieteiktais pasākums — 2014. gada 9. maijā tika iecerēts gājiens no Rātslaukuma līdz Uzvaras piemineklim — pāri Akmens tiltam. Pie "Dzimtenes" aizstāvības ķērās gados jaunāks LCK jurists — Aleksandrs Kuzmins. Arī viņš cieta neveiksmi pirmajā tūrē un iesniedza kasāciju Senātā.

Taču ar to vien Aleksandra neveiksmes nebeidzās. Drošības policija identificēja cilvēku, kurš pārstāvēja organizāciju šajā konkrētajā jautājumā, ar pašu organizāciju un izsauca viņu uz nopratināšanu "aiz barjeras". Tiesa, tas gan nav pašas DP izgudrojums — tādā veidā apieties ar juristu. Valsts Valodas centrs piesprieda naudas sodu tam pašam Kuzminam — viņš aizstāvēja biedrību "RODINA" lietā par 9. maijā izplatītajām skrejlapām, kas bija izdotas krievu valodā. Tas nekas, ka latviešu valodu viņš pārvalda tikpat labi, kā Kursīša kungs, valodas inspektoru vadītājs.

Pateicoties savai sekmīgajai divkaujai ar Latvijas tiesībsargu Ženēvā, kas noslēdzās ar satriecošām ANO Cilvēka tiesību komitejas rekomendācijām attiecībā uz Latviju (2014.gada marts), Aleksandrs ir pamanījies pievērst organizācijai arī nopietnāku pretinieku — Satversmes aizsardzības biroja — uzmanību: ANO Cilvēktiesību komitejas publiskotajās rekomendācijas tapšanā par Latvijas nepilsoņiem iesaistītā organizācija "Latvijas Cilvēktiesību komiteja" savas darbības nodrošināšanai ir saņēmusi finansējumu no Krievijas institūcijām, 2014. gada 7. aprīlī ar satraukumu informēja sabiedrību Satversmes aizsardzības birojs (SAB)⁵⁰.

Starp visiem 2014. gada aizliegumiem lielāko sašutumu radīja aprīlī izteiktais aizliegums Nepilsoņu kongresam organizēt koncertu, kura mērķis bija aizsargāt izglītību dzimtajā valodā. Rīgas domes pieņemtā lēmuma pamatā bija Drošības policijas vēstule Nr. 21/359 "Par š.g. 25. aprīlī ieplānoto pasākumu".

50 Skat. piemēram <http://www.delfi.lv/news/national/politics/ano-zinojumu-par-latvijas-nepilsoniem-rakstijusi-organizacija-finanseta-no-krievijas.d?id=44378115>

Minēšu dažus citātus no šīs vēstules:

3) *pasākuma forma [..] pēc būtības neatbilst tā slēptajiem mērķiem, t.i. vairot protesta noskaņojumu un neapmierinātības sajūtu ar valdības īstenoto politiku Latvijas krieviski runājošajā sabiedrības daļā. Jānorāda, ka plānotais pasākums ir uzskatāms par zināmu turpinājumu līdz šim jau notikušajām četrām protesta akcijām pret valdības plāniem no 2018. gada 1. septembra [..] mazākumtautību izglītības iestādēs pāriet uz apmācību valsts valodā.*

5) *..informācija liecina, ka runās [pasākumā] .. var būt izaicinoši uzsaukumi, lai radītu emocionālu fonu un pacēlumu krievvalodīgo iedzīvotāju saliedēšanai cīņā par nepilsoņu tiesībām un izglītības iespējām krievu valodā.*

8) *..[pasākums] tiks izmantots politiskās partijas “Latvijas Krievu savienība” un citu politisko organizāciju deputātu kandidātu reklāmai pirms plānotajām Eiropas Parlamenta vēlēšanām.*

Pašam Nepilsoņu kongresam nav izdevies organizēt pašu koncertu, taču uzvara tiesā pret Rīgas domi ir izcīnīta. Tomēr bija iesniegts jauns pieteikums — organizatori rīkoja mītiņu koncertu dzimtajā valodā iegūstamās izglītības atbalstam 2014. gada 4. septembrī, pulksten 18.00 pie Kongresu nama.

Pasākuma pieteicēji bija Krievu skolu aizstavības štāba koordinators Jakovs Pliners un Kongresa pārstāvji, sabiedriskais tiesībsargs Jeļena Bačinska un Latvijas goda nepilsonis Jurijs Petropavlovskis.

Vladimirs Buzajevs.

Par Drošības policijas neadekvātu rīcību attiecībā pret biedrību “RODINA”.

2014. gada 8. septembris.

Pēc Drošības policijas (turpmāk tekstā — DP) ieteikuma Rīgas dome aizliedza biedrībai “RODINA” rīkot tradicionālo 2014. gada 9. maija gājienu pa Akmens tiltu — no Strēlnieku laukuma līdz piemineklim Rīgas Atbrīvotājiem no nacistiskajiem vācu okupantiem. Aizliegumu ir sankcionējusi pirmās instances administratīvā tiesa, un pieteicēju sūdzība gaida savu izskatīšanu Augstākās tiesas Senātā.

Drošības policijai ar to vien likās par maz, un tā ierosināja pret gājiena pieteicējiem kriminālprocesu. Procesa gaitā tika nopratināti daži biedrības “RODINA” biedri, ieskaitot Saeimas deputāta kandidātu no Latvijas Krievu savienības (LKS) Filīpu Dudinu. Tika nopratināts arī LKS un Latvijas Cilvēktiesību komitejas Valžu loceklis Aleksandrs Kuzmins, kurš arī ir Saeimas deputāta kandidāts no LKS un pārstāv biedrību “RODINA” administratīvajā procesā par gājiena aizliegumu.

Par ieganstu kriminālprocesam tika izvēlēts reklāmas klipa saturs ar aicinājumu piedalīties gājienā, kas iepriekš tika izvietots biedrības mājas lapā un ir pieejams internetā pēc šādas adreses: <https://www.youtube.com/watch?v=5x4oind94nE>

Analizējot 30 sekunžu ilgā reklāmas klipa saturu, var redzēt, kā uz svētku salūta un neskaidru uguns liesmu fona tiek demonstrēti šādi lozungi:

1. **Марш русской Латвии 9 мая в 18.00 от Стрелков** [Krievu Latvijas maršs 9. maijā plkst. 18.00 no Strēlniekiem]
2. **Русские — коренной народ Латвии** [Krievi — Latvijas pamattauta]
3. **Русские 60% населения Риги, 40% населения Латвии** [Krievi ir 60% no Rīgas iedzīvotājiem, 40% — no Latvijas iedzīvotājiem]
4. **Русский — язык Латвии** [Krievu valoda — Latvijas valoda]
5. **Рига — русский город** [Rīga — krievu pilsētā]
6. **Латвия — наша земля** [Latvija — mūsu zeme]
7. **Русские не сдаются** [Krievi nepadodas]

No tiem “1.” lozungs satur uzziņas rakstura informāciju, “3.” lozungs ir oficiālā statistiskā informācija (ja ar terminu “krievi” tiek apzīmētas personas,

kurām krievu valoda ir ģimenes pamatvaloda); “2., 4., 5.” lozungi atkārtoti vispāratzītus faktus, “7.” lozungs — kopš 18. gadsimta lietotais spārnots izteiciens, kas nosaka krievu tautas raksturu; bet “6.” lozungs liecina par internetā izvietotā reklāmas klipa autoru patriotismu.

Derētu atzīmēt, ka biedrība “RODINA” ir reģistrēta Uzņēmumu reģistrā kopš 2004. gada. Biedrības “RODINA” mājas lapa (www.rodina.lv) ir izveidota vēl kopš tās reģistrācijas, un lielākā daļa no iepriekšminētajiem lozungiem atrodas mājas lapas nenomaināmā sadaļā. Vēl vairāk, biedrības “RODINA” maršs pa norādīto maršrutu un ar norādītajiem lozungiem 9. maijā regulāri tiek rīkots, sākot no 2007. gada. Rīgas dome aizliedza rīkot šo gājieni tikai vienu reizi (2009. gadā) un aizliegums bija sekmīgi apstrīdēts tiesā (**lieta Nr. A42766509**).

Šīs vēstules autoram, pārstāvēt biedrību “RODINA” tiesā, izdevās vinnēt prasību pret Rīgas domi, kura 2007. gadā pēc DP ieteikuma aizliedza daudz plašāka mēroga gājieni ar līdzīgiem lozungiem (**lieta Nr. A42594207**). To-reizējais Tiesībsargs atzina lozungus par šokējošiem, bet demokrātiskajā sabiedrībā pieņemamiem.

Visbeidzot, līdzīgi reklāmas klipi internetā nebūt nav izņēmums. Daudz šokējošāks pēc sava satura izskatās partijas “PCTVL” pirmsvēlēšanu reklāmas klips (2011. g.)⁵¹, kurš tomēr nebija izsaucis nekādu interesi no DP puses.

Godātais Zatlera kungs!

Abu reklāmas klipu noskatīšanās un iepriekšminētā argumentācija izsauks ikviena objektīvu un no aizspriedumiem brīvu cilvēka prātā dziļas šaubas par to, vai DP darbinieku uzvedība, kuri bija pieņēmuši lēmumu par kriminālprocesa uzsākšanu un vešanu pret biedrību “RODINA”, ir adekvāta.

DP darbinieki ne tikai vajā īstenos patriotus un iejaucas Saeimas priekšvēlēšanu kampaņā.

DP darbinieki līdztekus tam neracionāli izlieto viņiem no valsts budžeta piešķirtos līdzekļus, un ar savu neapmierinātību rada tiešus draudus nacionālajai drošībai. Jo ikviens starptautiskais terorists, novērtēdams DP rīcību dotajā jautājumā, izdarīs secinājumu, ka ar tādām tiesībsargājošām institūcijām viņam ir iespējams darīt Latvijas teritorijā, ko vien viņš vēlas.

Vadoties no visa iepriekš izklāstītā, es uzskatu, ka būtu lietderīgi sasaukt speciālu Jūsu vadītās komisijas sēdi ar mērķi dot novērtējumu DP rīcībai attiecībā pret biedrību “RODINA” un atrisināt jautājumu par amatpersonu, kas tajā bija piedalījušās, atbilstību ieņemamajam dienesta stāvoklim.

Rīgā, 2014. gada 5. septembrī

Vladimirs Buzajevs, no 2006. gada 16. novembra līdz 2007. gada 27. novembrim LR Saeimas Nacionālās drošības komisijas loceklis.

51 [Skat. http://imhoclub.lv/ru/material/konkurs-luchshaja-partijnaja-reklama](http://imhoclub.lv/ru/material/konkurs-luchshaja-partijnaja-reklama)

Vladimirs Buzajevs.

Kaudze melu un mazliet statistikas. Par ko klusē Latvijas Ārlietu ministrija.

2013. gada 9. decembris.

26. novembrī [2013] Latvijas ĀM savā mājas lapā izvietoja komentārus krievu valodā (!) par Pilsonības likuma grozījumiem, kas stājās spēkā 1. oktobrī. Kad šis trīs lappuses garais dokuments ir uzmanīgi izpētīts, rodas vairāki jautājumi.

Pirmkārt, problēma, kas saistīta ar dubultās pilsonības atzīšanu latviešu ekonomiskajiem emigrantiem, kuras dēļ patiesībā tika pieņemti grozījumi, aprakstīta pašās beigās. Toties dokumenta sākums ir veltīts "vērā ņemamajam progresam naturalizācijas procesa veicināšanā," neskatoties uz to, ka likumā ieviestie grozījumi nekādi neietekmē šī svētīgā procesa tempus.

Nerunājot jau par iepriekš citēto "neprecizitāti", jau pirmajā dokumenta lappusē es atradu vēl dažus apgalvojumus, kuros ĀM tīši vai netīši dezinformē publiku.

Nu, bet tagad par visu pēc kārtas.

"Panākumi" naturalizācijas gaitā

ĀM pilnīgi pareizi apgalvo, ka nepilsoņu skaits, kas 1995. gadā veidoja 29% (730 000) no valsts iedzīvotāju kopējā skaita, līdz 2013. gada jūlijam ir samazinājies līdz 13,3% (290 510). Un tūlīt pat apgalvo: kopš naturalizācijas sākuma 1995. gada 1. februārī līdz 2013. gada 30. septembrim ar Ministru Kabineta rīkojumu Latvijas pilsonību ir saņēmuši 141 165 cilvēki.

Aprēķins ir vienkāršs: nepilsoņu skaits ir samazinājies par 439 490 cilvēkiem, un naturalizācijas ieguldījums šajā procesā nesasniedz pat vienu trešdaļu. Lietderības koeficients ir sliktāks nekā lokomotivei. Kur tad ir pazuduši pārējie nepilsoņi?

2013. gada 1. jūlijā Latvijā dzīvoja 69 109 ārzemnieki (lielākoties tie ir bijušie nepilsoņi). Tātad vēl 370 tūkstoši cilvēku — vairāk nekā puse no sākotnējā iedzīvotāju skaita — ir aizgājuši viņpasaulē vai pametuši mūsu viesmīlīgo valsti.

No 1996. gada 1. janvāra līdz 2013. gada 1. janvārim Latvijas iedzīvotāju skaits ir samazinājies par 446 tūkstošiem cilvēku. Ņemot vērā to, ka šajā laikā ir dzimuši 352 000 bērnu, kopumā Latvijas iedzīvotāju skaits kopš 1996. gada sākuma ir samazinājies par 798 tūkstošiem (nedaudz palielināts skaitlis,

jo arī bērni mirst). Vienkārši aprēķini liecina par to, ka 46 % no tiem veido nepilsoņi, kuri savu tiesisko statusu nav nomainījuši, neskatoties uz to, ka to daļa iedzīvotāju sastāvā visā laika posmā vidēji sastāda 21 %. Šajā situācijā ir jārunā nevis par “progresu”, bet gan par neizturamu eksistences apstākļu tīšu radīšanu cilvēku grupai, kas izveidota, vadoties no viņu vecāku izcelsmes.

Īpaši dīvains šķiet “panākumu” stāsts, kad no vidējiem datiem pār- ejam pie ikdienas naturalizācijas tempiem.

Saskaņā ar 2013. gada pirmo deviņu mēnešu laikā apkopotajiem datiem, veidotā prognoze liecina par to, ka pilsonību saņems 1700 cilvēki, 11 (!) reizes mazāk nekā 2005. gadā, kad tika uzstādīts naturalizācijas rekords, un 6 reizes mazāk, nekā 2003. gadā, kad Eiropas Parlaments, sveicdams Latvijas gatavību iestāties ES, ieteica palielināt naturalizācijas tempus. Skaidrs, ka tādā tempā atlikušos nepilsoņus izdosies naturalizēt tikai pēc 170 gadiem, neņemot vērā emigrāciju un mirstību.

Latvijā notiekošās naturalizācijas zemajiem tempiem uzmanību pievērsa arī Eurostat, kas jau nākamajā dienā pēc ĀM komentāra parādīšanās pārpublicēja informāciju par 2011. gadā pilsonību saņēmušajiem valsts iedzīvotājiem visās ES valstīs⁵².

Eiropieredņi beidzot ir sapratuši, kas tie tādi ir — šie “non-citizens”, un pat paskaidroja, ka 2011. gadā starp Latvijas un Igaunijas jaunajiem pilsoņiem šie “non-citizens” veido 96% un 88%. Vidēji ES valstīs diversifikācija ir daudz augstāka, un lielāko daļu ES pilsonību saņēmušo cilvēku veidoja Marokas pilsoņi — tikai 8,2% no 780 tūkstošiem naturalizēto.

Latvija un Igaunija, valstis, kas ES uzdāvināja 70% un 22% tajās dzīvojošo cilvēku bez pilsonības, ir piešķirušas pilsonību 12 cilvēkiem uz 10 000 iedzīvotājiem, savukārt vidējais rādītājs ES valstīs ir 16 pilsoņi. Aprēķinot rezidentu skaitu, kam nav mītnes valsts pilsonības, Latvijā šis rādītājs veido 6 iedzīvotājus no 1000 — trešā vieta no beigām pēc Čehijas un Slovākijas, četras reizes mazāk, nekā vidēji ES valstīs. Piemēram, Zviedrijā šis naturalizācijas rādītājs (tas attiecas nevis uz pašu valsts iedzīvotājiem, bet gan ārzemniekiem) ir desmitkārt augstāks, nekā Latvijā.

Tātad patiesībā nekādi efektīvi līdzekļi abās šajās Baltijas valstīs koncentrētās masveida nepilsonības likvidēšanai netiek likti lietā.

Naturalizācijas “atvieglošana” likuma grozījumos

ĀM apraksta trīs sasniegumus, ko nodrošina likuma jaunā redakcija. Pēc diplomātu domām, tie ievērojami atvieglo naturalizācijas procesu.

Pirmkārt, “likuma jaunajā redakcijā ir precizēti naturalizācijas procesa noteikumi — ir vienkāršotas pastāvīgās uzturēšanās termiņa prasības naturalizācijas pretendenta pastāvīgai dzīvesvietai (atcelta norma, ka personas

pastāvīgajai dzīvesvietai pirms naturalizācijas procesa uzsākšanas 5 gadus bez pārtraukuma ir jābūt Latvijai.)”

Otrkārt, “atsevišķā likuma pantā precizēti valodas pārbaudes noteikumi un atbrīvojumi; no latviešu valodas prasmes un Latvijas Republikas Satversmes pamatnoteikumu, valsts himnas teksta, Latvijas vēstures un kultūras pamatu zināšanas pārbaudes atbrīvota persona, kura ieguvusi pamatizglītību latviešu valodā, apgūstot tajā vairāk nekā pusi no pamatizglītības programmas.”

Un visbeidzot “Grozījumi paredz, ka bijušās PSRS militārpersonas var iegūt pilsonību naturalizācijas kārtībā, ja ir nodzīvojušas vismaz 10 gadus laulībā ar Latvijas pilsoni.”

Norma par uzturēšanās termiņu nav atcelta, tā ir tikai precizēta.

Jāņem vērā: gan vecajā, gan jaunajā likuma redakcijā ir noteikti atšķirīgi nosacījumi nepilsoņiem un īstajiem ārzemniekiem.

Ārzemniekiem 5 gadu termiņš tiek noteikts no brīža, kad saņemta pastāvīgās uzturēšanās atļauja. Nu, bet attiecībā uz nepilsoņiem likumdevēji pat kaķi nespēj nosaukt par kaķi.

Nepilsoņa uzturēšanās minimālais termiņš (tiem 60% nepilsoņu, kuri nav dzimuši šeit) izriet no viņa tiesiskā statusa: no 1992. gada 1. jūlija, vismaz 21 gads. Savukārt ārpus Latvijas dzimušo šeit dzīvojošo nepilsoņu vidējais uzturēšanās termiņš ir 46 gadi (tas ir, vairāk nekā abu neatkarīgo Latvijas Republiku kopējais pastāvēšanas laiks).

Tāpēc likuma vecajā redakcijā piecu gadu uzturēšanās termiņš bez jebkādas loģikas tika rēķināts no 1990. gada 4. maija, turklāt ne vārda tajā nebija par tā “kontinuitāti”.

Te nu naturalizācijas nodaļā ieradās V. Lindermans, kurš pēdējo piecu gadu laikā bija pamanījis pasēdēt cietuma “Matrosskaja tišina” sienās Krievijas teritorijā. Ierēdņi atteicās pieņemt viņa iesniegumu, īpaši šajā gadījumā interpretējot piecu gadu termiņu, kā “uzturēšanos bez pārtraukuma” pirms naturalizācijas procesa uzsākšanas. Lindermans iesniedza prasību tiesā un uzvarēja pirmajā instancē. Taču spriedums tika pārsūdzēts, un apelācijas instancē lēmums tika pieņemts par labu atbildētājam. Pašlaik jautājums par vecās redakcijas normu interpretāciju ir “iestrēdzis” Augstākās tiesas Senātā.

Saskaņā ar procesa rezultātiem likumdevēji nolēma “precizēt” likumu tā, lai Vladimira Iljiča sekotājiem nebūtu ne mazāko tiesību naturalizēties. Tagad likumā ir skaidri teikts, ka 5 gadu uzturēšanās termiņā ir pieļaujams pārtraukums, kura ilgums nevar pārsniegt gadu, un šis pārtraukums nav pieļaujams gada laikā pirms naturalizācijas procesa uzsākšanas.

Runājot par otro piemēru, jāsaka, ka ĀM ir pamanījusies divkārt deformēt publiku.

Pirmkārt, arī agrāk bija noteikti naturalizācijas procesa atvieglojumi, taču tos noteica nevis likums, bet gan viegli maināmie Ministru Kabineta noteikumi. Tagad tie ar nenozīmīgām izmaiņām ir pacelti likuma kārtā, un atvieglojumu grozījumi ir iespējami tikai saskaņā ar deputātu balsojumu.

Tas ir, agrāk valdībai vienkārši **negribējās pildīt** starptautiskos ieteikumus un vienkāršot procedūru (ieteikumu sarakstu sk. 3.pielikumā). Tagad tā **nevar tos pildīt** — nepieciešama deputātu sankcija. Savukārt sankciju varam gaidīt ilgi jo ilgi, jo šis likums priekšpēdējo reizi tika grozīts pirms piecpadsmit gadiem!

Savukārt personas, kuras ieguvušas izglītību latviešu valodā, pirms grozījumu ieviešanas tika atzītas par pilsoņiem reģistrācijas kārtībā. Tagad šiem cilvēkiem nākas naturalizēties kopā ar pārējiem, tikai eksāmenus kārtot nevajag. Arī šajā gadījumā procedūra ir kļuvusi tikai sarežģītāka.

Jāpiebilst, ka krievu skolas atkal ir diskriminētas. Krievu vidusskolu absolventus, kuri izsaka vēlēšanos naturalizēties, jebkurā gadījumā spiež nokārtot Latvijas Republikas Satversmes pamatnoteikumu un Latvijas oficiālās vēstures eksāmenu, neskatoties uz to, ka gan krievu, gan latviešu skolās mācības rit saskaņā ar Izglītības un zinātnes ministrijas sertificētajām programmām. Vēl vairāk, viņiem nākas kārtot arī latviešu valodas prasmes eksāmenu, ja centralizētajā eksāmenā viņi ir saņēmuši mazāk nekā 20 balles, neskatoties uz to, ka jau kopš pagājušā gada krievu un latviešu skolās tiek kārtots viens un tas pats eksāmens.

Visbeidzot, pretēji ĀM viedoklim, bijušo PSRS militārpersonu stāvoklī nekas nav mainījies.

Militārpersonām, kas tika iesauktas karadienestā Latvijas teritorijā, dienests netika uzskatīts par ierobežojumu. Uz militārpersonām, kas tika iesauktas karadienestā citviet, pēc 10 gadus ilgas laulības ar Latvijas pilsoni vairs neattiecās ierobežojumi no likuma pieņemšanas brīža 1994. gadā. Vienkārši 1998. gadā likums tika grozīts trakā steigā, tāpēc tajā bija pieļauta kļūda. Steiga radās tāpēc, ka tolaik situācija Rīgā atgādināja patreizējo Maidanu Kijevā: spiediens no rietumvalstu puses, kuras pieprasīja likuma liberalizāciju, un masveida sašutums no krievvalodīgo Latvijas iedzīvotāju puses, kas noveda pie Ministru Kabineta bloķēšanas. Akcija noritēja dienu pēc SS leģionāru tradicionālā gājiena, un raksta autors, kas atbildēja par drošību, ar lielām grūtībām pierunāja piketētājus atbrīvot Brīvības ielas braucamo daļu ēkas galvenās ieejas priekšā.

Norāde uz normu, kas atceļ ierobežojumus pilsoņu laulātajiem draugiem (13. p. 1. daļas 7. punkts), ir palikusi, bet pati norma no likuma bija izsvītota. Pēdējos grozījumos vienkārši tika labota 15 gadus vecā redakcijas kļūda.

Tas nebūt netraucēja Naturalizācijas pārvaldei arī agrāk lietot likumu tā, kā to vēlējās likumdevēji.

Protams, visas šīs apspriestās normas nekādā veidā neietekmē naturalizācijas ātrumu. ĀM ziņo, ka “šie grozījumi tika pieņemti pēc divu gadu garām

un rūpīgām diskusijām gan Saeimā, gan plašākā sabiedrībā.” Ar nožēlu jāatzīmē, ka šo divu gadu laikā neviens deputāts nav iesniedzis nevienu ieteikumu, kas patiešām būtu vērsts uz masveida nepilsonības likvidāciju. Savukārt likumprojektu par pilsonības nulles variantu, ko ar kustības “Par vienlīdzīgām tiesībām” palīdzību parakstīja 12 000 vēlētāju, bloķēja CVK, un 19. decembrī Satversmes tiesa pasludinās lēmumu par iespēju organizēt referendumu šā likumprojekta jautājumā.

Nepilsoņu bērni

Pēc ĀM viedokļa, grozījumi “vienkāršo nepilsoņu un bezvalstnieku bērnu pilsonības iegūšanas procedūru — jaundzimušos bērnus var reģistrēt Latvijas pilsonībā vienlaikus ar bērna dzimšanu pēc viena vecāka gribas izteikšanas, un ir atcelts nepilsoņu vecāku īpašais apsoliņš. Nepilsoņu un bezvalstnieku vecākiem ir dota izvēles brīvība, ja tam piekrīt abi vecāki, saglabāt savam bērnam attiecīgi nepilsoņa vai bezvalstnieka statusu.”

Jāatzīmē, ka iespēja jaundzimušos nepilsoņu bērnus reģistrēt Latvijas pilsonībā pēc vecāku gribas izteikšanas parādījās likumā 1998. gadā pieņemto dramatisko grozījumu un vēlākā referenduma rezultātā. Grozījumiem likumā piekrita 52,5% vēlētāju, “pret” nobalsoja — 44,9%, t.i. referenduma pozitīvais rezultāts tika panākts, pateicoties tam, ka “par” balsoja pie mazākumtautībām piederošie pilsoņi, jo lielākā daļa latviešu balsoja “pret”.

Tātad “izvēles brīvība” (iesniegt pieteikumu vai neiesniegt), ko ĀM pieņem komentāros, patiesībā nav “sniegta” līdz ar 2013. gadā pieņemtajiem grozījumiem. Tā pastāv jau 15 gadus. Pie tam rietumvalstu eksperti vēl joprojām pieprasa, lai Latvija sniegtu pavisam citu “brīvību”: bērns tiek reģistrēts pilsonībā pēc dzimšanas, bet vecākiem tiek dots zināms laiks, lai atteiktos no šīs valsts veltes.

Šāda starptautisko tiesībsargājošo struktūru pozīcija ir izskaidrojama ar to, ka tās saprot, cik lielā mērā nepilsonības līmenis Latvijā neatbilst cilvēktiesību pamatprincipiem. Tāpēc tās ir spiestas ķerties pie Latvijas “pamestā salmiņa” — sak, nepilsoņa statuss ir īslaicīga problēma, kas pēc desmit gadiem atrisināsies pati no sevis. Nu, nesanāk nekas, negrib šī problēma risināties, tā tikai palielinās un samilzt.

ĀM ziņoja, ka pašlaik tikai 2,68% bērnu (personu, kas nav sasniegušas 18 gadu vecumu) ir nepilsoņi. Taču, izteikts cīparos, šis rādītājs liecina, ka 10 500 bērniem nav pilsonības, un daudzi no viņiem savu “īslaicīgo” statusu ir saņēmuši jau 21. gadsimtā. Neaizmirsīsim arī to, ka ES dzīvo tikai apmēram 36 tūkstoši cilvēku bez pilsonības, kam nav nekāda sakara ar Latviju un Igauniju. Tātad mūsu “sirdsapziņas pārmetums”, kas neļauj mierīgi gulēt inteliģentajai Eiropai, veido gandrīz 1/3 no kopējā skaita.

Saeima tomēr ir spējusi vienu vienīgu pussolīti uz starptautisko prasību izpildes ceļa.

Jaundzimušā reģistrācijai tagad pietiek ar iesniegumu, ko iesniedz viens no vecākiem. Iespēja reģistrēt bērnu pilsonībā līdz ar tā dzimšanas brīdi ir parādījusies Ministru Kabineta noteikumos no 2011. gada 5. jūlija un divus gadus vēlāk vienkārši tika iekļauta likumā.

“Nepilsoņu vecāku īpašo apsolījumu” audzināt bērnu patriotiskā garā un mīlestībā pret latviešu valodu Saeima nav atcēlusi, jo šī prasība parādījās tikai grozījumu otrajā lasījumā un izgaiss pēc trešā. Tātad šī prasība nekad nav bijusi spēkā.

Ko ĀM saprātīgi noklusē

ĀM nolēma neziņot, ka pēc grozījumiem likuma noteikumos ir parādījušies tādi jēdzieni, kā “Latvijas valsts kontinuitātes doktrīna” (lasi — 50 “okupācijas” gadi), “valsts nācija (latvieši)” un “autohtonie iedzīvotāji (līvi)”.

Pateicoties toreizējā Valsts Prezidenta Satversmes komisijas priekšsēdētāja Egila Levita centieniem un ar valdošās koalīcijas atbalstu kopš 2013. gada rudens sabiedrībā ir sākusies diskusija par līdzīgu jēdzienu iekļaušanu arī Satversmes Preambulā.

Tātad plānots Latvijas mazākumtautību faktisko nevienlīdzīgo stāvokli un masveida nepilsonību nostiprināt Satversmes līmenī.

Domājot par to, vai šāda Preambula tiks apstiprināta parlamentā, nevajadzētu aizmirst, ka apstiprinot grozījumus Pilsonības likumā, parlamentāriešu vairākums par to jau ir nobalsojis.

Vladimirs Buzajevs.

XXI gadsimta verdzības paveids.

2014. gada 12. jūnijs.

Krievu valodā domājošo Latvijas iedzīvotāju kopienas stāvokļa monitorings ir būtiskākais nosacījums tā uzlabošanai, vai vismaz saprātīgai pretestībai, saskaroties ar daudzajiem mēģinājumiem šo stāvokli pasliktināt. Latvijas Cilvēktiesību komiteja (LCK) jau vairāk nekā 20 gadus organizē šo monitoringu. Grāmata “Правовое положение русскоговорящего меньшинства в Латвии” (Latvijas krievvalodīgo mazākumtautības tiesiskais stāvoklis) ir šī monitoringa elements. Tā pieejama jebkurā bibliotēkā, kā arī internetā (<http://flibusta.net/a/114213>).

Ar lielāko prieku vēlos pavēstīt, ka ievērojami papildinātais grāmatas variants angļu valodā jau ir nonācis tipogrāfijā, savukārt tulkojums franču valodā ir gandrīz pabeigts. Jāpiebilst, ka pēc Latvijas Krievu savienībai pozitīvā Eiropas Parlamenta vēlēšanu rezultāta abu tulkoto grāmatas variantu noiets būs nodrošināts.

Pēdējā pavasara dienā (arī bez Eiropas Parlamenta) mēs paspējām prezentēt grāmatas variantu angļu valodā — sarunā ar mazākumtautību tiesību ekspertiem no Kanādas un Lietuvas. Ļoti patīkami, ka uz visiem mūsu viesu jautājumiem bija iespējams atbildēt bez mazākās aizķeršanās.

Šajā rakstā sniegta informācija par grāmatas ceturto nodaļu “Masveida nepilsonība”. Protams, pastāv tūkstošiem iespēju viena raksta ietvaros atstāstīt oriģinālo materiālu, kas aizņem 34 lappuses un satur 13 tabulas un 9 grafikus. Nu, es izraudzīšos pats savu paņēmieni — sāksšu ar anekdoti no relativitātes teorijas sfēras. Protams, grāmatā to minējis neesmu.

Trīs spēkavīri no slāvu ciltīm...

Būtiskākā atšķirība starp radikāļiem un viņu mērenajiem domubiedriem ir nelieluļotība. 2014.gada 22. februārī Ukrainas prezidents V. Janukovičs bēga no Kijevas, un tajā pašā dienā Augstākā Rada acumirkļi mainīja savu nokrāsu, atceļot valodu likumu, ar ko tika garantēta brīva krievu valodas lietošana Ukrainā. Tiesa, Rietumvalstu sponsori paskaidroja, ka šis lēmums ir pāragrs, un jautājums “iestrēga” līdz prezidenta vēlēšanām.

22. februārī partijas “Svoboda” līderis Oļegs Tjagņiboks Maidanā piedāvāja vietējiem krievu tautības iedzīvotājiem piešķirt statusu “Ukrainas nepilsonis”. Pret to Rietumu demokrātijām, ņemot vērā viņu pašu grēciņus Baltijas valstīs, nav ko iebilst Banderas sekotājiem.

Atmiņā atausa kāda piecus gadus veca epizode no manas deputāta darbības. Pieredzes apmaiņas nolūkā mūsu Juridisko komisiju apmeklēja V. Juščenko administrācijā strādājošie juristi. Latviešu-ukraiņu tulkus atrast neizdevās, un pusēm nācās viebjeties sarunāties “okupantu” valodā.

Kad pienāca mana kārta, es uzslavēju viesus par to, ka viņi ir ieviesuši bezvīzu režīmu ES valstu pilsoņiem un atgādināju, ka vairāk nekā puse ukraiņu tautības iedzīvotāju Latvijā ir nepilsoņi un nevar bez vīzas apmeklēt dzimteni. Sak, inteligentā Eiropa pret jums izturēsies tāpat, kā jūs — pret saviem tautiešiem.

Vārdu pa vārdam nonācām pie mūžīgā konflikta, kas valda starp Ukrainas austrumu un rietumu rajoniem. Es piedāvāju itin eiropeisku jautājuma risinājumu: atņemiet pilsonību vienā vai otrā Dņepras pusē dzīvojošajiem, un viss būs kārtībā.

Iespējams, ka starp toreizējiem viesiem bija arī Tjaņņiboka k-gs? Lai nu kā, šie Galīcijas esesiešu pēcteči ir nokārtojuši ES iestāšanās eksāmenu. Viņiem vēl nebūtu bijis par ļaunu 16. martā atsūtīt goda delegāciju, taču sagadījās tā, ka tieši šajā dienā iekrita Krimas pašnoteikšanās referendums...

Vai atceraties anekdoti, kurā armijas praporščīks pamanījās apvienot telpu un laiku, dodot pavēli rakt grāvi no sētas līdz pusdienām? Esmu pārliecināts, ka manis ieteiktais telpas kritērijs ir tikpat pamatots, kā mūsējais laika kritērijs — pirms 1940. gada un pēc tam. Turklāt tas nesatur etnisko elementu — tieši tāpat kā mūsējais. Rezultāts gan ir skaidri redzams — gada sākumā latvieši sastādīja 0,3 procentus no kopējā Latvijas nepilsoņu skaita, bet trīs brālīgo slāvu tautu pārstāvji — 89 %. Neko nemaina fakts, ka statusu “Latvijas nepilsonis” ir saņēmuši, piemēram, 8 arābi un 3 sirieši, kā arī 1304 tatāri (viens no viņiem ir Krimas tatārs).

Latvijā dzimušo, bieži vien pat trešajā un ceturtajā paaudzē Latvijā dzīvojošo nepilsoņu daļa 2012. gadā pārsniedza 40 %. Starp viņiem visvecākais cilvēks, kurš nav ieguvis augsto pilsoņa titulu, ir dzimis nākamajā Latvijas teritorijā 1892. gadā!

Ārpus Latvijas dzimušo nepilsoņu vidējais dzīves laiks Latvijā sastāda 47 gadus. Šis laiks divkārt pārsniedz Otrās Latvijas Republikas pastāvēšanas laiku, un cītība, ar kādu valsts turpina šos cilvēkus uzskatīt par imigrantiem, gan būtu labāk piemērojama kādā citā sfērā.

1942. gadā Latvijā ieradās 1003 cilvēki, 1943. gadā — 1576 cilvēki, kuri 1993. gadā tika reģistrēti kā nepilsoņi. Tas bija laiks, kad Latvijai kaimiņos esošajās republikās (it īpaši Baltkrievijā) plosījās nacistu soda ekspedīcijas, un šo rajonu iedzīvotāji tika dzīti uz Latvijas teritoriju. Atņemot viņiem politiskās tiesības, Latvija šajā gadījumā demonstrē patiesu solidaritāti ar nacistiem.

Nepilsoņi un ES

Presē un pat Eurostat datos tiek izplatītas visnegaidītākās ziņas par ES teritorijā dzīvojošo nepilsoņu skaitu. Sak, nepilsoņu skaita ziņā Latvija ieņem tikai 3. vietu — pēc Luksemburgas un Kipras.

Iemesls tam ir vienkāršs: pie nepilsoņiem, kam nav NEVIENAS valsts pilsonības, tiek pieskaitīti trešo valstu pilsoņi, kuri nav saņēmuši ES dalībvalstu pilsonību. Veicot juridisku korekciju, noskaidrojās, ka starp ES (tās kopējais iedzīvotāju skaits sasniedz 500 miljonus) dzīvojošajām personām bez pilsonības 70% veido Latvijas nepilsoņi, bet kopā ar Igaunijas nepilsoņiem — 92%!

Tiesa, 2013. gada publikācijā Eurostat “labojās” un tagad vairs nebaidās saukt lietas īstajos vārdos. Eiropierēdņi ne tikai ir sapratuši, kas tie “non-citizens” tādi ir, bet pat skaidro, ka Latvijā un Igaunijā šie cilvēki veido 96% un 88% no visiem 2011. gadā pilsonību saņēmušajiem cilvēkiem. Nu jau vairāk nekā 20 gadus viņiem tiek individuāli un par maksu atdotas tiesības, kas tika atņemtas kolektīvi un bez jebkādas kompensācijas.

2011. gadā Latvija un Igaunija piešķīra pilsonību 12 cilvēkiem uz 10 000 iedzīvotājiem (vidējais rādītājs Eiropā ir 16). Vērtējot rezidentu skaitu, kuri nav saņēmuši uzturēšanās valsts pilsonību, noskaidrojās, ka Latvijā tie ir 6 cilvēki uz 1000 — Latvija ieņem trešo vietu no beigām pēc Čehijas un Slovākijas — četrreiz mazāk, nekā vidēji ES. Piemēram, Zviedrijā naturalizācijas rādītājs attiecībā uz īstiem, nevis pašmāju ārzemniekiem ir desmit (!) reizes augstāks, nekā Latvijā.

Protams, ārvalstu institūcijas sniedz Latvijai rekomendācijas par to, kā samazināt nepilsoņu skaitu. Aleksandra Kuzmina savāktajā Latvijas Cilvēktiesību komitejas kolekcijā jau apkopotas 37 rekomendācijas (sk. arī 3.pielikumu). Neskatoties uz visiem aicinājumiem minimizēt pilsoņu un nepilsoņu tiesību atšķirības un aprobežoties tikai ar Saeimas vēlēšanām, mēs esam atraduši 80 tiesību atšķirību punktus visdažādākajās dzīves sfērās⁵³.

Piemēram, atšķirības pensiju apjoma ziņā — lieta (55707/00), kurā autors izcīnīja uzvaru Eiropas Cilvēktiesību tiesā. Spriedums šajā lietā netiek izpildīts jau 5 gadus.

Starp minētajām 80 atšķirībām ir arī tās 17, kas neattiecas uz Latvijā īslaicīgi dzīvojošajiem ES pilsoņiem, piemēram, tiesības tikt ievēlētām pašvaldībās. Tā jau ir īsta eiropeskā rasisma pazīme.

Nepilsoņu bērni

Izglītotā Eiropa ir klusuciešot norijusi pašu masveida nepilsonības parādīšanās faktu un kaunīgi piedāvā atrisināt problēmu vismaz vienas paaudzes dzīves laikā un realizēt pilsonības nulles variantu personām, kas dzimušas Latvijā pēc neatkarības atgūšanas.

⁵³ Latvijas pilsoņu un nepilsoņu atšķirību saraksts pieejams internētā pēc adreses http://www.lhrc.lv/biblioteka/svod_razl_2013_lat.pdf

Šīs rekomendācijas tika iesniegtas Saeimā arī 2013. gadā, kad parlaments pēc 15 gadus ilga pārtraukuma izlēma izdarīt grozījumus likumā “Par pilsonību”. Varu tikai atzīmēt, ka starp simts Saeimas deputātiem nebija neviena, kurš būtu iesniedzis vismaz vienu piedāvājumu, kura mērķis būtu radikāli mainīt masveida nepilsonības radīto situāciju. Taisnības labad esmu gatavs atzīmēt, ka “Saskaņas centra” frakcija gan iesniedza starptautiskajām rekomendācijām atbilstošu ieteikumu — piešķirt Latvijas Republikā dzimušajiem nepilsoņu bērniem pilsonību, taču vairākuma atbalstu šis ieteikums tomēr neguva.

Situācija ar nepilsoņu bērniem ir atainota sekojošajā tabulā, kas sastādīta saskaņā ar CSP sniegtajiem un ledzīvotāju reģistrā iekļautajiem datiem.

Nepilsoņu bērni 21. Gadsimtā

Bērna dzimšanas gads	Jaundzimušo skaits		Bērni, kuri uz norādīto laiku nav saņēmuši pilsonību		
	Abi vecāki – nepilsoņi	+ viens no vecā- kiem ir ārvalstnieks	01.01.2007	01.01.2010	01.01.2013
2001	1121	1743	1076	799	656
2002	1069	1643	923	751	632
2003	957	1563	909	747	609
2004	946	1471	879	724	600
2005	853	1275	861	698	558
2006	684	1069	844	755	599
2007	596	903	909	680	549
2008	512	847		650	518
2009	436	735		588	469
2010	321	605			401
2011	313	525			359
2012	292	472			260
Kopā	8100	12851	6401	6392	6210

Tabulas otrajā un trešajā ailē norādīts minimālais un maksimālais bērnu skaits, kuri pēc dzimšanas saņēmuši nepilsoņa statusu. Ar laiku daļa šo bērnu mirst, emigrē kopā ar vecākiem vai saņem Latvijas pilsonību. Šī dinamika ir atainota tabulas nākamajās ailēs.

Kopējais 21. gadsimtā dzimušo nepilsoņu skaits, kuri joprojām nav saņēmuši pilsonību, pēdējo 6 gadu laikā ir mazinājies tikai par 191 cilvēku, jeb par 3 %. Šis fakts daļēnīgi ilustrē Latvijas “pūles” mazināt masveida nepilsonību.

2013. gada 1. jūlijā iedzīvotāju reģistrā bija iekļauti 112 nepilsoņi, kuri dzimuši 2013. gadā, un 12 610 nepilsoņi, kuri dzimuši pēc 1992. gada 1. janvāra.

Bet kā klājas Igaunijā?

Pēdējo četru gadu laikā citas valsts (galvenokārt — Krievijas) pilsonības saņemšana nepilsoņu vidū ir kļuvusi populārāka, nekā naturalizācijas eksāmeni. Acīmredzot tas saistīts ar Latvijā un Krievijā noteiktā pensijas vecuma atšķirībām.

Šo ceļu daudz agrāk izvēlējās Igaunijas krievvalodīgo kopiena. 1992. — 2008. g. Igaunijā ir naturalizējušies 149 351 cilvēks, bet Krievijas pilsonību laikā no 1992. gada līdz 2007. gada beigām ir saņēmuši 147 659 cilvēki. 2009. gada sākumā Igaunijā dzīvoja 110 284 “personas bez noteiktas pilsonības” un 96 616 Krievijas pilsoņi ar derīgām uzturēšanās atļaujām.

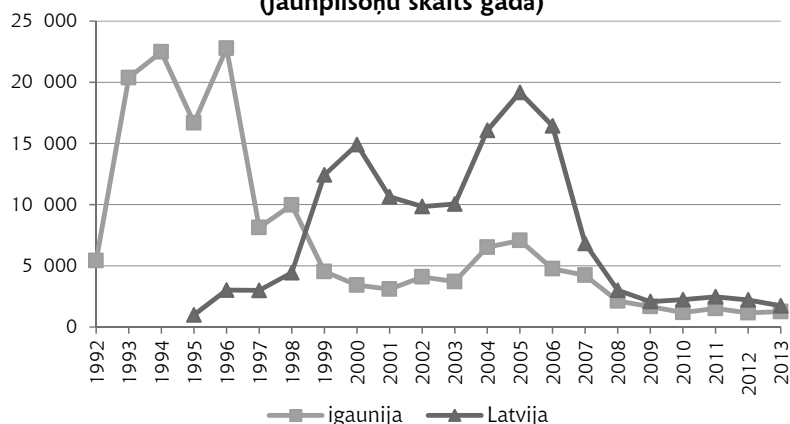
Tabulā ir apkopota dažādu pie Latvijas un Igaunijas pamatiedzīvotājiem nepiederošu iedzīvotāju kategoriju proporcija uz 2011 — 2012. g.

**Igaunijas un Latvijas iedzīvotāju grupu salīdzinošie dati
atbilstoši to statusam (2011. — 2012. g.)**

	Igaunija			Latvija		
	Abs.	%	% starp mazākumtautībām	Abs.	%	% starp mazākumtautībām
Visi iedzīvotāji	1339662	100		2070371	100	
Pamatiedzīvotāji	924966	69,0		1285136	62,1	
Mazākumtautības	414696	31,0	100	785235	37,9	100
Valsts pilsoņi	1146610	85,6		1728213	83,5	
Pilsoņi mazākumtautību pārstāvju vidū	221644	16,5	53,4	443077	21,4	56,4
Naturalizējušies	154874	11,6	37,3	139786	6,8	17,8
Nepilsoņi	92351	6,9	22,3	295122	14,3	37,6
KF pilsoņi	94638	7,1	22,8	34091	1,6	4,3

Redzams, ka mūsu nelaimes biedri Igaunijā lēmumu par savu tiesisko statusu (Igaunijas vai Krievijas pilsonis) ir pieņēmuši daudz enerģiskāk. It īpaši labi tas redzams diagrammā, kurā atainots ik gadus naturalizējušos personu skaits.

Naturalizācija Igaunijā un Latvijā (jaunpilsoņu skaits gadā)



Igaunijā viss izšķīrās 90. gadu sākumā, kad atšķīrībā no Latvijas nepilsoņiem, Igaunijā “lēmumu nepieņēmušajiem” tika uzspiesta termiņuzturēšanās atļauja.

Savukārt Latvijā ir vērojami divi naturalizācijas uzplūdi. Pirmais no tiem ir saistīts ar naturalizācijas “logu” atcelšanu, kuri nepieļāva gados vecāko un ārpus Latvijas dzimušo personu naturalizāciju. Otrie naturalizācijas uzplūdi parasti tiek izskaidroti ar Latvijas iestāšanos ES.

Acīmredzot autors ir vienīgais, kurš šo paaugstināto interesi par pilsonības saņemšanu nesaista ar dziļo cieņu pret ES, bet gan ar Latvijā dzīvojošo krievu tautības iedzīvotāju pašapziņas celšanos, kas bija saistīta ar cīņu par krievu skolu saglabāšanu. Lai nu kā, Igaunijā, kas iestājās ES vienlaikus ar Latviju, atbilstoši naturalizācijas uzplūdi praktiski nav novērojami. Turklāt vēlākais krasais intereses kritums par iespējām saņemt pilsonību Latvijā laika ziņā sakrīt ar protestu mazināšanos. Mēs taču neizstājāmies no ES 2007. gadā.

Pēc 2008. gada naturalizācijas process masveida nepilsonību neiespaido gandrīz vai nemaz. Taču jāpiezīmē, ka, neskatoties uz gandrīz vienādo jauno pilsoņu skaitu šajā periodā, Igaunijā potenciālais naturalizējamo personu kontingents ir trīskārt mazāks, nekā Latvijā.

Nulles variants

PCTVL frakcija, kamēr tā vēl strādāja Saeimā, vairākkārt iesniedza priekšlikumus par grozījumiem likumdošanā un pilsonības nulles variantu — visu (vai lielākās daļas) nepilsoņu automātisku atzīšanu par pilsoņiem, neatkarīgi no tā, vai no attiecīgās personas saņemts iesniegums. Īpaši efektīvi mūsu likumdošanas iniciatīva izskatījās 2005. gada septembrī, kad likumprojekta iesniegšanu pavadīja masveida demonstrācija (līdz 1000 cilvēku) Rīgas cen-

trā. Pieteikumu par gājienu iesniedza frakcijas priekšsēdētājs Jakovs Pliners. Rīgas dome aizliedza maršu, taču diennakti pirms pasākuma sākuma mēs tiesas ceļā panācām aizlieguma atcelšanu.

Nokļuvuši aiz Saeimas sienām, savus “sliktos” paradumus neatmetām, un iesniedzām kolēģa Aleksandra Kuzmina sagatavoto līdzīgo likumprojektu kā tautas iniciatīvu — līdz 2012. gada septembrim tā atbalstam tika savākti 12 000 notariāli apstiprināti paraksti. Ar CVK palīdzību likumprojekts ilgi ceļoja pa dažādām tiesas instancēm, ieskaitot pat Satversmes tiesu. 2014. gada 12. februārī Augstākās tiesas Senāts šiem “ceļojumiem” pielika punktu — tika atzīts, ka šis likumprojekts ir pretrunā Satversmei. Precīzāk sakot, nevis Satversmei, bet gan pašlaik vēl nepieņemtajai Satversmes Preambulai, kas apstiprina Latvijas Republikas pastāvēšanu visu 50 “okupācijas” gadu laikā.

Interesanti, ka pilsonības nulles variantu atsevišķām personu kategorijām 1991. gada 15. oktobrī pieņēma Latvijas Augstākā Padome. Atšķirībā no vergturu pārvaldītajām Atēnām, pilsonība sākotnēji tika piešķirta personām, kurām tikai viens no vecākiem ir bijis pirmskara Latvijas pilsonis.

Kopumā izrādījās, ka Latvijā mīt gandrīz 400 tūkstoši pie šīs kategorijas piederošu personu. Pagaidām ar Latvijas Republiku vēl nekas ļauns nav noticis. Patlaban valstī dzīvo tikai 280 tūkstoši nepilsoņu.

Varas pārstāvju nevēlēšanās likvidēt nepilsonību mazākumtautību vidū, pat nepilngadīgu bērnu vidū ir tikpat iracionāla, kā pati kontinuitātes teorija. Kaunu nomazgāt neizdosies, bet potenciālo vēlētāju balsu ietekme, pat pieņemot, ka viņi visi ir valdošo partiju aktīvi pretinieki, nebūs nemaz tik liela. Lai nu kā, Igaunijā gan nepilsoņiem, gan Krievijas pilsoņiem ir tiesības balsot pašvaldību vēlēšanās, un Igaunija tāpēc vien vēl nav kļuvusi par vienu no Krievijas Federācijas guberņām.

Vladimirs Buzajevs.

Iliāda un Odiseja vienā sējumā. Lieta “Andrejeva pret Latviju”.

2014. gada 7. augusts.

Neskatoties uz visiem mūsu centieniem sistematizēt un popularizēt atšķirības pilsoņu un nepilsoņu tiesībās⁵⁴, tikai viena no tām tika atzīta par diskriminējošu: pensiju ierobežojumi nepilsoņiem.

Diskriminācija tika atzīta nevis kādā Latvijai nesaistošā rekomendācijā, bet gan ar Eiropas Cilvēku tiesību tiesas Lielās palātas spriedumu lietā Nr. 55707/00: 16 tiesneši “par”, un tikai viena (Latvijas pārstāve) — “pret”. Taču spriedums vēl joprojām nav izpildīts, neskatoties uz tā saistošo spēku.

Andrejevas lieta, kurā es pārstāvēju prasītāju, ir pelnījusi Homēra cienīgu aprakstu — tik saspringta un ilgstoša tā bija. Bez tam, pat aklaiss saskatīs šajā lietā Eiropas tiesību aizsardzības sistēmā esošās nepilnības, it īpaši, ja tā tiek izmantota krievu nepilsoņu — pēdējo aukstā kara gūstekņu — aizsardzībai.

Senie grieķi 10 gadus turēja Troju aplenkumā, pēc tam vēl 10 gadus mēroja ceļu uz mājām.

Nākamgad apritēs precīzi 20 gadi kopš tā laika, kad tika pieņemta diskriminējošā norma. Savukārt diskriminācijas upuru skaits — 57 tūkstoši cilvēku — pārsniedz trojiešu un ahajiešu kareivju skaitu, iespējams, tas pārsniedz pat visu tālaika Trojas, Mikēnu un Itakas iedzīvotāju kopējo skaitu.

No 1995. gada 15. oktobra līdz pat 2014. gada 27. februārim notika 82 karadarbības epizodes (epizodu sarakstu sk. 4.pielikumā). Ikviens no tām ir atsevišķa raksta vērtā, taču pašlaik apstāsimies tikai pie galvenajām niansēm.

Kaismīgie TB pārstāvji

Ļaunuma sakne slēpjas no 1996. gada 1. janvāra spēkā esošā likuma “Par valsts pensijām” Pārejas noteikumu 1. p. Norma apraksta padomju laikā veiktā darba un tam pielīdzināto periodu (piemēram, obligātais karadienests armijā, bērna vai invalīda kopšana) ieskaitīšanu apdrošināšanas stāžā. Cilvēkiem, kas nav saņēmuši Latvijas pilsonību, darbs un lielākā daļa tam pielīdzināto periodu tiek ņemti vērā tikai tajā gadījumā, ja šie periodi uzkrāti Latvijas teritorijā.

Savukārt pensijas aprēķinā tiek iekļauta apdrošināšanas daļa (kas uzkrāta pēc 1996. gada 1. janvāra) un sākuma kapitāls. Cilvēkiem, kuri pašlaik dodas

54 *Latvijas pilsoņu un nepilsoņu atšķirību saraksts ir pieejams internētā pēc adreses http://www.lhrc.lv/biblioteka/svod_razl_2013_lat.pdf*

pensijā, sākuma kapitāls sastāda aptuveni 60% no pensijas, turklāt ir tieši proporcionāls parsvārā padomju (izņemot laiku no 1991.gada 1.janvāra līdz 1995.gada 31.decembrim) darba stāžam.

1995. gadā valdība iesniedza 5. Saeimai izskatīšanai jaunu likumu “Par valsts pensijām”, kas nesaturēja nekādus diskriminējošus noteikumus. Taču jau pēc 6. Saeimas vēlēšanām (kad 5. Saeima vēl strādāja) TB pārstāvji likuma otrajā lasījumā iekļāva grozījumus, kas liedza ieskaitīt padomju laika ārpus Latvijas uzkrāto darba stāžu nepilsoņiem. Atbildīgā komisija grozījumus neatbalstīja, nekādas debates arī netika organizētas. Tomēr 19. oktobrī tas tika pieņemts ar 52 deputātu kvorumu (vispār jau Saeimā ir 100 deputāti): 29 balsis — “par”, 8 — “pret”, un 15 deputāti atturējās.

Kopš tā laika ir mainījušās daudzas valdības, taču tās visas kaismīgi atbalsta nejausi pieņemto likumdošanas normu — līdz pat Eiropas Cilvēktiesību tiesai un tagad arī līdz Eiropas Padomes Ministru komitejai. Divas reizes šo normu ir atzinusi par tiesisku arī Latvijas Satversmes Tiesa (sk. 4. piel. 14., 15., 64. un 70. pkt.).

Sūdzība

Natālija Andrejeva ieradās LCK 1999. gada rudenī — tūlīt pēc tam, kad Augstākās tiesas Senāts noraidīja viņai par labu sastādīto prokuratūras kasācijas protestu, un iekšējās tiesu instances viņas lietā bija izsmeltas. Nākamais laika posms, kas noslēdzās 2000. gada 27. februārī ar sūdzību, ko es sastādīju un iesniedzu ECT, man sagādāja milzum daudz galvassāpju.

Sūdzība (16 datora salikuma lappuses) bez tam saturēja sarakstu, kurā bija iekļauti 5 nodaļās sadalīti 58 pielikumi: sarakste ar sociālās apdrošināšanas aģentūru un tiesas instancēm, izziņas, likumdošanas aktu izraksti, materiālā kaitējuma aprēķins.

Lietas būtība īsumā ir sekojoša: N. Andrejeva ir dzimusi 1942. gadā Kažahstānā. 12 gadu vecumā viņa ieradās Latvijā kopā ar tēvu — viņš tika komandēts uz šejieni kā dzelzceļnieks. Andrejevas izglītības dokumenti liecina par to, ka ģimene, ņemot vērā tēva profesiju, ir klaiņojusi pa visu Latviju. Pēc Rīgas Politehniskā institūta absolvēšanas Natālija tika norīkota uz Olaines plastmasu rūpnīcu, kur strādāja visus 34 sava darba stāža gadus. 17 gadus viņa, nepametot darba vietu, bija iekļauta “Orghim” galvenās pārvaldes štātā. Šī organizācija nodarbojās ar visu Ķīmiskās rūpniecības ministrijas pārziņā esošo uzņēmumu ekoloģisko kontroli un Andrejeva algu saņēma te no Maskavas, te — no Kijevas.

Šos gadus, ko viņa veltījusi Latvijas dabas aizsardzībai, pateicīgā jaunā valdība viņai nav ieskaitījusi darba stāžā. 1997. gada augustā Andrejevai tika aprēķināta pensija — 20 lati mēnesī.

Deviņi gadi ar sarakstes tiesībām

Galvenajā “sarakstes” failā glabāju datus par 40 pieklājīgām vēstulēm (vēlāk sūtījumi tika saņemti arī pa faksu), kas 9 gadu laikā tika pārmitas ar ECT. Starp tām ir arī ECT lēmums franču valodā uz 16 lappusēm par sūdzības piemērotību, ko ECT pieņēma 2006. gada jūlijā, un pieci pabeizi valdības vēstījumi tiesai no 2001., 2006 un 2008. g., kas, par laimi, ir sastādīti angļu valodā.

Starp citu, tie visi saskaņā ar reglamentu tika apspriesti slēgtās MK sēdēs, tāpēc ministriem ar stāžu mana Natālija Andrejeva jau ļaunos murgos rādās.

Šajā laikā ir noraidīti 11 Saeimas deputātu ieteikumi (9 no tiem iesniegusi PCTVL frakcija) svītrot no likuma šo diskriminējošo punktu. 2001. gadā Satversmes tiesa noraidīja uz ECT iesniegtās sūdzības argumentu pamata sastādīto PCTVL un LSDSP deputātu pieteikumu ar lūgumu atzīt par Satversmei neatbilstošu šo pilsoņu un nepilsoņu tiesību atšķirību. Vārdu sakot, nepilsoņu diskriminācijas jautājumu valsts pasludināja par savu “Stalingu gradu” un 2009. gada februārī beidza cīņu ar paceltām rokām — tāpat kā feldmaršals Pauluss.

Smagākā cīņa starp valdību un mums izvērās pēc tam, kad tika pieņemts lēmums par sūdzības pieņemšanu izskatīšanai pēc būtības. Pirmo triecienu izdarīja prasītāji, nosūtot piezīmes par sūdzības būtību un zaudējumu kompensāciju no 2006. gada 9. septembra, t.i. nepilnu mēnesi pirms 9. Saeimas vēlēšanām.

Lietā minēto ECT precedentu skaits pieauga četrkārt. Tas liecina par mūsu brigādes kvalifikācijas izaugsmi — mums pievienojās vēl viens LCK līdzpriekšsēdētājs Aleksejs Dimitrovs, kurš, pateicoties tiesas lēnīgumam, paspēja ne tikai pabeigt skolu, bet arī iegūt labākā jaunā jurista Latvijā titulu. Šķiet, tieši viņš “uzraka” fantastisko gadījumu “Kua Puarē pret Franciju”. Puika no Ziloņkaula krasta, ko adoptēja Francijas pilsonis, nevēlējās kārtot eksāmenu pilsonības saņemšanai, taču tiesas ceļā atkaroja pilnu invaliditātes pensiju. Francija šo gadījumu par “Stalingu gradu” nepārvērtā — valdība novērsa diskrimināciju iekšējā likumdošanā un piešķīra iesniedzējam pilnu pensiju PIRMS lietas izskatīšanas ECT. Taču tiesa tik un tā apmierināja prasību — tā nolēma, ka iesniedzējam ir jāsaņem visa starpība, kas bija sakrājušies kopš brīža, kad melnādainais franču nepilsonis vērsās pēc pensijas.

Leonīds mūs apbruņoja ar lietu “Праведная [Taisnīgā (!)] pret Krieviju”, kurā mūsu senču dzimtene tika pilnvērtīgi sodīta par nevēlēšanos ievērot pati savus likumus pensiju jautājumos.

Mana vecākā meita tolaik bija ātrās palīdzības medmāsa (tagad viņa ir diplomēta ārste). Viņa ļoti palīdzēja mūsu komandai, atšifrējot normālā latviešu valodā daudzas ārstu receptes, kas liecināja par manas klientes veselības stāvokļa pasliktināšanos.

Valdība trīs reizes panāca no ECT materiālu iesniegšanas termiņa pagarināšanu, paspēja iepazīties ar mūsu argumentiem un atbildēja ar satriecošu

memorandu, ko parakstīja Inga Reine, Ministru kabineta pārstāve starptautiskajās cilvēktiesību institūcijās. 14 tiesu precedentii no 10 valstīm, apskats "Lietuvas Republikas kontinuitātes juridiskās un politiskās problēmas", kā arī izraksti no dažādiem PSRS likumiem uz 9 lappusēm mūs galīgi sakāva. Sak, Konvencijas izpratnē pensija nav nekāds īpašums, nekādas diskriminācijas nav bijis, un, pat ja arī ir bijusi, tad tā ir pamatota un ieviesta pēc ilgstošām un saspringtām pārdomām par okupācijas rezultātā milzīgas ciešanas pārcietušo Latvijas tautu.

Tiesa ieņēma pārdomās un 2007. gada decembrī nodeva lietu izskatīšanai Lielajā palātā, kur strādā nevis septiņi ECT tiesneši, kā parastās lietas izskatīšanas kārtības gadījumā, bet gan veseli 17 tiesneši. Piemēram, 2008. gadā ECT izskatīja 32 044 sūdzības, starp tām 1881 tika izskatīta pēc būtības. ECT Lielā palāta izskatīja tikai 21 sūdzību.

Atbildes uzbrukumā mums izdevās doties 2008. gada sākumā, kad ECT priekšsēdētājs Žans Pols Kosta atsūtīja man vēstuli ar uzaicinājumu piedalīties lietas izskatīšanā aprīlī. Turklāt viņš piedāvāja mums un valdībai aizmirst visas iepriekšējās pūles un līdz 13. martam sagatavot jaunus apkopojošus memorandus.

Izsludinātās vispārējās mobilizācijas rezultātā mums izdevās to paveikt un pat pavērst pret valdību visus tās argumentus. Lielā trijstūrī Londona — Brisele — Rīga izvērstā interbrigāde sazinājās ar Skype un elektroniskā pasta starpniecību. Lielāko daļu kolēģu vēstuļu saņēmām no plkst. 01.00 līdz 04.00 pēc Rīgas laika. Tā nu pēc tam, kad man pēc Saeimas plenārsēdes ar pelēcīgi baltu kreklu mugurā, izdevās nodot mūsu darba rezultātus pastā (35. epizode hronikā), trīs dienas vāļājos gultā, no kuras rāpos ārā tikai tad, kad vajadzēja nokļūt tualetē.

Lietas izskatīšana un atbildes uz tiesas jautājumiem

Mutiska lietas izskatīšana Lielajā palātā divas reizes tika pārcelta pēc valdības iniciatīvas un sākās tikai 26. jūnijā. Dienu iepriekš kopā ar Dimitrovu ieradāmies Strasbūrā un apmetāmies Tatjanas Ždanokas noirētajā dzīvoklī, kas labi pazīstams daudzajiem taisnības meklētājiem no Latvijas un atrodas 15 minūšu gājiena attālumā no ECT ēkas. Trīsdesmit minūtes ilgā runa bija sagatavota iepriekš, tajā iekļāvām atbildes uz tiesas jautājumiem un kritizējām valdības pēdējo memorandu.

Tiesas sēdes videoreportāža ir pieejama internetā⁵⁵, un ikviens var pārliicināties par to, kā mēs tikām galā ar uzdevumu. Aleksejam bija divi atbildīgi uzdevumi. Pirmkārt, viņam vajadzēja rādīt man pirkstu pēc katra piecu minūšu runas fragmenta: uz leju — gadījumā, ja atpaliku no reglamenta, uz augšu — ja to apsteidzu. Otrkārt, viņam nācās rakstiski fiksēt tiesnešu

⁵⁵ http://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=hearings&w=5570700_25062008&language=lang

atbildes, uz ko atbildējām pēc pusstundu ilga pārtraukuma. Aleksejs tika galā sekmīgi, es reiz biju Jautro un atjautīgo kluba kapteinis, tāpēc ar jautājumiem mēs tikām galā tikpat labi, kā pretinieka komanda.

Pēc tam vasaras vidū nācās vēlreiz pasvīst un uz tiem pašiem jautājumiem atbildēt rakstiski.

Arī pēdējā sūtījumā ECT mums izdevās izvērsties. Tur daudz tika runāts par padomju arodbiedrībām un pensiju likumdošanu, tāpat kā par rūpniecības vētrains uzplaukumu "okupācijas" periodā. Bija pat informācija no Olaines plastmasu rūpnīcas novadpētniecības muzeja, kam bija izdevies pārciest "neatkarību", kaut arī darbinieku skaits un produkcijas apjoms bija aptuveni desmitkārt samazinājies.

Taču galvenais pielikums mūsu darbam bija 17 grāmatiņas angļu valodā (katram tiesnesim pa vienu). Tā bija mūsu atbilde uz tiesneša Šikuta (Slovākija) jautājumu — viņš pieprasīja nepilsoņu statistiku. Grāmatā angļu valodā "Nesošās valsts pilsoņi"⁵⁶, kas tika sagatavota īpaši darbam Eiropas parlamenta Petīciju komitejā, nepilsoņu jautājums ir izskatīts tik visaptveroši un tik lielā mērā atšķiras no valdības propagandiskajiem materiāliem, ka pēc iepazīšanās ar to, vairs netiek ņemti vērā nekādi argumenti par Molotovu un Ribentropu.

Dzīve pēc nāves

Valdības reakcija uz ECT lēmumu sekoja jau pēc nedēļas. Viņi nolēma izmantot ārkārtīgi oriģinālu paņēmieni "diskriminācijas novēršanai" — atņemt tiesības uz atbilstošu stāžu arī pilsoņiem. Deputātu vairākums atbalstīja atbilstošu likumprojektu pirmajā lasījumā, taču līdz galam izskatīts tas netika. Savukārt PCTVL ieteikumi par pilnīgu vai daļēju diskriminācijas likvidāciju tika noraidīti. Tā nu diskriminējošā likuma norma nav mainījies.

2011. gada 19. janvārī stājās spēkā Latvijas un Krievijas sociālā vienošanās, kas paredzēja KPSFR teritorijā uzkrātā stāža ieskaitīšanu nepilsoņiem tāpat kā Latvijas pilsoņiem. Izņēmums ir pierādījumi par karadienesta stāžu KPSFR teritorijā. Pilsoņiem dienestu padomju armijā apstiprina atzīme kara-klausības apliecībā un darba grāmatiņā. Savukārt nepilsoņiem nākas vērsties ar pieprasījumu Krievijas arhīvā un ilgstoši gaidīt atbildi, turklāt ne vienmēr vajadzīgā informācija tiek saņemta.

Līdzīgas sociālās vienošanās Latvija ir noslēgusi arī ar Lietuvu, Igauniju, Ukrainu un Baltkrieviju, taču tās nesatur atbilstošā stāža ieskaiti bezdarbnieka pabalsta aprēķinā. Ar pārējām 9 bijušās PSRS republikām Latvijai sociālo vienošanos nav.

Natālija Andrejeva ir aizgājusi viņsaulē. Savas pensijas pārrēķinu viņa nesagaidīja, un es pats personīgi biju nesis uz pleca vienu viņas zārka stūri. Taču no mēģinājumiem izpildīt ECT spriedumu mēs neesam atteikušies.

56 Grāmata pieejama arī internētā pēc adreses http://www.zapchel.lv/i/doc/Citizens_Web.pdf

Nemot vērā nepārtraukto diskrimināciju, LCK ir iniciējusi Satversmes tiesā lietu par četriem nepilsoņiem, kuru darba stāžs lielākoties ir veidojies ārpus republikām, ar kurām Latvija noslēgusi sociālos līgumus. Tiesa pieņēma viņiem nelabvēlīgu spriedumu 2011. gada 17. februārī. Tiesas lēmumā lielākoties atkārtojas valdības argumenti, kas agrāk jau tika noraidīti ECT.

2011. gada 4. augustā pieci nepilsoņi (piektais pievienojās grupai Satversmes tiesas procesa gaitā) parakstīja LCK sagatavoto iesniegumu ECT (Savickis and Others v. Latvia — application No. 49270/11). Patiesībā, lietas “izskatīšanas” ECT 3. gadadiena (pagaidām tiesa ir tikai piešķirusi lietai numuru) mani pamudināja sagatavot šo materiālu. Mūsu nepilsoņu epopeja hronoloģiski jau atbilst tam brīdim, kad Odisejs izrēķinājās ar uzmacīgajiem līgavaiņiem, kuri tīkoja pēc viņa uzticīgās sievas Pēnelopes rokas.

Šajā laikā jau divas Eiropas Padomes struktūras ir paudušas savu neizpratni par ECT lēmuma nepildīšanu un Satversmes tiesas divaino spriedumu. Taču EP Ministru komiteja — ECT spriedumu tiesas izpildītājs — pagaidām noslēpumaini klusē, kaut arī mēs to apberam ar vēstulēm.

Saistību tikt skaidrībā ar nepilsoņu pensijām esmu ar vieglu roku iekļāvis Latvijas Krievu savienības priekšvēlēšanu programmā — 6. teikums no beigām. Mēs esam paradoksāla partija un pieprasām uz vēlēšanu rēķina kompensēt zaudējumus personām, kam vēlēšanu tiesības ir atņemtas.

Vai jūs esat ar mieru maksāt?

Viktors Guščins.

Visvaldis Lācis: “Jūs neesat nekas!”. Atcerēsimies, kā tas viss notika.

2014. gada 3. novembris.

Šogad apritēs 23 gadi kopš dienas, kad Latvijas Republikas Augstākā Padome pieņēma lēmumu: izrādās Latvijas pilsonība nebūt nepienākas visiem tik tikko neatkarību atguvušās valsts pastāvīgajiem iedzīvotājiem. Citiem vārdiem sakot, pirms 23 gadiem LR Augstākā Padome nolēma likvidēt vispārējās vēlēšanu tiesības — ikvienas demokrātiskas valsts pamatu pamatus. Esmu apkopojis piezīmes par to, kā tika apspriests šis jautājums pirmajos neatkarības mēnešos — no 1991. gada augusta beigām līdz oktobra vidum.

Atcerēsimies, kā tas viss notika!

“Republikas Augstākajai Padomei tuvākajā laikā ir jāatrisina viens no svarīgākajiem jautājumiem — pilsonības jautājums, jo pēc neatkarības atjaunošanas tam ir gan praktiska, gan politiska nozīme.” Ar šiem vārdiem sākās 1991. gada 7. septembrī avīzē “Diena” publicētais īsa Iveta Bojāres raksts “Kas saņems Latvijas pilsonību”.

Latvijas Tautas frontē vienprātības pilsonības jautājumā nebija. Jau 1991. gada 2. maijā agrākais LTF priekšsēdētājs Dainis Ivāns teica: *“Lai cik satraucoša un skumja būtu patreizējā demogrāfiskā situācija mūsu, latviešu, acīs, tik un tā ir neētiski un bezperspektīvi izturēties tā, it kā pēdējo piecdesmit gadu mūsu vēsturē nebūtu bijis. Esmu pārliecināts: jo lielāks valsts lojālo iedzīvotāju skaits kļūs par pilsoņiem, jo mierīgāka būs sabiedrība un valsts — stabilāka.”*

Taču Romualds Ražuks, LTF domes jaunais priekšsēdētājs, kurš ieņēma šo posteni 1990. gada oktobrī, LTF 3. Kongresa laikā, intervijā avīzē “Балтийское время” 1991. gada 12. septembrī vēlreiz apstiprināja, ka LTF pozīcija pilsonības jautājumā, kas tika formulēta LTF 3. kongresā, 1990. gada 6.-7. oktobrī, saglabājas nemainīga. **Līdz Saeimas vēlēšanām pilsonība netiks piešķirta nevienam.**

Arī Jānis Dinēvičs, LTF frakcijas vadītājs Augstākajā Padomē pēc 11. septembrī notikušās frakcijas sēdes paziņoja “Dienai”, ka sēdē pieņemts lēmums atzīt pašreizējās Augstākās Padomes tiesības risināt visus jautājumus, kas izriet no 4. maijā pieņemtās Deklarācijas un 21. augustā pieņemtā konstitucionālā Likuma par valsts neatkarību. Līdz ar to deputāti atzina, ka viņi ir pilnvaroti lemt arī jautājumu par pilsonības piešķiršanu.

“Būtu patiešām divdomīgi, ja AP tiesības tiktu ierobežotas, kaut arī tā deklarējusi republikas valstisko neatkarību un panākusi valsts atzīšanu pasaulē. Pilsonības

likums un pilsonības institūts pēc būtības ir starpposms, kam seko Saeimas vēlēšanas. Tas ir mehānisms, ar kura starpniecību mēs dodam vai nedodam cilvēkiem balsstiesības,” paskaidroja J. Dinēvičs. Ja Augstākā Padome nevēlas pašlaik risināt jautājumu par pilsonību, tai nāksies noteikt vismaz atbilstošo Saeimas vēlēšanu loku un atbildēt uz jautājumu par to, vai vēlēšanās var piedalīties tikai pilsoņi, vai arī citi valsts iedzīvotāji. “Nebūtu pareizi patreizējā situācijā izšķirties par pirmo variantu [..]. Ja mēs nevaram paplašināt Saeimas vēlēšanu loku, ir jāpaplašina pilsoņu loks,” uzsvēra J. Dinēvičs. **Pēc viņa domām, nebūtu pareizi atņemt balsstiesības 48 % cilvēku.**

Premjerministrs Ivars Godmanis piekrita J. Dinēvičam un piedāvāja attiecināt 1919. gada likumu par pavalstniecību uz iedzīvotājiem, kas apmetušies Latvijā pēc 1940. gada 17. jūnija. Šajā likumā iekļauti noteikumi par 5 gadus ilgo uzturēšanās periodu un atteikšanos no citas valsts pilsonības. Deputāti I. Kalniņš un V. Mucenieks arī piekrita 5 gadus ilgam dzīves laika posmam, tikai piedāvāja sākt atskaiti no 1991. gada 21. augusta. Deputāts J. Bojārs izteica savu viedokli par to, ka 5 gadi ir pārāk niecīgs laika posms un tas ir radikāli jāpagarina.

Deputāts Lagzdīņš piebilda, ka latviešu tautu apdraud nevis visi PSRS pilsoņi, kuru skaits tolaik sasniedza miljonu, bet gan cilvēki, kas negatīvi noskaņoti pret neatkarības ideju. Un viņus vajag nevis apspiest, bet gan “demokrātiski radīt tādus ekonomiskos un sociālos apstākļus, lai vismaz daļa šo cilvēku atgrieztos savu senču dzimtenē.”

Pret šo pozīciju asi iebilda Anatolijs Gorbunovs. Viņš paziņoja: “Diskriminācija nevar kļūt par paš aizsardzības līdzekli.”

Tolaik LTF parlamenta frakcijas darba grupai izdevās izstrādāt koncepciju, kas piedāvāja kompromisu pilsonības jautājumā. Šīs koncepcijas pamatā, tāpat kā pārējos tālaika LTF dokumentos, bija Latvijas 1940. gada okupācijas fakta atzīšana.

Viens no šīs koncepcijas autoriem, LR AP deputāts, Rīgas Tehniskās universitātes profesors Rolands Rikards 1991. gada 1. oktobrī sniedza avīzes “СМ-сегодня” lasītājiem īstu informāciju par to. Viņš rakstīja: “Pašlaik Latvijā dzīvo 1,7 miljoni LR pilsoņu un 1 miljons PSRS pilsoņu. 80 % LR pilsoņu ir latvieši, bet 20 % — krievi, baltkrievi, poļi, ukraiņi un citu nāciju pārstāvji. Tātad 63 % pastāvīgo iedzīvotāju ir LR pilsoņi, bet 37 % — PSRS pilsoņu. 30 tūkstoši PSRS pilsoņu ir latvieši. 51 gadu LR pilsonība nav piešķirta naturalizācijas ceļā, jo okupācijas režīms ir likvidējis Latvijas valsts suverēno varu [..].

Tika izstrādāti divi kardināli atšķirīgi pilsonības problēmas risinājuma varianti. Vienu no tiem pēc būtības veido dažādas nulles varianta “modifikācijas”. Otrs piedāvā 1918. gada Latvijas Republikas kontinuitātes ceļu: Saeimas vēlēšanās piedalās tikai LR pilsoņi, un tikai Saeima ir tiesīga lemt, kādos apstākļos PSRS pavalstnieki var naturalizēties un saņemt LR pilsonību. Mūsu koncepcija paredz Saeimas vēlēšanu sastāva paplašināšanos, nevis pilsoņu skaita pieaugumu. Tātad pirmajās vēlēšanās, kurās tiks atjaunota Saeima, ar zināmiem noteikumiem piedalīsies arī

daļa PSRS pavalstnieku vai bezvalstnieku [..]. Tieši šis variants mums šķiet politiski pieņemamākais, jo tas var rast lielāko skaitu piekritēju. Tāpēc mēs to nosaucām par kompromisa ceļu.”

Atbilstoši šim variantam LR AP pieņēma lēmumu “Par gatavošanos Saeimas vēlēšanām”, saskaņā ar kuru tika paplašināts vēlētāju loks.

Taču 11. septembrī — jau minētajā LTF parlamenta frakcijas sēdē — šis pilsonības jautājuma risinājuma variants nesaņēma nepieciešamo balsu skaitu. “Par” nobalsoja 47 deputāti, “pret” — 18. Frakcijā nebija vienprātības tolaik vissvarīgākajā jautājumā.

Vladlens Dozorcevs vēlāk rakstīja: “Faktiski frakcija sašķēlās pamatjautājumā. Vienprātības nav, taču uz politiskās drošības principa pamata iespējams kompromiss — ar tā palīdzību tiks skartas tikai nelielas cilvēku daļas intereses.

Šķiet, iespējams ņemt vērā tikai tādu rādītāju, kā integrācijas periods Latvijas sabiedrībā. Lojalitāte vispār nav nekāds kritērijs. Stratēģiskā grupa nav nonākusi pie vienprātīga viedokļa. Vieni piedāvā par pilsoņiem apriori uzskatīt visus šeit dzimušos. Nu, bet ar ko tad sliktāki ir cilvēki, kas Latvijā iebraukuši bērnībā? Cilvēki, kuriem nav citas dzimtenes, kuri visu mūžu ir atdevuši Latvijai? Par demokrātiskāko es uzskatu “nulle variantu”, taču šķiet, ka tas nav iespējams. Toties iespējams ir kompromiss. Piemēram, Godmaņa piedāvātais valdības variants — pielāgot patreizējai situācijai likumu par pavalstniecību. To Saeima pieņēma 1919. gadā, kad Latvijā izveidojās līdzīga situācija — valstī dzīvoja arī kādreizējās cariskās Krievijas pilsoņi. Tālaika politiķi bija reālisti un uzskatīja, ka drošāk, taisnīgāk un mērķtiecīgāk būs atzīt par pilsoņiem visus, kas likuma pieņemšanas brīdī nodzīvojuši valstī 5 gadus [..].

Risinot pilsonības problēmu, mums jāsniedz atbilde uz galveno jautājumu: kāds ir visu šo risinājumu mērķis? [..] Mēs vēlamies iziet Eiropā kā civilizēta valsts, un Lielbritānijas ārlietu ministra vietnieks jau ir izteicis brīdinājumu: ja Latvija pieņems no demokrātijas viedokļa nepieļaujamus lēmumus, iespējama diplomātisko attiecību pārtraukšana mūsu valstu starpā.

.. Būtu labi, ja parlamentā būtu īsts priesteris, kurš pajautātu: kāpēc mēs bijām tik iejūtīgi savā starpā tad, kad bija briesmīgi, grūti un bīstami? Kāpēc esam kļuvuši tik ļauni un riebi tagad, kad briesmas ir garām? Parlamentā ir ļoti vajadzīgs cilvēks, kurš varētu skart morāles aspektus...”

12. septembrī — nākamajā dienā pēc LTF frakcijas sēdes, kurā tika apspriests pilsonības jautājums, notika frakcijas šķelšanās. Izveidojās frakcija “Satversme”, kas uzstājās par Latvijas valsts atjaunošanu uz 1922. gada Satversmes bāzes. Tas nozīmēja, ka jautājums par pilsonību ir jārisina nevis Augstākajai Padomei, bet gan Saeimai, taču tās ievēlēšanai ir nepieciešams legītims pilsoņu kopums.

Oktobra sākumā avīzē “Atmoda” tika publicēti dažādu cilvēku viedokļi pilsonības jautājumā.

Piemēram, žurnālists Juris Paiders puda viedokli par to, ka diskusija pilsonības jautājumā organizēta nekorekti. Tie, kas atbalsta 1940. gada variantu, pārējos, nulles varianta piekritējus, saukā par latviešu tautas nodevējiem. Vai jūs vēlaties, lai jūs sauktu par nodevēju? — vaicāja Paiders.

“Deputātiem jāpanāk, lai pilsonība netiktu piešķirta automātiski. Jānosaka maksimālais uzturēšanās cenzs. Pēc manām domām, tam vajadzētu sastādīt 18 gadus. Jāizvirza arī tādas prasības, kā obligātas latviešu valodas un Latvijas vēstures zināšanas, lojāla attieksme pret valsti [..]. Mēs tiecamies izveidot Latvijā stabilu sabiedrību. Tas iespējams tikai tad, ja ir stabils parlaments. Savukārt parlamenta stabilitāte ir garantēta tikai tad, ja tajā vairākums piederēs latviešu nācijai. Latviešiem jābūt saimniekiem savā zemē,” tādu viedokli pau-
da LR AP deputāts Dzintars Ābiķis.

“Ko iesākt ar miljonu nepilsoņu?” — šo jautājumu avīzes lasītājiem uzdeva žurnālists Ainārs Vladimirovs un pats sniedza atbildi uz to: nezinu. **“Trešā daļa iedzīvotāju bez pilsonības — tas ir pārāk daudz.** Var jau spriest par vēsturisko taisnīgumu un visu pārējo, tomēr pastāv ne vien taisnīgums, bet arī konkrēta politiskā situācija [..]. Jāpatur prātā tas, ka šiem cilvēkiem bija tiesības vēlēties un tikt ievēlētiem. **Gadījumā, ja viņiem tiks atņemtas balsstiesības, radīsies psiholoģisks diskomforts, zudīs politiskās stabilitātes izjūta un radīsies iespaids par tiesību ierobežošanu.”**

Pilsoņu kongress un Latvijas Nacionālās neatkarības kustība (LNNK) vienmēr asi kritizēja jebkuru, pat vismazāko atkāpšanos no radikālās pozīcijas pilsonības jautājumā. Jebkuru kompromisu šīs organizācijas uzskatīja par latviešu tautas interešu nodevību. Arī pēc 24. augusta viņu pozīcija nemainījās.

10. septembrī Pilsoņu kongresa avīze “Pilsonis” publicēja Pilsoņu kongresa Latvijas komitejas priekšsēdētāja Māra Grīnblata rakstu, kurā bija apkopoti Pilsoņu komiteju darba rezultāti par 1991. gada jūliju un augustu.

“21. augustā pieņemtā deklarācija un tai sekojošā (neatkarīgās Latvijas Republikas — V.G.) atzīšana pasaulē situāciju ir mainījusi, — rakstīja M. Grīnblats — .. Šodien ir jāmaina taktika, un galvenā uzmanība jāpievērš nevis Latvijas starptautiskajai atzīšanai, bet gan tam, ka vēl joprojām nav atrisināts Latvijas deokupācijas un dekolonizācijas jautājums. Gadījumā, ja Saeimas vēlēšanas organizēs Augstākā Padome, tajās piedalīsies arī Latvijā dzīvojošie PSRS pilsoņi. Rezultātā Latvija būs tāda, par kādu jau ir brīdinājusi Latvijas komiteja. Tā būs “jauna” Latvija ar oficiālu divvalodību, netiešu Maskavas kontroli pār lielāko daļu Latvijas ekonomikas, ar bijušo latviešu un krievu komunistu līdzdalību politiskajā dzīvē [..].”

Tajā pašā dienā Pilsoņu kongresa vadītāji: Māris Grīnblats, Jānis Straume un Elmārs Vēbers piedalījās preses konferencē, kurā puda savus ieskatus par pilsonības jautājuma risināšanu. **“Pilsoņu kongresa mērķi — deokupācija, dekolonizācija un denacionalizācija — vēl joprojām ir aktuāli,”** uzsvēra M. Grīnblats. **Viņš puda uzskatu, ka Saeimas vēlēšanas ir jāatliek uz maksimāli ilgu laiku, lai latviešu un krievu komunistiem neizdotos tajās izcīnīt uzvaru.**

J. Straume izteicās, ka vēlēšanās var piedalīties tikai LR pilsoņi, savukārt E. Vēbers minēja divus jaunās Saeimas vēlēšanu organizācijas priekšnoteikumus — deokupāciju un dekolonizāciju. Pēc viņa domām, no LR likumdošanas viedokļa, lielākā daļa cilvēku, kas ieradušies Latvijā pēc 1940. gada, Latvijā atrodas nelikumīgi, tāpēc ir jāizstrādā repatriācijas programma, bet “repatriācijas procesam, protams, ir jānotiek civilizēti.”

Nākamajā dienā pēc preses konferences avīze “Diena” publicēja Aigara Jirgena, Pilsoņu kongresa Latvijas komitejas priekšsēdētāja vietnieka, rakstu. Jirgens apgalvoja: *“Jāizstrādā PSRS pilsoņu repatriācijas mehānisms. Valdības līmenī ir jāpanāk vienošanās ar PSRS un tās republiku valdības iestādēm šī mehānisma realizācijai, kā arī jāpiesaista līdzekļi no Rietumu finansiālās palīdzības un kredītiem. Šis problēmas risinājums ir vienīgais politiskais un sociālais Latvijas nākotnes garants [..]. Tas nav nopietni — apgalvot, ka liela daļa kolonistu ir neatkarības piekritēji [..].”*

Nelatviešus neaprakstāmi šokēja intervija ar LNNK priekšsēdētāju Visvaldi Lāci, kas tika publicēta avīzes “СМ-сегодня” 11. septembra numurā. V. Lācis, Maskavas 1. Svešvalodu institūta absolvents, kara gados — Latviešu brīvprātīgā SS leģiona 19. divīzijas virsnieka palīgs, paziņoja, ka LR pastāvīgie iedzīvotāji, kuri Latvijā apmetušies pēc 1940. gada 17. jūnija, un viņu pēcteči, pēc sava tiesiskā stāvokļa neesot pat ne “otrās šķiras pilsoņi”. **“Jūs neesat nekas!”** — viņš paziņoja avīzes korespondentei Janai Rubinčikai. Latviešu nacionālo pastāvēšanu apdraudot pat tie 250 tūkstoši nelatviešu, kuri balsoja par Latvijas neatkarību.

Vienīgais ar Latvijas Komunistisko partiju nesaistītais latviešu kopienas pārstāvis, kas šīs latviešu presē izvērstās neklātienas diskusijas gaitā piekrita “nulles variantam”, bija Latvijas Demokrātiskās darba partijas politiskās komisijas priekšsēdētājs, Latvijas Universitātes Vēstures un filozofijas fakultātes dekāns Juris Rozenvalds.

“Manuprāt, jautājumā par pilsonību cilvēcisku un civilizētu pieeju apliecinātu tikai viens lēmums — pilsonība ir jāpiešķir visiem Latvijas pastāvīgajiem iedzīvotājiem, kuri rakstiski apliecina lojalitāti Latvijas Republikai un ir gatavi atteikties no citas valsts pilsonības,” viņš izteicās rakstā “Kungi bez kundzības”, kas 7. septembrī tika publicēts avīzē “Diena”.

J. Rozenvalds pirmais paziņoja, ka no tā, kāds lēmums tiks pieņemts pilsonības jautājumā, ir atkarīga Latvijas valsts nākotne: tā būs demokrātiska un sociāli taisnīga vai nacionāli totalitāra valsts. Vienlaikus viņš kritizēja latviskās Latvijas tēzi — rietumu latviešu emigrācijas radikālā spārna, Pilsoņu kongresa un LNNK ideoloģijas svētumu.

“Latvijas valsts ideja nav identiska latviešu nacionālajai idejai. Demokrātiska valsts attiecībā uz lojālu pilsoni neņem vērā nacionālos kritērijus. Rodas bažas par to, ka “latviskās Latvijas” ideja ir saistīta ar noteiktām psiholoģiskām, nacionāl-patriotiskām un cita veida spekulācijām. Te varētu dažus vārdus pieminēt par neoboļševistisko denacionalizācijas sindromu. Kaut ko līdzīgu esam jutuši uz savas

ādas. Es runāju par rusifikāciju, kas ilga visus piecdesmit padomju sabiedrībā nodzīvotos gadus. Šis sindroms vēl daudzviet ir jūtams. Piemēram, tas pārvērties pārliecībā, ka citas nacionalitātes pārstāvis latvieti apdraud ar to vien, ka viņš nav latvietis, un otrādi: latvietis ir labs tāpēc vien, ka ir latvietis,” rakstīja J. Rozenvalds.

Un tālāk: “Tā ir utopija — domāt, ka latviešu stratēģiskajām interesēm atbilst tikai pie latviešu tautības nepiederošo iedzīvotāju pakāpeniska repatriācija vai asimilācija, un cerēt, ka tādā veidā izdosies atgriezties pie pirmskara Latvijas demogrāfiskās proporcijas. Tas ir bīstami pašiem latviešiem, jo orientē viņus tikai uz konfrontāciju ar citām tautībām.”

Un pats galvenais: “Neatkarīga valsts Latvijas Republika varēs stabili attīstīties un nodrošināt latviešu nacionālās intereses tikai tajā gadījumā, ja izveidosies demokrātiska sabiedrība, kam izdosies integrēt tos citu tautību pārstāvjus, kuri būs lojāli attiecībā pret Latvijas valsti, neatkarīgi no viņu piederības Pirmās Latvijas Republikas pilsoņiem. **Savukārt Latvijas valstij ir jāuzņemas pienākums nodrošināt viņu nacionālās tiesības un radīt reālu iespēju mazākumtautībām piedalīties sabiedrības pārvaldē.**

Apgalvojums, ka mēs nevaram atļauties demokrātiju latviešu traģiskā demogrāfiskā stāvokļa dēļ, nozīmē latviešu pretnostatīšanu visām pārējām valstī dzīvojošajām etniskajām grupām — stāvokli, kam nav nekādas perspektīvas. Pēc būtības, šī viedokļa pamatā ir neticība latviešu spējam ar demokrātisku līdzekļu palīdzību nodrošināt sev vadošo lomu sabiedrībā, lai panāktu tās harmoniju un stabilitāti,” tā J. Rozenvalds novērtēja nacionālo ideoloģiju, ar ko bija bruņojušās nacionālistiskās organizācijas.

Diemžēl 1991. gada septembrī šāds viedoklis nevarēja rast atbalstu Augstākajā Padomē. AP arvien vairāk sliecās atbalstīt nacionālistisko organizāciju — Pilsoņu kongresa un Latvijas Nacionālās neatkarības kustības — prasības.

“Nulles” variantu pilsonības jautājumā atbalstīja arī frakcija “Līdztiesība”. Taču šīs opozicionārās frakcijas loma Augstākajā Padomē bija niecīga, un pēc 19. — 21. augusta notikumiem tā kļuva vēl vājāka. Frakciju ievērojami vājināja tas, ka astoņi frakcijas locekļi — bijušie Latvijas Komunistiskās partijas pilsētu un rajonu komiteju sekretāri — aktīvi atbalstīja VĀSK (ГКЧП). Nevienš Augstākās Padomes deputāts nebija aizmirsis skrejlapu, ko puča dienās no helikoptera izkaisīja pa Rīgu — to bija parakstījis arī frakcija “Līdztiesība”. Laikraksta “Diena” komentētājs Jānis Mozulis šīs frakcijas stāvokli pēc puča izģāšanās nosauca par “politisko katastrofu”.

Tātad oktobra vidū, kad Augstākā Padome pieņēma lēmumu “Par Latvijas Republikas pilsoņu tiesību atjaunošanu un naturalizācijas pamatnoteikumiem”, kreisā opozīcija bija krietni vien novājināta.

Situāciju nespēja mainīt arī atsevišķu krievu intelligences pārstāvju uzstāšanās, kuri atbalstīja Latvijas Tautas frontes darbību kopš tās dibināšanas brīža. 6. oktobrī, deviņas dienas pirms Augstākās Padomes sēdes, kurā tika pieņemts lēmums “Par Latvijas Republikas pilsoņu tiesību atjaunošanu un

naturalizācijas pamatnoteikumiem”, Latvijas Valsts universitātes aktu zālē notika Latvijas krievu demokrātiskās inteliģences sapulce. Sapulces darba kārtībā bija viens jautājums — pilsonība. Sapulcē uzstājās Marina Kosteņecka. Viņa atzīmēja, ka “automātiska pilsonības piešķiršana vienai iedzīvotāju daļai un pazemojoša rakstveida lūguma iesniegšana citiem pastāvīgajiem Latvijas iedzīvotājiem var novest pie neparedzamām sekām.”

M. Kosteņecka piebilda: **“Iespējams, kļūšu smieklīga, taču gribētu aicināt latviešus nepārkāpt Kosmiskā līdzsvara likumu, kura pamatā ir tikumība. Nav iespējams nesodīti pazemot cilvēka cieņu! Nācijai, kas tik ilgi savas vēstures gaitā ir cietusi pazemojumus, ir jāapzinās, kādas var būt pretnostatījuma sekas — tas neapšaubāmi izpaudīsies gadījumā, ja tiks pazemota pie valsts pamatiedzīvotājiem nepiederošo cilvēku cieņa.”**

Savu runu M. Kosteņecka noslēdza ar paziņojumu, ka ir gatava atteikties no LR pilsonības gadījumā, ja tiks aizskartas Latvijā dzīvojošo krievu tautības cilvēku tiesības. “Šajā gadījumā es labāk saglabāšu Latvijas pastāvīgā iedzīvotāja statusu bez jebkādas valsts pilsonības,” teica viņa.

Taču labējie radikāļi šādus paziņojumus neuztvēra nopietni. Lēmums pilsonības jautājumā jau bija pieņemts, un neviens pat negrasījās to mainīt.

Vladimirs Buzajevs.

VIŅI par MUMS. Par BISS pētījumu nepilsoņu jautājumā.

2014. gada 17. novembris.

Pirms ceturtdaļgadsimta, kad vēl nebija atcelts Konstitūcijas sestais pants par PSKP vadošo lomu, es aktīvi strādāju Demokrātiskās iniciatīvas centra ietvaros. Tā bija pirmā krievu nemarksistiskā politiskā organizācija Latvijā, kurai, pēc latviešu preses viedokļa, bija raksturīgs zināms šovinizms. Arī tolaik, tāpat kā pašlaik, mēs centāmies Maskavai paskaidrot, ka Latvijas Tautas Fronte nemaz nav tik “balta un pūkaina”, kā izskatās tūkstoš kilometru attālumā.

Tāpēc mēs ļoti nopriecājamies, kad mūsu birojā ieradās ciemiņi no galvaspilsētas — viņu mērķis bija Latvijā dzīvojošo krievu problēmu apzināšana. Mani šokēja šo cilvēku darba vieta — N. Mikluho-Maklaja Etnogrāfijas institūts. Es sapratu, ka mums draud iespēja no pilnvērtīgiem PSRS pilsoņiem pārvērsties par papuasiem, ko reiz centīgi pētīja krievu etnogrāfijas pamatlicējs.

Kad šī pārvērtība bija palikusi aiz muguras, es centos darbā ievērot principu: papuasus pētniecība ir pašu papuasus rokās. Mana pirmā monogrāfija par šo tēmu⁵⁷ tika publicēta tieši pirms 10 gadiem, savukārt pēdējā monogrāfija dienas gaismu ieraudzīja pavisam nesen — 15. oktobrī (2014), nepilsoņa dienā.

Jaunākajā monogrāfijā ir 488 norādes. Tas liecina, ka “čukča ne tikai raksta vien, čukča lasa arī.” Patiešām, cenšos nepalaist garām arī to, ko par mums raksta cilvēki, kas par papuasiem uzskatīti netiek.

Septembra beigās parādījās vēl viena publikācija — “Latvijas nepilsoņu integrācijas process”⁵⁸, ko sagatavojušas trīs pētnieces no Baltijas Sociālo zinātņu institūta. Apjomīgais (80 lappuses) darbs ir sagatavots pēc valdības pasūtījuma. Tā izpildei tika piesaistīts arī finansējums no Islandes, Lihtenšteinas un Norvēģijas, un pētījuma rezultāti tika tulkoti arī angļu valodā. Līdz ar to varu secināt, ka tā ir zināma alternatīva manam pētījumam, kura finansējuma avots meklējams krietni tālāk uz austrumu pusi.

Manu vēlmi organizēt šādā atmosfērā diskusiju ar dāmām, kas apriori ne pie kā nav vainīgas, lielā mērā iespaidoja arī paziņojums par manas grāma-

57 «Тенденции изменения правового статуса различных групп российских соотечественников, постоянно проживающих в Латвийской Республике», Рига, ЛКПЧ, 2004. Pieejama pēc adreses http://www.lhrc.lv/biblioteka/tendencij_2004_2.pdf

58 Pieejama pēc adreses http://www.biss.soc.lv/downloads/resources/nepilsoni/BISS_Nepilsoni_2014.pdf

tas prezentāciju⁵⁹ portālā “Latvijas sabiedriskais medijs”. Šis sabiedriskās (lasi: valsts) Latvijas Televīzijas un radio apvienotais portāls parādījās 2013. gadā. Pats par sevi saprotams, tas tika izstrādāts ar mērķi sniegt “objektīvu un izglītojošu informāciju [...] visām sabiedriskajām grupām.” Šajā portālā man veltīts milzīgi glaimojošs video — aina, kurā redzams, kā vientuļš deputāts pratina trīs ministrus, un sekundanta loma piešķirta Saeimas priekšsēdētāja biedrei.

Video ierakstu pavada vārdi: “Prezentācija pieskaņota Augstākās Pado-
mes lēmuma “Par Latvijas Republikas pilsoņu tiesību atjaunošanu un natu-
ralizācijas pamatnoteikumiem” 23. gadadienai. Starp citu, saskaņā ar SAB
atskaiti, LCK darbības mērķis ir radīt dezinformējošu pamatu apgalvojumiem
par to, ka Latvijā netiek ievērotas mazākumtautību tiesības”.

Tāpēc pašlaik es gribētu paanalizēt — ko tad īsti drīkst un ko nedrīkst
teikt zinātnieks, kas veic pētījumu uz valsts rēķina. Analīzes pamatā esmu
izmantojis savu jaunāko publikāciju, kuras versija krievu valodā kopš 2013.
gada pieejama gan bibliotēkās, gan internetā (<http://flibusta.net/a/114213>).

Pie viena parādīšies arī iegāns vēlreiz publicēt savus secinājumus — tie
valdībai ir tik neizdevīgi, ka valstsvīri ir gatavi strīdā iesaistīt pat tiesībsargā-
jošos orgānus — vidutāju lomā.

Kas tad īsti tika pētīts?

Galvenokārt pētījumā iekļauts pašu nepilsoņu viedoklis par to, kāpēc viņi
vēl arvien ir saglabājuši šo statusu un neizmanto “plaši pieejamās” iespējas
iegūt Latvijas pilsonību. Pētījumā iekļauti ne vien citu pētnieku veikto (1997
— 2013) aptauju rezultāti, bet arī apkopotas intervijas ar 40 nepilsoņiem —
Jelgavas, Liepājas, Daugavpils un Rīgas iedzīvotājiem, un publisko diskusiju,
ko pētījuma autori organizējuši šajās pilsētās, apraksti.

Es pats ne īpaši interesējos par nepilsoņu viedokli, jo dodu priekšroku
iespējām objektīvi pētīt grūtības, ar ko nākas saskarties pilsonības iegūšanas
ceļā. Piemēram, arī mēs esam izmantojuši lielāko daļu pētījumā minēto un
dažas neminētas aptaujas. No aptaujām ņemtas, galvenokārt, ne nepilsoņu
atbildes uz abstraktiem jautājumiem par Latviju, patriotismu, vēsturiskajiem
notikumiem utt., bet gan objektīvie faktori, piemēram, par to, kāds ir pilso-
nības pretendenta latviešu valodas zināšanu līmenis.

Viena no neapšaubāmām darba priekšrocībām ir tajā iekļautie statistikas
dati, kas dod iespēju izstrādāt nepilsoņa “portretu”. Netiek slēpti arī faktis-
kie dati par naturalizācijas tempiem, kas ļauj secināt, ka pašlaik šo proce-
su varam uzskatīt par pārtrauktu — šo secinājumu autori tā arī neizdarīja.
Ļoti vērtīgs autoru atzinums ir valdības rūpīgi slēptais fakts, ka nepilsonības
mazināšanās galvenais faktors ir nevis naturalizācija, bet gan mirstība un
emigrācija. Autori pat drosmīgi, taču ne īpaši sekmīgi, mēģināja prognozēt
nepilsoņu skaita samazināšanu 20 gadu periodā.

Darbam ir arī vairāki trūkumi: pārāk optimistiski secinājumi par nepilsoņu augsto statusu un progresējošo naturalizācijas procesa vienkāršošanos. Nav arī gandrīz nekādu starptautisko salīdzinājumu, izņemot minētos kaimiņvalsts — Igaunijas statistikas datus.

Par nepilsoņa statusu

Lūk, kā autori bez jebkādam norādēm uz avotiem vērtē nepilsoņa statusu: "Kopumā Latvijas nepilsoņu statuss un tiesības ir ievērojami plašākas nekā trešo valstu valstspiederīgajiem Latvijā, kas uzturas ar pastāvīgajām vai termiņa uzturēšanās atļaujām.

Galvenie ierobežojumi, ko nosaka nepilsoņa statuss, attiecas uz iespēju strādāt noteiktās profesijās, kas saistītas ar valsts drošību un pārvaldi, kā arī piedalīties Saeimas un pašvaldību vēlēšanās.

Vienlaikus sociālo tiesību jomā atšķirības pilsoņu un nepilsoņu vidū ir minimālas un nepilsoņiem ir dota iespēja iegūt Latvijas pilsonību naturalizācijas kārtībā."

Autori pilnībā ignorē publiski pieejamo un valsts institūciju vairākkārt pārbaudīto pilsoņu un nepilsoņu atšķirību sarakstu⁶⁰, ko mēs periodiski atjaunojam.

Nav iespējams neievērot, ka starp tiesību ierobežojumiem, kas lielākoties saistīti ar vēlēšanu tiesībām, autori netaisnīgi ignorē liegumu piedalīties Eiropas Parlamenta vēlēšanās, balsot referendumos, un pat iesniegt kolektīvās peticijas Saeimā, kā arī dibināt politiskās partijas. Atšķirībā no ārvalstniekiem, nepilsoņiem ir tiesības iestāties partijā, taču gadījumā, ja nepilsoņi šajā partijā ir skaitliskā vairākumā, šāds aizdomīgs politiskais veidojums ir jālikvidē.

Nav saprotams, kas, pēc autoru domām, ir "trešās valstis". Ja tās ir jebkuras ārvalstis, ieskaitot arī ES dalībvalstis, tad viņu secinājums par nepilsoņa statusa pārākumu pār ārvalstnieka statusu ir kļūdainš. Starp 80 ierobežojumiem, kas attiecas uz nepilsoņiem, septiņpadsmit punkti neattiecas uz Latvijā dzīvojošajiem ES pilsoņiem — atšķirībā no nepilsoņiem, viņiem, piemēram, ir tiesības piedalīties Eiropas Parlamenta vēlēšanās un pat izvirzīt savu kandidatūru EP un pašvaldību vēlēšanās, strādāt par advokātiem, patentu pilnvarniekiem un privāto apsardzes dienestu vadītājiem, tirgot, kolekcionēt un nēsāt ieročus. Šo parādību, ko es dēvēju par "eiropasismu", ievēroja pat iepriekšējais Tiesībsargs, kurš nepilsoņu problēmu jautājumā bija adekvātāks, nekā Juris Jansons.

Saskaņā ar pārbaudes lietas rezultātiem⁶¹, kas tika ierosināta jautājumā par viņam iesniegto atšķirību sarakstu, Tiesībsargs ieteica pārskatīt atbilstošos nepilsoņu tiesību ierobežojumus ik reizi, kad ārvalstnieku tiesības paplašinās līdz pat pilsoņu tiesību līmenim. Pats par sevi saprotams, tas nav darīts NE REIZI.

60 http://www.lhrc.lv/biblioteka/svod_razl_2013_lat.pdf

61 Pieejami pēc adreseš http://www.tiesibsargs.lv/img/content/atzinums_par_pilsonu_un_nepilsonu_tiesibam_2008_09.pdf

“Ar valsts drošību un pārvaldi saistīto” ierobežojumu skaits patiešām ir ļoti liels — 23 no 80. Daži no tiem rada dziļu neizpratni starptautisko tiesībsargājošo struktūru darbinieku vidū, piemēram, aizliegums strādāt par ugunsdzēsēju, dzimtsarakstu nodaļas darbinieku vai pašvaldības policistu. Savukārt man nav saprotams, kāpēc autori šos ierobežojumus uzskata par “galvenajiem”.

Pastāv arī 8 ierobežojumi privātajā sfērā, ieskaitot jau iepriekšminētos aizliegumus strādāt par advokātu vai patentu pilnvaroto. Pastāv 18 ierobežojumi sabiedriskajā sfērā: sākot ar liegumu ieņemt Tiesībsarga posteni, līdz pat liegumam ieņemt bīskapa posteni katoļu baznīcā vai Rīgas domes — vienīgās, taču ļoti svarīgās pašvaldības — revīzijas komisijas locekļa vietu. Saglabājušies arī atsevišķi ierobežojumi, kas skar privāto uzņēmējdarbību (8) un īpašumtiesības uz zemi (4).

Daži nepilsoņi par “būtiskāko” var uzskatīt nevis darbu valsts struktūrās, bet gan tikai pilsoņiem paredzētās tiesības pievienoties ārzemēs dzīvojošajiem pieaugušajiem bērniem, savukārt citi — tiesības saņemt nacistiskā režīma represētā statusu, izņemot mazgadīgos koncentrācijas nometņu gūstekņus un ebrejus, — arī šīs tiesības ir paredzētas tikai pilsoņiem.

Ļoti gribētos uzzināt, kāpēc tādu ierobežojumu, kā nepilsoņu ierobežotos bezdarbnieka pabalstus un jebkāda veida pensijas gadījumā, ja darba stāžs padomju laikā ir uzkrāts ārpus Latvijas PSR robežām, autori uzskata par “minimālu”. Mēs vērtējam, ka šo ierobežojumu rezultātā ir cietuši aptuveni 60 tūkstoši cilvēku (20 % nepilsoņu) un līdz 2010. gadam viņiem nodarītie zaudējumi pārsniedza 140 miljonus latu.

Un, visbeidzot, visai divains ir atšķirību saraksta vērtējums, ņemot vērā to, ka “nepilsoņiem ir sniegta iespēja iegūt Latvijas pilsonību naturalizācijas kārtībā”. Tikpat labi varam apgalvot, ka nav jēgas cīnīties par darba cilvēku tiesībām, jo ikviens mūsu brīvajā valstī var kļūt par miljonāru. Arī pats slave-nākais gejs Latvijā — Rinkēviča kungs — tai vietā, lai pieprasītu seksuālajām minoritātēm labvēlīgu likumdošanu, varētu ar personisko piemēru mudināt savus brāļus atgriezties pie kāda tradicionālā dzimumattiecību modeļa.

Nepilsoņa portrets

Kad statistikas dati par nepilsoņiem bija apkopoti, autori izdara trīs vienkāršus secinājumus:

1. nepilsoņi dzīvo lielpilsētās (74 %), lielākoties — Rīgā (52 %);
2. vecuma ziņā nepilsoņi būtiski atšķiras no pilsoņiem — viņu vidū biežāk sastopami vecāka gadagājuma cilvēki, un šī starpība ar laiku tikai pieaug;
3. no nacionālā sastāva viedokļa nepilsoņi lielākoties pārstāv kādreizējās brālīgās slāvu tautas (89,5 %).

Pats par sevi saprotams, šos secinājumus esmu iekļāvis arī savā monogrāfijā — nodaļā ar pārsteidzoši līdzīgu nosaukumu.

Jautājumā par teritoriālo sadalījumu esam atzīmējuši svarīgu, recenzējamajā darbā iztrūkstošu faktu par to, ka Liepājā un Ventspilī nepilsoņi līdz ar ārzemniekiem sastāda lielāko daļu pilsētā dzīvojošo nelatviešu — 55 un 53 %. Rīgā, Jūrmalā, Olaines un Salaspils novados šī daļa sastāda 47 — 49 %. Šajos reģionos īpaši jūtams vēlēšanu tiesību trūkums gan vietējās vēlēšanās, gan referendumos (Saeimā izskatāmais likumprojekts par vietējiem referendumiem neparedz iespēju piedalīties tajās nepilsoņiem).

Autoru apziņai garām ir paslīdējis arī fakts par to, ka masveida nepilsonība nav vienlīdz smagi skārusi dažādu tautību pārstāvjus: krievu vidū ir "tikai" 33 % nepilsoņu, savukārt baltkrievu un ukraiņu vidū nepilsoņu skaits pārsniedz pusi (54 % un 55 %). Taču ne Baltkrievija, ne Ukraina īpašu aktivitāti neizrāda un nepievērš lielu uzmanību savu tautiešu stāvoklim Latvijā, ko radījusi masveida nepilsonība — atšķirībā no Krievijas, šīs valstis prasa vīzu gadījumā, ja tautieši nepilsoņi vēlas apmeklēt šīs valstis.

Īpaši vērīgi recenzējamajā darbā tiek vērtēta nepilsoņu saikne ar Latviju. Pie tam vienīgais izmantotais vērtējuma instruments ir aptaujas, neskatoties uz to, ka šajā jautājumā daudz nozīmīgāki būtu statistikas dati. Piemēram, 2012. gadā starp nepilsoņiem 41 % sastādīja šeit dzimušie cilvēki, starp nepilsoņiem, kas bija jaunāki par 50 gadiem — pat 74 %.

Pārējiem — nepilsoņiem, kas nav dzimuši Latvijā — vidējais uzturēšanās cenzs Latvijā ir sastādījis 45 gadus. Šīs laika posms ir ilgāks nekā kopējais neatkarības laiks, tas ir divkārt ilgāks nekā Otrās Latvijas Republikas pastāvēšanas laiks, taču Latvija ar spītību, kam gan varētu atrast kādu labāku pielietojumu, turpina uzskatīt viņus par imigrantiem.

1993. gadā iedzīvotāju reģistrā bija fiksēti 1137 Latvijā līdz 1945. gadam dzimušie cilvēki, kas netika atzīti par pilsoņiem. Vecākais no viņiem ir dzimis nākamās Latvijas teritorijā 1892. gadā, taču augsto pilsoņa statusu tomēr nav izpelnījies.

Taču pat pirmajam cilvēkam, kas dzimis Latvijā 1945. gadā un saņēmis nepilsoņa statusu, vēlāko 70 gadu laikā itin labi varēja parādīties bērni, mazbērni un mazmazbērni. Un gadījumā, ja šā cilvēka mazmazdēls ir reģistrēts kā nepilsonis, kas patiešām ir iespējams saskaņā ar Latvijas likumiem, tad tā jau ir ceturrtā šeit dzimušo "imigrantu" paaudze.

1942. gadā Latvijā ir iebraukuši 1003 cilvēki, 1943. gadā — 1576 cilvēki, kas 1993. gadā tika reģistrēti kā topošie nepilsoņi. Tas bija laiks, kad Latvijai kaimiņos esošajās republikās (lielākoties Baltkrievijā) plosījās soda ekspedīcijas, kas dzina iedzīvotājus uz Latviju. Otrā Latvijas Republika, kas vēlāk atņēma viņiem politiskās tiesības, šajā gadījumā pauda solidaritāti ar nacistisko represiju organizatoriem un izpildītājiem (no vietējo kolaboracionistu vidus).

Starptautiskie salīdzinājumi

Starptautiskajos salīdzinājumos autori nav tālu gājuši — viņi ielūkojās tikai kaimiņvalstī Igaunijā: “Skatoties Eiropas kontekstā, nepilsoņu jautājuma risināšanā vienīgā valsts, kuras situācija salīdzināma ar Latviju, ir Igaunija. Lai gan arī citās Eiropas valstīs mīt iedzīvotāji, kuriem nav šīs valsts pilsonības, tikai Latvijā un Igaunijā 1990-to gadu sākumā bija liela tādu iedzīvotāju daļa, kuriem nav nevienas citas valsts pilsonības, bet tika noteikts statuss — Latvijas vai Igaunijas nepilsonis (Igaunijā 1992. gadā — 32 %, Latvijā 1994. gadā — 29 %). Saskaņā ar Igaunijas statistikas datiem, šobrīd Igaunijā ir 84 % pilsoņu, 7 % nepilsoņu (87 833 personas) un 9 % — citu valstu pilsoņu (7 % — Krievijas pilsoņi; 93 267 personas). Latvijā Krievijas pilsoņu skaits šobrīd ir 48 873 personas, kas veido 1,8 % no iedzīvotāju skaita, bet ar katru gadu Krievijas pilsoņu skaits Latvijā pieaug.”

Piezīmēsim, ka šajā citātā autori min no juridiskā viedokļa ievērojami atšķirīgas grupas — cilvēkus, kam nav tās valsts pilsonības, kurā viņi dzīvo, un cilvēkus, kam nav nevienas valsts pilsonības.

Pats par sevi saprotams, pie pirmās grupas pieder arī visi otrajā grupā iekļautie cilvēki. Ja runāt tikai par otro grupu, iznāk, ka Eiropas Savienībā, kurā mīt 500 miljoni cilvēku, Latvijas nepilsoņi veido 70 %, bet Igaunijas pilsoņi — vēl 22 % no kopējā cilvēku bez pilsonības skaita, tātad mūsu iekšējās problēmas rada galvassāpes visai ES.

Saskaņā ar Eurostat datiem, Latvijas un Igaunijas nepilsoņi, kas 1991. gadā zaudēja politiskās tiesības, 2011. gadā (20 gadu laikā kopš kolektīvās nīrgāšanās, kurai tika pakļauti šie cilvēki) sastādīja 96 % un 88 % no visiem šajās valstīs pilsonībā uzņemtajiem.

Savukārt, atgriežoties pie personu pirmās kategorijas, varam salīdzināt naturalizācijas tempus dažādās ES valstīs. 2011. gadā Latvija un Igaunija pilsonībā uzņēma pa 12 cilvēkiem uz 10 000 iedzīvotāju (vidējais rādītājs ES — 16 cilvēki). Ja aprēķinā ņemam vērā iedzīvotāju skaitu, kam nav konkrētās valsts pilsonības, Latvijā šis skaits sastāda 6 cilvēkus uz 1000 iedzīvotājiem — mūsu valsts ieņem trešo vietu no beigām pēc Čehijas un Slovākijas. Vidējais rādītājs ES ir četrkārt lielāks. Piemēram, Zviedrijā tāds naturalizācijas rādītājs attiecībā uz īstiem ārvalstniekiem, nevis pašmāju iedzīvotājiem, ir desmit reizes (!) lielāks, nekā Latvijā.

Manā grāmatā Latvijas un Igaunijas nepilsonības salīdzinājums ir daudz sīkāks. Īpaši *IMHOclub* vajadzībām (skat. rakstu “XXI gadsimta verdzības paveids” šajā krājumā) ir izstrādāts pat grafiks, kurā salīdzināti naturalizācijas tempi abās valstīs. Tas bez jebkādām aptaujām liek mainīt valdošo viedokli par nepilsoņu vēlmi naturalizēties.

Masveida nepilsonības mazināšanās temps

Latvijas ĀM, operējot ar masveida nepilsonības mazināšanās skaitļiem, izmanto tikai triumfālās relācijas (skat. rakstu “Kaudze melu un mazliet sta-

tistikas. Par ko klusē Latvijas Ārlietu ministrija” šajā krājumā), savukārt autori godīgi un drosmīgi atzīmē, ka nepilsoņu skaits kopš 1996. gada ir samazinājies par 450 tūkstošiem cilvēku, taču tikai 141 618 no viņiem ir naturalizējušies. Nepilsoņu skaita mazināšanos lielā mērā iespaido dzimstības un mirstības faktori.

Autori pat publicē salīdzinošo tabulu (4. tabula 64. lpp.), kurā apkopota nepilsoņu skaita mazināšanās gadu gaitā. Tā ir aizdomīgi līdzīga tabulai no manas gadu iepriekš publicētās grāmatas. Atšķirība ir tikai tā, ka es norādu ne tikai naturalizācijas procesa rezultātus, bet arī datus par reģistrāciju pilsonībā, kuros iekļauti arī dati par nepilsoņu bērniem un latviešu skolas absolvējušajiem jauniešiem.

Tiesības reģistrēties pilsonībā jauniešiem, kas absolvējuši latviešu skolas, tika likvidētas ar jaunākajiem Pilsonības likuma grozījumiem, kas stājās spēkā 2013. gada 1. oktobrī. Savukārt autori naturalizācijas sfērā pieņemtos grozījumus likumos uzskata par nepārtraukti pozitīvo procesu un apgalvo, ka pilsonībā uzņemti 90 % personu, kas iesniegušas pieteikumus.

Iespējams, šie dati ir patiesi attiecībā uz visu naturalizācijas periodu, tomēr nenāktu par jaunu minēt, ka 1999. gadā tikai 1 % pretendentu nespēja jau pirmajā reizē nokārtot pārbaudes, savukārt 2012. gadā šis rādītājs sasniedza 70 % atzīmi! Pie tam jau 2006. gadā tika ievērojami mazināta iespēja atkārtoti iziet pārbaudes — tāda bija atbilde uz naturalizācijas “bumu”.

Autori pārāk nopietni pēta pretendentu subjektīvo vērtējumu jautājumā par iespējām atkārtoti nokārtot nesekmīgi kārtoto eksāmenu un pilnībā ignorē faktu, ka pastāv objektīvs valodas eksāmena sarežģītības līmeņa kritērijs — līmenis B1, trešais sarežģītākais no 6 iespējamajiem. Jāpiebilst, ka, saskaņā ar dažādiem vērtējumiem, šim valodas zināšanu kritērijam neatbilst 40 — 46 % Latvijā dzīvojošo mazākumtautību pārstāvju.

No visiem pētījumā minētajiem aptauju datiem tikai viens patiešām ir interesants: kā jūs vērtējat padomju laikus un neatkarības periodu? Kā labu un ļoti labu neatkarības laika posmu ir novērtējuši 19 % nepilsoņu un 39 % pilsoņu. Savukārt padomju laikus atzinīgi novērtējuši 79 % nepilsoņu un 51 % pilsoņu!

Autori uzdrošinās prognozēt nepilsoņu skaita samazināšanos, pieņemot, ka visi masveida nepilsonības mazināšanās faktori (naturalizācija, mirstība, pāriešana citu valstu pilsonībā un autoru neminētā emigrācija) saglabājas patreizējā līmenī. Pie tam viņi uzskata, ka nepilsoņu skaita mazināšanos iespējams aprakstīt ar lineārās atkarības palīdzību — nepilsoņu skaits samazinās par 15 129 cilvēkiem gadā. Tātad, ja 2015. gada 1. janvārī nepilsoņu skaits sastāda 267 369 cilvēkus, tad līdz 2019. gada 1. janvārim viņu skaits saruks līdz 206 853 cilvēkiem, un 2030. gada 1. janvārī atliks tikai 40 434 nepilsoņu.

Patiesībā pie nemainīgiem mazināšanās faktoriem populācijas skaits tiek aprakstīts ar dilstošās eksponentes palīdzību ar koeficientu $15129/267369 =$

0,05658. Tātad 2019. gadā, domājams, saglabāsies 213 tūkstoši nepilsoņu, bet 2030. gadā nepilsoņa statusu saglabās 114 tūkstoši cilvēku.

Secinājumi

Pētījuma autoru secinājumi ir pārsteidzoši veģetāri: padarīt pilsonību pievilcīgu, organizēt valodas kursus un stimulēt saziņu latviešu valodā, uzsākt dialogu un veikt skaidrojošos pasākumus un, protams, finansiāli atbalstīt NVO, kas izdara tikpat pareizus secinājumus.

Pēc tam, kad no 2006. gada naturalizācijas tempi kritās vairāk nekā desmitkārt, šādi ieteikumi ir tikpat vērtīgi, kā padoms nopulēt kurtuves durtiņu rokturi, ja ieplaisājusi katla siena.

Grāmatas atbilstošās nodaļas noslēgumā es esmu izdarījis sekojošus secinājumus:

Dati par 1993. gada oktobri iedzīvotāju reģistrā liecina, ka šajā laika posmā 1 171 743 Latvijas iedzīvotāji bija pirmskara republikas pilsoņi vai abi viņu vecāki ir bijuši pilsoņi. 821 665 cilvēkiem abi vecāki bija nepilsoņi. Nu, un visbeidzot, 395 928 cilvēkiem tikai viens no vecākiem ir saņēmis pilsoņa statusu. Šie cilvēki automātiski tika atzīti par pilsoņiem, un nekas ļauns ar Latvijas Republiku nav noticis. Saskaņā ar 2011. gadā veiktās tautas skaitīšanas datiem, šajā laikā Latvijā dzīvoja tikai 295 122 nepilsoņi.

Vladimirs Buzajevs.

Muižnieks pret Dolgovu — 0:4. Kā Eiropas tiesību aizsardzības kalns dzemdēja pelēnu.

2014. gada 1. decembris.

Kā dažas reizes pasakot baltu patiesību, parādīt optimistisku, taču absolūti nereālu ainu par cilvēka tiesību ievērošanu Latvijā? To varam mācīties no Nila Muižnieka, mūsu valsts pilsoņa, kas ieņēmis Eiropas Padomes cilvēktiesību komisāra augsto posteni.

Nila Muižnieka teikto uzzinājām, pateicoties Ilzei Naglei, Latvijas Televīzijas korespondentei Briselē⁶². Muižnieks kritizē nekonkrētizētus Konstantina Konstantinoviča Dolgova, KF ĀM pilnvarotā cilvēktiesību jautājumos, izteicienus. Faktiski viņa polemika ir vērsta arī pret mums, jo savu viedokli jautājumā par cilvēktiesību ievērošanu Latvijā mēs regulāri pavēstam gan Dolgovam, gan Muižniekam, gan visiem labas gribas cilvēkiem. Protams, mēs esam pateicīgi Krievijai par to, ka tā izmanto savas iespējas, lai padarītu skaļāku vienas sabiedriskās organizācijas kluso balstiņu, un cieš atbildes sitienus.

Īsā rakstā ir izskatīti gan nepilsoņu jautājumi, gan situācija ar diskrimināciju pēc valodas pazīmes darba tirgū un mazākumtautību izglītību, gan arī nacisma glorifikācijas problēmas.

1. Nepilsoņi

Eiropas komisārs atzīst, ka nepilsoņu tiesību sfērā ir sastopamas atsevišķas problēmas, taču pat šajā jautājumā situācija uzlabojas: *“Gandrīz divdesmit gadus esmu uzsvēris, ka jautājums par nepilsoņu bērniem attiecas uz bērnu tiesību sfēru. Nesen likums tika mainīts, un gandrīz visi patreiz dzimušie nepilsoņu bērni tagad tiek uzņemti pilsonībā. Tas ir solis uz priekšu.”* Komisāra vārdi liecina, ka iespējams runāt par prettiesisku liegumu nepilsoņiem strādāt vairākās profesijās (dažām no tām liegums tika apstrīdēts tiesā).

Patiešām, 2013. gadā, pirmo reizi pēc 1998. gada, tika pieņemti grozījumi likumā “Par pilsonību”. 1998. gadā, pēc referenduma, kurā tika gūts minimāls balsu pārsvars, parādījās iespēja reģistrēt pilsonībā nepilsoņu ģimenē dzimušu bērnu gadījumā, ja abi vecāki rakstiski vērsās imigrācijas dienestā. Bija vajadzīgi 15 gadi (!), lai rastos iespēja reģistrēt bērnu dzimību namā, saņemot tikai viena vecāka iesniegumu.

62 Raksts ievietots sabiedriskās televīzijas (praktiski — valdības) portāla LSM.LV pēc adreses <https://www.lsm.lv/ru/statja/politika/novosti/evrokommisar-upreki-rossii-v-adres-latvii-o-narushenijah-prav-ch.a107379/>

Izvērtējot šī progresa iespaidīgos tempus, nenāktu par ļaunu to raksturot arī no kvantitatīvā viedokļa. Nepilsonībā dzimušo mazākumtautību bērnu daļa ir proporcionāla nevis nepilsoņu daļai mazākumtautību vidū (2013. gadā — 33 %), bet gan (pat neskatoties uz bēdīgo nepilsoņu vecuma vērtējumu) šīs daļas kvadrātam (11 %). 2012. gadā ģimenēs, kurās abi vecāki ir nepilsoņi, ir dzimuši 292 bērni.

Nemot vērā to, ka 2013. gada 1. jūlijā ledzīvotāju reģistrā bija reģistrēti 289 729 nepilsoņi, progress ir skāris tikai 0,1 % no kopējā skaita. Pie tam divus gadus ilgajā diskusijā, kas Saeimā ritēja likumprojekta sakarā, NEVIENS no Saeimas deputātiem nav izvirzījis NEVIENU ieteikumu, kas palīdzētu patiešām radikāli mazināt masveida nepilsonību.

Vēl vairāk, 2013. gadā naturalizācijas noteikumi, kas attiecas nevis uz jaundzimušajiem, bet uz visiem nepilsoņiem, kļuva vēl stingrāki (uzturēšanās cenzs, izglītības iegūšana latviešu skolā, atvieglojumu jautājuma izskatīšana tika nodota Saeimas ziņā). Un tas viss notiek, neskatoties uz to, ka naturalizācijas tempi laika posmā no 2005. līdz 2013. gadam ir kritušie no 19 169 līdz 1732 cilvēkiem, tātad tie ir samazinājušies 11 reizes! Taču pat šī pusbeigtā naturalizācija ir seškārt efektīvāka nekā jaundzimušo reģistrācija pilsonībā pēc vecāku iesnieguma.

Būtu es bijis Muižnieka kunga — tādu necilu pelēnu dzemdējušā Eiropas tiesību aizsardzības kalna vietā — es, šķiet, ciestu klusu šajā jautājumā, lai nelietu ūdeni uz Krievijas dzirnavām.

Muižnieks piemin, ka vairāki pret nepilsoņiem vērstie aizliegumi ir apstrīdēti tiesā. Patiesībā viņš tīri labi zina, ka apstrīdēts tikai VIENS nepilsoņu tiesību ierobežojums — pensiju jautājumā. Jau 2009. gadā valdība cieta sakāvi lietā "Andrejeva pret Latviju" Eiropas tiesas Lielajā palātā ar rezultātu 16:1. Tomēr Latvija līdz pat šim brīdim nav mainījusi likumdošanu, un sprieduma izpilde vairāk nekā piecus gadus nekustīgi "karājas gaisā" Eiropas Padomes Ministru komitejas kontrolē. Tajā pašā EP, kur Muižnieks ir ieņēmis komisāra vietu.

2. Ierobežojumi darba tirgū pēc valodas pazīmes

"Lasot aptauju datus, kļūst redzams, ka ne krievvalodīgie, ne krievi Baltijas valstīs nekādu diskrimināciju nejūt. Pirms pāris gadiem veiktā ES aģentūras mīlīgā pētījuma rezultāti liecina, ka Somijā krievi jūt diskrimināciju daudz spēcīgāk nekā Latvijā," ziņo komisārs. "Tātad subjektīvais vērtējums neatbilst Krievijas apgalvojumiem. Jāsaka, ka cilvēkiem, kas latviešu valodu nepārvalda, darba tirgū konkurēt ir grūtāk, un viņi to var uzskatīt par diskrimināciju, taču tas ir valodas zināšanu jautājums. Tomēr ir skaidrs, ka pilnveidojumi mazākumtautību politikas jomā ir nepieciešami."

Ko vērtas ir aptaujas, ar ko Muižnieks sakauj Dolgovu? Viena no tām (Jelgava, 2007. gads) liecina, ka darbiniekiem izvirzītās valodu prasības par pārmērīgām atzina 11 % latviešu un tikai 6 % aptaujāto nelatviešu.

Šāda aptauja liek izdarīt tikai divus secinājumus:

1. Ne jau visiem latviešiem patīk Nacionālā Apvienība;
2. Šeit nav Somija, un pēc aptaujas krievi gluži pamatoti gaida valodu inspektora apciemojumu.

Jautājumā par objektīvajiem datiem gribētos lūgt, lai Muižnieks parāda kartē vēl vienu valsti, kurā visām klasifikatorā norādītajām 3611 sabiedriskajā sfērā iekļautajām profesijām — no kapsētas sarga līdz pat premjerministram — ir norādīta valodas zināšanu kategorija.

No 2011. gada tām pievienotas vēl 1195 privātajā sfērā iekļautās profesijas. Pateicoties valsts ietekmei uz Rietumu cienīto privāto biznesu, valsts eksāmenu komisijā ir izveidojušās milzīgas (uz veselu pusgadu) rindas. Pie tam 2006. — 2008. g. “melnajā periodā” 29 — 33 % cilvēku nespēja sekmīgi nokārtot šīs pārbaudes.

Valodas prasību un valodas zināšanu līmeņa salīdzinājums liecina, ka 74 % profesiju sabiedriskajā sfērā un 31 % profesiju privātajā sfērā (B1 un augstākas kategorijas) nav pieejamas pusei pieaugušo nelatviešu. Tas ir vairāk nekā pietiekami, lai vērstos pie Muižnieka pēc palīdzības, un, to nesaņemot, lūgtu aizsardzību no Dolgova.

Turklāt vēl ne vārda neesmu teicis par valodas inspekcijām — to saņemto sūdzību skaita un iekasēto naudas sodu pieaugumu itin labi varam salīdzināt ar tautsaimniecības rādītāju pieaugumu “okupācijas” laikos.

3. Mazākumtautību izglītība

“Visi runāja par vidusskolu pāriešanu tikai uz latviešu apmācības valodu, ignorējot Latvijas saistības mazākumtautību tiesību aizsardzības konvencijas ietvaros, ignorējot Satversmes tiesas lēmumu par mazākumtautību izglītību, ignorējot Latvijas saistības cilvēktiesību ievērošanas sfērā,” atzina Muižnieks. “Par laimi (nupat izlasīju valdības deklarāciju), es nesaskatu nekādus punktus par izglītību tikai latviešu valodā. Man šķiet, tas būtu problemātiski, taču, par laimi, nekā tāda tur nav,” viņš sacīja.

Par laimi, “nekā tāda nebija” arī Straujumas valdības janvāra deklarācijā. Taču gan janvāra, gan arī novembra koalīcijas līgumā saglabājās ideja par VISAS (ne tikai par vidējās) vispārīzglītojošās izglītības pilnīgu pāreju uz mācību procesu latviešu valodā, ieskaitot bērnudārzus. Tiesa, abos dokumentos bija teikts, ka Nacionālajai Apvienībai ir tiesības izvirzīt šo ideju, taču pārējie koalīcijas locekļi var to arī neatbalstīt.

Piemēram, atbilstošais Nacionālās Apvienības likumprojekts tika noraidīts 2013. gada 30. maijā, nododot to komisijai ar minimālu balsu pārsvaru: “par” — 41, “pret” — 43, atturējās — 2, balsojumā nepiedalījās — 2 deputāti. Likumprojektu atbalstīja trīs no četriem politiskajiem spēkiem, kas veido valdošo koalīciju: Nacionālā Apvienība, premjerministra partija “Vienotība” un neatkarīgo deputātu grupa. Citu starpā “par” nobalsoja arī toreizējā Saeimas spīkere Solvita Āboltiņa un Izglītības komisijas priekšsēdētāja Ina

Druviete. “Par” nobalsoja arī vairāki tolaik opozīcijā esošās ZZS deputāti, ieskaitot PATREIZĒJO Saeimas Izglītības komisijas priekšsēdētāju Jāni Vucānu.

“Pret” balsoja tolaik valdošajā koalīcijā strādājošā Reformu partija. Tas izšķīra likumprojekta likteni. Savukārt pašlaik trim koalīcijas partneriem nav nekādu principiālu domstarpību jautājumā par krievu skolu likteni.

Straujumas pirmā un otrā valdība atšķiras tikai ar to, ka pirmajam koalīcijas līgumam bija arī pielikums. Tajā VISA valdība solīja līdz pilnvaru noslēguma brīdim (2014. gada novembrim) sagatavot un pieņemt Nacionālās Apvienības piedāvājumam atbilstošu normatīvo bāzi. Par laimi, ar šīm saistībām valdība netika galā. Par to varam pateikties gan LCK saprātīgajām starptautiska mēroga darbībām⁶³, gan arī atjaunotā Krievu skolu aizstavības štāba rīcībai⁶⁴.

Patreizējā koalīcijas līgumā šāda pielikuma nav, taču valdošā koalīcija jau ne vienu reizi vien ir demonstrējusi vēlēšanos iznīcināt krievu skolas. Jāpiebilst, ka izglītība krievu valodā tiek sekmīgi nīdēta arī ar metodēm⁶⁵, kas nav saistītas ar dramatiskiem likumu grozījumiem.

4. Nacisma slavināšana

“Izteikti vairāki pilnīgi nepamatoti pārmetumi — par nacisma atdzimšanu un glorifikāciju. Nav nekādu neonacistisko partiju, vardarbības un antisemitisma attiecībā uz mazākumtautībām. Protams, atsevišķi gadījumi ir bijuši. Taču ne Latvijā, ne arī citās Baltijas valstīs es neesmu manījis nekādas sistematiskas slepkavības ar rasistisku motivāciju. Protams, pastāv strīdīgi un ļoti atšķirīgi viedokļi par vēsturi, taču, pēc manām domām, būtu problemātiski spriest par nacisma atdzimšanu,” uzskata Muižnieks.

Tāpat kā daudziem lasītājiem labi pazīstamais Turcijas pavalstnieks Ostaps Benders, es dziļi cienu kriminālkodeksu, tāpēc nevēlos sākt diskusiju un nosaukt dažu labu cilvēku par nacistu. Arī Hitlers, kļuvis par reihskancle-ru demokrātisku vēlēšanu rezultātā, nevienu sākumā kapā neiedzina. Taču mani it nemaz nesajūsmina fakts, ka viena no valdošajā koalīcijā esošajām partijām tur godā tādas ievēribas cienīgas dienas, kā 16. marts un 15. maijs.

Prātā jāpatur arī tas, ka deklarācija par SS latviešu leģionāriem tika pieņemta 1998. gada 29. oktobrī — tajā pašā dienā, kad tika pieņemts Izglītības likums, un par to balsoja tie paši deputāti. Likuma sākotnējā redakcijā bija paredzēts, ka no 2004. gada 1. septembra mazākumtautību vidusskolas pilnībā pāriet uz latviešu apmācību valodu.

P.S. Iespējams, tik graužošu rezultātu (0:4) palīdzēja nodrošināt arī Ilze Nagle — korespondente, kas sniedz informāciju par Muižnieka uzskatiem. Lai nu kā, taču pat mūsu abu saglabātā informācija par komisāra teikto liecina, ka salīdzinājumā ar vietējo Tiesībsargu viņš ir daudz iecietīgāks attiecībā uz mazākumtautībām.

63 Skat. šajā krājumā raksta «Aiz septiņiem zieģeļiem. Kāpēc es jūtos vainīgs par Baibas Brokas likteni” nobeigumu

64 Skat. šajā krājumā rakstu «Trīs raundi cīņā par krievu skolām”

65 Skat. šajā krājumā rakstu «Lielā mocekļe. Daži vārdi par krievu skolu”

Vladimirs Buzajevs: Cik zinātnieku ir nepieciešams Latvijai?

2006. gads.

Uzreiz pateikšu: Latvijas zinātnei nav īpaši paveicies. Tā attīstījās galvenokārt tajā laikā, kad Rīga, kura ir devusi visai pasaulei pazīstamus zinātniekus Mstislavu Keldišu un Frīdrihu Canderu, rūpnieciskās attīstības ziņā ieņēma trešo vietu lielajā zelošā Impērijā. Starp citu, Latvija ieguva savu Zinātņu akadēmiju visai zīmīgajā 1946. gadā.

Līdz brīdim, kad es parādījos pasaulē, zinātnisko darbinieku skaits Latvijā salīdzinājumā ar 1940. gadu divkāršojās: 2184 zinātnieki 1950. gadā pret 1128 1940. gadā. Savukārt 1982. gadā zinātnisko darbinieku skaits sasniedza šodien neiedomājamu kvantumu — 13273 cilvēki, un starp tiem biju arī es. Tas ir pēdējais laika posms, kas norādīts mājas arhīvā esošajā enciklopēdijā “Padomju Latvija”.

Asignējumus zinātnei tālajā Hruščova solītā komunisma 1980. gadā pār-gudrās sociālisma politekonomijas ietvaros uzzināt ir ļoti grūti. Enciklopēdijā “Padomju Latvija” lapas garumā tiek skaidrots jēdziens “atsevišķās padomju republikas budžets”. Visticamākie man šķiet sekojoši cipari: iekšzemes kop-produkts — 9,4 miljardi rubļu, budžets — 1,74 miljardi, tēriņi zinātnei — 97,4 miljoni rubļu jeb 1,04 % no iekšzemes kopprodukta (IKP). Ņemot vērā to, ka Latvijā darbojās arī dažādu nozaru zinātniskās pētniecības institūti, kas saņēma finansējumu no daudz bagātāka avota, šo skaitli droši var trīskāršot.

Jaunās tūkstošgades sākumā situācija ir radikāli mainījusies. Piemēram, 2003. gadā IKP sastādīja 5,7 miljardi latu, valsts budžeta tēriņi — 1,8 miljardi latu, zinātnei piešķirti 11,2 miljoni latu vai 0,2 % no IKP. Eiropstatistikas tabula (Valsts aģentūra LETA, 31.03.2005) parāda Latvijai daudz labvēlīgākus datus (droši vien, tiek ņemti vērā privātie asignējumi un zinātniskās aparatūras iegāde augstskolas vajadzībām). Tēriņi “zinātnei un pētnieciskajam darbam” 1998. gadā sastādīja 0,4% no IKP, 2000. gadā — 0,5% no IKP, savukārt 2003. gadā tas bija 0,38% no IKP jeb 22 miljonu latu. Neuzņemtos noteikt zinātniski pamatotu mūsdienu lata kursu attiecībā pret tā laika rubli, taču labi zinu, ka tajā laikā par rubli es varēju bez problēmām papusdienot manai laboratorijai blakus esošajā ēdnīcā.

Eiropstatistikas tabula parāda, ka attiecībā uz tēriņiem zinātnei mēs draudzīgi dalām pēdējo vietu ar Vidusjūras saulaino Kipru. Salīdzinājumā ar kaimiņiem kopējā izdevumu summa zinātnei ir pusotras reizes mazāka nekā Lietuvā un divreiz mazāka nekā Igaunijā. Zinātnes asignējumi pie mums kopumā sastāda tikai piekto daļu no ES valstu vidējā līmeņa, t.i., 1,93% no IKP.

Jāsaka, ka zinātnieki spītīgi nevēlējās saprast valdības caurspīdīgos mējie-

nus "pameklēt sev citu nodarbošanos". 1993. gadā saskaņā ar statistiskajiem datiem, viņu skaits vēl bija 5067 cilvēki, 1998. gadā — 3753. Savukārt 2003. gadā tas pieauga līdz 5513. Jāatzīst, ka parādījās jauna zinātnieku-amatieru kasta. Tās pārstāvji nodarbojās ar zinātnei uz nepilnu slodzi un pelnīja iztikai galvenokārt citā vietā. Latvijā 1993. gadā šādu zinātnieku skaits sastādīja 42% no zinātnisko pētnieku skaita, savukārt 2003. gadā — jau 70%. Absolūto profesionāļu starp zinātniekiem bija tikai 1620 cilvēku, un to skaits ir ļoti tuvs 1940. gada līmenim.

Šāda mūsu dzīve pamazām turpinātos, ja ES ierēdņi neiedomātos salīdzināt savu un visbīstamāko konkurentu ieguldījumus zinātnē. Piemēram, ASV tajā pat 2003. gadā asignējumi zinātnē sastādīja 2,8%, savukārt Japānā 3,1% no IKP. Kā atbilde uz šo faktu tika izstrādāta tā saucamā Lisabonas stratēģija, kas paredzēja visām ES valstīm, sākot no 2010. gada, tērēt zinātnei ne mazāk kā 3% no IKP.

Rezultātā Saeima, neskatoties uz aktīvu Finanšu ministrijas pretošanos, 2005. gadā tomēr veica grozījumus Zinātniskās darbības likumā, kur tagad teikts, ka katru gadu budžeta asignējumi zinātnei pieaugs par 0,15%, kamēr tie nerasnē 1% no IKP. Lisabonas kritēriju izpildei nepieciešamos atlikušos līdzekļus plānots savākt no komercdarbības, kas 2003. gadā sedza tikai 1/5 daļu no kopējiem tēriņiem zinātniskajai darbībai. ES valstīs kopumā, biznesmeņiem šī ieguldījuma daļa vidēji sastāda 56%.

Frakcija PCTVL iesniedza Saeimā kādu reālistiskāku priekšlikumu — katru gadu palielināt asignējumus zinātnei par 0,25% līdz tie sasniegs 1,5% no IKP. Taču šis priekšlikums tika noraidīts. Patreizējā situācija rāda, ka tas varētu tikt pieņemts tikai kādā no diviem iespējamiem variantiem: vai nu ES ierēdņi atkal "izgriezīs mums rokas", vai nu budžets tiks sadalīts, piedaloties ministriem no PCTVL.

P.S. 2013. gada dati.

Zinātnisko pētnieku skaits — 7358, no tiem 76% strādāja nepilnu slodzi.

Asignējumi zinātnē — 0,6% no IKP.

Vladimirs Buzajevs.

Latvijas valsts sagraušana. Ekonomiskās situācijas etniskais aspekts.

2014. gada 2. jūlijs.

Krievu valodā domājošo Latvijas iedzīvotāju kopienas stāvokļa monitorings ir būtiskākais nosacījums tā uzlabošanai, vai vismaz saprātīgai pretestībai, saskaroties ar daudzajiem mēģinājumiem šo stāvokli pasliktināt. Latvijas Cilvēktiesību komiteja (LCK) jau vairāk nekā 20 gadus organizē šo monitoringu. Šā monitoringa elements ir grāmata “Правовое положение русскоговорящего меньшинства в Латвии” (Latvijas krievvalodīgo mazākumtautības tiesiskais stāvoklis). Grāmata pieejama jebkurā bibliotēkā, kā arī internetā (<http://flibusta.net/a/114213>).

Šajā rakstā izskatīta viena šīs grāmatas nodaļa: “Sociāli ekonomiskā situācija”.

Laikā, kad tika gatavota šā raksta publikācija, ievērojami paplašinātā grāmatas varianta angļu valodā eksemplāri pamazām vien no tipogrāfijas pārvietojās pie Latvijas Cilvēktiesību komitejas pieņemšanas telpas sienām. Tagad grāmatas eksemplāru kaudzes nedaudz aizēno šajās telpās atklātās Lielajam Tēvijai karam veltītās izstādes eksponātus.

Smagās brošūru pakas staipījām divatā — kopā ar IMHO kluba pastāvīgo biedru Aleksandru Gilmanu, pret kuru jau divas reizes ir ierosinātas krimināllietas par viņa publikācijām. Piemēram, par viņa izteikumiem par Latviju, kā absolūtu ļaunumu, kas izdarīti komentāros man piederošajā Krievu skolu aizstavības štāba mājaslapā (www.shtab.lv). Savukārt es necenšos uzspiest lasītājiem savu viedokli, un viņi paši var izlemt, vai mūsu valsts patiešām ir absolūts ļaunums, vai tikai relatīvs.

Līdz kam esam nonākuši?

Latvija bija viens no plaukstošākajiem stūrīšiem — gan PSRS, gan arī (jo īpaši) Krievijas Impērijā.

Impērijas periodā Latvija pārspēja pārējo carisko Krieviju. Trīskārt — uz vienu iedzīvotāju saražotās rūpnieciskās produkcijas ziņā, četrkārt — preču apgrozījuma un peļņas ziņā. Vairāk nekā ¼ Krievijas ārējās tirdzniecības gāja cauri Latvijas ostām.

Latvijas PSR tautas patēriņa produkcijas ziņā uz vienu iedzīvotāju divkārt pārspēja visu pārējo PSRS un ieņēma līdera pozīcijas pēc tāda rādītāja, kā iedzīvotāju skaits, kuru ikmēneša ienākumi pārsniedz 200 rubļus.

Ķeizara karaspēka iebrukums Latvijā un pilsoņu karš nodarīja lielu postu novada ekonomikā. Laikā, kad Latvija izstājās no PSRS sastāva, nekas tamlīdzīgs nenotika, taču, spriežot pēc mūsu ekonomiskajiem un demogrāfiskajiem “panākumiem”, tam ir pagrūti noticēt.

2013. gadā Otrā Latvijas Republika atzīmēja jau 22. pastāvēšanas gadadienu — tieši tikpat ilgi pastāvēja Pirmā. Pat salīdzinājums ar ne īpaši sekmīgo Pirmo republiku ļauj raksturot tās reinkarnāciju kā īstu izgāšanos (skat. tabulu).

Pirmās un Otrās Latvijas Republikas ekonomiskie panākumi (gala periods salīdzinājumā ar sākumu)

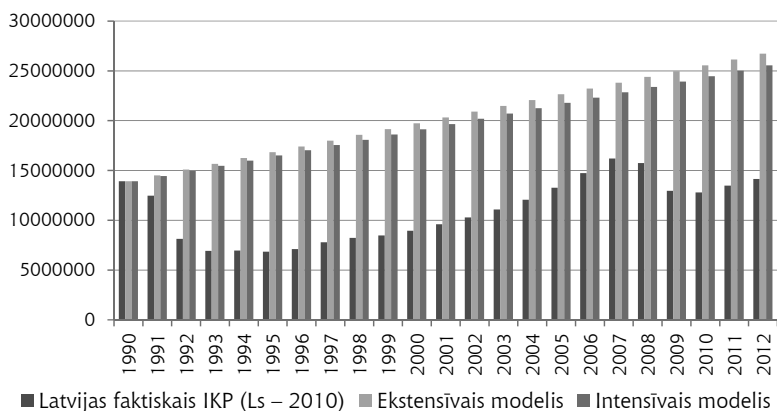
LR_1: 1913-14/1939-40		LR_2: 1990/2012	
Iedzīvotāji	76%	Iedzīvotāji	77%
Rūpniecība	95%	Rūpniecība	34%
Graudaugi	180%	Augi	113%
Kartupeļi	260%		
Gaļa	140%	Dzīvnieku audzēšana	35%
Piens	270%		

Autors ne tikai ar riebumu sekoja par nodokļu maksātāju līdzekļiem finansētās valdības komisijas darbībai, kuras mērķis bija “okupācijas” nodarīto zaudējumu novērtējums, bet arī veica alternatīvus pētījumus, kas bija veltīti PSRS sabrukuma 20. gadadienai⁶⁶.

Valdības komisija “zaudējumus” aprēķināja, vadoties no pieņēmuma, ka pēc 1940. gada Latvija būtu attīstījies vadošajām kapitālistiskajām valstīm raksturīgā ātrumā (kas patiesībā nekad nav noticis). Ņemot vērā valdības metodiku, autors pieņēma, ka Latvijas PSR ir dzīva un attīstās pēdējās padomju piegādes pieticīgajā ātrumā. Tika izraudzīti divi Latvijas PSR attīstības modeļi — ekstensīvā attīstība (IKP pieaugums saglabāts LPSR līmenī, bet iedzīvotāju skaits turpina pieaugt migrācijas rezultātā) un intensīvā attīstība (saglabāts IKP pieaugums uz vienu iedzīvotāju padomju līmenī, bet iedzīvotāju skaits palielināts tikai dabiskā ceļā padomju laiku tempā).

Izrādījās, ka divas reizes esam pārsnieguši 1991. gada IKP līmeni: pirms krīzes — 2006. gadā un 2012. gadā. Ja pieņemsim, ka 22 gadus Latvijas PSR ir stāvējusi uz vietas, nesaņemtais IKP sastāda **68 miljardus latu** — 2010. gada cenās.

⁶⁶ Вечная оккупация или нетленные останки СССР [Mūžīgā okupācija vai PSRS nevīstošās atliekas]: http://www.zapchel.lv/i/doc/KomissijaPous4erbu_2.pdf



Ņemot vērā Latvijas PSR attīstības modeļus mūsu neatkarīgo valdību — no Godmaņa līdz Dombrovskim — darbības radītie zaudējumi sastāda jau **263 miljardus latu** (salīdzinājumam jāpiemin tie **232 miljardi latu**, ko komisija aprēķināja par divtik ilgāko periodu no Staļina līdz Gorbačovam).

Ņemot vērā sabiedrisko patēriņa fondu izmaksas, 1990. gadā vidējā pensija sastādīja 196 latus (2010. gada latus), bet vidējā neto alga — 383 latus. 2010. gadā saskaņā ar dažādiem attīstības modeļiem vidējā pensija sastādītu 314 — 337 latus, vidējā alga veidotu 613 — 659 latus. Faktiskie rādītāji 2010. gadā: vidējā pensija — 173 lati, vidējā alga — 316 lati.

Šos ciparus vajadzētu atkārtot ik reizi, kad valdība piemin “okupāciju”.

Rietumvalstis, kas bija spiestas konkurēt ar PSRS iedzīvotāju sociālās aizsardzības jautājumā, ievērojami uzlaboja klasisko K. Marksa kapitālisma modeli, savukārt Latvija atjaunoja sākotnējo modeli ar visām tā pretīgākajām īpatnībām. Valsts bagāto un nabago iedzīvotāju ienākumu noslāņošanās indekss Latvijā ir augstākais starp 32 ES dalībvalstīm un kandidātvalstīm kopš 2005. gada. Toties saskaņā ar sociālajai aizsardzībai veltīto izdevumu līmeni attiecībā pret IKP Latvija jau kopš 2007. gada stabili ieņem pēdējo vietu.

Saskaņā ar datiem par absolūto izdevumu līmeni uz vienu iedzīvotāju (2011. gada dati), Latvija ir ieņēmusi trešo vietu no beigām — 1478 eiro, apsteidzot Bulgāriju (927) un Rumāniju (1062). Taču no līderes — Luksemburgas — Latvija atpaliek 12 reizes, savukārt no vidējā eirozonas rādītāja — gandrīz 6 reizes.

Kā mēs glābjamies?

Arī padomju laikā darba tirgū pastāvēja etniskā segregācija, taču profesijas izvēle, vismaz krievvalodīgo iedzīvotāju vidū bija daudz brīvāka, nekā

“ekonomikas liberalizācijas” laikos. Tolaik vēl nepastāvēja profesiju liegumi nepilsoņiem un nebija nodrošinātas ar valodas prasībām gandrīz visas sabiedriskajā sektorā iekļautās profesijas (un 1/3 daļa profesiju privātajā sfērā). Par īstu izdzīvošanas pārbaudi kļuva arī ekonomikas struktūras maiņa — no reālas ražošanas valsts ekonomika pārgāja pie pakalpojumu sfēras.

Etniskā grupa/gads	Latvieši, % kopējā etniskajā grupā			Nelatvieši, % kopējā etniskajā grupā		
	1989	2002	2007	1989	2002	2007
Tautsaimniecības nozare						
Lauksaimniecība, mežsaimniecība, zvejniecība	23,2	9,3	6,8	8,8	5,1	3,5
Rūpniecība un celtniecība	34,0	24,9	26	45,6	33,1	33,5
Komerčiālie pakalpojumi	21,1	29,5	35,8	24,1	38,7	42,7
Nekomerčiālie pakalpojumi	21,8	36,3	31,3	21,5	23,2	18,3

Latvieši bija spiesti ierasto darbu laukos un jūrā nomainīt pret pakalpojumu sfēru, turklāt 1/3 izdevās atrast sev vietu valsts nodrošināto nekomerciālo pakalpojumu sfērā. Savukārt nelatvieši vēl joprojām neatstāj rūpniecību un celtniecību, kas tagad gan ievērojami sarukusi un pārvērtusies par privāto sfēru. Nekomerčiālo pakalpojumu sfērā (nodokļu dienestam vai valodas inspekcijai līdzīgās iestādes) nelatvieši pārstāvēti vāji, toties privātā biznesa sniegto komerciālo pakalpojumu sfērā viņu skaits ir ievērojami lielāks.

Labi ir tur, kur mūsu nav

Dažādi pētījumi liecina, ka ministriju aparātā aptuveni 8 % vietu ieņem nelatvieši, starp tiesnešiem un advokātiem — apmēram 10 — 12%, neskatoties uz to, ka viņi sastāda apmēram 40% valsts iedzīvotāju un 28% — starp cilvēkiem, uz ko neattiecas formālie liegumi (pilsonības kritērijs) ieņemt attiecīgas profesijas. Līdz ar to mazākumtautības sastāda 56 % no ieslodzīto kontingenta.

Interesants fakts: par pirmajiem tāda veida pētījumiem (2002) mums ir jāpateicas provinciālajam sociologam Artim Pabrikam⁶⁷, kurš tolaik vēl nebija nedz ministrs, nedz Eiropas Parlamenta deputāts.

2008. gadā autors vizuāli izvērtējis tiesnešu sarakstu. No 396 tiesnešiem tikai 47 (12%) bija nelatvisks vārds un uzvārds. Pēc tās pašas shēmas analizējot prokuratūru vadītāju sarakstu, no 63 cilvēkiem izdevās atrast tikai četrus iespējamus nelatviešus (6%). Pētījumu rezultāti tika nolasīti no Saeimas tribīnes 2007. gada 22. novembrī un 2008. gada 3. aprīlī un atspoguļoti attiecīgajās stenogramās.

67

Artis Pabriks. *Occupation representation and ethnic discrimination in Latvia [Profesiju pārstāvība un etniskā diskriminācija Latvijā]*: http://pdc.ceu.hu/archive/00001525/01/SFL_Pabriks_eng%5B1%5D.pdf

Jubilejas Latvijas Zvērinātu advokātu padomes 2011. gada izdevumā⁶⁸ tika apkopotas 1883 Latvijas advokātu biogrāfijas, norādīta viņu etniskā piederība un darba periods Latvijas PSR vai Latvijas Republikā. Tā deva iespēju autoram izvērtēt šīs nepilnsoniem nepieejamās profesijas pārstāvju etnisko sastāvu.

No biogrāfiskajā vārdnīcā minētajiem advokātiem 1309 ir praktizējuši Latvijas Republikā, un 87,2 % no viņiem ir bijuši latvieši. Neskatoties uz to, ka gandrīz ikvienā vārdnīcas lappusē, dažkārt pat vairākas reizes ir minēts vārds “okupācija”, no 883 advokātiem, kuru prakse noritēja padomju periodā, 63,4% bija latvieši. Pie tam jau 1959. gadā veiktās tautas skaitīšanas dati liecina, ka latvieši sastādīja tikai 62,4% no kopējā iedzīvotāju skaita, bet 1989. gadā — 52%. Abu režīmu laikā izdevās pastrādāt 310 advokātiem, no kuriem 80,6% bija latvieši. Tātad no tiem 36,2% mazākumtautību pārstāvju, kuri praktizēja padomju laikā, profesijai izvirzīto prasību maiņu (tā ir ne tikai pilsonība, bet arī valsts valodas prasme atbilstoši augstākajai no 6 kategorijām personām, kas nav absolvējušas latviešu skolu), pārciest izdevās aptuveni pusei (19,4%).

Interesantus datus par etnisko nevienlīdzību darba tirgū iespējams atrast 2010. gadā publicētajā monogrāfijā⁶⁹, kuras redaktors ir patreizējais Eiropas Padomes cilvēktiesību komisārs Nils Muižnieks.

Augsti kvalificētu speciālistu vietas pārsvarā ieņem latvieši, savukārt pie mazākumtautībām piederošās personas pārsvarā ir zemas kvalifikācijas darbinieki, strādnieki ar kvalifikāciju vai bez tās.

Bezdarbnieku līmenis nelatviešu vidū ir augstāks nekā to daļa darbspējīgo iedzīvotāju vidū, piemēram, hronisko bezdarbnieku vidū — apmēram par 20 % augstāks. Taču bezdarbnieku pārkvalificēšana tiek veikta tikai un vienīgi valsts valodā. Nav pieprasīta nelatviešu inteliģence: nodarbinātības līmenis augstāko izglītību ieguvušo nelatviešu vidū 2008. gadā sastādīja 75%, latviešu vidū — 87%.

Pētījumi liecina, ka mazākumtautību pārstāvju darba alga veido apmēram 90% no darba algas, ko saņem pamatnācijas pārstāvji (2009. gads), bet sabiedriskajā sektorā strādājošo sieviešu vidū — 79% (2007. gads). Saskaņā ar 2012. gadā veikto SKDS aptauju, 35% aptaujāto latviešu un 41% — nelatviešu vērtēja, ka viņu ienākumi ir zemāki par vidējiem.

Viens no iedzīvotāju izdzīvošanas paņēmieniem ir ekonomiskā emigrācija. Fragmentārie dati par emigrantu etnisko sastāvu liecina par to, ka emigrantu vidū pārsvarā ir latvieši. Piemēram, Dublinas balsošanas iecirknī par valsts valodas statusa piešķiršanu krievu valodai balsoja 37% Latvijas pilsoņu, bet visā valstī kopumā — 25%.

68 *Latvijas advokātūra: 1944-2010. Biogrāfiska vārdnīca. Latvijas Zvērinātu advokātu padome, Rīga, 2011, 797. lpp. Krājuma autoru mērķis bija publicēt visu advokātu biogrāfijas, par kuriem izdevies sameklēt informāciju, tāpēc izlase ir pietiekami autoritātīva.*

69 *Cik integrēta ir Latvijas sabiedrība? Sasniegumu, neveiksmju un izaicinājumu audits: http://www.szf.lu.lv/fileadmin/user_upload/szf_faili/Petnieciba/sppi/demokratiija/Integrac_aud_latv_val.jpg.pdf*

Vladimirs Buzajevs.

Pēdējais posms. Kā valsts manipulē ar mūsu pensijām.

2014. gada 29. septembris.

Pirmais mazuļa spertais solis ir pirmais solis ceļā pretī nāvei. Savu cilvēktiesību aizstāvja pienākumu ietvaros man ne reizi vien ir nācies rakstīt par pirmajiem šā ceļa posmiem — par problēmām dzimstības un izglītības jomā (skat. šajā krājuma 1. un 3. sadaļu). Taču tikpat lielu vērību ir izpelnījis arī dzīves noslēguma posms.

Frīdrihs Engelss savulaik piezīmēja, ka civilizācijai pamatus likusi darba dalīšana. Tā nu arī mūsu Latvijas Cilvēktiesību komitejā tiesisko konsultantu pulkā ir vērojama noteikta specializācija. Piemēram, es noformēju tikai Valsts Valodas centra, PMLP un, visbiežāk, Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūras upurus, taču nepievēršos dzīvokļu un laulības šķiršanas problēmām.

Pēc tam, kad likumdevēja darbība man tika liegta, kopš 2012. gada sākuma esmu atradis laiku atjaunot individuālās pieņemšanas kartotēku. Šī te raksta sagatavošanas brīdī ir sakrājies 671 iesniegums. No tiem 91 % ir veltīts pensijām. 89 procenti no 85 sastādītajām pieteikumiem tiesai un 68 % no 151 sūdzības dažādām instancēm vai atbildes uz vēstulēm arī ir veltīti pensiju jautājumiem.

Vienīgais izņēmums ir tikai pārstāvniecība tiesās: no 16 tiesu procesiem, kuros esmu piedalījies personīgi, pensiju problēmām bija veltīti tikai 7.

Lielu uzmanību pensiju jautājumiem esmu veltījis arī publicistikas jomā: kopš 2011. gada šajā ziņā dominē laikraksts “МК — Латвия”, taču arī neliela “Час” slejās, kā arī avīzē “Весту Сегодня” un portālā DELFI šī tēma ir izskatīta solidi. Gandrīz neviens cits izdevums manus rakstus publicēt nevēlas.

Kad IMHO kluba vadītāji palūdza sagatavot paveikto darbu sarakstu, es ar pārsteigumu konstatēju, ka no 22 klubā publicētajiem un revīzijas gaitā atrastajiem rakstiem, tikai viens⁷⁰ ir veltīts tēmai, kas dominē manu apmeklējumu vidū — pensiju problēmai.

Tā nu ar šo rakstu esmu nolēmis pacensties kļūmi labot.

Forums un apaļais galds

Ar pedagogijas zinātņu doktoru un privātskolas “Evrika” dibinātāju Jakovu Plineru esam ne tikai domubiedri vien. 2003. gadā viņš izglāba manis vadīto partiju “Līdztiesība” — kopā ar savu kolēģi Andreju Aleksejevu viņš

70 Iliāda un Odiseja vienā sējumā. Lieta «Andrejeva pret Latviju» — raksts publicēts arī šajā krājumā

pārgāja no TSP frakcijas pie deputātu grupas "PCTVL", kurā pēc Jurkāna un Rubika komandu aiziešanas pietrūka piecu cilvēku, lai izveidotu frakciju. Pāriešana uz PCTVL tika pamatota ar kopējo cīņu pret "izglītības reformu", no kuras TSP un sociālisti centās visiem spēkiem attālināties.

2003. gada 29. oktobrī apritēja pieci gadi, kopš Izglītības likumā tika iekļauti vārdi "[apmācība krievu skolas] tikai latviešu valodā". Šajā jubilejas dienā Jakovs Pliners pirmo reizi mūžā stājās demonstrācijas priekšgalā, un es viņam ieģrūdu rokā megafonu. Mierīgākos laikos mēs vai ik dienas sēdējām Saeimas pīpētavā pie tasītes kafijas un apspriedām visas frakcijas problēmas un "dzimtenes un revolūcijas likteņus".

Pēc tam, kad tikām atstādināti, es atgriezos pie savas cilvēktiesību aizstāvja darbības un, kā jūs varat spriest no iepriekšminētās statistikas, nekādu problēmu ar brīvā laika aizpildīšanu man nebija. Tomēr Jakovs Pliners jau jutās pašauri savā "Evrikā", un viņš organizēja forumu "Par Latvijas progresu". Tā ietvaros ik mēnesi notika pasākumi, kas pulcēja 30 — 150 cilvēkus, un 3 — 5 cilvēki nolasīja aptuveni 10 minūtes ilgus ziņojumus. Forumu ideja bija tuva *IMHO* klubam — neatkarīgo (un acīmredzami no valdības viedokļa atšķirīgo) domu izpaušana.

Pasākumos parasti uzstājās cilvēki, kam izdevies kaut ko sasniegt dzīvē. Bija ļoti interesanti viņus uzklausīt, un es (bez uzstāšanās) no divdesmit sēdēm izlaidu tikai vienu. Divus ziņojumus: viedoklis par "Latvijas okupāciju" un Molotova-Ribentropa paktu⁷¹ esmu publicējis arī *IMHO* klubā.

Lielāko auditoriju tieši pirms gada sapulcēja pensiju tēma. Tai sagatavojos ļoti rūpīgi, un pēc ziņojuma forumā mani uzaicināja piedalīties arī "Rosbalt" apaļā galda diskusijā.

Tur es iepazīnos, piemēram, arī ar patreizējo Pensionāru federācijas vadītāju Andri Siliņu. Viņa priekštecī Ainu Verzi es pazinu jau no kopīgā deputātu darba laikiem. Man nācās aizstāvēt daudzos mūsu nelielās frakcijas (tā nespēja aptvert visas likumdevēju komisijas) izstrādātos labojumus Sociālās komisijas sēdē, kur strādāja arī Verzes kundze. Tur mēs bieži vien atradām kopīgu valodu par spīti valdības sociālo dienestu viedoklim.

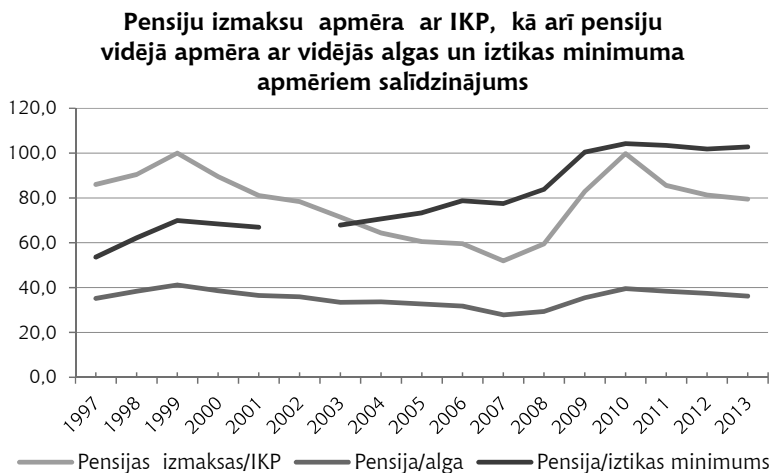
Apaļā galda diskusijas laikā Siliņa kungs atstāja ļoti patīkamu iespaidu. Tiesa, viņš gan nepārzināja dažādas specifiskas krievu problēmas, piemēram, nepilsoņu pensijas vai pensijas, ko Latvijas valdība piešķīra krieviem militāra pensionāriem. Iespējams, viņš vienkārši nevēlējās par to runāt, toties starp diskusijas dalībniekiem viņš izcēlās ar savām plašajām zināšanām "vispārcilvēciskajos" pensiju jautājumos.

"Rosbalt" pasākumā es lielākoties runāju par makroekonomikas rādītājiem, kas noteica pensionāra vietu sabiedrībā, un mēs abi spriedām arī par pensiju kapitāla fenomenālo pazušanu. Rakstā tiek apspriestas abas problēmas, kas tolaik auditorijas izpratni neguva.

⁷¹ *Krievijas-Vācijas līgums par neuzbrukšanu. Izcils krievu diplomātu panākums — raksts publicēts arī šajā krājumā*

Vai pensionārs tiešām ir nasta, kas gulstas uz ekonomikas pleciem?

Atbilde uz jautājumu virsrakstā ir redzama no attēla.



Grafikā atainoti daži makroekonomiskie rādītāji, ko demonstrēju arī abās iepriekšminētajās sapulcēs. Atšķirībā no oriģināla, pievienoti dati par 2013. gadu, kā arī dati par iztikas minimumu laikā no 1997. līdz 2004. gadam, ko ar milzīgām grūtībām izdevās atrast kādā no valsts atskaitēm par kārtējās konvencijas izpildi. Arī pārsteidzoši stabilā (salīdzinājumā ar abām pārējām līknēm) attiecība starp vidējo bruto pensiju un algu (svārstās 28 — 41 % robežās) ir pagarināta pagātnē līdz 1997. gadam.

Par 100% pensijas izmaksas attiecību pret IKP pieņemta 1999. gada situācija, kad pensijas izmaksas izskatāmajā laika posmā bija sasniegušas maksimālo rādītāju — 8,6% no IKP.

Grafiks liecina par to, ka ekonomikas labvēlīgas attīstības apstākļos pensijas izmaksu apjoms salīdzinājumā ar IKP būtiski saruka. Saruka arī vidējās pensijas attiecība pret vidējo algu. Tātad pensionāri pēdējie izjut vispārējās labklājības izaugsmi.

Krīzes periodā aina ir pretēja. Šajā laikā ievērojami pieaug pensionāra — uztura avota loma ģimenēs ar darbspējīgiem locekļiem.

2010. gadā iestājās nākamais labklājības periods, ko no jauna pavadīja “progress” pensionāru relatīvās apzagšanas jautājumā. Interesanti ir tas, ka šajā laikā valdība sāka celt trauksmi par gaidāmo līdzekļu trūkumu pensiju izmaksai un “izbīdīja” cauri Saeimai lēmumus par pensijas vecuma un minimāla stāža pensijas piešķiršanai palielināšanu, kā arī piemaksu atņemšanu “jaunajiem” pensionāriem par stāžu līdz 1996. gada 1. janvārim.

Šī ciniskā attieksme pret aizejošo paaudzi daļēji tiek attaisnota ar 2009. gada vēsturisko sasniegumu — pirmo reizi vidējā pensija pārsniedza iztikas minimumu. No šī viedokļa es neizprotu “Vienotības” sabiedrisko attiecību speciālistus, kuri noklusē šo valdības sasniegumu un cenšas piesaistīt vēlētāju simpātijas, vairojot rusofobiju.

Pensionāru apzagšana, izmantojot pensiju kapitāla negatīvo indeksāciju

Latvijas modernā pensiju apdrošināšanas sistēma no bērna autiņiem jau ir izaugusi — tai apritējuši veseli 18 gadi. Par tās dzimšanu mums jāpateicas Austrālijas latvietim un SS leģionāram Jānim Ritenim, kurš ieņēma labklājības ministra posteni ar cēlo vēlmi nest Latvijai civilizācijas gaismu. Pēc tam, kad pie mums bariem vien sāka pulcēties jaunā pensiju likuma pirmie upuri, mani kolēģi, cilvēktiesību aizstāvji, iecēla mani par galveno šajā jautājumā, ņemot vērā manu matemātiku izglītību.

Patiešām, nav nemaz tik vienkārši sakrustot padomju solidaritātes sistēmas “zalkti” ar apdrošināšanas iemaksu “ezi”. Labklājības ministrija ar nožēlu atzīmē, ka pensionāra mūžs ir garš un nekādi nespēj nogulties apdrošināšanas sistēmas “Prokrusta gultā”. Cilvēks, kurš sācis darba gaitas 16 gadu vecumā un 2013. gadā ir sasniedzis pensijas vecumu, 29 gadus ir strādājis solidaritātes sistēmas apstākļos un tikai 17 gadus — apdrošināšanas sistēmā. Lai ņemtu vērā šo situāciju, likumā “Par valsts pensijām” iekļautos 36 pamata teksta pantus nācās papildināt ar 63 pārejas noteikumu punktiem.

Līdz ar to pensiju veido divas daļas: apdrošināšanas un pirmsapdrošināšanas periodi. Pensijas apmērs tiek aprēķināts saskaņā ar likuma pārejas noteikumu 13. punktu. Lūk, kā tas notiek:

$$P = P_1 + P_2; P_1 = 0,2 \times V_i \times AS / G; P_2 = K / G$$

kur **P** — pensijas apmērs; **P₁** — pensijas pirmsapdrošināšanas daļa; **P₂** — pensijas apdrošināšanas daļa; **V_i** — vidējais individuālais sociālās apdrošināšanas iemaksu algas apmērs 1996. — 1999. g.; **AS** — apdrošināšanas stāžs līdz 1996. gada 1. janvārim; **G** — pensionāra prognozējamais dzīves ilgums pēc pensijas vecuma sasniegšanas; **K** — apdrošināšanas kapitāls, kas uzkrāts personīgajā kontā pēc 1996. gada 1. janvāra, t.i., 1/5 algas, kas uzkrājas ikviena cilvēka individuālajā kontā.

Izskatās, ka viss ir vienkārši. Nekā nebija! Lai ņemtu vērā inflāciju un saskaņā ar šajā jomā izstrādātajiem, spēkā esošiem 2007. gada 27. marta Ministru kabineta Noteikumiem Nr. 205, apdrošināšanas kapitāls un apdrošināšanas iemaksu algas apmērs par katru gadu tiek aktualizēti brīdī, kad cilvēks iziet pensijā. Tiek izmantots sekojošs koeficients:

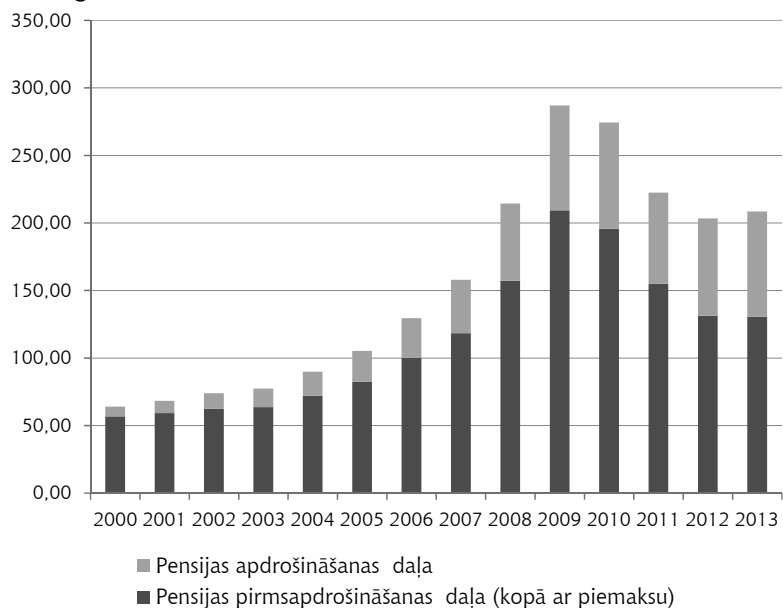
$$U_i = L_i \times L_i + 1 \times L_i + 2 \dots \times L_n; L_i = V_i / V_{i-1}$$

kur i — apdrošināšanas kapitāla (vai atbilstošā gada sociālās apdrošināšanas iemaksu algas) atbilstošās daļas uzkrāšanas gada kārtas numurs; n — gada kārtas numurs pirms pensijas vecuma sasniegšanas gada; L_i — valstī vidējo sociālās apdrošināšanas iemaksu algas attiecība par patreizējo un iepriekšējo gadu.

Interesanti, ka šos Noteikumus nez kāpēc ir parakstījis Atis Slakteris, kurš reiz izteica slaveno frāzi "*Nothing special*" un tolaik ieņēma aizsardzības ministra posteni.

Ņemiet vērā: tiek aktualizēts gan apdrošināšanas kapitāls K , gan arī sociālās apdrošināšanas iemaksu alga V_i , t.i., abas pensijas daļas. Pie tam cilvēkam, kurš pensijas vecumu sasniedzis 2009. gadā, atbilstošie skaitļi, kas attiecas uz 1996. gadu, pieaug 5,5 reizes!

Ekonomiskā uzplaukuma gados šī sistēma darbojās teicami. Taču krīzes brīdī koeficienti L_i kļuva mazāki par 1, un pensijas kapitāls (vairākos Satversmes tiesas lēmumos tas ir atzīts par neaizskaramu privāto īpašumu) sāka kust kā sniegs marta saulītē.



Zīmējumā redzams pensijas apmērs (latos) tās piešķiršanas brīdī (ņemot vērā piemaksu gados, kad tā tika izmaksāta), kas tiks izmaksāta cilvēkam, kura darba stāžs pensijas vecuma sasniegšanas brīdī bija 44 gadi un kurš pēc 1996. gada 1. janvāra tika saņemis valsts vidējiem rādītājiem līdzīgu algu.

Vispirms jāatzīmē, ka esošo pensiju sistēmu par apdrošināšanas sistēmu nosaukt iespējams tikai relatīvi, jo pat 2013. gadā pensijas apdrošināšanas daļa sastāda tikai 37% no pensijas kopsummas.

Taču daudz manāmāka ir krasā jauno pensiju mazināšanās salīdzinājumā ar 2009. gadu, kas notiek tāpēc, ka sociālās apdrošināšanas kapitāls ir sācis “aktualizēties” uz otru pusi. Neskatoties uz pārējiem vienlīdzīgajiem noteikumiem, 2012. gadā noteiktā pensija ir par 30% (!) mazāka, nekā 2009. gadā. Zināmā mērā tas ir pretrunā ar veselo saprātu, sociālā taisnīguma principu un konstitucionālajām garantijām, kas attiecas uz īpašuma aizsardzību.

Protams, 2012. gadā noteiktās pensijas var salīdzināt arī ar 2000. gadā noteiktajām pensijām. Tomēr to apmērs tika vairākas reizes indeksēts pēc shēmas, kas aptuveni līdzinās pensijas kapitāla indeksācijas shēmai. Galvenā atšķirība: jau noteikto pensiju indeksācijai ir paredzēta apdrošināšana — ja indeksācijas koeficients ir mazāks par 1, tas netiek pielietots.

Reakcija

Brīnumus, kas notiek ar pensiju kapitālu, autors pirmo reizi saskatīja, iepazīstoties ar saņemtajām sūdzībām, un jau 2011. gada martā paziņoja⁷² par tām krievu pasaulei. Vēlāk es konstatēju, ka visuresošā “Latvijas Avīze”, kas man mina uz pēdām (tikai šā gada septembrī vien tā mani veselās četras reizes ir paspējusi pasludināt par tautas ienaidnieku), ir apsteigusi mani par veselu mēnesi⁷³.

Kopš tā laika esmu publicējis vairākus materiālus, apelējot pie Saeimas deputātu sirdsapziņas. Es pat norādīju, kurš likuma pants ir jāmaina. Visiem, kas nāca pie manis ar sūdzībām, devu Saeimas Sociālās komisijas adresi un pat atveišķu tās locekļu kontaktinformāciju. Protams, lūdzēji tika informēti par visiem uz šo problēmu attiecināmajiem argumentiem, kā arī par to, ka esmu gatavs pats personīgi izskaidrot šo problēmu likumdevējiem.

Galū galā valdība piesardzīgi informēja deputātus par izveidojušos situāciju un likumprojekta par pensijas vecuma paaugstināšanu ekonomiskajā pamatojumā iekļāva dažas rindiņas par līdzekļiem, kas tika ietaupīti, pateicoties kapitāla kušanas efektam. Taču no likumdevēju Olimpa puses nekādas reakcijas nebija.

Šis vezums izkustējās no vietas tikai trīs gadus vēlāk. Par to jāpateicas Tiesībsargam, pie kura es cenšos sūtīt cilvēkus, kad parastā tiesiskā aizsardzība ir bezspēcīga.

2014. gada 2. aprīlī Juris Jansons noslēdza jau 2011. gadā (!) ierosināto un Saeimai adresēto pārbaudes lietu Nr. 2011-276-17AA. Tiesībsargam bija nepieciešami trīs gadi, lai tiktu skaidrībā par to, kam es biju veltījis trīs nedēļas. Starp citu, lieta tika ierosināta uz privātpersonu sūdzību pamata — pilnīgi noteikti daži no viņiem tieši no mana kantora bija devušies uz “brālīgo” tiesībsargājošo biroju.

⁷² *Пенсионная математика — или как виртуально залезть в карман пенсионера [Pensijas matemātika, vai kā var virtuāli ielīst pensionāram kabatā]:* http://rus.delfi.lv/news/daily_versions/vladimir-buzaev-pensionnaya-matematika-ili-kak-virtualno-zalez-t-v-karman-pensionera.d?id=37449079

⁷³ Daina Brīla, *Divainie pensiju rēķini*, Latvijas avīze, 12.02.2011

No Saeimas Tiesībsarga iesniegums acīmredzot saņēma tikai formālu atbildi. Lai nu būtu, kā būdams, taču 16. aprīlī Jansons publicēja savus secinājumus un pat apmeklēja labklājības ministru Uldi Auguli. Jāpiezīmē, ka tieši šajā dienā mēs organizējām piketu pie viņa kantora sašutumā par oficiālā tiesībsarga rīcību attiecībā uz nepilsoņiem un mazākumtautību skolām, kas drīzāk gan būtu raksturīga kādam specdienestu darbiniekam. Varu droši apgalvot, ka gadījumā, ja Latvijā nebūtu “tik daudz to krievu”, Jura Jansona darbu sociālajā sfērā varētu vērtēt pozitīvi.

Tikšanās augstākajā līmenī noritēja draudzīgā atmosfērā — ierēdņi buriski izstaroja sirsnīgus solījumus nekavējoties atrisināt problēmu. Taču no Labklājības ministra puses nekādas darbības netika novērotas.

Sarosījās arī Pensionāru federācija. Viņi atzina, ka par “atgriezeniskās indeksācijas” upuriem kļuvuši 83792 cilvēki un paziņoja par vairākām individuālām prasībām Satversmes tiesā, kas tiks iesniegtas ar federācijas atbalstu. Spriežot pēc tā, ka tiesas mājas lapā nekādas informācijas par to nav, prasības tika noraidītas jau to pieņemšanas stadijā.

Arī “Saskaņas centra” frakcija paziņoja, ka pārdomā iespējas iesniegt prasību divdesmit deputātu vārdā. Viņi joprojām domā.

Nodomu tikt skaidrībā ar pensiju indeksiem es, protams, esmu iekļāvis Latvijas Krievu savienības priekšvēlēšanu programmā. Saeimas vēlēšanu labvēlīga iznākuma gadījumā būtu iespējams iesniegt atbilstošos ieteikumus 2015. gada budžeta paketē, izmantojot Tiesībsarga argumentus.

P.S. Vēlēšanu rezultāti lasītājam jau ir zināmi. Tomēr par Saeimas deputātu ir kļuvis Andris Siliņš — Latvijas Pensionāru federācijas priekšsēdētājs. Viņš pat strādā tajā pašā Saeimas Sociālo un darba lietu komisijā, kura ir atbildīga par apspriežamo jautājumu.

1.pielikums (rakstam “Politika valodu lietošanas jomā Latvijā”).

Aleksandrs Kuzmins.

Daži normatīvie un politikas plānošanas akti valodu politikas jomā (1918-1992)

1. [Iskolata] Dekrēts par darīšanu valodu Latvijas oficiālajās iestādēs 04.01.1918.

Latvijas Strādnieku, kareivju un bezzemnieku deputātu padomes Izpildu komiteja ar šo paziņo ka visās Latvijas oficiālajās iestādēs (gubernās, apriņķos, pilsētās, miestos un pagastos) lietojama latviešu valoda visās darīšanās. Cīttautu valodām tiek dotas līdzīgas tiesības kā latviešu valodai visur tur, kur tas izrādās par nepieciešamu.

Ziņotājs, Nr. 4, 06.01.1918.

2. Izraksts no Tautas Padomes sēdes protokola par Latvijas valsts pasludināšanu 18.11.1918.

[..]

Latvijas Sociāldemokrātiskās strādnieku partijas vārdā Dr. Pauls Kalniņš nolasa sekošu deklarāciju: "[.] 8) Vienādas tiesības visām valodām skolā un dzīvē. Nacionālām minoritātēm nacionāli personālu autonomiju. [..]"

[..]

Latvijas nacionāldemokrātu vārdā runā rakstnieks A. Ķeniņš:

".. Pašu dzimtenē, kur mēs, latvieši, tagad noteicam mazākuma tautību stāvokli, arī te mūsu politikai jādibinās uz taisnības un tautu pašnoteikšanās principiem. Latvijas Nacionāldemokrātu partijas programma šinī jautājumā pilnīgi saskan ar Latvijas Sociāldemokrātiskās strādnieku partijas nupat dzirdēto deklarāciju par nacionālu personāla autonomiju Latvijas mazākuma tautībām. [..]"

Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls. 2003., Nr.3, 142.-151.lpp.

3. Par Latvijas tiesām un tiesāšanas kārtību 06.12.1918.

10. Darīšanu valoda tiesās un tiesu iestādēs ir valsts valoda — latviešu valoda.

Tiesām pēc apstākļiem un vajadzības ir jāpielaiž arī krievu vai vācu valodu lietošana.

Tiesām pēc apstākļiem un vajadzības ir jāpielaiž arī krievu vai vācu valodu lietošana.

Latvijas Pagaidu valdības likumu un rīkojumu krājums. Nr. 1, 15.07.1919

4. Mācības valoda Latvijas skolās un skolotāju ievēlēšana

10.12.1918.

1) Visās Latvijas skolās mācības jāsniedz skolnieku un skolnieču ģimenes valodā. Skolas tāpēc jāšķiro pēc tautībām.

[..]

3) Skolās, kurās bez latviešiem mācās arī nacionālu minoritāšu bērni, pēdējiem pagaidām ierīkojamas paralēlklases.

Piezīme: pie gadījumiem, kuros pirmais, otrais un trešais rīkojums nebūtu izpildīts mācībām sākoties nākošajā janvāra mēnesī, jāziņo skolu ministrijai, aprādot kavēkļus un cēloņus.

Pagaidu Valdības Vēstnesis Nr. 1, 14(01).12.1918.

Latvijas Pagaidu Valdības Likumu un Rīkojumu krājums Nr. 2 25.07.1919.

5. Latvijas Padomju Valdības dekrēts par oficiālos rakstos lietojamām valodām

08.03.1919.

Pamatojoties uz Latvijas Soc. Padomju Republikas Konstitūciju un vēlreiz uzsverot visu vietējo valodu līdztiesību Latvijā, Latvijas Padomju Valdība nolemj:

1) Iekšējā darīšanu valoda kā centrālajā, tā arī vietējās iestādēs ir viena no vietējām valodām pēc iedzīvotāju vairākuma, šimbrīžam latviski, latgaliski vai krieviski.

2) Sarakstīšanās ar Latgales apriņķu (ieslēdzot arī Augškurzemi) iestādēm norisinās latgaļu un krievu valodā vai vienīgi pēdējā.

3) Sarakstīšanās centrālo iestāžu starpā un ar pārējām apriņķu vietējām iestādēm notiek latviski vai krieviski, vai abās valodās.

4) Kā centrālajā, tā vietējām iestādēm jāpieņem rakstiski iesniegumi visās vietējās valodās (latviski, latgaliski, krieviski, vāciski, ebrejiski, leitiski un igauņiski).

Piezīme 1: Ja iestādē nav šīs valodas pratēja tad raksts jānodod tuvākai tulkotāju iestādei vai tulku nodaļai pie Padomju Valdības, Rīgā, tulkošanai vai saīsināta izvilkuma sastādīšanai.

Piezīme 2: Ja ienāk raksts vēl kādā citā valodā, tad arī tas nav vienkārši atraidāms, bet jānodod tulku nodaļai pie Padomju Valdības pārtulkošanai vai īsam ziņojumam par rakstu saturu.

5) Atbilde tiek dota pieminētajās valodās, bet jāizsniedz uz iesniedzēja vēlēšanos tieši tanī valodā, vai ar pieliktu tulkojumu tanī valodā, kurā rakstīts pats iesniegums.

Piezīme: Tanī gadījumā, kad iestādē nav zināmas valodas pratēja, jārikojas pēc piezīmēm pie panta 4.

Šī dekrēta neizpildītāji tiks saukti pie likumīgas atbildības uz Konstitūcijas noteikumu pamata.

<http://www.vvk.lv/index.php?sadala=135&id=169>

6. Rīkojums par latviešu valodas un vēstures mācīšanu

11.03.1919.

1. Ar tekošā mācības gada pēdējo ceturksni, sākot visās Latvijas pirmmācības un vidus skolās kā obligatoriski mācību priekšmeti ievedami latviešu valoda (valodas mācība, literatūras vēsture un rakstniecības teorija) un Latvijas vēsture [..]

2. Pirmmācības un vidusskolās, kurās mācības netiek pasniegtas valsts valodā, latviešu valoda ievadama no otrā mācības gada sākot, pie kam vidusskolās līdz 4. klasei (pēc krievu ģimnāzijas kursa) un pirmmācības skolās tā pasniedzama 5 stundas, vidusskolu 5. un 6. klasēs 4 stundas un pārējās vidusskolu augstākās klasēs 3 stundas nedēļā katrā klasē. [..]

"Latvijas sargs" Nr. 47. 16.03.1919.

Latvijas Pagaidu Valdības Likumu un rīkojumu krājums Nr. 5, 09.08.1919.

7. Latvijas Tautas Padomes kārtības rullis

23.08.1919.

38. [..] Pārlabojumi un jautājumi, kuri iekustināti pa sēdes laiku un liekami uz balsošanu, uz Tautas Padomes locekļa valsts valodas nepratēja lūgumu pārtulkojami krievu valodā. Tulkošanu prezidents var uzticēt sevišķam tulkam.

Valdības Vēstnesis, Nr. 52, 02.10.1919

8. Likums par Latvijas izglītības iestādēm

08.12.1919.

41. Valsts un komunālas iestādes uztur ikkatrai tautībai tik daudz obligatorisku skolu, cik vajadzīgas viņu bērnu izglītošanai, skatoties pēc šā likuma noteikumiem.

Piezīme: Mazākuma tautībām, Latvijas pilsoņiem, ir tiesības prasīt sevišķas klases atvēršanu, ja tanī caurmērā salasās vismaz trīsdesmit skolēnu, kuri mācās viena skolotāja vadībā. Bērni, kuriem aiz viņu mazā skaita nav ierīkota ne skola, ne klase viņu ģimenes valodā, var mācīties vai nu privātā kārtā, vai izņēmuma veidā skolās ar citu mācības valodu.

Likumu un valdības rīkojumu krājums Nr. 13, 31.12.1919.

9. Likums par mazākuma tautību skolu iekārtu Latvijā

08.12.1919.

1. Mazākuma tautību skolu iekārta Latvijā ir savā organizācijā autonoma sekojošo noteikumu robežās.

2. No valsts un komunālu iestāžu visādu tipu vidus skolu vajadzībām atvēlētiem līdzekļiem piekrist mazākuma tautības skolām viņas iedzīvotāju skaitam piemērīga daļa. Mazākuma tautību obligatoriskas skolas uzturama pēc likuma "Par Latvijas izglītības iestādēm" 41. p.

3. Juridiskām, kā arī fiziskām personām, ir tiesība, saskaņā ar vispārējiem noteikumiem par privātskolām, dibināt un uzturēt skolas ar attiecīgas tautības mācības valodu.

4. Programmas prasības mazākuma tautību skolās nedrīkst būt mazākas par šīm prasībām attiecīgās latviešu skolās.

Piezīme. Obligatorio prasību apmērus mazākuma tautību skolām latviešu valodā noteic Izglītības ministrija.

5. Mazākuma tautību skolu pārraudzība piekrist Izglītības ministrijai uz vispārēju noteikumu pamata.

6. Mazākuma tautību skolu pārvaldes apvienotas sevišķā izglītības ministrijas mazākuma tautību departamentā. Katras atsevišķas tautības skolu pārvalde koncentrējas īpašā departamenta nodaļā, kuras priekšnieki padoti tieši ministram.

7. Mazākuma tautības skolu nodaļas priekšnieks reprezentē savu tautību visos kultūras jautājumos, ar tiesību stāties sakaros ar visiem izglītības ministrijas departamentiem, kā arī piedalīties ministru kabineta sēdēs ar padomdevēja balsi visos jautājumos, kuri aizskar viņa reprezentējamās tautības kulturālo dzīvi.

8. 6. pantā paredzētos nodaļu priekšniekus attiecīga mazākuma tautība liek priekšā caur ministru Ministru kabinetam dēļ apstiprināšanai. 6. pantā paredzētos skolu nodaļu priekšniekus pagaidām stāda priekšā apstiprināšanai Tautas Padomes minoritāšu partiju pārstāvji, kamēr radīsies likumīga pārstāvniecība no nacionālām minoritātēm.

9. Mazākuma tautību skolu departamenta ierēdņi apstiprināmi vispār pieņemtā kārtībā, no mazākuma tautību uzstādītiem kandidātiem.

10. Pie ikkatras mazākuma tautības skolu nodaļas darbojas attiecīga skolu nodaļas padome, kura sastāv no nodaļas priekšnieka, apakšnodaļu vadītājiem, 3 delegātiem no attiecīgās minoritātes un 3 šīs minoritātes skolotāju savienības locekļiem.

11. Skolu nodaļas padomi sasauc nodaļas priekšnieks pēc vajadzības, ne mazāk kā 4 reizes gadā un bez tam katrā laikā uz 4 viņu locekļu pieprasījumu.

12. Skolu nodaļas priekšnieks iesniedz padomei priekšlikumus par skolu atvēršanu un slēgšanu, skolas pārveidošanu, ierēdņu un skolotāju atlaišanu un citiem jautājumiem.

13. Skolu nodaļas padome var arī no savas puses nākt ar priekšlikumiem un prasīt viņu apspriešanu.

14. Pedagoģiska un zinātniska izglītība skolotājiem, kas māca mazākuma tautību skolās, nevar būt zemāka par to izglītību, kādu Latvijas valsts prasa no skolotājiem attiecīgās latviešu skolās.

15. Mazākuma tautību skolu iekārta, ciktāl viņa šīnī likumā nav noteikta, padota vispārējiem likumiem "Par Latvijas izglītības iestādēm".

Likumu un valdības rīkojumu krājums Nr. 13, 31.12.1919.

10. Noteikumi par latgaliešu izlokšnes lietošanu

Ministru kabineta noteikumi

11.08.1921.

1. Visām valsts iestādēm un amata personām jāpieņem iestāžu un privātpersonu iesniegumi latgaliešu izloksnē.

2. Latgalē valsts un amata personām, kā arī pašvaldības iestādēm ir tiesība lietot latgaliešu izloksni sarakstoties, kā arī sludinājumos un uz izkārtņēm.

Valdības Vēstnesis, Nr. 183, 17.08.1921.

11. Noteikumi par valsts ierēdņu pārbaudīšanu valsts valodas prašanā

22.11.1921.

1. Valsts iestāžu ierēdņiem, kuri pietiekoši nepārvalda valsts valodu, bet vēlas palikt valsts iestādes dienestā, jāiztur pārbaudījums valsts valodas prašanā.

2. Laiku, kurā dienestā esošām ierēdņīm jāiemācas valsts valoda, nosaka attiecīga iestāde saziņā ar savu centrālo iestādi, bet termiņš noliekams ne vēlāk par 1922. g. 1. aprīli, izņemot Latgali, kur pēdējais termiņš ir 1922. g. 31. decembris.

3. Turpmāk par ierēdņiem var pieņemt tikai tādas personas, kuras pietiekoši pārvalda valsts valodu.

4. Ierēdņu pārbaudīšana koncentrēta sevišķās izglītības ministrijas pārbaudīšanas komisijās, kurās ieiet arī attiecīga resora priekšstāvis.

5. Resoru vadītāji var pieļaut valsts dienestā izņēmuma veidā, ar kabineta piekrišanu, speciālistus, ja viņi arī pietiekoši nepārvaldītu valsts valodu.

6. Sīkākus noteikumus pārbaudīšanas komisijām izdod izglītības ministrs.

Valdības vēstnesis Nr. 269

Likumu un valdības rīkojumu krājums Nr. 22, 31.12.1921.

12. Latvijas Republikas Satversmes II daļas projekts

07.02.1922.

115. Latviešu valoda ir valsts valoda. Mazākuma tautību piederīgiem ir garantēta viņu valodas brīva lietošana kā runā, tā arī rakstos. Kādas mazākuma tautību valodas un cik tālu pieļaujamā valsts pašvaldības un tiesu iestādēs, noteic sevišķs likums.

116. Mazākuma tautības ir savās nacionāli-kulturālās lietās autonomas publiski-tiesiskās organizācijas. Kādas mazākuma tautības par tādām uzskatāmas, kādi tām orgāni, kā arī šo orgānu kompetenci un ievēlēšanas kārtību noteic sevišķs likums.

Latvijas Republikas Satversmes Sapulces stenogrammu izvilks (1920-1922).

Latvijas Republikas Satversmes projekta apspriešana un apstiprināšana. Rīga:

Tiesu namu aģentūra 2006 (CD izdevums). ISBN 9984-671-98-4

P.S. Projekts bija pieņemts otrajā lasījumā 07.02.1922. Trešajā lasījumā 05.04.1922, kad vairāku citu pantu formulējumi tika mainīti, projekts tika noraidīts. Respektīvi, Satversmes tekstā valodu lietojums netika regulēts līdz pat 1998. g.

13. Mazākuma tautību skolu pārraudzība

05.02.1923.

3. Skolas darbvedība saimnieciskās un administratīvās lietās jāved valsts valodā arī mazākuma tautību skolās.

Valdības Vēstnesis, Nr. 29, 06.02.1923

P.S. Šis izglītības ministra lēmums pēc gada tika grozīts, izsakot 3. pantu šādā redakcijā:

“3. Mazākuma tautību skolās jāved valsts valodā skolas darbvedība saimnieciskās un administratīvās lietās:

- 1) ienākumi un izdevumi un lēmumi par tiem;
- 2) skolnieku vispārējie saraksti ar ceturkšņu un gada atzīmēm;
- 3) skolnieku nokavēto stundu saraksti;
- 4) izraksti no lēmumiem par skolnieku uzņemšanu, pārcelšanu, izslēgšanu, sodīšanu;
- 5) stundu saraksti;
- 6) klašu un istabu nosaukumi;
- 7) skolas nosaukums uz ārdurvīm.

Piezīme: Visi šīs punktus minētie raksti un uzraksti var būt paralēli arī attiecīgas skolas mācības valodā.”

Sk. Valdības Vēstnesis, Nr. 30, 06.02.1924.

14. Saeimas kārtības rullis

23.03.1923.

45. Katrs Saeimai priekšā ceļams iesniegums rakstiski formulējams latviešu valodā un no iesniedzēja parakstāms.

145. Vācu un krievu valodā turētās runas pievienojamas stenogrammu oriģināliem tādā valodā (vācu vai krievu), kādā tās runātāji birojam iesnieguši.

146. Stenogrammas iespiežamas rakstos un par brīvu izsniedzamas deputātiem. Piezīme. Vācu vai krievu valodā iesniegtās runas iespiežamas latviešu tulkojumā, atzīmējot, ka tās nav stenogrammas.

Valdības Vēstnesis, Nr. 65, 27.03.1923

15. Preses likums

12.02.1924.

4. Katram, kas vēlas izdot periodisku izdevumu, jāiesniedz Iekšlietu ministrijai pieteikums, kurā jāatzīmē:

[..]

e) izdevuma valoda.

[..]

7. Periodiskam izdevumam iznākot, 4. pantā prasīto izdošanas apstākļu pārgrozījums pieļaujams tikai pēc tam, kad saņemts Iekšlietu ministrijas papildu paziņojums, kurš izsniedzams redaktora vai izdevēja maiņas gadījumā — 2 nedēļu laikā ; bet izdevuma nosaukuma vai rakstura, drukātavas, valodas maiņas, vai iznākšanas kārtības grozīšanas gadījumā — 3 dienu laikā.

Valdības Vēstnesis, Nr. 35, 12.02.1924

16. Noteikumi par atklātiem izziņojumiem

(izdoti Latvijas Republikas Satversmes 81. panta kārtībā)

19.01.1929.

I. Attiecībā uz atklātiem izziņojumiem jāievēro sekošie noteikumi:

1. Atklātu izziņojumu-izkārtņu, afišu, plakātu, gaismas reklāmu, iekšzemē pilnīgi vai daļai ražoto un iekšzemes tirgū apgrozībā laisto preču etiķešu u. tml. — uzrakstiem jābūt valsts valodā.

2. Ja uzrakstos lietotu, bez valsts valodas, vēl kādu citu valodu, tad latviešu tekstam ierādāma galvenā vieta un tam jābūt formas un satura ziņā ne mazākam kā tekstam citā valodā.

3. Šo noteikumu 1. un 2. pants neattiecas uz baznīcu un lūgšanas namu, kapu, kā arī uz vēsturiskiem uzrakstiem.

Valdības Vēstnesis, Nr. 16, 19.01.1929

17. Saeimas kārtības rullis

10.04.1929.

147. Vācu un krievu valodā turētās runas pievienojamas stenogrammu oriģināliem tādā valodā (vācu vai krievu), kādā tās runātāji birojam iesnieguši.

148. Stenogrammas iespiežamas rakstos un par brīvu izsniedzamas deputātiem. Piezīme. Vācu vai krievu valodā iesniegto runu saturs iespiežams latviešu tulkojumā.

Valdības Vēstnesis, Nr. 79, 10.04.1929

18. Izglītības ministrijas iekārta

17.12.1929.

IV. Mazākuma tautību izglītības pārvaldes.

22. Pie Izglītības ministrijas pastāv krievu, žīdu, vācu, poļu un baltkrievu mazākuma tautību izglītības pārvaldes, kuras pārzina visus savas tautības kultūras un izglītības jautājumus un gādā par savas tautības izglītību un skolām.

23. Katru mazākuma tautību izglītības pārvaldi vada viņas priekšnieks, kas savā darbībā padots tieši izglītības ministrim.

24. Pie mazākuma tautību izglītības pārvaldēm var pastāvēt atsevišķas skolu nodaļas, bet ne vairāk par divām pie katras.

Valdības Vēstnesis, Nr. 294, 30.12.1929

19. Likums par lauksaimniecības mācības iestādēm

17.12.1929.

18. Mazākuma tautībām ierīkotās lauksaimniecības skolās mācību var pasniegt attiecīgas tautības valodā.

Valdības Vēstnesis, Nr. 294, 30.12.1929

20. Konvencija skolu lietās starp Latviju un Lietuvu

25.01.1931.

1. pants

Latvijai jāatver un jāuztur pamatskolas vai sevišķas klases lietuvju tautības bērniem, bez ticības atšķirības, un Lietuvai jāatver un jāuztur pamatskolas vai sevišķas klases latvju tautības bērniem, bez ticības atšķirības, ja 7 līdz 14 gadu vecu bērnu skaits, kuriem jāapmeklē šādas skolas, nav mazāks par 20 vienas vietējās (pilsētu vai lauku) pašvaldības robežās un pierobežas joslā, kas nepārsniedz tās robežu 3,5 km.

3. pants

Ja lietuvju tautības bērnu skaits kādā Latvijas skolā vai latvju tautības bērnu skaits kādā Lietuvas skolā ir mazāks par 20, bet lielāks par 9, tad šiem bērniem viņu tēvu valoda uz viņu vecāku vēlēšanos jāmaņa kā speciāls priekšmets.

Bērniem, kuru vecāki pieder pie dažādām tautībām, jāapmeklē skola pēc viņu vecāku izvēles.

Valdības Vēstnesis Nr. 77, 09.04.1931

P.S. Starpresoru instrukcija par šīs konvencijas ieviešanu publiskota "Valdības Vēstnesī" Nr. 260, 19.11.1931.

21. Noteikumi par valsts valodu

(izdoti Latvijas Republikas Satversmes 81. panta kārtībā)

18.02.1932.

1. Latvijas Republikas valsts valoda ir latviešu valoda.

2. Valsts valodas lietošana obligatoriska armijā, flotē un visās pārējās valsts un pašvaldības iestādēs un uzņēmumos, kā arī atsevišķu pilsoņu un juridisko personu satiksmē ar tām.

1. piezīme. Valsts valodas lietošanu Saeimā noteic tās kārtības rullis.

2. piezīme. Pašvaldību orgānu sēdēs līdz 1935. gada pārvēlēšanām, ar priekšsēdētāja atļauju, vai vismaz ar attiecīgā orgāna 1/3 locekļu pieprasījumu, var lietot arī vācu un krievu valodu, bet uz viena sēdes dalībnieka pieprasījumu šīs valodās turētās runas tulkojamas latviski.

3. Pilsētu un pagastu pašvaldībām, kurās pēc pēdējās tautas skaitīšanas datiem vienas atsevišķas mazākuma tautības piederīgo nav mazāk par 50 procentiem, pašvaldības attiecībās ar šīs tautības piederīgiem pieļaujama arī vācu vai krievu valodas lietošana. Minēto pašvaldību iestāžu sēdēs vācu vai krievu valodā turētās runas un iesniegumi uz viena sēdes dalībnieka pieprasījumu jātulko latviski.

4. Sapulcēs, tirdznieciskā satiksmē, kulta izpildīšanā, presē, grāmatniecībā, mācības un audzināšanas iestādēs, pastāvošo likumu robežās, var brīvi lietot jebkuru citu valodu.

5. Sabiedriskām un saimnieciskām organizācijām, firmām, privātām un juridiskām personām uz valsts vai pašvaldības iestāžu vai amatpersonu pieprasījumu iesniedzamiem un uz viņu iekšējo darbību attiecināmiem pārskatiem, ziņojumiem, sarakstīšanos un dokumentiem, ja to oriģināli sastādīti kādā svešvalodā, jāpievieno tulkojums valsts valodā, neattiecinot to uz grāmatām.

6. Sabiedriskām un saimnieciskām organizācijām, firmām un juridiskām personām un viņu orgāniem savā darbībā, sēdēs un sapulcēs jāpieņem un jāapspriež visi uz viņu darbību attiecināmie valsts valodā izdarītie iesniegumi.

7. Tirdzniecības un rūpniecības uzņēmumu, firmu, aģentūru, biedrību, savienību, organizāciju, izņemot firmu nosaukumus, kā arī brīvo profesiju izkārtnēm, spiedogiem un zīmogiem jābūt sastādītiem valsts valodā. Blakus valsts valodai var lietot arī citas valodas, bet tādā gadījumā valsts valodai jābūt pirmajā vietā.

8. Oficiālajā satiksmē Latvijas vietu vārdi apzīmējami vienīgi valsts valodā.

9. Noteikumu dzīvē izvešanai Ministru kabinets izdod instrukciju.

Valdības vēstnesis Nr. 39, 19.02.1932.

Likumu un Ministru kabineta noteikumu krājums Nr. 4, 29.02.1932.

22. Likums par atklātiem izziņojumiem

21.12.1932.

1. Atklātiem izziņojumiem: izkārtnēm, afišām, plakātiem, gaismas reklāmai, iekšzemē pilnīgi vai daļai ražoto un iekšzemes tirgū apgrozībā laisto preču etiķetēm un tamlīdzīgiem uzrakstiem jābūt valsts valodā.

2. Ja izziņojumos lietotu, bez valsts valodas, vēl kādu citu valodu, tad latviešu tekstam ierādāma galvenā vieta un tam jābūt formas un satura ziņā ne mazākam kā tekstam citā valodā.

3. Šā likuma 1. un 2. pants neattiecas uz baznīcu un lūgšanas namu, kapu un vēsturiskiem uzrakstiem, kā arī uz Saeimas un pašvaldības vēlēšanu atklātiem izziņojumiem. Virs Saeimas un pašvaldību vēlēšanu atklāto izziņojumu teksta valsts valodā atzīmējams publicētāja nosaukums un izziņojuma raksturs.

Valdības Vēstnesis Nr. 292, 24.12.1932

23. Skolu konvencija starp Latviju un Igauniju

17.02.1934.

1. pants.

Latvija atvērs un uzturēs pamatskolas igauņu tautības bērniem, bez ticības izšķirības, un Igaunija atvērs un uzturēs pamatskolas latviešu tautības bērniem, bez ticības izšķirības, ja 8 līdz 15 gadus vecu skolnieku skaits, kuriem jāapmeklē šīs obligatoriskās pamatskolas, nav mazāks par 15 vienā pagastā vai par 20 vairākos kaimiņu pagastos kopā.

3. pants.

Ja igauņu tautības skolnieku skaits kādā Latvijas skolā vai latviešu tautības skolnieku skaits kādā Igaunijas skolā ir mazāks par 1. pantā noteikto skolnieku skaitu, kāds vajadzīgs skolas atvēršanai, bet tomēr lielāks par 9, tad šo skolnieku mātes valoda, uz viņu vecāku pieprasījumu, tiem pasniedzama kā sevišķs priekšmets.

Mātes valodas stundu skaits nevar būt mazāks par četrām stundām nedēļā. Dažādu tautību vecāku bērni apmeklē to skolu, ko izvēlas viņu vecāki. Ja vecāki nevarētu vienoties par skolas izvēli, tad tēva lēmums ir izšķirošs.

6. pants.

1. un 8. pantā minētās skolās mācības pasniedz skolnieku mātes valodā un pedagogiskais personāls sastāv no tādiem skolotājiem, kas pieder pie tās pašas tautības kā skolnieki un pārvalda viņu valodu. Šo skolu direktoriem jāpārzina latviešu un igauņu valoda.

Valsts valoda mācāma kā obligātorisks priekšmets sākot ar trešo mācības gadu. Programmām jāsakā ar attiecīgā valstī spēkā esošiem likumiem un noteikumiem.

Šajās programmās ietverama arī otras Līdzējas Puses vēsture un ģeogrāfija.

7. pants.

Ja vienas Līdzējas Puses teritorijā dzīvojošie vecāki vēlas sūtīt savus bērnus savas mātes valodas skolās, kas atrodas otras Līdzējas Puses teritorijā, tad ne viena, ne otra puse tam nekādus šķēršļus neliks.

8. pants.

Ja vienas Līdzējas Puses tautības bērnu skaits, kuri dzīvo otras teritorijā un vēlas iestāties vidusskolas pirmā klasē, sasniedz vismaz trīsdesmit, tad tās valsts izglītības ministrs, kur šie bērni dzīvo, uz vecāku vai aizbildņu lūgumu, gādā par vidusskolas atvēršanu, kurā mācības valoda būtu šo bērnu mātes valoda.

Šo skolu uzturēšanai vajadzīgās summas attiecīgā Līdzējā valstī piešķir saskaņā ar tur spēkā esošiem likumiem un noteikumiem

Valdības Vēstnesis, Nr. 132, 16.06.1934

P.S. Starpresoru instrukcija par šīs konvencijas ieviešanu publicēta "Valdības Vēstnesī" Nr. 62, 15.03.1935

24. Pārgrozījumi un papildinājumi noteikumos par valsts valodu

14.06.1934.

Noteikumos par valsts valodu (Lik. kr. 1932. g. 54) ievest sekojošus pārgrozījumus un papildinājumus:

I Noteikumu par valsts valodu 2. panta 1. un 2. piezīmi atcelt.

II To pašu noteikumu 4. pantu izteikt tā:

Slēgtās sapulcēs, tirdznieciskā satiksmē, kulta izpildīšanā, presē, grāmatniecībā, mācības un audzināšanas iestādēs, pastāvošo likumu robežās, var brīvi lietot jebkuru citu valodu. Atklātās sapulcēs vai publiskās izrādēs un dažādos priekšnesumos var lietot svešas valodas ar iekšlietu ministra vai viņa pilnvarotu amatpersonu atļauju.

III Tos pašus noteikumus papildināt ar sekojošiem 8.¹. un 8.². pantiem:

8.¹. Satiksmē ar ārvalstīm Latvijas valsts un pašvaldību iestādes un uzņēmumi savā darbībā piemēro šos noteikumus tiklīdz, ciktāl tas netraucē normālu darbību un nerunā pretīm starptautiskām tiesībām un paražām.

8.². Par šo noteikumu apzinātu pārkāpšanu vainīgos soda administratīvā kārtā ar naudas sodu līdz Ls 1.000-, vai ar arestu līdz 6 mēnešiem, vai ar abiem šiem sodiem kopā. Sodus uzliek iekšlietu ministrs vai viņa pilnvarota amatpersona.

Valdības vēstnesis Nr. 132, 16.06.1934.

Likumu un Ministru kabineta noteikumu krājums Nr. 8, 29.06.1934

25. Likums par tautas izglītību

12.07.1934.

5. Skolas ar latviešu mācības valodu pieejamas visu pilsoņu bērniem.

6. Latviešu tautības pilsoņu bērniem jāmacās skolās ar latviešu mācības valodu, arī ja viens no vecākiem būtu citas tautības.

7. Mazākuma tautību pilsoņu bērniem šā likuma robežās pastāv atsevišķas mācības iestādes vai klases ar attiecīgas tautas valodu kā mācības valodu un latviešu valodu kā obligātorisku mācības priekšmetu.

Ikkatrs mazākuma tautības pilsoņu bērns var mācīties tās tautības skolā, pie kuras pieder viņa vecāki, ja šīs tautības valodā bērns var brīvi izteikt savas domas. Pretējā gadījumā viņam jāapmeklē skola ar valsts valodu.

Ja bērna vecāki nav vienas mazākuma tautības, tad viņa tautību nosaka tēvs.

Jauktajās mazākuma tautību skolās mācības valoda ir valsts valoda.

14. Pašvaldībai pienākas gādāt, lai visiem tās robežās dzīvojošiem latviešu vecāku bērniem būtu pieejama obligātoriskā mācība latviešu valoda.

15. Obligātoriskai mācībai iekārtojamas īpašas klases vai skolas ikkatrai mazākuma tautībai, kas var uzrādīt skolas atvēršanai noteikto bērnu skaitu.

22. Publiskajās arodskolās un arodu vidusskolās valsts valoda ir mācības valoda, bet publiskās ģimnāzijas var būt arī ar kādas mazākuma tautības valodu kā mācības valodu.

No publiskajām ģimnāzijām atvēlētām valsts un pašvaldību budžetu summām mazākuma tautību publiskās ģimnāzijas saņem līdzekļus samērā ar savu audzēkņu skaitu, bet ne vairāk kā attiecīgas tautības iedzīvotāju-Latvi-
jaš pilsoņu skaitam atbilstošu daļu.

30. Mazākuma tautību pilsoņu bērniem obligātoriskās mācības vecumā jauna publiska klase atverama un uzturama, ja no viena obligātoriskās mācības rajona sanāk vismaz 30 vienas tautības bērnu, kam attiecīga klase

nav pieejama, bet skola, — ja sanāk vismaz 60 šādu bērnu. Ja skolēnu skaits klasē vai skolā divus gadus pēc kārtas noslīdējis zem šīm normām, tad klase vai skola likvidējama.

35. Skolās un klasēs, kur mācības nenotiek valsts valodā, latviešu valoda mācāma sākot ar 1. pamatskolas klasi.

Piezīme. Latvijas vēsturi un ģeogrāfiju māca jau trešajā un ceturtajā pamatskolas klasē; 5. un 6. klasē šie priekšmeti mācāmi valsts valodā.

105. Privātās mācības iestādes var piemērot tādiem tiptiem, kādi ir valsts un pašvaldību uzturamām mācības iestādēm, vai arī tās var būt īpaša, statūtos nosakāma tipa.

Valodu zināšanu pastiprināšanai izglītības ministrs izņēmuma kārtā var atļaut privātās skolās ar latviešu mācības valodu mācīt dažus priekšmetus citās valodās.

Valdības Vēstnesis, Nr. 156, 17.07.1934

P.S. 1937. g. Kodifikācijas nodaļa izdeva "Izglītības un kultūras nolikumu", apkopojot noteikumus attiecīgajās jomās, t.sk. šo likumu. Nolikums bija spēkā, tomēr ar ierobežojumiem, arī Austrumzemē (*Ostland*) — sk. "Izglītības mēnešraksts" Nr. 1/1944. — "Skolu departamenta paskaidrojumi par obligāto skolu apmeklēšanu".

26. Likums par valsts valodu

05.01.1935.

1. Valsts valoda ir latviešu valoda.

2. Valsts valodas lietošana obligatoriska armijā, flotē un visās valsts un pašvaldības iestādēs un uzņēmumos, kā arī visos privātos iestādījumos ar publiski tiesisku raksturu.

3. Valsts un pašvaldību rakstos un mācības grāmatās latviešu valodā lietojami latīņu burti. Periodiskie izdevumi latviešu valodā, kas iznāk biežāk kā vienreiz nedēļā, iespiejami latīņu burtiem vēlākais sākot ar 1936. 15. maiju.

4. Pašvaldībās, kurās pēc pēdējās tautas skaitīšanas datiem vienas atsevišķas mazākumtautības piederīgo nav mazāk par piecdesmit procentiem, pašvaldības attiecībās ar šās tautības piederīgiem, ar iekšlietu ministra atļauju, pieļaujama arī vācu vai krievu valodas lietošana. Minēto pašvaldību iestāžu sēdēs vācu vai krievu valodā turētās runas un iesniegumi, uz viena sēdes dalībnieka pieprasījumu jātulko latviski.

5. Slēgtās sapulcēs, tirdznieciskā satiksmē, kulta izpildīšanā, presē, grāmatniecībā un mācības un audzināšanas iestādēs pastāvošo likumu un nosacījumu robežās, var brīvi lietot jebkuru citu valodu. Atklātās sapulcēs vai publiskās izrādēs un dažādos priekšnesumos var lietot svešas valodas ar iekšlietu ministra vai viņa pilnvarotu amatpersonu atļauju.

6. Rakstiskiem līgumiem, dāvinājuma aktiem, vekseliem, parādu un citiem saistību rakstiem, ja tos Latvijā pēc 1935. g. 1. februāra slēdz Latvijas pilsoņi, ir saistības un pierādījuma spēks vienīgi tad, ja tie rakstīti valsts valodā.

7. Uzņēmumiem, kas izpērk I vai II šķiras tirdzniecības vai rūpniecības zīmi, ekspedīcijas un transporta uzņēmumiem kā arī visiem uzņēmumiem un organizācijām, kam saskaņā ar pastāvošiem likumiem vai noteikumiem jānod

pārskati par savu darbību, grāmatvedībā, ieskaitot visus uz grāmatvedību attiecošos dokumentus, un sarakstoties ar adresātiem iekšzemē jālieto valsts valoda, sākot vēlākais ar 1935. g. 1. aprīli. Pārējām, šeit neminētām organizācijām un uzņēmumiem, kā arī privātām, fiziskām un juridiskām personām grāmatvedība valsts valodā nav obligatoriska, bet viņām, uz valsts vai pašvaldību iestāžu vai amatpersonu pieprasījumu iesniedzamiem pārskatiem, ziņojumiem, rakstiskiem dokumentiem, ja to oriģināli nav sastādīti valsts valodā, jāpievieno tulkojumi latviešu valodā.

Piezīme. Nav liegts šā panta pirmā daļā minēto uzņēmumu grāmatas, paralēli valsts valodai, vest arī svešvalodās, bet šādām svešvalodā vestām grāmatām nav pierādījuma spēka, viņas nevar izmantot balances sastādīšanai, uz viņām nevar atsaukties ne tiesā, ne nodokļu iestādēs.

8. Sabiedriskām un saimnieciskām organizācijām, uzņēmumiem un juridiskām personām savā darbībā, sēdēs un sapulcēs jāpieņem un jāapspriež visi uz viņu darbību attiecināmie valsts valodā izdarītie iesniegumi.

9. Atklātiem izziņojumiem: izkārtnēm, afišām, plakātiem, gaismas reklāmai, cenu rādītājiem, iekšzemes tirgū laisto iekšzemes preču etiķetēm un tirdzniecības marku tekstam jābūt valsts valodā. Uzņēmumu, organizāciju un brīvo profesiju spiedogiem un zīmogiem jābūt valsts valodā.

Šinī pantā minētos gadījumos citu valodu lietošana pieļaujama ar iekšlietu ministra vai viņa pilnvarotas personas atļauju. Ja bez valsts valodas lietota vēl kāda cita valoda, tad latviešu tekstam ierādāma galvenā vieta un formas un satura ziņā tas nevar būt mazāks par tekstu citā valodā.

10. Atklātā satiksmē Latvijas vietvārdi apzīmējami vienīgi valsts valodā.

11. Satiksmē ar ārvalstīm Latvijas valsts un pašvaldības iestādes un uzņēmumi savā darbībā piemēro šos noteikumus tiktāl, ciktāl tas netraucē normālo darbību un nerunā pretim starptautiskām tiesībām un parašām.

12. Par likuma apzinātu pārkāpšanu vainīgos soda administratīvā kārtā ar naudas sodu līdz Ls. 1000, vai ar arestu līdz 3 mēnešiem, vai ar abiem šiem sodiem kopā. Sodus uzliek iekšlietu ministrs vai viņa pilnvarota amatpersona.

13. Likuma dzīvī izvešanai instrukcijas izdod iekšlietu ministrs.

Ar šo atcelti:

1) noteikumi par valsts valodu (Lik. kr. 1932. g. 54),

2) pārgrozījumi un papildinājumi noteikumos par valsts valodu (Lik. kr. 1934. g. 168),

3) likums par atklātiem izziņojumiem (Lik. kr. 1932. g. 240).

Valdības Vēstnesis, Nr. 7, 09.01.1935.

27. Preses likums

11.02.1938.

6. Par atbildīgo redaktoru Sabiedrisko lietu ministrija nevar apstiprināt personu:

[..]

7) kas nepārvalda latviešu valodu;

7. Latviešu valodā izdodamam periodiskam izdevumam par atbildīgo redaktoru vai izdevēju var būt tikai latviešu tautības pilsonis.

8. 6. panta 1.—4. un 6., 7. punkta prasības attiecināmas arī uz periodiska izdevuma izdevēju, kā arī uz izdevējas juridiskas personas pārstāvi.

9. Periodiska izdevuma izdošanai vajadzīga Sabiedrisko lietu ministrijas atļauja. Lūgumā pēc atļaujas jāatzīmē:

[..]

6) valoda, kādā izdevums iznāks;

[..]

18. Izdevniecībām noliegts nodarboties tikai ar tulkotu daiļliteratūras darbu izdošanu latviešu valodā. Noteikumus un rīkojumus no citām valodām latviešu valodā tulkoto darbu daudzuma regulēšanai izdod sabiedrisko lietu ministrs.

21. Uz visiem neperiodiskiem iespaiduma darbiem, izņemot vizītkartes un citus privāta rakstura iespaiduma darbus, jāiespiež valodas rakstībā spiestuves firma un adrese, kā arī, ja neperiodiskais izdevums nolemts tirdzniecībai, izdevēja vārds, izdevniecības nosaukums, iespiešanas gads un, kad darbs nav tulkots no oriģināla, atzīme, no kādas valodas tas tulkots.

[..].

Tulkojumiem titullapas otrā pusē latīņu burtiem jāiespiež darba oriģinālnosaukums.

Svešvalodu izdevumu nosaukumi papildām iespiežami latīņu burtiem.

Sabiedrisko lietu ministrija var atsavināt izdevēju no šā panta noteikumu izpildīšanas, ja iespaiduma darbs nav iespiests izplatīšanai Latvijā.

40. [..]

Ja tirdzniecībai domātā plate ir ar ierunātu vai iedziedātu tekstu, tad lūgumam jāpievieno iespiests vai ar rakstammašīnu rakstīts plates teksts 2 eksemplāros; ja šie teksti ir svešvalodā, tad pievienojams tulkojums valsts valodā vienā eksemplārā.

[..].

Valdības Vēstnesis, Nr. 36, 14.02.1938

28. Likums par spiestuvēm, bibliotēkām, lasītavām un par tirdzniecību ar iespieddarbiem

11.02.1938

21. Skatu logos, vitrīnās, kā arī uz lasāmiem galdiem publiskās vietās un publikas uzgaidāmās telpās aizliegts izlikt apskatīšanai vai lasīšanai poligrāfisko iestāžu periodiskos ražojumus svešās valodās lielākā skaitā nekā valsts valodā.

Valdības Vēstnesis, Nr. 36, 14.02.1938

29. Latvijas PSR Konstitūcija (Pamatlikums)

25.08.1940.

25. pants. Latvijas PSR Augstākās Padomes pieņemtie likumi izsludināmi latviešu un krievu valodā ar Latvijas PSR Augstākās Padomes Prezidija priekšsēdētāja un sekretāra parakstiem.

83. pants. Tiesāšana Latvijas PSR notiek latviešu valodā, nodrošinot šīs valodas nepratējiem iespēju pilnīgi iepazīties ar lietas materiāliem ar tulka starpniecību, kā arī dodot tiesību uzstāties tiesā savā mātes valodā.

93. pants. Latvijas PSR pilsoņiem ir tiesība uz izglītību.

Šo tiesību nodrošina [..] ar mācību skolās mātes valodā [..]

116. pants. Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas valsts ģerbonis [...] apakšā uz lentas, kas apvij vārpas, uzraksts latviešu valodā — centrā “Latvijas PSR” un sānos “Visu zemju proletārieši savienojieties!” un krievu valodā “Пролетарии всех стран, соединяйтесь!”.

Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas Konstitūcija (Pamatlikums). Rīga: Partijas apgādniecība, 1940.

30. Noteikumi par Latvijas PSR valsts notariātu

16.12.1940.

11. Notariālie kantori izpilda notariālo darbību latviešu valodā, nodrošinot personām, kas neprot šo valodu, pilnīgu iespēju iepazīties ar dokumentiem caur tulkiem.

XVII. Tulkojumu pareizības un PSR Savienības tautību valodās vai svešvalodās izteiktu dokumentu norakstu apliecināšana
[.]

68. Apliecinot dokumentu norakstu pareizību, šiem norakstiem jāpievieno tulkojums valsts valodā.

Ziņotājs, Nr. 101, 30.12.1940.

31. Ostlandes reihskomisāra noteikumi sakarā ar pārvaldes pārņemšanu

18.08.1941.

5. Dienesta valoda Ostlandes reihskomisāriātā ir vācu. Katrā ģenerālapgabalā ir pieļauta zemes valoda

Avots: http://www.lacplesis.com/WWII/LATVIJA_ATKAL_OKUPETA_ZEME.html

P.S. Oriģinālteksts (Anordnung zur Übernahme der Verwaltung durch den Reichskommissar für das Ostland) pārbaudīts pēc http://www.letton.ch/lvy_d1.htm — 5. Die Amtssprache im Reichskommissariat Ostland ist deutsch. In jedem Generalbezirk ist die Landessprache zugelassen.

32. Vadlīnijas pārvaldes vadībai Latvijas ģenerālapgabalā

07.03.1942.

III Pašpārvaldes iestāžu un amatpersonu stāvoklis.

[.]

5. Oficiālā valoda vācu un Pašpārvaldes iestāžu starpā ir vācu, Pašpārvaldes iestāžu starpā - latviešu.

Avots: http://www.lacplesis.com/WWII/LATVIJA_ATKAL_OKUPETA_ZEME.html

33. Latvijas PSR Kriminālprocesa kodekss

06.01.1961.

16. pants. Tiesvedības valoda

Tiesvedība Latvijas PSR notiek latviešu valodā vai attiecīgā rajona (pilsētas) iedzīvotāju vairākuma valodā.

Lietas dalībniekiem, kas neprot valodu, kurā noris process, tiek nodrošināta tiesība iesniegt pieteikumus, liecināt, uzstāties tiesā un iesniegt lūgumus savā dzimtajā valodā, kā arī izlietot tulka pakalpojumus šai kodeksā noteiktajā kārtībā. Izmeklēšanas un tiesu dokumentus likumā paredzētajā kārtībā izsniedz apsūdzētajam, pārtulkotus viņa dzimtajā valodā vai citā valodā, kuru viņš prot.

Ziņotājs, Nr. 3, 1961

34. Instrukcija par civilstāvokļa aktu reģistrācijas kārtību Latvijas PSR

LPSR MP lēmums Nr. 578

12.12.1969.

189. [...] Civilstāvokļa aktu ierakstu veidlapas un izsniedzamās apliecības rakstāmas latviešu vai krievu valodā.

Ziņotājs, Nr. 9, 1970

35. Par strādnieku un kalpotāju darba grāmatiņām

LPSR MP un LRAP lēmums Nr. 508

11.10.1973.

1. Pieņemt zināšanai, ka PSRS Ministru Padome un Vissavienības Centrālā arodbiedrību padome ar 1973. gada 6. septembra lēmumu Nr. 656 "Par strādnieku un kalpotāju darba grāmatiņām" noteikusi, ka:

[..]

f) darba grāmatiņu un to ieliktnu izgatavošanu krievu valodā un savienotās vai autonomās republikas valodā nodrošina PSRS Finanšu ministrija. [...]

k) darba grāmatiņas un to ieliktnus aizpilda tajā valodā, kurā tiek kārtota lietvedība attiecīgajā uzņēmumā, iestādē vai organizācijā. Ja lietvedību kārtō savienotās vai autonomās republikas valodā, tad darba grāmatiņu vienlaikus aizpilda attiecīgās republikas valodā un krievu valodā;

l) [...] Ja darba grāmatiņu aizpilda vienlaikus savienotās vai autonomās republikas valodā un krievu valodā, apliecināmi abi teksti;

5. Noteikt, ka Latvijas PSR ministrijas, resori, rajonu un pilsētu (republikāniskās pakļautības) darbaļaužu deputātu padomju izpildkomitejas un vissavienības pakļautības uzņēmumi, iestādes un organizācijas, kas izvietoti republikas teritorijā, pieprasījumus pēc nepieciešamā darba grāmatiņu un to ieliktnu latviešu un krievu valodā daudzumu iesniedz Latvijas PSR Ministru Padomes Valsts darba resursu izmantošanas komitejai. [...]

6. Uzdot Latvijas PSR Ministru Padomes Valsts darba resursu izmantošanas komitejai:

a) iesniegt PSRS Finanšu ministrijai pieprasījumus, cik daudz jaunā parauga darba grāmatiņu un to ieliktnu latviešu un krievu valodā vajadzīgs Latvijas Padomju Sociālistiskajai Republikai; [...]

Ziņotājs, Nr. 53, 1973

36. Latvijas PSR Konstitūcija (Pamatlikums)

18.04.1978.

43. pants. Latvijas PSR pilsoņiem ir tiesības uz izglītību.

Šīs tiesības tiek nodrošinātas [...] garantējot iespēju mācīties skolā dzimtajā valodā [...].

103. pants. Latvijas PSR likumus, Latvijas PSR Augstākās Padomes lēmumus un citus tās aktus publicē latviešu un krievu valodā ar Latvijas PSR Augstākās Padomes Prezidija priekšsēdētāja un sekretāra parakstiem.

159. pants. Tiesvedība Latvijas Padomju Sociālistiskajā Republikā notiek latviešu valodā vai arī attiecīgās teritorijas iedzīvotāju vairākuma valodā.

Personām, kas piedalās lietā, bet neprot valodu, kurā notiek tiesvedība, tiek nodrošinātas tiesības pilnīgi iepazīties ar lietas materiāliem un

pieņemt tiesas darbības ar tulka starpniecību, kā arī tiesības lietot tiesā dzimto valodu.

168. pants. Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas valsts ģerbonī [...] apakšējā daļā jūra un uz lentes, kas apvij vārpas, uzraksti: latviešu valodā — centrā "Latvijas PSR" un sānos "Visu zemju proletārieši, savienojieties!" un krievu valodā — "Пролетарии всех стран, соединяйтесь!".

Citēts pēc: Latvijas Padomju enciklopēdija — Rīga, Galvenā enciklopēdiju redakcija, 1984. 52 sējums. 757.-755. lpp.

P.S. Līdz ar Valodu likuma pieņemšanu 05.05.1989. tika grozīta arī LPSR Konstitūcija (Pamatlikums), to papildinot ar 73.1 pantu, kas noteica latviešu valodai valsts valodas statusu. Ar 29.07.1989. grozījumiem un papildinājumiem, kas pieejami 09.08.1989. "Padomju jaunatnē", norāde uz latviešu valodas netraucētu attīstību ietverta 1. pantā.

37. Lēmums par latviešu valodas statusu

LPSR AP lēmums

06.10.1988.

Daudzas republikas sabiedriskās organizācijas darba kolektīvi un pilsoņi, kā arī Latvijas PSR Augstākās Padomes Prezidijs 1988. gada 11. jūlijā izveidotā Darba grupa priekšlikumu izskatīšanai par Latvijas PSR konstitūcijas un citu republikas likumdošanas aktu pilnveidošanu sabiedrības demokratizācijas un Tautas deputātu padomju darba uzlabošanas jautājumos ir izteikuši ierosinājumu, ka latviešu valoda ir atzīstama par republikas valsts valodu.

Latvijas PSR Augstākā Padome uzskata, ka šāds viedoklis atbilst ģeogrāfiskās nacionālās politikas principiem un PSKP XIX Vissavienības konferences rezolūcijām, kas paredz visu nacionālo valodu brīvu un vispusīgu funkcionēšanu un attīstību.

Republikā līdz šim netika veltīta pienācīga uzmanība tautas garīgo vērtību, tai skaitā latviešu valodas aizsardzībai. Kaut gan Latvijas PSR teritorijā latviešu valoda ir iedzīvotāju vairākuma dzimtā valoda, ko pārvalda arī daudzi republikas citu tautību iedzīvotāji, pēdējās desmitgadēs ievērojami samazinājusies latviešu valodas lietošana, sarukušas tās funkcijas.

Lai sekmētu latviešu valodas attīstību un funkcionēšanu, tai nosakāms valsts valodas statuss republikā un konkrētas lietošanas garantijas, vienlaicīgi ievērojot arī citu tautību iedzīvotāju konstitucionālās tiesības uz dzimtās valodas lietošanu.

Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas Augstākā Padome nolēm:

1. Atzīt latviešu valodu Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas teritorijā par valsts valodu.

Nodrošināt latviešu valodas vispusīgu attīstību un mācīšanu, garantēt tās lietošanu valsts orgānos, uzņēmumos, iestādēs un organizācijās, izglītības, zinātnes, tehnikas, kultūras, veselības aizsardzības, sadzīves pakalpojumu un citās sfērās un to lietvedībā.

Saskarsmē ar valsts orgāniem, iestādēm un organizācijām nodrošināt pilsoņiem pēc viņu izvēles par saziņas un dokumentu valodu latviešu vai krievu valodu. Federatīvajās attiecībās lietojama krievu valoda.

2. Uzdot Latvijas PSR Augstākās Padomes Prezidijam līdz 1989. gada 1. janvārim izstrādāt likuma projektu par Latvijas PSR Konstitūcijas (Pamatlikuma) papildināšanu, kā arī likumdošanas akta projektu par latviešu valodas un citu valodu lietošanu un nodot tos tautas apspriešanai, nodrošinot pilnīgotu projektu iesniegšanu izskatīšanai Latvijas PSR Augstākajai Padomei,

3. Latvijas PSR Ministru Padomei:

veikt pasākumus nepieciešamās materiālās bāzes un citu priekšnoteikumu radīšanai latviešu valodas mācīšanai un apgūšanai pirmsskolas bērnu iestādēs, skolās, vidējās speciālajās un augstākajās mācību iestādēs, darba kolektīvos, kā arī tās aktīvai funkcionēšanai valsts, sabiedriskās, kultūras dzīves un citās sfērās;

par šī punkta izpildes gaitu informēt Latvijas PSR Augstākās Padomes Prezidiju līdz 1989. gada 1. februārim.

Ziņotājs, Nr. 41, 13.10.1988.

38. Latvijas Tautas frontes programma

Pieņemta 1988. g. 8.-9. oktobra kongresā

IV NACIONĀLAIS JAUTĀJUMS

4. LTF prasa Latvijas PSR Konstitūcijā nostiprināt latviešu valodu par valsts valodu. Latviešu valodai ir jābūt Latvijas PSR valsts orgānu un iestāžu lietvedības valodai, bet krievu valoda izmantojama kā federatīvo attiecību valoda. Pilsoņu saskarsmē ar Latvijas PSR valsts orgāniem, uzņēmumiem, iestādēm un organizācijām var izmantot kā latviešu, tā krievu valodu un pēc savas izvēles saņemt šajās valodās oficiālus dokumentus. Sociālās aprūpes sfērā pilsoņiem jānodrošina brīva latviešu un krievu valodas izmantošana. Par starpnacionālās sazināšanās līdzekli pēc pilsoņu vienošanās izmantojamas latviešu, krievu un citas valodas.

VI KULTŪRA, IZGLĪTĪBA, ZINĀTNE

6. LTF atbalsta Latvijā dzīvojošo tautību kultūras autonomiju: centienus iegūt izglītību dzimtajā valodā (..)

12. (..) Latvijas PSR izglītības sistēmā neatkarīgi no mācību valodas jāmača pēc vienotiem Latvijā izstrādātiem plāniem un programmām ar vienādu vidusskolas apmācības ilgumu (..)

Latvijas Tautas frontes Programma. Latvijas Tautas frontes Statūti — Rīga: Avots, 1988

P.S. Pieejams <http://www.arhivi.lv/sitedata/VAS/Latvija%2090/Microsoft%20Word%20-%20LTF%20programma%20un%20statuuti.pdf>

Programmas projekts, kas 08.09.1988 bija publicēts "Padomju Jaunatnē", ar dažkārt atšķirīgiem formulējumiem, pieejams <http://www.barikadopedija.lv/raksti/000488>

39. Latvijas PSR Valodu likums

05.05.1989.

Latvija ir vienīgā etniskā teritorija pasaulē, kuru apdzīvo latviešu tauta. Viens no galvenajiem latviešu tautas eksistences un tās kultūras pastāvēšanas un attīstības priekšnosacījumiem ir latviešu valoda. Pēdējos gadu

desmitos latviešu valodas lietošana valsts un sabiedriskajā dzīvē ievērojami sašaurināta. Tas prasa tiesiski noteikt īpašus pasākumus latviešu valodas aizsardzībai. Šādu aizsardzību var garantēt valsts valodas statuss. Ar to valsts nodrošina latviešu valodas vispusīgu un pilnvērtīgu lietošanu visās valsts un sabiedriskās dzīves jomās, kā arī tās mācīšanu.

Latvijas Padomju Sociālistiskā Republika atbalsta valodas mācīšanu un pētīšanu arī ārpus republikas.

Vienlaikus valsts rūpējas par cieņpilnu attieksmi pret visām Latvijas Padomju Sociālistiskajā Republikā lietotajām valodām un dialektiem.

Latviešu valodas valsts valodas statuss neaizskar pārējo nacionalitāšu pilsoņu konstitucionālās tiesības lietot savu dzimto valodu vai citas valodas.

Likumā ņemts vērā tas, ka krievu valoda pēc latviešu valodas ir visplašāk lietotā valoda Latvijas Padomju Sociālistiskajā Republikā un ir viena no starpnacionālās saziņas valodām.

1.nodaļa

Vispārīgie noteikumi

1.pants.

Saskaņā ar Latvijas PSR Konstitūciju Latvijas PSR valsts valoda ir latviešu valoda.

2. pants.

Valsts nodrošina visiem Latvijas PSR iedzīvotājiem tiesības apgūt latviešu valodu, finansējot latviešu valodas mācīšanas programmu.

3.pants.

Latvijas PSR Valodu likums nosaka latviešu valodas un citu valodu lietošanu valsts, tautas saimniecības un sabiedriskās darbības sfērās, pilsoņu valodas izvēles tiesības un valodu aizsardzību.

Likums neregulē valodu lietošanu PSRS Bruņotajos Spēkos, robežapsardzes, iekšējā un dzelzceļa karaspēkā, kas atrodas Latvijas PSR teritorijā.

2. nodaļa

Pilsoņa valodas izvēles tiesības

4. pants.

Saskarē ar valsts varas un valsts pārvaldes orgāniem, kā arī ar iestādēm, uzņēmumiem un organizācijām saziņas, informācijas un dokumentu valodu latviešu vai krievu — izvēlas pilsonis.

Lai realizētu šīs tiesības, visiem valsts varas un valsts pārvaldes orgānu, kā arī iestāžu, uzņēmumu un organizāciju darbiniekiem, kuru pienākumos ietilpst saskare ar pilsoņiem, ir jāprot un jālieto kā latviešu, tā arī krievu valoda tādā apjomā, kāds nepieciešams viņu profesionālo pienākumu veikšanai. Valodas zināšanu apjomu, kāds nepieciešams šiem darbiniekiem, nosaka Latvijas PSR Ministru Padomes paredzētajā kārtībā.

5.pants.

Latvijas Padomju Sociālistiskajā Republikā rīkotajos kongresos konferencēs, sēdēs, sanāsmēs un sapulcēs runātāja valodas izvēle ir brīva.

3. nodaļa

Valoda valsts varas un valsts pārvaldes orgānos, iestādēs, uzņēmumos un organizācijās.

6.pants.

Latvijas PSR valsts varas un valsts valdes orgānos gan lietvedības pār, gan sēžu un visu citu darba sanāksmju valoda ir valsts valoda. Šīs valodas neprātēji sēdēs un sanāksmēs var lietot krievu vai pēc vienošanās kādu citu valodu. Nepieciešamības gadījumos rīkotājs nodrošina tulkojumu.

Latvijas PSR valsts varas un valsts pārvaldes orgānu aktus pieņem un publicē latviešu valodā. Likumdošanā noteiktajos gadījumos tiek dots to autentisks tulkojums krievu valodā.

7.pants.

Latvijas Padomju Sociālistiskajā Republikā esošajās iestādēs, uzņēmumos un organizācijās lietvedības valoda ir valsts valoda.

Sarakstē ar Latvijas PSR valsts varas un valsts pārvaldes orgāniem republikas iestādes, uzņēmumi un organizācijas lieto latviešu valodu.

Krievu un citu valodu lietošanu iestāžu, uzņēmumu un organizāciju darbības dokumentēšanā nosaka Latvijas PSR Ministru padome, ievērojot šā likuma principus un darba kolektīvu padomju priekšlikumus.

Šā panta pirmās daļas noteikumi neattiecas uz iestādēm un organizācijām, kas izveidotas pēc valodas principa (mācību iestādes, teātri u.c.), kā arī nacionālās kultūras biedrībām.

8.pants.

Dokumenti, kurus pilsoņiem izsniedz valsts varas un valsts pārvaldes orgāni, kā arī iestāde, uzņēmumi un organizācijas, pēc pilsoņu izvēles jābūt latviešu, krievu vai arī latviešu un krievu valodā. Valsts varas un valsts pārvaldes orgāniem, kā arī iestādēm, uzņēmumiem un organizācijām jāpieņem un jāizskata pilsoņu iesniegtie dokumenti latviešu vai krievu valodā; citās valodās iesniegtajiem dokumentiem jāpievieno notariāli apliecināts tulkojums latviešu vai krievu valodā.

9.pants.

Latvijas PSR valsts varas un valsts pārvaldes orgāni, kā arī iestādes, uzņēmumi, organizācijas un to amatpersonas, kamēr nav noskaidrota saziņas valoda, pie pilsoņa griežas valsts valodā. Turpmākā saziņā lieto abām pusēm pieņemamu valodu.

Latvijas PSR valsts varas un valsts pārvaldes orgāni, iestādes, uzņēmumi un organizācijas un to amatpersonas uz pilsoņu iesniegumiem un sūdzībām atbild tajā valodā, kurā persona pie tiem griezusies, vai citā, abām pusēm pieņemamā valodā.

10.pants.

Tiesvedībā un administratīvo pārkāpumu lietu lietvedībā valodas lieto atbilstoši Latvijas PSR Konstitūcijai un Latvijas PSR likumiem.

4. nodaļa

Valoda izglītībā, zinātnē un kultūras dzīvē

11.pants.

Latvijas Padomju Sociālistiskajā Republikā ir garantētas tiesības iegūt vispārējo vidējo izglītību latviešu vai krievu valodā.

Tiesības uz izglītību dzimtajā valodā ir arī citu republikā dzīvojošo nacionālāšu pilsoņiem. Valsts rada apstākļus šo tiesību realizēšanai.

Bērnu un mācību iestāžu vadītājiem, mācību un audzināšanas personālam jāprot attiecīgās iestādes mācībvaloda (mācībvalodas).

12.pants.

Latvijas PSR nodrošina vidējās speciālajās, arodividusskolās un augstākajās mācību iestādēs mācības latviešu un krievu valodā. Latvijas Padomju Sociālistiskajai Republikai nepieciešamajās specialitātēs neatkarīgi no mācību iestādes resorpakļautības. Specialitāšu sarakstu nosaka Latvijas PSR Ministru Padome.

13. pants.

Visās Latvijas PSR mācību iestādēs ar citu mācībvalodu latviešu valoda tiek mācīta neatkarīgi no šo iestāžu resorpakļautības. Latvijas PSR vidējo, vidējo speciālo un augstāko mācību iestāžu beidzējiem jākārtoto eksāmens valsts valodā. Nepieciešamo valodas prasmes pakāpi nosaka un valodas mācīšanu nodrošina Latvijas PSR Tautas izglītības ministrija kopā ar attiecīgām ministrijām un valsts komitejām.

14. pants.

Latvijas Padomju Sociālistiskajā Republikā ir zinātnisko darbu valodas brīva izvēle. Zinātnisko grādu iegūšanai darba iesniegšana un publiska aizstāvēšana notiek latviešu vai jebkurā citā valodā, ko pēc vienošanās ar autoru akceptē specializētā zinātniskā padome.

15.pants.

Latvijas Padomju Sociālistiskajā Republikā ir garantēta latviešu valodas, arī izloksņu un latgaliešu rakstu valodas lietošana visās kultūras jomās. Valsts garantē arī lībiešu kultūras saglabāšanu un attīstīšanu lībiešu valodā. Latvijas Padomju Sociālistiskajā Republikā tiek nodrošināta citu nacionālo kultūru attīstīšana dzimtajā valodā.

5. nodaļa

Valoda nosaukumos un informācijā

16.pants.

Latvijas PSR vietu nosaukumi veidojami un dodami latviešu valodā. To atveides nepieciešamību citās valodās nosaka vietējās Tautas deputātu padomes.

17.pants.

Iestāžu, uzņēmumu un organizāciju nosaukumi veidojami un dodami latviešu valodā un nepieciešamības gadījumā atveidojami vai tulkojami citā valodā.

Uzrakstos šie nosaukumi lietojami latviešu valodā, nepieciešamības gadījumā tiem labajā pusē (vai apakšā) dodot tulkojumu krievu valodā vai kādā citā valodā.

18.pants.

Latviešu personvārdus un uzvārdus lieto saskaņā ar latviešu tradīcijām un valodas likumībām. Citu valodu personvārdus un uzvārdus latviešu valodā raksta un lieto, ievērojot citu valodu īpašvārdu atveides noteikumus.

19.pants.

Valsts varas un valsts pārvaldes orgānu, kā arī iestāžu, organizāciju un uzņēmumu zīmogu tekstiem jābūt latviešu valodā un tie dublējami arī krievu valodā.

Nacionālo kultūras biedrību zīmogu tekstiem bez viņu izvēlētās valodas jābūt arī valsts valodā.

20.pants.

Latvijas Padomju Sociālistiskajā Republikā ražoto preču etiķetes, standarti un preču nomenklatūras saraksti dodami latviešu valodā, bet precēm, ko ražo eksportam vai starprepublikāniskām piegādēm, arī krievu vai kādā citā valodā. Preču lietošanas instrukcijas dodamas latviešu un krievu valodā.

Nosaukumi, kuri veido firmas preču zīmes marķējumu, citās valodās netiek tulkoti.

6. nodaļa

Valodu aizsardzība

21.pants.

Valodu likuma ievērošanu republikā pārrauga Latvijas PSR Augstākās Padomes Prezidija Valodas komisija, bet rajonos (pilsētās) attiecīgās Tautas deputātu padomes.

22.pants.

Iestādes vai apkalpojošās sfēras organizācijas, kuru amatpersonu vai darbinieku pienākumos ietilpst saskare ar pilsoņiem, atļūdzina pilsoņiem kaitējumu, kāds radies attiecīgo amatpersonu vai apkalpojošās sfēras darbinieku latviešu vai krievu valodas nezināšanas dēļ. Likumdošanā paredzētajos gadījumos iestādei vai organizācijai ir regresa prasības tiesības pret vainīgo amatpersonu (darbinieku).

23.pants.

Par pilsoņu valodas izvēles tiesību pārkāpšanu, kādas valodas publisku noriecināšanu vai tīšu kropļošanu oficiālajos dokumentos un tekstos vainīgie saucami pie atbildības likumā noteiktajā kārtībā.

Ziņotājs, Nr. 20, 18.05.1989.

40. Latvijas Tautas frontes programma

07.10.1989.

8.4. LTF atbalsta nacionālo minoritāšu tiesības uz vispusīgu vidējo izglītību mātes valodā, kā arī veicina nacionālo skolu atvēršanu Latvijā un to tālāku attīstību. Nepieciešamības gadījumā LTF sekmē augstākās izglītības iegūšanu izvēlētajā valodā ārpus Latvijas. LTF iestājas par divplūsmu skolu un bērnudārzu reorganizēšanu, ja to pieprasa vecāki.

Latvijas Tautas frontes 2. kongress. Programma. Statūti. Rezolūcijas — Rīga:

Latvijas Tautas frontes izdevniecība, 1990

Pieejams <http://www.tuvari.com/uploads/ltfii.pdf>

41. Latvijas Tautas frontes vēlēšanu platforma 1990.gada Augstākās Padomes vēlēšanām

03.02.1990.

[..]

NACIONĀLĀS POLITIKAS JOMĀ

[..]

Augstākajai Padomei jāpieņem likumi, kas garantētu visām nacionālajām grupām

– tiesības un iespējas attīstīt savu kultūru, iegūt izglītību dzimtajā valodā; [...]

Atmoda, 13.02.1990

Pieejams <http://www.historia.lv/dokumenti/latvijas-tautas-frontes-velesanu-platforma-1990gada-augstakas-padomes-velesanam-3219901>

42. Latvijas Republikas Izglītības likums

19.06.1991.

5. pants. Mācībvaloda Latvijas Republikā

Latvijas Republikā ir garantētas tiesības iegūt izglītību valsts valodā. Tiesības uz izglītību dzimtajā valodā saskaņā ar Valodu likumu un attiecīgas garantijas ir arī valstī dzīvojošajiem citu tautību iedzīvotājiem. Valsts rada apstākļus šo tiesību realizēšanai.

Valsts valodas apguve ir obligāta visās Latvijas Republikas jurisdikcijā esošajās mācību iestādēs neatkarīgi no šo iestāžu mācībvalodas un resorpakļautības.

Vidējo mācību iestāžu beidzējiem ir obligāts latviešu valodas zināšanu pārbaudes eksāmens.

Valsts finansētajās augstākajās mācību iestādēs, sākot ar otro mācību gadu, mācību pamatvaloda ir latviešu valoda.

Augstskolās studentiem, sākot ar otro mācību gadu, jāspēj klausīties lekcijas vismaz trijās valodās. Studentiem, kuriem, stājoties augstskolā, valodu zināšanas nav pietiekamas, augstskola dod iespēju pirmā mācību gada laikā tās padziļināt līdz specialitātes apguvei nepieciešamajam līmenim.

14. pants. Mācību un audzināšanas iestāžu dibināšanas, reorganizēšanas un slēgšanas noteikumi

[...] Pirmsskolas iestādēs un pamatskolās jāatver grupa vai klase ar valsts mācībvalodu, ja to pieprasa ne mazāk kā triju bērnu vecāki.

Sākumskola ar valsts mācībvalodu jāatver, ja to pieprasa ne mazāk kā desmit bērnu vecāki.

Pamatskola ar valsts mācībvalodu jāatver, ja to pieprasa ne mazāk kā divdesmit piecu bērnu vecāki. [...]

59. pants. Vecāku un viņu aizstājēju tiesības

Vecākiem un viņu aizstājējiem ir tiesības:

[...] 2) izvēlēties obligātā skolas vecuma bērniem mācībvalodu; [...]

Ziņotājs, Nr. 31, 15.08.1991

P.S. Ar 10.08.1995. likumu 5. pants bija papildināts ar sesto daļu šādā redakcijā: "Mazākumtautību vispārizglītojošās skolās, kurās mācībvaloda nav latviešu valoda, 1.-9. klasē vismaz divos, bet 10.-12. klasē vismaz trijos humanitārajos vai eksaktajos mācību priekšmetos mācībām pamatā jānotiek valsts valodā."

43. Latvijas Republikas likums

"Par grozījumiem un papildinājumiem Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas Valodu likumā"

31.03.1992.

Latvijas Republikas Augstākā Padome nolēmj:

Izteikt Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas 1989. gada 5. maija Valodu likumu (Latvijas PSR Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs, 1989, 20. Nr.) šādā redakcijā:

LATVIJAS REPUBLIKAS VALODU LIKUMS

Latvija ir vienīgā etniskā teritorija pasaulē, kuru apdzīvo latviešu tauta. Viens no galvenajiem latviešu tautas eksistences un tās kultūras pastāvēšanas un attīstības priekšnosacījumiem ir latviešu valoda. Pēdējos gadu desmitos latviešu valodas lietošana valsts un sabiedriskajā dzīvē būtiski sašaurinājusies, tāpēc ir nepieciešams noteikt īpašus pasākumus latviešu valodas aizsardzībai. Šādu aizsardzību var garantēt valsts valodas statuss. Ar to valsts nodrošina latviešu valodas vispusīgu un pilnvērtīgu lietošanu visās valsts un sabiedriskās dzīves jomās, kā arī tās mācīšanu. Latvijas Republika atbalsta latviešu valodas mācīšanu un pētīšanu ārvalstīs. Vienlaikus valsts rūpējas par cieņpilnu attieksmi pret visām Latvijas Republikā lietotajām valodām un dialektiem.

Valsts valodas statuss, kas noteikts latviešu valodai, neaizskar pārējo tautību iedzīvotāju konstitucionālās tiesības lietot savu dzimto valodu vai citas valodas.

1. nodaļa

VISPĀRĪGIE NOTEIKUMI

1. pants

Latvijas Republikā valsts valoda ir latviešu valoda.

2. pants

Valsts nodrošina visiem Latvijas iedzīvotājiem tiesības apgūt latviešu valodu, finansē latviešu valodas mācīšanu valsts mācību iestādēs un organizē nepieciešamo mācību līdzekļu ražošanu.

3. pants

Latvijas Republikas Valodu likums nosaka latviešu valodas un citu valodu lietošanu valsts, tautas saimniecības un sabiedriskās darbības jomās, valodas izvēles tiesības un valodu aizsardzību.

2. nodaļa

IEDZĪVOTĀJU VALODAS IZVĒLES TIESĪBAS

4. pants

Lai realizētu iedzīvotāju valodas izvēles tiesības, visiem valsts varas un valsts pārvaldes institūciju, kā arī iestāžu, uzņēmumu un organizāciju darbiniekiem ir jāsaprot un jālieto valsts valoda un citas valodas tādā apjomā, kāds nepieciešams viņu profesionālo pienākumu veikšanai. Valodu zināšanu apjomu, kāds nepieciešams šiem darbiniekiem, nosaka Latvijas Republikas Ministru Padomes apstiprināts nolikums.

5. pants

Latvijas Republikā rīkotajos kongresos, konferencēs, sēdēs, sanāksmēs un sapulcēs runātāja valodas izvēle ir brīva.

Atklātajos pasākumos tā rīkotājiem jānodrošina tulkojums valsts valodā. Šis nosacījums neattiecas uz nacionālo kultūras biedrību un reliģisko konfesiju pasākumiem.

3. nodaļa

VALODA VALSTS VARAS UN VALSTS PĀRVALDES INSTITŪCIJĀS, IESTĀDĒS, UZNĒMUMOS UN ORGANIZĀCIJĀS

6. pants

Latvijas Republikas valsts varas un valsts pārvaldes institūcijās lietvedības, sēžu un visu citu darba sanāksmju valoda ir valsts valoda. Šīs valodas nepratēji sēdēs vai sanāksmēs pēc vienošanās var lietot citu valodu. Šajā gadījumā, ja to pieprasa kaut viens sēdes vai sanāksmes dalībnieks, rīkotājs nodrošina tulkojumu valsts valodā.

7. pants

Latvijas Republikā esošajiem uzņēmumiem, iestādēm un organizācijām lietvedībā un visos dokumentos, kas attiecas uz lietvedību, kā arī sarakstē ar adresātiem iekšzemē jālieto valsts valoda.

Saskarsmē ar ārvalstīm iestādes, uzņēmumi un organizācijas savā darbībā piemēro šo noteikumu tiktāl, ciktāl tas netraucē normālu darbību un nav pretrunā ar starptautiskajām tiesībām un paražām.

Valsts varas, valsts pārvaldes un pašvaldību institūcijās iesniedzamajiem iestāžu, uzņēmumu un organizāciju dokumentiem jābūt valsts valodā.

8. pants

Dokumentiem, kurus iedzīvotājiem izsniedz valsts varas un valsts pārvaldes institūcijas, kā arī valsts iestādes, uzņēmumi un organizācijas, jābūt valsts valodā. Akadēmisko izglītību un zinātnisko grādu apliecināšos dokumentos līdztekus valsts valodai var lietot arī angļu valodu.

Dokumentos, kurus iedzīvotājiem izsniedz privātas iestādes, uzņēmumi un organizācijas, līdztekus valsts valodai var lietot arī citas valodas. Valsts varas un valsts pārvaldes institūcijām, kā arī iestādēm, uzņēmumiem un organizācijām no iedzīvotājiem jāpieņem un jāizskata dokumenti latviešu, angļu, vācu un krievu valodā, citās valodās iesniegtajiem dokumentiem vieno notariāli apliecināts tulkojums valsts valodā.

9. pants

Latvijas Republikas valsts varas un valsts pārvaldes institūcijas, iestādes un organizācijas un to amatpersonas uz iedzīvotāju iesniegumiem un sūdzībām rakstveida atbildes sniedz valsts valodā. Valsts varas un valsts pārvaldes institūcijas, iestādes, organizācijas un to amatpersonas var sniegt atbildi arī tajā valodā, kurā persona pie tām ir griezusies.

4. nodaļa

VALODA IZGLĪTĪBĀ, ZINĀTNĒ UN KULTŪRĀ

10. pants

Latvijas Republikā ir garantētas tiesības iegūt izglītību valsts valodā.

Tiesības iegūt izglītību dzimtajā valodā ir arī valsti dzīvojošo citu tautību iedzīvotājiem.

11. pants

Latvijas Republika nodrošina vidējās speciālajās un arodvidusskolās mācības valsts valodā un citās valodās Latvijas Republikai nepieciešamajās specialitātēs neatkarīgi no mācību iestādes resorpkļautības. Specialitāšu sarakstu nosaka Latvijas Republikas Ministru Padome.

Valsts finansētajās augstākajās mācību iestādēs, sākot ar otro mācību gadu,

mācību pamatvaloda ir latviešu valoda.

12. pants

Visās Latvijas Republikas mācību iestādēs ar citu mācībvalodu latviešu valoda tiek mācīta neatkarīgi no šo iestāžu resorpakļautības. Latvijas Republikas vidējo, vidējo speciālo, arodvidusskolu un augstāko mācību iestāžu beidzējiem jākārto eksāmens valsts valodā. Nepieciešamo valodas prasmes pakāpi nosaka un valodas mācīšanu nodrošina Latvijas Republikas Izglītības ministrija kopā ar attiecīgajām ministrijām.

13. pants

Latvijas Republikas valsts radio un valsts televīzijas pārraidēm, izņemot cittautiešiem adresētos tiešos raidījumus, jābūt dublētām, nodrošinātām ar diktora tekstu vai subtitriem valsts valodā.

Šis noteikums attiecināms arī uz Latvijas Republikā komercnolūkos demonstrētajām kinofilmām.

14. pants

Latvijas Republikā zinātnisko darbu valodas izvēle ir brīva. Zinātnisko grādu iegūšanai darbi iesniedzami un publikai aizstāvami latviešu vai citā valodā, ko pēc vienošanās ar autoru akceptē attiecīgā zinātnisko grādu piešķiršanas padome.

15. pants

Latvijas Republikā ir garantēta latviešu valodas, arī izlokšņu un latgaliešu rakstu valodas lietošana visās kultūras jomās.

Valsts garantē arī lībiešu valodas un kultūras saglabāšanu un attīstīšanu.

5. nodaļa

VALODA NOSAUKUMOS UN INFORMĀCIJĀ

16. pants

Latvijas Republikas vietu nosaukumi veidojami un dodami latviešu valodā. Gadījumus, kad tie atveidojami citās valodās, nosaka pašvaldības.

17. pants

Iestāžu, uzņēmumu un organizāciju nosaukumi veidojami un dodami latviešu valodā, un, ja nepieciešams, atveidojami vai tulkojami citā valodā.

18. pants

Latviešu personvārdus lieto saskaņā ar latviešu tradīcijām un valodas likumībām.

Citu valodu personvārdus latviešu valodā raksta un lieto, ievērojot citu valodu īpašvārdu atveides noteikumus.

19. pants

Valsts varas un valsts pārvaldes institūciju, kā arī iestāžu, organizāciju un uzņēmumu zīmogu tekstam jābūt latviešu valodā. Ārlietu ministrijas pakļautībā esošo iestāžu zīmogu teksti var būt arī citās valodās.

20. pants

Atklātiem izziņojumiem, izkārtnēm, afišām, plakātiem, reklāmai, cenu rādītājiem, Latvijā ražoto preču etiķetēm un lietošanas instrukcijām jābūt valsts valodā. Preču etiķetēs un lietošanas instrukcijās līdztekus valsts valodai pieļaujama citu valodu lietošana. Šajā gadījumā tekstam latviešu valodā ierādāma galvenā vieta un formas vai satura ziņā tas nevar būt mazāks par

tekstu citā valodā.

Nosaukumi, kuri veido firmu preču zīmes marķējumu, citās valodās netiek tulkoti.

Šā panta piemērošanu reglamentē Latvijas Republikas Ministru Padomes apstiprināts nolikums.

6. nodaļa

VALODU AIZSARDZĪBA

21. pants

Valodu likuma ievērošanu valstī pārrauga, Latvijas Republikas Augstākās Padomes Prezidija Valodu komisija, Ministru Padomes Valsts valodas centrs, Valsts valodas inspekcija un pašvaldības.

22. pants

Iestādes vai apkalpojošās sfēras organizācijas, kuru amatpersonu vai darbinieku pienākumos ietilpst saskare ar iedzīvotājiem, atlīdzina iedzīvotājiem kaitējumu, kāds radies attiecīgo amatpersonu vai apkalpojošās sfēras darbinieku valsts valodas neprasmes dēļ. Likumdošanas aktos paredzētajos gadījumos iestādei vai organizācijai ir tiesības iesniegt regresa prasību pret vainīgo amatpersonu (darbinieku).

23. pants

Par Valodu likuma pārkāpšanu vainīgie saucami pie atbildības likumā noteiktajā kārtībā.

Ziņotājs, Nr. 15, 16.04.1992

P.S. Ar lēmumu par šā likuma spēkā stāšanās kārtību tika paredzēts, ka likums stājas spēkā ar 1992. gada 5. maiju, izņemot 11. panta otro daļu, kas stājas spēkā ar 1993. gada 1. jūliju; Ministru Padomei tika uzdots izveidot Valsts valodas inspekciju. Grozījumi Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksā par atbildību par Valodu likuma pārkāpšanu, papildinot kodeksu ar 13 pārkāpumu sastāviem, tika pieņemti ar 01.07.1992. likumu.

2. pielikums (rakstam “Vienvalodība divvalodu valstī”)

Aleksandrs Kuzmins

Uzziņa par L. Raihmana lietu ANO CtK

LCK paskaidrojums par ANO Cilvēktiesību komitejas viedokļu saistošo spēku

Ārlietu ministrija apgalvo, ka Komitejas viedokļiem nav saistoša spēka, bet gan tikai rekomendējošs spēks. Par pamatu šādam viedoklim, domājams, kalpo tas, ka Starptautiskajā paktā par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām, kā arī tā fakultatīvajā protokolā, kurā izklāstīta viedokļu pieņemšanas procedūra, nav rakstīts, ka Komitejas viedokļiem ir saistošs spēks.

Tomēr šis uzskats ir apšaubāms, jo Latvijas valsts nepārprotami atzīst sev par saistošu Paktu, un Komiteja ir nodibināta ar šo pašu paktu, lai vērtētu pakta izpildi. Tā ir visautoritatīvākā iestāde noteikšanai, vai konkrētajā gadījumā Pakts ir pārkāpts. Turklāt, kļūstot par fakultatīvā protokola dalībnieci, Latvija kā dalībvalsts ir atzinusi Komitejas kompetenci noteikt, vai ir noticis Pakta pārkāpums (skat. Komitejas viedokļa 11. pkt.). Norādāms arī, ka ne Paktā, ne fakultatīvajā protokolā netiek apgalvots, ka Komitejas viedokļiem saistoša spēka nav.

Cilvēktiesību komitejas viedokļa lietā “Raihman pret Latviju” (sūdzības Nr. 1621/2007, viedokļa numurs CCPR/C/100/D/1621/2007) tulkojums (izvilkums)

8.3. Komiteja atgādina savu vispārīga rakstura piezīmi par tiesībām uz privātumu*16*, kurā tika noteikts, ka jēdziens "patvarīga iejaukšanās" var būt attiecināms arī uz likumā paredzētiem iejaukšanās gadījumiem. Komiteja norāda, ka Dalībvalsts Valodas likuma 19. pants paredz plašu un vispārēju principu, ka visiem personvārdiem jāatbilst latviešu valodai un jābūt rakstītiem saskaņā ar latviešu valodas normām. Citas etniskas izcelsmes personvārdiem nav paredzēti izņēmumi. Komiteja atgādina, ka patvarīguma koncepta ieviešana ir domāta, lai nodrošinātu, ka pat likumā paredzētā iejaukšanās obligāti būtu atbilstoša Pakta noteikumiem, mērķiem un uzdevumiem, kā arī katrā gadījumā būtu saprātīga.*17* Tā ievēroja Dalībvalsts nosaukto iejaukšanās, kas tika saukta par nepieciešamu pasākumu, lai aizsargātu latviešu valodu un tās kā integrālās sistēmas pienācīgu funkcionēšanu, mērķi. Komiteja arī ievēroja grūtības, kurām latviešu valoda tika pakļauta padomju valdīšanas laikā, un uzskata nosaukto mērķi par legītimu. Komiteja tomēr uzskata, ka izdarītā iejaukšanās rada [sūdzības] autoram lielas neērtības, kas

nav saprātīgas, ievērojot, ka tās nav samērīgas ar sasniedzamo mērķi. Lai gan likumdošanas politikas jautājums un līdzekļi oficiālo valodu aizsardzībai un nostiprināšanai vislabākajā gadījumā atstājami dalībvalstu izvēlē, Komiteja uzskata, ka lokāmas galotnes piespiedu pievienošana uzvārdam, kas gadu desmitiem tika lietots oriģinālajā formā un kas maina tā izrunu, ir valsts valodas aizsardzības mērķim nesamērīgs iejaukšanās pasākums. Uz iepriekšējās judikatūras, kurā tā nolēma, ka 17. panta aizsardzība ietver tiesības izvēlēties un mainīt savu vārdu, pamata Komiteja uzskata, ka šī aizsardzība vēl jo vairāk aizsargā personas no pasīvas pakļaušanas vārda maiņas uzlikšanas no Dalībvalsts puses. Tāpēc Komiteja uzskata, ka Dalībvalsts veiktā autora vārda vienaspusēja modifikācija oficiālajos dokumentos nav saprātīga, un tāpēc veido patvarīgu iejaukšanos viņa privātumā, pārkāpjot [Starptautiskā] Pakta [par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām] 17. pantu.

8.4. Konstatējusi 17. panta pārkāpumu attiecībā uz Dalībvalsts veikto autora vārda vienaspusējo izmaiņu, komiteja neuzskata par nepieciešamu izvērtēt, vai tie paši fakti veido 26. panta, 27. panta, vai 2. panta pirmās daļas kopsakarā ar 17. panta pārkāpumu.

9. Cilvēktiesību komiteja, darbojoties saskaņā ar Starptautiskā pakta par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām Fakultatīvā protokola 5. panta 4. daļu, uzskata, ka fakti tās priekšā parāda Starptautiskā pakta par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām 17. panta pārkāpumu.

10. Saskaņā ar Pakta 2. pantu, Dalībvalstij ir pienākums nodrošināt Raihmana kungam adekvātu kompensāciju, kā arī veikt nepieciešamos pasākumus, lai nepieļautu līdzīgus pārkāpumus nākotnē, tai skaitā, attiecīgo normatīvo aktu grozīšanas ceļā.

11. Ievērojot to, ka, kļūstot par Fakultatīvā protokola dalībnieci, Dalībvalsts ir atzinusi Komitejas kompetenci noteikt, vai ir noticis Pakta pārkāpums, un, saskaņā ar Pakta 2. pantu, Dalībvalsts ir apņēmusies nodrošināt visām personām tās teritorijā vai tās jurisdikcijā Pakta paredzētās tiesības, kā arī nodrošināt efektīvu un izmantojamu tiesiskās aizsardzības līdzekli gadījumā, ja ir konstatēts pārkāpums, Komiteja 180 dienu laikā vēlas saņemt no Dalībvalsts informāciju par veiktajiem pasākumiem, lai īstenotu šo Komitejas Viedokli. Papildus tam, Komiteja lūdz Dalībvalsti publicēt Komitejas Viedokli.

16 Vispārējā rakstura piezīme Nr. 16 (1988), 4. pkt.

17 Skat. sūdzību Nr. 558/1993, Canepa v. Canada, viedoklis pieņemts 1997. g. 3. aprīlī, 11.4. pkt.

NB! Atsauces atveidotas ar **. Minēto vispārējā rakstura piezīmi var izlasīt krieviski <http://www1.umn.edu/humanrts/russian/gencomm/Rhrcom16.html>

vai angliiski <http://www1.umn.edu/humanrts/gencomm/hrcom16.htm>

Minēto viedokli var izlasīt angliiski <http://www1.umn.edu/humanrts/un-docs/558-1993.html>

3. pielikums (rakstam “Iekšējā lieta. Latvijas valsts pārvaldes institūcijas ignorē Eiropas Savienības rekomendācijas”)

Aleksandrs Kuzmins

Dažas starptautiskās rekomendācijas, kas tika dotas Latvijai par nepieciešamību samazināt pilsoņu un nepilsoņu tiesību atšķirības un nepilsoņu skaitu

1. Eiropas Padomes Vietējo un reģionālo pašvaldību kongress, Rekomendācija Nr. 47 (1998) par demokrātiju vietējā un reģionālajā līmeņos Latvijā; 28/05/1998.

9. Saskaņā ar Eiropas Pašvaldību Hartas preambulā teikto, un ņemot vērā, ka Latvijas iedzīvotāju lielākajai daļai, kuru skaits dažās pilsētās, piemēram, galvaspilsētā, sasniedz apmēram 50% iedzīvotāju, nav politisko un pilsonisko tiesību:

a) Uzskata, ka ir svarīgi integrēt šos iedzīvotājus valsts demokrātiskajā sistēmā, un vietējā demokrātija sniedz tam ievērojamas iespējas;

b) Rekomendē, lai Latvijas varas pārstāvji parlamentā un valdībā, pievienodamies Konvencijas par ārvalstnieku dalību vietējā līmeņa sabiedriskajā dzīvē, atzītu cilvēku tiesības balsot par jautājumiem, kas atrodas pašvaldību kompetencē.

2. NVS dalībvalstu Starpparlamentārās asamblejas Padome; aicinājums (par cilvēktiesību pārkāpšanu Latvijas Republikā); 14/06/1998.

NVS dalībvalstu Starpparlamentārās asamblejas Padome, apliecinot savu uzticību cilvēktiesību ideāliem un uzskatot par nepieņemamām jebkādas cilvēku diskriminācijas pēc etniskā vai valodas principa formas, pauž nopietnas bažas par nelatviešu tiesību pārkāpumiem, kas turpinās Latvijas Republika, par mākslīgu situācijas, kad ievērojamai daļai valsts iedzīvotāju nav iespēju iegūt pilsonību, liegtas vēlēšanu tiesības un ierobežotas tiesības izvēlēties nodarbošanos, saglabāšanu. Šāda prakse pārkāpj humānisma principu, vispārpieņemtās starptautisko tiesību normas cilvēktiesību jomā,

ir pretrunā ar starptautiskās sabiedrības centieniem mazināt bezvalstniecību un nodrošināt nacionālo minoritāšu tiesības.

NVS dalībvalstu Starpparlamentārās asamblejas Padome vienlaikus aicina Eiropas Padomes Parlamentāro Asambleju, EDSO Parlamentāro Asambleju un BJVP Parlamentāro Asambleju veikt pasākumus cilvēktiesību nodrošināšanai Latvijas Republikā.

3. Eiropas Komisijas pret rasismu un neiecietību [EKRN] Ziņojums par Latviju, CRI (99)8; 14/03/1999.

12. Daži no ierobežojumiem, kam pakļauti nepilsoņi, ir saprotami, īpaši attiecībā uz noteiktām politiskām tiesībām, bet daudziem citiem ierobežojumiem — nodarbinātības, sociālo tiesību un citu politisko tiesību (piem., pat vietējās vēlēšanās var piedalīties tikai pilsoņi) jomās — šķiet, ir neattaisnojami diskriminējošs raksturs, tāpēc tiek izteikta cerība, ka tiks veikti visi nepieciešamie pasākumi, lai efektīvi likvidētu jebkuru neattaisnotu un patvaļīgu diskrimināciju pret nepilsoņiem.

20. Pastāv daži neattaisnoti ierobežojumi attiecībā uz nepilsoņu nodarbinātības iespējām, piemēram, attiecībā uz tādām profesijām kā advokāti un viņu palīgi, lidmašīnu kapteiņi, privātdetektīvi un bruņoti apsardzes darbinieki. Tāpat pastāv ierobežojumi attiecībā uz amatiem reliģisko draudžu vēlēšanās institūcijās. ECRI vēlreiz uzsver, ka būtu jālikvidē jebkura patvaļīga vai neattaisnota diskriminācija starp pilsoņiem un nepilsoņiem.

4. ANO Rasu diskriminācijas izskaušanas komiteja, noslēguma ziņojums, CERD/C/304/Add.79; 23/08/1999.

21. Komiteja aicina dalībvalsti pilnveidot naturalizācijas procesu visiem, kas piesakās pilsonībai. Tā arī mudina dalībvalsti pārskatīt pieejas pilsonībai kritērijus, lai risinātu šo problēmu pēc iespējas ātrāk.

23. Dalībvalstij tiek ieteikts pārskatīt esošās atšķirības starp pilsoņiem un nepilsoņiem, īpaši attiecībā uz personām, kuras pieder pie etniskajām grupām, ievērojot Konvencijas [Starptautiskā Konvencija par jebkuras rasu diskriminācijas izskaušanu] 5.(e) pantu [tiesības ekonomiskajā, sociālajā un kultūras jomā,], ar mērķi novērst jebkuras neattaisnojamas atšķirības statusā.

5. ANO Bērna tiesību komiteja. Noslēguma ziņojums CRC/C/15/Add.142; 26/01/2001.

26. Konvencijas 7. panta gaismā, Komiteja piekrīt Rasu diskriminācijas izskaušanas komitejas rekomendācijai pilnveidot naturalizācijas procesu visiem, kas piesakās pilsonībai (A/54/18, paragr. 404) un, citastarp, mudina dalībvalsti nodrošināt lielāku atbalstu un informēšanu bērnu nepilsoņu vecākiem, lai sniegtu tiem iespēju vērsties pēc pilsonības saviem bērniem.

6. Eiropas Komisijas pret rasismu un neiecietību [EKRN] Otrais ziņojums par Latviju, CRI (2002) 21; 14/12/2001.

34. "Nepilsoņiem" nav tiesību vēlēties, kandidēt un tikt ievēlētiem gan parlamenta, gan pašvaldību vēlēšanās. Ņemot vērā to apstākli, ka lielākā daļa nepilsoņu ir nodzīvojuši valstī lielāko dzīves daļu vai arī visu mūžu, EKRN rekomendē Latvijas varas institūcijām piešķirt nepilsoņiem tiesības vēlēties un tikt ievēlētiem pašvaldību vēlēšanās.

Savā pirmajā referātā EKRN norādīja uz to, ka tiesiskās normas liedz nepilsoņiem dažas tiesības uz īpašumu, tiesības strādāt noteiktās profesijās valsts un privātajā sektorā un tiesības saņemt dažus sociālos pabalstus. Pēc Valsts Cilvēktiesību biroja (VCB) pētījumu rezultātiem, kuros bija noteikts, ka 10 no šādiem ierobežojumiem bija pretrunā ar starptautiskajiem standartiem, daži no šiem ierobežojumiem tika atcelti. EKRN aicina Latvijas varas pārstāvjus likvidēt arī pārējos netaisnīgos ierobežojumus.

7. EDSO/DICB (Demokrātisko institūciju un cilvēktiesību birojs) nobeiguma ziņojums par Latvijas Republikas Saeimas vēlēšanām 2002. gada 5. oktobrī; 20/11/2002.

2. Jautājums par nepilsoņu tiesībām balsot pašvaldību vēlēšanās — EDSO/DICB atbalsta izsmelošu un atklātu diskusiju jautājumā par nepilsoņu tiesībām balsot pašvaldību vēlēšanās. Eiropas Padome un Baltijas jūras valstu Padome jau agrāk ir mudinājušas Latviju piešķirt nepilsoņiem balss-tiesības pašvaldību vēlēšanās. Nepilsoņu iesaistīšana lēmumu pieņemšanā pašvaldību līmenī varētu būt pirmais un reālais solis esošā demokrātijas deficīta novēršanā; par šo deficītu liecina tas, ka 22 procentiem iedzīvotāju nav balsstiesību ne parlamenta, ne pašvaldību vēlēšanās.

8. ANO Cilvēktiesību komiteja, noslēguma ziņojums, CCPR/CO/79/LVA; 01/12/2003.

18. Attiecībā uz nepilsoņu statusu Komiteja ņem vērā valdības politiku, lai veicinātu sabiedrības integrāciju naturalizācijas ceļā. Tomēr Komiteju uztrauc lielais nepilsoņu īpatsvars dalībvalstī, kuri saskaņā ar likumu, netiek uzskatīti ne kā ārvalstnieki, ne bezvalstnieki, bet gan kā atsevišķas kategorijas personas, kurām ir ilgstošas un noturīgas saiknes ar Latviju, kuri daudzos aspektos ir pielīdzināti pilsoņiem, bet citos aspektos tiem nav visu tiesību, ko paredz pilsonības esamība. Komiteja pauž bažas par šādas izslēgšanas situācijas turpināšanos, kā rezultātā iedzīvotāju nepilsoņu daļai nav efektīvi nodrošinātas daudzas šajā Paktā paredzētās tiesības, t.sk. politiskās tiesības, iespējas ieņemt atsevišķus valsts un sabiedriskos amatus, iespējas strādāt atsevišķās profesijās privātajā sektorā, ierobežojumi uz īpašumtiesībām, uz lauksaimniecībā izmantojamo zemi, kā arī sociāliem pabalstiem (26. pants).

Dalībvalstij būtu jānovērš situācijas turpināšanos, kad ievērojama iedzīvotāju daļa tiek klasificēta kā "nepilsoņi". Kā pagaidu pasākumu, dalībvalstij vajadzētu veicināt integrācijas procesu, ļaujot nepilsoņiem, kuri jau ilgu laiku ir pastāvīgie Latvijas iedzīvotāji, piedalīties vietējo pašvaldību vēlēšanās, un samazināt pārējo uz nepilsoņiem attiecināto ierobežojumu skaitu, lai veicinātu nepilsoņu līdzdalību Latvijas sabiedriskajā dzīvē.

9. ANO Rasu diskriminācijas izskaušanas komiteja, noslēguma ziņojums, CERD/C/63/CO/7; 10/12/2003.

12. Komiteja uzskata par tiesisku politisko tiesību piešķiršanu tikai pilsoņiem. Taču, ņemot vērā to, ka lielākā daļa nepilsoņu ir dzīvojuši Latvijā ilgu gadus, pat visu savu mūžu, Komiteja stingri iesaka dalībvalstij sekmēt integrācijas procesu, dodot iespēju piedalīties vietējo pašvaldību vēlēšanās visiem tiem nepilsoņiem, kas ilgu laiku ir bijuši pastāvīgie iedzīvotāji.

15. Komitejā izraisa bažas ierobežojumi, ar kādiem jāsaskaras nepilsoņiem nodarbinātības jomā.

Komiteja aicina dalībvalsti saīsināt tikai pilsoņiem pieejamo darbu sarakstu un to aizvien pārskatīt, lai nodrošinātu, ka tiesības uz darbu netiek nepienācīgi ierobežotas.

10. Komiteja pret spīdzināšanu, noslēguma ziņojums CAT/C/CR/31/35; 05/02/2004

7. Komiteja rekomendē dalībvalstij (..)

(j) Turpināt veicināt "nepilsoņu" integrāciju un naturalizāciju.

11. Eiropas Padomes Cilvēktiesību komisāra ziņojums par vizīti uz Latviju, CommDH (2004.)3; 12/02/2004.

132. Vadoties no augstākminētajiem secinājumiem un ar mērķi palīdzēt Latvijai cilvēktiesību attīstībā, komisārs piedāvā saskaņā ar (99.)50. Rezolūcijas 8. pantu sekojošās rekomendācijas:

5. Lai atbalstītu naturalizācijas procesu un sekmētu nepilsoņu integrāciju, palielināt viņu dalību valsts politiskajā dzīvē, nepieciešams līdzās ar citām tiesībām piešķirt viņiem tiesības balsot vietējās vēlēšanās.

12. Eiropas Parlamenta rezolūcija par Eiropas Komisijas visaptverošo monitoringa ziņojumu par Čehijas Republikas, Igaunijas, Kipras, Latvijas, Lietuvas, Ungārijas, Maltas, Polijas, Slovēnijas un Slovākijas gatavību dalībai ES. P5_TA(2004)0180; 11/03/2004.

74. {Eiropas Parlaments} izsaka gandarījumu par naturalizācijas tempu pieaugumu 2003. gadā, kas notika galvenokārt pateicoties kampaņai sakarā ar referendumu par iestāšanos ES, kaut gan naturalizācijas process vēl joprojām paliek visai lēns;

Aicina Latvijas varas institūcijas virzīt uz priekšu šo procesu un uzskata, ka par ieguldījumu šajā virzībā varētu minimālās valodas zināšanas prasības, kas tiek uzstādītas veciem ļaudīm; aicina Latvijas varas pārstāvjus pārvarēt sabiedrībā pastāvošo šķelšanos un sekmēt "nepilsoņu" patieso integrāciju, nodrošinot vienlīdzīgas tiesības izglītībā un iespējas iekārtoties darbā; piedāvā Latvijas varas pārstāvjiem paredzēt piešķirt nepilsoņiem, kuri ilgu laiku ir nodzīvojuši Latvijā, iespēju piedalīties vietējo pašvaldību vēlēšanās;

Izsaka gandarījumu par dialoga starp valdības un pilsoniskās sabiedrības pārstāvjiem turpināšanos attiecībā par Eiropas Padomes Vispārējās Mazākumtautību aizsardzības Konvencijas ratifikāciju, kā arī par speciālas sabiedrības integrācijas apakškomisijas Cilvēktiesību komisijas ietvaros izveidošanu Saeimā; rekomendē Latvijas varas institūcijām pēc iespējas ātrāk ratificēt Vispārējo Mazākumtautību aizsardzības Konvenciju.

13. EDSO Parlamentārā Asambleja, 2004. gada Edinburgas Deklarācija, Rezolūcija par nacionālajām minoritātēm (05-09/07/2004).

EDSO Parlamentārā Asambleja:

16. Uztājīgi rekomendē Latvijas varas institūcijām radīt apstākļus personu bez pilsonības dalībai valsts politiskajā dzīvē, proti, piešķirt tiem tiesības balsot vietējās vēlēšanās.

14. Bērna tiesību komiteja, noslēguma ziņojums CRC/C/LVA/CO/2; 28/06/2006

27. Komiteja rekomendē Dalībvalstij pastiprināt tās centienus paātrināt naturalizācijas procesu tiem, kas vēlas iegūt pilsonību, ar mērķi likvidēt nepilsoņu pārejas tiesisko statusu. Komiteja mudina Dalībvalsti sniegt vairāk informācijas un atbalsta nepilsoņu un bezvalstnieku vecākiem, lai nodrošinātu, ka visi bērni Latvijā varētu viegli iegūt pilsonību.

15. Eiropas Padomes Parlamentārā Asambleja. Rezolūcija Nr. 1527 (2006.) "Par mazākumtautību tiesībām Latvijā"; 17/11/2006.

17. Sakarā ar to Parlamentārā Asambleja piedāvā Latvijas varas institūcijām:

17.11.2.3. atkal izskatīt jautājumu par pastāvošajām pilsoņu un nepilsoņu tiesību atšķirībām ar mērķi novērst tās no atšķirībām, kuras nav pamatotas vai absolūti nepieciešamas, vismaz piešķirot nepilsoņiem tādas pašas tiesības, kādas Latvijas teritorijā bauda citu ES dalībvalstu pilsoņi;

16. EDSO/DICB (Demokrātisko institūciju un cilvēktiesību birojs). Latvijas Republika: Parlamenta vēlēšanas. Ierobežotās vēlēšanu novērošanas misijas gala ziņojums; 08/02/2007.

2. Saskaņā ar iepriekšējām rekomendācijām no EDSO/ DICB/ un citām starptautiskām organizācijām, Saeimai nepieciešams izskatīt jautājumu par tiesību piešķiršanu Latvijas "nepilsoņiem" piedalīties pašvaldību vēlēšanās. Vēl valdībai būtu jāaktivizē savas pūles, stimulējot nepilsoņus uzsākt un iziet naturalizācijas procedūru.

17. Eiropas Padomes Cilvēktiesību komisārs, Memorands Latvijas Valdībai, CommDH(2007)9; 16/05/2007.

b. nepilsoņu piedalīšanās vietējā politiskajā dzīvē.

43. Nepilsoņu izslēgšana no politiskās dzīves neveicina viņu integrāciju. Komisārs uzsvēra šo momentu iepriekšējā ziņojumā, rekomendējot Latvijai

izskatīt iespēju piešķirt viņiem, tostarp, tiesības piedalīties vietējās vēlēšanās. Būtu jāatzīmē, ka lielais vairākums nepilsoņu pieder pie minoritātēm, un ka šis statuss izslēdz viņus no dalības valsts politiskajā dzīvē. Viņi nevar nedz balsot, nedz būt ievēlēti pat vietējā līmenī. Kaut gan arī tika sagatavots likumprojekts, kas piešķirtu nepilsoņiem balsstiesības vietējā līmenī, tekstu parlaments vēl nebija izskatījis. Komisārs cer uz to, ka drīzumā parlaments pieņems likumu, kas uzlabo ārvalstnieku piedalīšanos politiskajā un sabiedriskajā dzīvē.

18. Eiropas Komisijas pret rasismu un neiecietību [EKRN] Trešais ziņojums par Latviju, CRI (2008) 2; 29/06/2007.

117. ECRI mudina Latvijas varas institūcijas darīt visu iespējamo, lai turpinātu sekmēt nepilsoņu naturalizācijas procesu. Šajā saistībā būtu jāapsver iespēja padarīt esošās naturalizācijas procedūras noteikumus elastīgākus. Tāpat varas iestādēm būtu jāturpina iedrošināt nepilsoņus iegūt Latvijas pilsonību naturalizācijas procesā.

118. ECRI mudina Latvijas varas institūcijas iedziļināties nepilsoņu statusa problēmā ar nolūku atrast ātrāko un humānāko risinājumi personām, kas dzīvo ar šādu statusu. ECRI atkārtoti uzsver, ka ir jārisina nelīdzsvarotība latviešu un nepilsoņu situācijā vairākās jomās un attiecībā uz vairākām tiesībām, un tam jāpiešķir prioritārs statuss. Latvijas varas iestādēm jāpārskata to profesiju saraksts, kuras šobrīd nav pieejamas nepilsoņiem.

132. Atzīmējot, ka lielākā daļa nepilsoņu dzīvojuši Latvijā visu mūžu vai lielāko mūža daļu, ECRI mudina Latvijas varas iestādes piešķirt rezidējošiem nepilsoņiem balsstiesības pašvaldību vēlēšanās.

19. ANO Ekonomisko, sociālo un kultūras tiesību komiteja. Latvija. Noslēguma ziņojums. (E/C.12/LVA/CO/1); 07/01/2008.

37. Komiteja uzstājīgi aicina nodrošināt, lai tas, ka pastāvīgajiem iedzīvotājiem nav pilsonības, nekļūtu par šķērslī viņu līdztiesībai ekonomiskajās, sociālajās un kultūras tiesībās, tai skaitā nodarbinātības jomā, sociālajā aizsardzībā, veselības aizsardzībā un izglītībā. Tāpat viņa lūdz dalībvalsti savā nākamajā periodiskajā referātā sniegt detalizētu un visaptverošu informāciju par visu ekonomisko, sociālo un kultūras tiesību izmantošanu, neatkarīgi no statusa pilsonis/nepilsonis.

20. Komiteja pret spīdzināšanu, noslēguma ziņojums CAT/C/LVA/CO/2; 19/02/2008

19. (..) lai gan Komiteja pieņem zināšanai centienus, kurus pēdējos gados Dalībvalsts pielika naturalizācijas procesam, tā joprojām pauž bažas par turpinošos nepilsoņu un bezvalstnieku statusa pastāvēšanu, kas skar lielu grupu Latvijas sabiedrībā (16. pants) (..) Dalībvalstij vajadzētu vienkāršot un veicināt naturalizācijas procesu, kā arī nepilsoņu un bezvalstnieku integrāciju.

21. ANO Īpašais ziņotājs rasisma, rasu diskriminācijas, ksenofobijas un cita veida diskriminācijas izskaušanas jautājumos, Ziņojums

**par misiju Latvijā ANO Cilvēktiesību komitejai (A/HRC/7/19/Add.3);
05/03/2008.**

88. [...] balsstiesību vietējās vēlēšanās piešķiršana nepilsoņiem, kuri ir ilglaicīgi Latvijas iedzīvotāji, būtu jāizskata valdībai un tai jāklūst par plašas apspriešanas tēmu Latvijas sabiedrībā.

**22. Konsultatīvā komiteja par Vispārējo konvenciju par nacionālo
minoritāšu aizsardzību. Atzinums par Latviju ACFC/OP/I(2008)002;
09/10/2008.**

181. Konsultatīvā komiteja konstatē, ka Latvija izvēlējusies elastīgu pieeju Vispārējās konvencijas personiskās piemērošanas jomai, kas ietver arī "nepilsoņus", kuri sevi identificē ar mazākumtautību. Ņemot vērā deklarāciju, ko Latvija paudusi, ratificējot Vispārējo konvenciju, Komiteja uzskata, ka attiecīgie Latvijas tiesību akti interpretējami un piemērojami tā, lai neradītu nekādus nesamērīgus ierobežojumus aizsardzībai, ko Vispārējā konvencija piedāvā "nepilsoņiem".

186. Konsultatīvā komiteja konstatē, ka, raugoties no diskriminācijas aizlieguma principa skatu punkta, problēmas rada tas, ka saskaņā ar Latvijas sniegto deklarāciju, ratificējot Konvenciju, un to izņēmumu dēļ, ko Latvijas "nepilsoņiem" paredz Latvijas tiesību akti, uz Latvijas "nepilsoņiem" netiek attiecinātas dažas sevišķi svarīgas Vispārējās konvencijas normas.

Konsultatīvā komiteja uzskata, ka ņemot vērā īpaši lielo "nepilsoņu" skaitu un viņu ilgi pastāvošo saikni ar Latviju, pilsonības kritērijs rada vairāk problēmu nekā citās valstīs. Tādēļ valsts iestādēm jāapsver citi kritēriji, tādi kā pastāvīga un likumīga uzturēšanās valstī, nosakot tiesību apjomu, kas nodrošināts personām, kuras identificē sevi ar mazākumtautībām. Komiteja uzskata, ka būtu lietderīgi pārskatīt pastāvošos tiesību aktus, politiku un praksi, lai atvieglotu šo personu pieeju tiesībām, kas ļautu viņiem saglabāt un attīstīt savu identitāti un pilnvērtīgi iesaistīties sabiedriskajā dzīvē, tostarp izmantojot aktīvas un pasīvas vēlēšanu tiesības vietējā līmenī.

187. Konsultatīvā komiteja konstatē, ka, neraugoties uz valsts iestāžu veikto darbu naturalizācijas gaitas paātrināšanai, latviešu valodas prasmes prasības, kas izvirzītas sakarā ar naturalizācijas kārtību, uzskatāmas par ievērojamu šķērslī Latvijas pilsonības iegūšanai. Konsultatīvā komiteja uzskata, ka valsts iestādēm būtu jāizvērtē situācija, tostarp praktiskie apstākļi, kādos notiek valodas prasmes pārbaude, un jādara viss nepieciešamais, lai pārbaudes gaitā pilsonības kandidāti varētu efektīvi pierādīt savas latviešu valodas zināšanas, kā arī savu patieso vēlmi iekļauties Latvijas sabiedrībā. Turklāt nepieciešama noteiktākā rīcība, lai uzlabotu latviešu valodas kursu pieejamību un kvalitāti un sabiedrībā veidotu naturalizācijai labvēlīgāku gaisotni.

191. Konsultatīvā komiteja konstatē, ka politiskā gaisotne valstī, tostarp politiskās diskusijas par valodas jautājumiem un sabiedrības priekšstati par latviešu valodas prasmes pārbaudes kārtību un šīs pārbaudes vidi attur

cilvēkus no naturalizācijas. Komiteja uzskata, ka valsts iestādēm rūpīgi jāizvērtē šī situācija un jo sevišķi — faktori, kas ietekmē naturalizācijas gaitu, un jāatrod piemērotākas metodes, lai veicinātu tās paātrināšanu.

207. Konsultatīvā komiteja atzīst par problemātisku tādu stāvokli, kad liels skaits "nepilsoņu", kuriem ir ilglaicīga saikne ar Latviju un uz kuriem attiecas Vispārējā konvencijā paredzētā aizsardzība, nevar izmantot savas tiesības efektīvi piedalīties lēmumu pieņemšanā par jautājumiem, kuri uz viņiem attiecas, balsojot vai kandidējot vēlēšanās. Ņemot vērā Latvijas un tās mazākumtautību īpašo situāciju, Konsultatīvā komiteja atzīst šādu pieeju par problemātisku no Vispārējās konvencijas viedokļa. Tā uzskata, ka valsts iestādēm jāveic visi nepieciešamie pasākumi, lai nodrošinātu "nepilsoņiem", kuri identificē sevi ar mazākumtautībām, aktīvas un pasīvas vēlēšanu tiesības vietējo pašvaldību līmenī.

23. Vietējo un reģionālo pašvaldību kongress (Eiropas Padome), Rekomendācija Nr. 257(2008.) "Vietējā demokrātija Latvijā: nepilsoņu dalība sabiedriskajā un politiskajā dzīvē vietējā līmenī"; 03/12/2008:

11. "Latvijas varas institūcijām tiek rekomendēts [...] pieņemt jaunu likumdošanu vai grozījumus spēkā esošajiem likumiem, kas piešķirtu balsstiesības nepilsoņiem ar mērķi veicināt viņu iesaisti politiskajā dzīvē un Latvijas sabiedrības integrāciju".

24. Eiropas Parlamenta Rezolūcija par Lūgumrakstu komitejas apspriedēm 2008. parlamentārajā gadā. P6_TA(2009)0239; 22/04/2009.

15. .. pauž bažas par lielo šai komitejai iesniegto lūgumrakstu skaitu par tiesību balsot pašvaldību vēlēšanās piešķiršanu Latvijā dzīvojošajiem "nepilsoņiem"; atgādina, ka Apvienoto Nāciju Organizācijas (ANO) Cilvēktiesību komiteja, ANO Rasu diskriminācijas izskaušanas komiteja, Eiropas Padomes Parlamentārā asambleja, Eiropas Padomes Vietējo un reģionālo varu kongress, Eiropas Padomes komisārs cilvēktiesību jautājumos, Eiropas Komisija pret rasismu un neiecietību un Eiropas Drošības un sadarbības organizācijas Parlamentārā asambleja ir ieteikuši, ka vajadzētu atļaut nepilsoņiem piedalīties pašvaldību vēlēšanās; mudina Eiropas Komisiju cieši uzraudzīt un veicināt Latvijas "nepilsoņu", no kuriem daudzi ir dzimuši Latvijā, statusa noregulēšanu;

25. ANO Augstais komisārs bēgļu lietās, pienesums Augstā cilvēktiesību komisāra pārvaldei apkopojoša ziņojuma sastādīšanai Latvijai Universālajam periodiskajam pārskatam; 2010. g. novembris.

Sadaļa "Tiesības uz pilsonību", IV:

Valdībai vajadzētu pārskatīt pastāvošās naturalizācijas prasības, lai vienkāršotu pilsonības piešķiršanu "nepilsoņiem". Valdībai vajadzētu arī pārskatīt normatīvos aktus, lai nodrošinātu automātisku pilsonības iegūšanu bērniem bezvalstniekiem, kas dzimuši pēc 1991. gada 21. augusta. Tāpat

Valdībai vajadzētu vienkāršot valodas prasmes prasības vecāka gadagājuma cilvēkiem. Valdībai arī vajadzētu veikt valsts mēroga informatīvas kampaņas par pilsonību un ar to saistītām tiesībām, mudinot “nepilsoņus” un bezvalstniekus pieteikties Latvijas pilsonības iegūšanai.

26. EDSO DICB. Latvija. Saeimas Vēlēšanas 2010. gada 2. oktobrī. Ierobežotās vēlēšanu novērošanas misijas gala ziņojums; 10/12/2010.

XV Ieteikumi.

A. PRIORITĀRIE IETEIKUMI

1. Atbilstoši iepriekšējiem EDSO/ODIHR un citu starptautisko organizāciju ieteikumiem vajadzētu izskatīt jautājumu par balsstiesību piešķiršanu pašvaldību vēlēšanās.

27. Eiropas Padomes Ministru komiteja. Rezolūcija CM/ResC-MN(2011)6 par Vispārējās konvencijas par nacionālo minoritāšu aizsardzību ievērošanu Latvijā; 30/03/2011.

Ministru komiteja [..]

1. Pieņem šādus secinājumus par Vispārējās konvencijas īstenošanu Latvijā:

(..) (2) Apsveicama ir nepilsoņu, kas sevi identificē kā nacionālām minoritātēm piederīgos, iekļaušana to personu lokā, uz kuriem attiecināma Vispārējā konvencija. Svarīgi ir uzsvērt, ka šāda pieeja atbilst Vispārējās konvencijas garam. Tomēr, diemžēl, specifisku izņēmumu Latvijas normatīvajos aktos dēļ šīs personas nebauda virknes Vispārējās konvencijas normu aizsardzību, tostarp — to normu, kas attiecas uz efektīvu dalību publiskajā dzīvē. Ņemot vērā ļoti lielo skarto personu skaitu, varas iestādes tiek mudinātas interpretēt un piemērot attiecīgos normatīvos aktus tā, lai nepieļautu nesamērīgus ierobežojumus tai aizsardzībai, ko Vispārējā konvencija piedāvā nepilsoņiem, kas sevi identificē kā nacionālām minoritātēm piederīgos.

(..) (6) Nepieciešams novērst nepilnības to personu, kas pieder pie nacionālām minoritātēm, efektīvajā līdzdalībā lēmumu pieņemšanas procesā. Jāstiprina un jāpadara iedarbīgāka līdzdalība Mazākumgrupu līdzdalības padomes vai analogisko struktūru veidā. Vajadzētu saglabāt valdības struktūru, kas ir atbildīga par nacionālo minoritāšu lietām, un jāpaaugstina tās loma lēmumu pieņemšanā jautājumos, kas skar minoritātes. Par nopietnas diskusijas priekšmetu paliek jautājums par nepilsoņu, kas sevi identificē kā nacionālām minoritātēm piederīgos, dalību publiskajās lietās, tajā skaitā iespēja viņiem balsot vietējās vēlēšanās.

(7) Neskatoties uz pūlēm, kas pieliktas, lai paātrinātu naturalizācijas procesu, un šajā jomā novērojamo progresu, nepilsoņu skaits paliek augsts un pilsonības trūkumam paliek negatīva ietekme uz pilnīgas un efektīvas vienlīdzības un sabiedrības integrācijas sasniegšanu. Bērnu, kas dzimuši Latvijā pēc 1991. gada 21. augusta un paliek nepilsoņi, ievērojamais skaits

izraisa dziļas bažas. Nepieciešamas sevišķas pūles, lai veicinātu labvēlīgākus nosacījumus patiesai motivācijai naturalizēties. Latvijai vajadzētu uztvert šo situāciju kā prioritāru, lai noteiktu tās slēptos iemeslus un veikt visus nepieciešamus pasākumus, ieskaitot turpmāku valodas apmācību skartajām personām, lai veicinātu naturalizāciju.

2. Rekomendē Latvijai atbilstošā veidā ņemt vērā secinājumus, kas izklāstīti iepriekš, 1. daļā, kā arī Konsultatīvās komitejas atzinuma komentārus.

28. Augstais komisārs nacionālo minoritāšu jautājumos. Ziņojums EDSO Pastāvīgās Padomes 868. plenārsēdei; 16/06/2011.

Kampaņas, kas mudina pieņemt pilsonību, un balsstiesīgo loka paplašināšana ar nepilsoņiem attiecībā uz vietējām vēlēšanām sūtītu viņiem pozitīvu signālu. Tāpat kā manas iepriekšējās vizītes laikā, esmu aicinājis Latvijas likumdevējus nodrošināt nepilsoņu jaundzimušajiem bērniem pilsonību, ja vecāki pret to neiebilst, tāpat kā to piedāvāja Saeimai nesen pirms manas vizītes Prezidents Zatlers. Būtībā pilsonība būtu jāpiešķir visiem bērniem, kas piedzima Latvijā vecākiem nepilsoņiem pēc 1991. gada. Šādam solim ir kritiski svarīga nozīme, lai apturētu bezvalstniecības problēmas iemūžināšanu nākotnē.

29. Eiropas Padomes Vietējo un reģionālo pašvaldību kongress. Rekomendācija Nr. 317 (2011); 20/10/2011.

5. Kongress rekomendē Ministru komitejai aicināt

Latviju uz to, lai [..]

f) sniegtu nepilsoņiem balsstiesības vietējās vēlēšanās ar nolūku paātrināt jau iesāktu viņu integrēšanās Latvijas sabiedrībā procesu.

30. Eiropas komisija pret rasismu un neiecietību. Ziņojums par Latviju (ceturtais posms) CRI(2012)3 ; 09/12/2011.

122. ECRI rekomendē Latvijas varas iestādēm automātiski piešķirt pilsonību tiem bērniem, kuri dzimuši Latvijā "nepilsoņu" vecākiem pēc valsts neatkarības atjaunošanas. Tāpat ECRI aicina varas iestādes nodrošināt bezmaksas valodas apmācību tiem "nepilsoņiem", kuri vēlas naturalizēties.

125. ECRI stingri rekomendē Latvijas varas iestādēm anulēt nesen pieņemtos noteikumus, ar kuriem noteikta "nepilsoņu" nepiemērotība dienēt pašvaldības policijā.

128. ECRI atkārtoti rekomendē Latvijas varas iestādēm piešķirt rezidējošiem nepilsoņiem vēlēšanu tiesības pašvaldību vēlēšanās

132. ECRI rekomendē Latvijas varas iestādēm izpildīt ECT spriedumu [Andrejeva pret Latviju] tādā veidā, kas neradītu negatīvu ietekmi uz starpterniskajām attiecībām, proti, izmantojot to, lai samazinātu pilsoņu un nepilsoņu atšķirības pašreiz spēkā esošās tiesībās uz pensiju.

31. EDSO DICB. Latvija. Ārkārtas Saeimas Vēlēšanas 2011. gada 17. septembrī ierobežotās vēlēšanu novērošanas misijas gala ziņojums; 19/12/2011.

XIII Rekomendācijas.

[..] Šīs rekomendācijas skatāmas kopsakarā ar agrākām EDSO DICB rekomendācijām, kurām vēl nesekoja reakcija [..]

16. Latvijas varas iestādēm būtu jāapsver pasākumi naturalizācijas paātrināšanai, tādi kā personu vecumā virs 65 gadiem atbrīvošana no visiem eksāmeniem, publisko kampaņu organizēšana naturalizācijas veicināšanai un pieejas latviešu valodas bezmaksas kursiem paplašināšana [..].

17. Jaunievelētiem parlamenta locekļiem vajadzētu apstiprināt priekšlikumus, kas tika apspriesti iepriekšējā Saeimā, par automātisku pilsonības piešķiršanu nepilsoņu bērniem, jo tas palīdzēs novērst nepilsonības jautājuma turpināšanos nākotnē.

32. Eiropas Sociālo tiesību komiteja. Atzini XX-1(2012). 2013. g. janvāris

1. pants — tiesības uz darbu. 2. punkts

(..)

Grozījumi, kas izdarīti likumdošanā 2006. gadā, neietekmē prasību, ka personas bez [Latvijas] pilsonības nedrīkst strādāt civildienestā. Komiteja vēlas gūt skaidrojumu, ka pilsoņiem rezervētie amati civildienestā ir nesaraujami saistīti ar publiskās varas īstenošanu vai drošību.

Attiecībā uz advokātiem no ziņojuma un likumdošanas secināms, ka, lai kļūtu par zvērīnātu advokātu Latvijā, indivīdam jābūt Latvijas pilsonībai. Citu ES dalībvalstu pilsoņi tomēr drīkst praktizēt Latvijā kā advokāti ar noteiktiem nosacījumiem. Komiteja atrod, ka liegums ne-Latvijas un ne-ES pilsoņiem kļūt par advokātiem neatbilst Hartai.

(..) Komiteja arī konstatē no Eiropas komisijas pret rasismu un neiecietību 2012. g. ziņojuma par Latviju, ka ievērojamam skaitam profesiju privātajā sektorā tiek prasīta noteikta līmeņa latviešu valodas prasme, un profesiju skaits šajā sarakstā pieaug. Komiteja vēlas gūt apstiprinājumu, ka lingvistiskās prasības tiek piemērotas tikai patiesu profesionālu prasību gadījumā un ir samērīgas mērķim, jo citādi tās veidotu netiešu diskrimināciju pret nepilsoņiem.

Komiteja norāda, ka šie ierobežojumi var radīt problēmas liela skaita iedzīvotāju, jo nepilsoņi ir ap 20 % iedzīvotāju, pārsvarā pirmsneatkarības padomju pilsoņi, kuriem nav ne Latvijas, ne jebkādas citas pilsonības.

(..)

Secinājums

Komiteja secina, ka situācija Latvijā neatbilst Hartas 1. panta 2. punktam, jo ierobežojumi personu, kas nav ES pilsoņi, pieejai nodarbinātībai, ir lielāki nekā to pieļauj Harta.

33. Eiropas Padomes Cilvēktiesību komisārs. Valdībām būtu jārikojas bērnu — bezvalstnieku interesēs; 15/01/2013.

Likumdošana Latvijā paredz īpašu statusu 304 000 “nepilsoņiem”, savukārt Igaunijā ir ap 92 000 “ārzemnieku” bez pilsonības jeb “cilvēki ar nenoteiktu pilsonību.” 2011. gada beigās to vidū bija ap 9 000 bērni bezvalstnieki, kas jaunāki par 15 gadiem Latvijā un attiecīgi 1500 bērni bezvalstnieki Igaunijā. Lai arī vecākiem ir tiesības reģistrēt šos bērnus kā pilsoņus, daudzi to nedara, jo vai nu nezina par šādu iespēju vai tāpēc, ka ir tik atsvešināti no šīm valstīm, ka izvēlas, lai bērni paliek bez pilsonības. Latvijas un Igaunijas valdības ļāvušas šai situācijai turpināties, ļaujot vecākiem izvēlēties bērnam statusu, kas neatbilst bērna labākajām interesēm [..]. Valdībām jābeidz vainot vēsture, citas valstis vai “beztālbildīgi vecāki” un jāuzņemas iniciatīva risināt bezvalstniecības problēmu, prioritāti dodot bērnu labāko interešu aizstāvībai.

34. ANO Neatkarīgais eksperts ārējo parādu un citu starptautisko finanšu saistību ietekmē uz visu cilvēktiesību, it īpaši ekonomisko, sociālo un kultūras tiesību, baudīšanu. Pielikums ziņojumam Cilvēktiesību Padomei — misija Latvijā. A/HRC/23/37/Add.1; 27/05/2013.

90. [..]

(h) Attiecībā uz nacionālo minoritāšu tiesībām nodarbinātības jomā, nodrošināt darba tirgū valodas un pilsonības prasību samērīgumu, kā arī likvidēt pārāk ierobežojošus noteikumus valodas prasmes profesionālajā regulējumā, kurām ir diskriminējoša iedarbība uz minoritāšu nodarbinātības iespējām.

(i) Apsvērt iespēju vienkāršot naturalizācijas procesu nepilsoņiem, kas nodzīvoja valstī gadu desmitiem ilgi, un/vai šādu personu bērniem, lai nodrošinātu viņiem vienlīdzīgu pieeju nodarbinātībai, izglītībai, veselības aprūpei un sociālajai drošībai. Naturalizācija būtu jāvienkāršo, sniedzot bezmaksas apmācību sagatavošanai attiecīgiem eksāmeniem un atbrīvojumus tiem, kas sasniedza pensionēšanās vecumu, invalīdiem un personām, kas mācījās Latvijā.

35. Komiteja pret spīdzināšanu, noslēguma ziņojums CAT/C/LVA/CO/3-5; 15/11/2013

16. Atzinīgi vērtējot būtisku tā saucamo “rezidējošo nepilsoņu” skaita samazinājumu no 29 % 1995. gadā līdz pašreizējiem 13 %, kā arī 2013. gada maija grozījumus Pilsonības likumā, kas pieļauj vienkāršotu naturalizācijas procedūru, Komiteja pauž bažas par lielu skaitu nepilsoņu, kas pastāvīgi dzīvo Daļībvalstī (2. un 16. pkt.).

Dalībvalstij vajadzētu:

(a) Aicināt nepilsoņus izmantot vienkāršotu naturalizācijas procedūru saskaņā ar 2013. gada maija grozījumiem Pilsonības likumā un veicināt pilsonības piešķiršanu nepilsoņiem, viņu naturalizāciju un integrāciju.

(b) Palielināt centienus informēt vecākus, kuru bērniem ir tiesības naturalizēties, un apsvērt iespēju automātiski piešķirt pilsonību ar dzimšanu, bez iepriekšējas vecāku veiktās reģistrācijas, nepilsoņu vecāku bērniem, kas neiegūst citu pilsonību, nolūkā novērst bezvalstniecību.

(c) Apsvērt iespēju piedāvāt bezmaksas valodas kursus visiem rezidējošiem nepilsoņiem un bezvalstniekiem, kas vēlas iesniegt pieteikumu Latvijas pilsonības iegūšanai.

36. Vispārējās konvencijas par nacionālo minoritāšu aizsardzību Konsultatīvā komiteja. Otrais viedoklis par Latviju ACFC/OP/II(2013)001; 18/06/2013

25. Konsultatīvā komiteja stingri iesaka valsts iestādēm pārskatīt Vispārējā konvencijā paredzēto tiesību ierobežojumus mazākumtautību pārstāvjiem, kam piešķirts nepilsoņa statuss.

52. Konsultatīvā komiteja mudina valsts iestādes veikt visus nepieciešamos pasākumus, lai aktīvi veicinātu un nodrošinātu nepilsoņu naturalizāciju ar mērķtiecīgu informatīvo un apmācību kampaņu palīdzību, kā arī izplatot pozitīvas un iekļaujošas ziņas sabiedriskajā telpā.

Ir jānodrošina, lai jaunā Pilsonības likuma ieviešana neveicinātu diskrimināciju un nesamērīgi nesamazinātu pieeju Vispārējā konvencijā paredzētajām tiesībām.

133. Konsultatīvā komiteja aicina valsts iestādes piešķirt pastāvīgajiem iedzīvotājiem –nepilsoņiem balsstiesības pašvaldību vēlēšanās. Tas norādītu uz iecietību, kas varētu sekmēt integrāciju. Bez tam, tā stingri iesaka valsts iestādēm lielāku nozīmi piešķirt demokrātiskajai līdzdalībai, tostarp informācijas pieejamībai par vēlēšanām visiem iedzīvotājiem, nevis interesēm veicināt valsts valodas ekskluzīvu lietošanu.

134. Konsultatīvā komiteja mudina valsts iestādes veicināt un nodrošināt mazākumtautībām piederīgu personu efektīvu līdzdalību pārvaldē, tostarp pārskatot, vai pilsonības prasība ir patiešām nepieciešama un samērīga attiecībā uz visiem nepilsoņiem nepieejamiem amatiem valsts un pašvaldību iestādēs, kā arī aktīvi iedrošinot mazākumtautību izcelsmes kandidātus.

141. Tāpat Konsultatīvā komiteja aicina valsts iestādes pārskatīt normatīvos aktus un administratīvo sistēmu, kas regulē pieeju sociālajiem pakalpojumiem, tostarp sociālā nodrošinājuma pabalstiem, lai izvairītos no tā, ka mazākumtautībām piederīgas personas nokļūst nelabvēlīgā stāvoklī viņu ierobežoto latviešu valodas zināšanu vai nepilsoņa statusa dēļ.

37. ANO Cilvēktiesību komiteja, noslēguma ziņojums, CCPR/C/LVA/CO/3; 25/03/2014

7. Komitejai paliek bažas par rezidentu-“nepilsoņu” statusu un lingvistisko mazākumgrupu stāvokli. It sevišķi tā nobažījiesies par valsts valodas politikas ietekmi uz to, lai lingvistisko mazākumgrupu pārstāvji Paktā paredzētās tiesības baudīt bez jebkādas diskriminācijas, ieskaitot tiesības izvēlēties un mainīt paša vārdu un tiesības uz efektīvu tiesisku aizsardzību. Komiteja pauž bažas arī par valodas prasmes prasību diskriminējošu ietekmi uz mazākumgrupu nodarbinātību (2., 26. un 27. pants).

Dalībvalstij vajadzētu palielināt tās centienus nodrošināt rezidentiem-“nepilsoņiem” un lingvistisko mazākumgrupu pārstāvjiem pilnīgu Paktā paredzēto tiesību baudīšanu un turpmāk veicināt viņu integrāciju sabiedrībā. Dalībvalstij vajadzētu pārskatīt Valsts valodas likumu un tā piemērošanu, lai nodrošinātu, ka jebkurš nelatviešvalodīgo personu tiesību ierobežojums būtu saprātīgs, samērīgs un nediskriminējošs, un veikt pasākumus, lai nodrošinātu nelatviešvalodīgajiem pieeju publiskām institūcijām un veicinātu viņu saskarsmi ar varas iestādēm. Dalībvalstij vajadzētu arī apsvērt iespēju piedāvāt vairāk bezmaksas valodas kursu “nepilsoņiem” un bezvalstniekiem, kas vēlas iesniegt pieteikumu Latvijas pilsonības iegūšanai.

38. EDSO DICB. Latvijas Republika. 2014. gada 4. oktobra parlamenta vēlēšanas. EDSO/DICB vēlēšanu izvērtēšanas misijas gala atskaite; 18/12/2014

XVI. REKOMENDĀCIJAS

5. Ar mērķi veicināt iekļaujošu politisko līdzdalību, varas iestādēm vajadzētu izpētīt veidus, kā palielināt naturalizācijas tempu, kā, piemēram, aģitēt par naturalizācijas veicināšanu, publicēt iespējas par vienkāršoto naturalizāciju saskaņā ar grozīto Pilsonības likumu, un paplašināt latviešu valodas apgūšanas bezmaksas iespēju pieejamību. Pilsoniskās sabiedrības organizācijas vajadzētu atbalstīt to centienos mudināt nepilsoņus pabeigt naturalizācijas procesu.

10. Vajadzētu apsvērt plašāku vēlēšanu informācijas sniegšanu minoritāšu valodās, ar mērķi sasniegt nacionālo minoritāšu balsotājus.

P.S. Veselā virknē starptautisko dokumentu izteiktas arī bažas un rekomendācijas par Latvijas valodas politiku — izglītībā, saskarsmē ar varas iestādēm, profesionālajā jomā, naturalizācijas prasībās un personvārdu rakstībā.

Tādi ir ANO Cilvēktiesību komitejas noslēguma ziņojumi par Latvijas ziņojumiem (2003. g. — dokuments CCPR/CO/79/LVA — 19. un 20. pkt.; 2014. g. — dokuments CCPR/C/LVA/CO/3 — 7. un 20. pkt.), kā arī Bērna tiesību komitejas (2001. g. — CRC/C/15.Add.14 — 51., 52. pkt.; 2006. g. — CRC/C/LVA/CO/2 — 19. un 64. pkt.), Rasu diskriminācijas izskaušanas komitejas (1999. g. — CERD/C/304/Add.79 — 18., 26., 28. pkt.; 2003. g. — CERD/C/63/CO/7 — 9. un 16. pkt.), Komitejas pret spīdzināšanu (2013. g. — CAT/C/LVA/CO/3-5 —

16. un 26. pkt.) un Ekonomisko, sociālo un kultūras tiesību komitejas (2007. g. — E/C.12/LVA/CO/1 — 38. pkt.) attiecīgie dokumenti.

Starp citām ANO sistēmas struktūrām Latvijas valodu lietošanas regulējums izpelnījās kritiku un rekomendācijas no SDO Ekspertu komitejas konvenciju un rekomendāciju piemērošanā (novērojumi par Latviju saistībā ar konvenciju Nr. 111 — 2010. un 2013. g.; publiskoti, respektīvi, 2011. un 2014. g.). Neatkarīgā eksperta ārējo parādu un citu starptautisko finanšu saistību ietekmē (A/HRC/23/37/Add.1 — 90. pkt.), Augstā komisāra bēgļu lietās (sk. *supra* izlasē ar Nr. 25.), Speciālā ziņotāja par rasisma mūsdienīgu formām (A/HRC/7/19/Add.3 — 89. pkt.)

No EDSO dokumentiem pievēršsim uzmanību Demokrātisko institūciju un cilvēktiesību biroja gala ziņojumiem par Saeimas vēlēšanām (sadaļās “rekomendācijas”; 2002. g. — 9. un 10. pkt.; 2007. g. ziņojumā par 2006. g. vēlēšanām — 3. pkt.; 2010. g. — 7. pkt.; 2011. g. — 4. un 16. pkt.; 2014. g. — 10. pkt.). Augstais komisārs nacionālo minoritāšu jautājumos 31.08.2000. publicēja sevišķu paziņojumu par noteikumiem, kas izdoti saskaņā ar Valsts valodas likumu; dažas atziņas atrodamas arī viņa 16.06.2011. ziņojumā EDSO Pastāvīgajai padomei. EDSO Parlamentārās asamblejas 2004. g. jūlija rezolūcija par mazākumtautībām skar valodas jomu Latvijā 14. un 15. pkt.

Eiropas Parlamenta 11.03.2004. rezolūcijā P5_TA(2004)0180 uz Latvijas valodas politiku izglītības jomā attiecas 73. pkt.

No Eiropas Padomes dokumentiem LR valodas politiku visizvērstāk analizēja EKRN ziņojumi (CRI(99)8 — 1., 16., 17., 21. pkt.; CRI(2002)21 — 2., 14., 16.-19., 21., 31., 43.-49., 61., 62., 66., 71., 72., 76. pkt.; CRI(2008)2 — 7., 16., 43., 55.-57., 76., 125.-127. pkt.; CRI(2012)3 — 4., 39., 66., 67., 72., 74., 99., 122., 184. pkt.) un Vispārējās konvencijas par nacionālo minoritāšu aizsardzību Konsultatīvās komitejas viedokļi (ACFC/OP/I(2008)002 — 187., 192.-196., 198.-201. pkt., ACFC/OP/II(2013)001 — 24., 81., 88., 89., 93., 97., 101., 116., 117., 122., 133., 138., 141. pkt.). Eiropas Padomes sekretariāts 28.09.2000. publicēja ziņojumu SG/Inf(2000)33 ar Valsts valodas likuma un attiecīgo ministru kabineta noteikumu analīzi.

Noteiktu uzmanību valodu jomai pievērsa arī EP Parlamentārās asamblejas rezolūcijas Nr. 1236 (rekomendācijas ietvertas 5.pkt.) un 1527 (17. pkt.), kā arī Vietējo un reģionālo pašvaldību kongresa rekomendācija Nr. 257(2008) — 11. pkt un Eiropas Sociālo tiesību komiteja (sk. *supra* izlasē ar Nr. 32). Cilvēktiesību komisāra ziņojumā CommDH(2004)3 atziņas par valodu lietošanu un apguvi atrodamas 75., 84., 86., 97., 99. pkt. un rekomendāciju sadaļas 7.-9. pkt. Viņa memorandā CommDH(2007)9 sevišķi relevanti ir 42., 44. pkt., un rekomendāciju 7. pkt.

Beidzot, jāpiemin trīs “lingvistiskās” lietas pret Latviju, kas tika izskatītas pēc būtības Eiropas Cilvēktiesību tiesā (Podkolzina v. Latvia) un ANO Cilvēktiesību komitejā (Ignatāne v. Latvia; Raihman v. Latvia); visās šajās lietās tika konstatēti cilvēktiesību pārkāpumi.

4. pielikums (rakstam “Iliāda un Odiseja vienā sējumā. Lieta “Andrejeva pret Latviju””)

Vladimirs Buzajevs

Nepilsoņu diskriminācija, aprēķinot vecuma pensijas
Notikumu hronika 1995.– 2014. gads

ILIĀDA

1. 19.10.1995. Likumprojekta “Par valsts pensijām” 2. lasījums. TB/LNNK frakcija iesniedza priekšlikumu, kas paredzēja, ka aprēķinot pensiju pēc 1991. gada, ārpus Latvijas uzkrātais darba stāžs tiek ņemts vērā tikai Latvijas pilsoņiem. Atbildīgā komisija šo priekšlikumu neatbalstīja. Balsojums Saeimā notika bez debatēm un bija sekojošs: par — 29, pret — 8, atturējās-15 (balsošanā piedalījās 52 deputāti un priekšlikums tika atbalstīts ar 6 balsu pārsvaru).

2. 21.12.1995. Likumprojekts, kas paredz atcelt ierobežojumus personām, kuras nav LR pilsoņi. Par — 33, pret — 24, atturējās — 29.

3. 17.10.1996. Likumprojekts, kas paredz atcelt ierobežojumus personām, kuras nav LR pilsoņi. Par — 25, pret — 32, atturējās — 8.

4. 31.12.1996. Spēkā stājas nepilsoņus nediskriminējošs līgums starp Lietuvu un Latviju par savstarpēju darba stāža uzskaiti.

5. 29.01.1997. Spēkā stājas nepilsoņus nediskriminējošs līgums starp Igauniju un Latviju par savstarpēju darba stāža uzskaiti.

6. 22.05.1997. Grozījumi likumā “Par valsts pensijām”. Priekšlikums svītrot diskriminējošo normu noraidīts bez debatēm un pat bez balsošanas.

7. 21.08.1997. Rīgas pilsētas Kurzemes rajona VSAA nodaļa atsakās atzīt darba stāžu Andrejevai, uzskatot, ka tas ir uzkrāts Ukrainā un Krievijā.

8. 06.03.1998. Rīgas pilsētas Kurzemes rajona tiesa atsakās izskatīt Andrejevas sūdzību pēc būtības.

9. 01.12.1998. Rīgas pilsētas Latgales priekšpilsētas tiesa atsakās izskatīt Andrejevas sūdzību.

10. 04.05.1999. Rīgas apgabaltiesa noraida Andrejevas apelācijas sūdzību.

11. 11.06.1999. Spēkā stājas nepilsoņus nediskriminējošs līgums starp Ukrainu un Latviju par savstarpēju darba stāža uzskaiti.
12. 06.10.1999. LR Augstākā tiesa noraida Rīgas rajona tiesas prokurora iesniegto kasācijas sūdzību Andrejevas labā.
13. 27.02.2000. Andrejevas pārstāvis Vladimirs Buzajevs iesniedz sūdzību Eiropas Cilvēktiesību tiesā.
14. 20.02.2001. 20 Saeimas deputāti vēršas Satversmes tiesā ar prasību (sastādīta, pamatojoties uz iepriekšminēto sūdzību ECT) atzīt nepilsoņu diskrimināciju attiecībā uz ārpus Latvijas uzkrāto darba stāžu, par neatbilstošu Satversmei un LR starptautiskajām saistībām.
15. 26.06.2001. Satversmes tiesa noraida deputātu iesniegto pieteikumu.
16. 16.08.2001.Valdība iesniedz ECT savus paskaidrojumus Andrejevas lietā.
17. 22.11.2001.Grozījumi likumā "Par valsts pensijām". Noraidīts PCTVL priekšlikums likumprojekta 2. lasījumam par diskriminējošās normas svītrošanu no likuma.
18. 20.12.2001. Grozījumi likumā "Par valsts pensijām". PCTVL deputātu priekšlikums likumprojekta 3. lasījumam par diskriminējošās normas svītrošanu no likuma. Par — 17, pret — 19, atturējās — 44
19. 23.04.2002. Tiek pieņemti MK noteikumi Nr.165, kuri ar atpakaļejošu datumu nosaka darbu Latvijā izvietotajās citu PSRS republiku uzņēmumu filiālēs, kā darbu ārpus Latvijas.
20. 20.10.2005. Grozījumi likumā "Par valsts pensijām". PCTVL deputātu priekšlikums likumprojekta 2. lasījumam par diskriminējošās normas svītrošanu no likuma un par pensiju starpības izmaksu tās ieviešanas rezultātā cietušajām personām. Par — 18, pret — 67.
21. 26.01.2006. Saskaņas centra iesniegtais likumprojekts par nepilsoņus diskriminējošā ierobežojuma atcelšanu. Par — 18, pret — 8, atturējās — 56.
22. 23.03.2006. PCTVL iesniegtais likumprojekts, kas cita starpā paredz arī atcelt diskriminējošo ierobežojumu personām, kas nav Latvijas pilsoņi. Par — 19, pret — 19, atturējās — 45.
23. 01.06.2006. Saskaņas centra iesniegtais likumprojekts par nepilsoņus diskriminējošā ierobežojuma atcelšanu. Par — 21, pret — 6, atturējās — 61.
24. 11.07.2006. ECT trešā sekcija atzīst Andrejevas sūdzību par daļēji pieņemamu.
25. 04.09.2006. Andrejevas pārstāvis iesniedza ECT papildu komentārus un zaudējuma aprēķinus.
26. 19.10.2006. Tiek noraidīti PCTVL grozījumi likumā "Par valsts pensijām" 2. lasījumam.

27. 02.11.2006. Tiek noraidīti PCTVL grozījumi likumā "Par valsts pensijām" 3. lasījumam.

28. 03.11.2006. Valdība iesniedz ECT papildu komentārus saistībā ar Andrejevas lietu.

29. 11.12.2006. Valdība iesniedz ECT papildu komentārus saistībā ar atlīdzību.

30. 07.07.2007. Andrejevas sūdzība tiek nodota tālākai izskatīšanai ECT Lielajai palātai.

31. 08.11.2007. Tiek noraidīti PCTVL grozījumi likumā "Par valsts pensijām" 2. lasījumam.

32. 18.12.2007. Latvija un Krievija parakstījušas nepilsoņu nediskriminējošo līgumu par apdrošināšanas stāža uzskaiti.

33. 21.01.2008. Andrejevas pārstāvim tiek piedāvāts iesniegt ECT apko-pojošu memorandu un piedalīties lietas mutvārdu izskatīšanā 23.04.2008 (termiņš divas reizes tika pārcelts pēc Latvijas valdības lūguma).

34. 28.02.2008. Tiek noraidīti PCTVL grozījumi likumā "Par valsts pensijām" 2. lasījumam.

35. 13.03.2008. Andrejevas pārstāvis nosūta ECT memorandu.

36. 19.03.2008. Valdība nosūta ECT memorandu pēc lietas būtības.

37. 30.04.2008. Valdība nosūta ECT memorandu attiecībā pret atlīdzību.

38. 19.06.2008. Tiek noraidīti PCTVL grozījumi likumā "Par valsts pensijām" 2. lasījumam.

39. 26.06.2008. Andrejevas lietas izskatīšana ECT Lielajā palātā.

40. 08.07.2008. Andrejevas pārstāvis iesniedz ECT tiesnešiem rakstiskas atbildes uz viņu uzdotajiem jautājumiem.

41. 02.10.2008. Saeima un Krievijas Federācijas dome ratificē nepilsoņus nediskriminējošu līgumu par savstarpēju darba stāža uzskaiti, kas vēl joprojām nav spēkā.

42. 04.12.2008. LR Saeima ratificē nepilsoņus daļēji nediskriminējošu sociālo līgumu ar Baltkrieviju.

43. 18.02.2009. ECT publiski pasludina spriedumu Andrejevas lietā.

ODISEJA

44. 24.02.2009. Ministru kabinets aizklātā sēdē izskata jautājumu "Par ECT spriedumu lietā "Andrejeva pret Latviju"" (protokols 2009-78-k). Debatēs piedalās M. Riekstiņš, I. Reine, A. Šlesers, I. Godmains. Tika uzdots LM

sadarbībā ar ĀM trīs mēnešu laikā izstrādāt un iesniegt izskatīšanai Ministru kabinetā likuma "Par valsts pensijām" pārejas noteikumu 1. punkta grozījumus saskaņā ar informatīvajā ziņojumā minēto otro piedāvāto risinājumu ECT sprieduma izpildei.

45. 05.03.2009. Deputātu jautājums ministru prezidentam "Par sekām ECT spriedumam Natālijas Andrejevas lietā".

46. 17.03.2009. PCTVL izstrādā un iesniedz LM un ĀM atzinumam grozījumus likumā "Par valsts pensijām", kuros tiek piedāvāts novērst nepilsoņu diskrimināciju uz izmaksāt cietušajiem pilnu atlīdzību (cietušo skaits — 57000, atlīdzības apmērs — 80 miljoni latu).

47. 16.04.2009. Tiek publicēts Latvijas Cilvēktiesību komitejas aicinājums Latvijas nepilsoņiem ar mērķi atrast nepilsoņus — pensionārus, kas piekrīt tiesāties ar Latviju.

48. 23.04.2009. Deputātu jautājums labklājības ministram "Par darba periodiem un tam pielīdzinātajiem periodiem, kas ir uzkrāti ārpus Latvijas līdz 1995. gadam, iekļaušanu apdrošināšanas stāžā un attiecīgā normatīvā akta pamatotību".

49. 30.04.2009. Saeimā tiek noraidīts PCTVL likumprojekts, kas paredzēja pilnu atlīdzību diskriminējošās normas rezultātā cietušajiem.

50. 30.04.2009. Deputātu jautājums labklājības ministram "Par likumprojektu "Grozījumi likumā "Par valsts pensijām""(VSS-619), kā arī par LR Saeimas deputātu tiesību ierobežošanu, nesniedzot atbildi pēc būtības uz deputātu jautājumu Nr. 150/J9 sadaļā, kas attiecas uz līgumiem ar Krieviju un Baltkrieviju sociālās drošības jomā".

51. 21.05.2009. Saeimā tiek noraidīts PCTVL likumprojekts par nepilsoņu diskriminācijas novēršanu (to nepilsoņu, kas uzkrājuši darba stāžu valstīs, ar kurām Latvijai nav sociālo līgumu, skaits — 2000, naudas summa — 1,18 miljoni latu).

52. 10.06.2009. N. Andrejevas iesniegums VSAA rajona nodaļā ar pieprasījumu pārrēķināt pensiju (noraidīts 10.07.2009.).

53. 03.08.2009. N. Andrejevas sūdzība VSAA direktorei par VSAA rajona nodaļas rīcību (noraidīta 08.09.2009.).

54. 14.08.2009. Piecu nepilsoņu iesniegumi VSAA rajonu nodaļām ar lūgumiem uzsākt viņus pensiju lietu izskatīšanu no jauna (tika noraidīti ar VSAA direktores lēmumiem septembrī).

55. 30.09.2009. Saeimas Sociālo un darba lietu komisijā tika iesniegts PCTVL priekšlikums attiecībā uz nepilsoņu pensijām.

56. 09.10.2009. N. Andrejevas pieteikums Administratīvajai rajona tiesai.

57. 20.-23.10.2009. Četru nepilsoņu sūdzību iesniegšana Administratīvajai rajona tiesai par administratīvā procesa uzsākšanu no jauna.

58. 09.11.2009. Budžetu pavadošo likumprojektu paketē tiek iesniegts PCTVL priekšlikums par nepilsoņu diskriminācijas novēršanu.

59. 10.11.2009. Kontekstā ar grozījumu izskatīšanu likumā "Par valsts pensijām"" (nr.1362/Lp9)" Sociālo un darba lietu komisijas sēdē, tika izskatīts jautājums "Par Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedumu lietā (Andrejeva pret Latviju (55707/00)) par pensijas aprēķinu Latvijas nepilsoni."

60. 08.12.2009. Saeimas Sociālo un darba lietu komisijas sēdē pieņemts lēmums uz nenoteiktu termiņu atlikt valdības grozījumu Likumā par valsts pensijām izskatīšanu (Nr.1362/Lp9).

61. 2009. g. novembris-decembris. Administratīvā rajona tiesa noraidīja 4 nepilsoņu sūdzības par jauna administratīvā procesa uzsākšanu. Lēmumi ir galīgi un nevar tikt pārsūdzēti. Parādījās izdevība kolektīvi vērsties Satversmes Tiesā vai iesniegt individuālos pieteikumus ECT.

62. 08.12.2009. Administratīvā rajona tiesa noteica, ka spriedums N. Andrejevas lietā tiks sastādīts 2010. g. 30. septembrī.

63. 05.03.2010. Satversmes tiesā četru nepilsoņu vārdā, kas izgājuši visas iekšējās instances, tiek iesniegts pieteikums par nepilsoņus diskriminējošā nolikuma Pensiju likumā neatbilstību Satversmei un Latvijas starptautiskajām saistībām.

64. 24.03.2010. Satversmes tiesa ierosināja lietu 2010-20-0106 par nepilsoņu diskrimināciju, aprēķinot pensijas.

65. 17.04.2010. Mirusi Natālija Andrejeva.

66. 28.09.2010. Spēkā stājas līgums starp Baltkrievijas Republiku un Latvijas Republiku par sadarbību sociālās nodrošināšanas jomā, kas paredz, ka Latvijas nepilsoņiem ir tiesības iegūt Baltkrievijas pensiju par padomju laika stāžu, kas tika uzkrāts Baltkrievijas PSR teritorijā.

67. 08.11.2010. Vladimirs Buzajevs izklāsta Satversmes tiesai apsvērumus lietā 2010-20-0106 saskaņā ar Satversmes tiesas likuma 28.1 panta otro daļu.

68. 16.12.2010. Saeima noraida Ministru kabineta priekšlikumu jaunā Saeimas sasaukumā turpināt izskatīt grozījumus likumā "Par valsts pensijām", kas paredzēja arī pilsoņiem atņemt tās tiesības uz padomju "aizrobežu" stāža ieskaitīšanu, kuras nebauda nepilsoņi.

69. 19.01.2011. Spēkā stājas līgums starp Krievijas Federāciju un Latvijas Republiku par sadarbību sociālās nodrošināšanas jomā, kas paredz, ka nepilsoņiem, aprēķinot Latvijas pensiju, līdzās ar pilsoņiem, tiks ņemts vērā padomju laiku stāžs, kas uzkrāts KPFSR teritorijā.

70. 17.02.2011. Satversmes tiesa izdara spriedumu lietā 2010-20-0106, kurā atzīst, ka nepilsoņu diskriminācija atbilst Satversmei.

71. 04.08.2011. Vladimirs Buzajevs iesniedz Eiropas Cilvēktiesību tiesā (ECT) sūdzību, ko piecu nepilsoņu vārdā sagatavojusi Latvijas Cilvēktiesību komiteja (LCK), sakarā ar diskrimināciju, aprēķinot pensijas apmēru — lieta 49270/11 “Savickis and Others v. Latvija”.

72. 07.11.2011. Vladimirs Buzajevs novērtējis kopējos zaudējumus nepilsoņiem, ko tiem uz 2011. gada 1. janvāri ir nodarījusi likuma “Par valsts pensijām” diskriminējošā norma, un kuru apjoms sastāda 141 milj. latu, tai skaitā: vecuma pensijas — 120, invaliditātes pensijas — 12, pensijas sakarā ar apgādnieka zaudējumu — 3, bezdarbnieku pabalsti — 6 milj. latu.

73. 10.01.2012. ECT pārtrauca sūdzības 73485/01 “Vasilevskiy v. Latvia” izskatīšanu, kurā atteikumu ieskaitīt padomju “aizrobežu” stāžu, aprēķinot Latvijas pensiju, bija apstrīdējis Krievijas pilsonis no Daugavpils. Par pamatojumu tam kļuvis fakts, ka prasītājs noklusējis no tiesas to, ka viņam ir Krievijas pensija.

74. 21.02.2012. Eiropas Komisija pret rasismu un neiecietību publicējusi 4. ziņojumu par Latviju. ECT sprieduma lietā “Andrejeva pret Latviju” neizpildei tika vēlti 129.-132. pkt. Valdības priekšlikums “izpildīt” spriedumu tādā veidā, lai arī pilsoņiem atņemtu tās tiesības, kuras nebauda nepilsoņi, kā uzskata Komisija, radītu “negatīvo ietekmi uz starpterniskajām attiecībām”. Pēc Komisijas viedokļa, Satversmes tiesas negatīvais spriedums lietā 2010-20-0106 “labākajā gadījumā, nodrošina ļoti ierobežotu ECT sprieduma interpretāciju”. Pēc Komisijas viedokļa, tiem divpusējiem līgumiem par sociālo palīdzību, ko Latvija ir noslēgusi ar Ukrainu, Baltkrieviju un Krieviju, kaut arī ir pozitīva loma, tomēr tie “nerisina to nepilsoņu problēmas, kuri strādājuši pārējās 9 bijušās PSRS republikās”.

75. 27.02.2012. LCK nosūtījusi Eiropas Padomes Ministru komitejai, kas tostarp uzrauga ECT spriedumu izpildi, vēstuli ([https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=DH-DD\(2012\)350&Language=lanEnglish&Site=CM](https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=DH-DD(2012)350&Language=lanEnglish&Site=CM)) saskaņā ar Reglamenta 9.2. p. par ECT sprieduma lietā “Andrejeva pret Latviju” neizpildi.

76. 21.03.2012. Valdība sniedza Eiropas Padomes Ministru komitejai savus paskaidrojumus.

77. 04.-06.06.2012. Tika paredzēta (un pārnesta uz nenoteiktu termiņu) jautājuma izskatīšana par ECT sprieduma lietā “Andrejeva pret Latviju” izpildi, kas būs izskatīts Eiropas Padomes Ministru komitejas sēdē.

78. 2012. gada maijs. LCK nosūtīja argumentētu vēstuli, kas satur situācijas saistībā ar nepilsoņiem izskaidrošanu, pastāvīgajiem 44 valstu — EP locekļu — pārstāvjiem (izņemot Baltijas valstis), kā arī 12 valstu vēstniecībām Rīgā. Dažām valstīm (Krievijai, Armēnijai, Azerbaidžānai, Gruzijai, Moldovai, Polijai, Ukrainai) nosūtītā tipveida vēstule tika papildināta ar informāciju par situāciju ar šo valstu tautiešiem, kas dzīvo Latvijā. Bez tam

visi adresāti tika iepazīstināti ar kopējo situāciju nepilsoņu stāvokļa jautājumā uz 2011. gada novembri (pēc grāmatas *Citizens of a Non-Existent State. The long-term Phenomenon of Mass Statelessness in Latvia* — http://www.zapchel.lv/i/doc/Citizens_Web.pdf).

79. 06.11.2012. Ministru kabinets savas sēdes slēgtajā daļā (62. protokols, 38.§) izskatīja jautājumu par kārtēja ziņojuma par sprieduma izpildi sagatavošanu Eiropas Padomes Ministru komitejai.

80. 2013. gada februāris. Valdība nosūtīja Eiropas Padomei ziņojumu par sprieduma izpildi ([https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=-DH-DD\(2013\)746&Language=lanEnglish&Site=CM](https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=-DH-DD(2013)746&Language=lanEnglish&Site=CM)). Tajā tiek pausts viedoklis, ka lēmums pilnībā ir izpildīts līguma ar Krieviju izpildes ceļā. Nepilsoņu stāvoklis, kas bija strādājuši Moldovā, Aizkaukāzā un Centrālajā Āzijā, tiek noklusēts, kā arī tas, ka nepilsoņiem, kuri strādājuši KPFSR, par ilggadīgo diskrimināciju, kas ilgusi līdz 2011. gadam, nav piešķirtas kompensācijas.

81. 03.01.2014. Publicēts Eiropas Padomes Vispārējās konvencijas par nacionālo minoritāšu aizsardzību Konsultatīvās komitejas viedoklis. Komiteja (139. pkt.) pauž nožēlu par sprieduma neizpildi un ar interesi seko līdzi jaunas analogiskas lietas virzībai, kas ir iesniegta ECT pēc Latvijas Satversmes tiesas negatīvā sprieduma.

82. 27.02.2014. LCK atkal informē Eiropas Padomes Ministru komiteju par sprieduma neizpildi (http://www.lhrc.lv/arxiv/Andrejeva_execution_2014.doc).



Krājuma redaktors ar sievu un trīs bērniem — demogrāfiskās situācijas pasliktināšanās nav vainīgs (sk. rakstu ***Kāpēc agrāk krievu skaits Latvijā bija liels, taču tagad ir sarucis***)



Vladimirs Buzajevs un Aleksejs Dimitrovs pie ECT ēkas pirms tiesas sēdes (sk. rakstu ***Iliāda un Odiseja vienā sējumā. Lieta „Andrejeva pret Latviju”***)